

Tämä kirja koostuu artikkeleista ja puheenvuoroista julkisesta taiteesta, sen ajankohtaisista ilmiöistä ja tulevaisuuden suunnista. Artikkelien kirjoittajat edustavat monipuolisesti julkisen taiteen eri aloja, rakentamista, kaupunki- ja aluesuunnittelua, taidekonsultointia ja taidepalveluiden tuottamista, media-taidetta, kokemuksellisen taiteen uusia muotoja sekä ympäristötaidetta ja julkisen taiteen pedagogiikkaa.

KIRJAN TEEMAT

- Kohtaamisia ja kokemuksia
- Kaavoituksesta maisemaan
- Neuvottelun paikka
- Yhteisölliset tilat ja vaihtuvat kontekstit

Tämä kirja on luettavissa avoimena julkaisuna Taideyliopiston sähköisessä julkaisuarkistossa <https://taju.uniarts.fi>

ISBN 978-952-353-071-3 (painettu)
ISBN 978-952-353-072-0 (pdf)

JULKISEN TAITEEN ÄÄRELLÄ

Näkökulmia julkisen taiteen tilaan

JULKISEN TAITEEN ÄÄRELLÄ – Näkökulmia julkisen taiteen tilaan

© Taideyliopisto ja kirjoittajat 2023

Julkaisija Taideyliopisto, Helsinki 2023

Toimittaneet
Sirke Pekkilä
Tom Engblom
Petri Kaverma
Petteri Nisunen
Pasi Rauhala
Riikka Stewen
Denise Ziegler

Ulkoasu Pekka Niemi, Rhinoceros Oy
Miika Nyysönen

Kannen kuva Miika Nyysönen

Painatus Hansaprint Oy, Vantaa 2023

Tämä julkaisu on toteutettu Julkisen taiteen taideasiantuntijan 2. erikoistumiskoulutuksessa Taideyliopisto, Avoin kampus.

Taideyliopiston koordinoimassa Julkisen taiteen taideasiantuntijan erikoistumiskoulutuksessa on yhteistyökumppaneina Aalto-yliopisto ja Lapin yliopisto. Koulutuksen rahoittajana on Opetus- ja kulttuuriministeriö.

ISBN 978-952-353-071-3 (painettu)

ISBN 978-952-353-072-0 (pdf)

Tämä kirja on luettavissa avoimena julkaisuna Taideyliopiston sähköisessä julkaisuarkistossa

<https://taju.uniarts.fi>.

Sisällysluettelo

Johdanto7

Kohtaamisia ja kokemuksia

Sinikka Myyrä

Kenellä on oikeus päättää julkisesta tilasta?13

Satu Herrala

Kollektiivinen ruumis kaupunkitilassa:

Weaving, yearning -teos tapausesimerkkinä31

Riina Lundman

Taidetta huudeilla:

Tilallisia näkökulmia lähiöiden julkiseen taiteeseen41

Elisa Heikkilä

Ajatuksia julkisen taiteen hallinnoinnista

ja hyvästä hoidosta57

Elina Vuorimies

Yhteisötaide osana julkista taidetta

– Kokemuksia yhteisötaiteesta ja ympäristötaiteen projekteista, henkilökuvasa kuvataiteilija *Ritva Harle* 69

Sara Multanen

Ei pelkkää pintaa –

Julkisen taiteen eriytyneet kokemukset ja maku 89

Minna Tuominen

Jokaisen silmissä taide –

Taidehankkeiden johtaminen kuntaorganisaatiossa109

Kaavoituksesta maisemaan

Tiina Leppänen

Julkinen taide vaatii tahtotilan –

Miksi kaupunkisuunnittelu hylkäsi arkkitehtuurin ja taiteen?123

Tanja Silvennoinen

Tekninen tuottaja valotaideteosprosessissa

taiteilijan ja tilaajan yhdistäjänä147

Suvi Saastamoinen

Väleissä – Näköaloja julkisen taiteen prosesseihin163

Neuvottelun paikka

Silja Lehtonen

Taidemuseo vailla seiniä, kattoa ja lattioita –
Nykytaiteen Lönnström-projektit julkisessa tilassa 183

Arja Kärkkäinen

Tekisin itte paremmin –
Ajatelmia kulttuurin käsitteestä ja taiteilijan
työnkuvasta julkisen taiteen kentällä. 199

Heini Aho

Saako pokaaliin koskea? 209

Benjamin Orlow

Baba Mama Yaga ja taiteellinen päätäntävalta 219

Jukka Hakanen

Uuden äärellä.
Vuoteni julkisen taiteen ja uuden teknologian parissa 241

Denise Ziegler

Työhuoneenani kaupunki –
Taiteellinen työskentely julkisessa tilassa 259

Jonna Kalliomäki

Taidetta luonnon kainalossa:
Residenssin ja matkailuyhteistyön synnyttämä
julkisen taide Kuusamossa 271

Yhteisölliset tilat ja vaihtuvat kontekstit

Susanne Svensfors-Furu

Koulu sai prosenttitaideteoksensa – mitä sitten tapahtui?
Prosenttitaidetta koulu- ja päiväkotiarjessa Kokkolassa 289

Nina Palmros

Pelitaiteen uusia muotoja
Valkealan monitoimitalon taidekilpailussa 311

Elisa Lindell

Jujut eli väliaikainen julkisen taiteen näyttely –
Ajatuksia alueellisesta taidemuseotyöstä
ja taiteen paikoista 327

Henna Hietainen

Taideasiantuntijan merkitys sairaalataiteelle 339

Susana Nevada

Ohikiitävä arki 357

Johdanto

Tämä julkisen taiteen taideasiantuntijan toisesta erikoistumis-
koulutuksesta v. 2023 valmistuneiden taideasiantuntijoiden kir-
joittama artikkelikokoelma avaa ajankohtaisia näkökulmia taiteen
uusiin ilmiöihin, projekteihin ja toimintamalleihin.

Kirjan 22 artikkelia avaavat kiinnostavasti ja konkreettisesti
julkisen taiteen ajankohtaisia kehittämishankkeita ja niiden toteu-
tusprosesseja niin kaupunkisuunnittelussa, kuratoinnissa, raken-
tamisessa, teoshankinnoissa, konsultoinnissa kuin uusissa yhtei-
sötaiteen muodoissa ja mediataiteen ilmiöissä. Kirjoittajat ovat
kaikki alan asiantuntijoita, jotka toimivat taiteilijoina ja taiteiden
eri osa-alueiden ammattilaisina.

Ensimmäinen julkisen taiteen taideasiantuntijan erikoistumis-
koulutus järjestettiin 2019–2021 josta valmistuneiden tuottama jul-
kisen taiteen artikkelikokoelma *Julkisen tilan taiteen tilasta – Puheen-
vuoroja julkisen taiteen konteksteista* on saatavissa Taideyliopiston
avoimessa julkaisuarkistossa <https://taju.uniarts.fi>.

Erikoistumiskoulutus on kaksivuotinen yliopistollinen asiantun-
tajakoulutus maisterintutkinnon jo suorittaneille taiteen ammatti-
laisille. Koulutuksen tavoitteena on perehdyttää laaja-alaisia taide-
asiantuntijoita julkisen taiteen, rakentamisen ja kaupunkisuunnit-
telun kehittämistehtäviin ja projekteihin. Koulutus tarjoaa taide-
alojen ammattilaisille mahdollisuuden syventää ja laajentaa osaa-
mistaan moniammatilliseen yhteistyöhön, uutta luovaan julkisen
taiteen kehittämiseen sekä taidekonsultointiin ja asiantuntijapal-
veluiden tuottamiseen.

Artikkeleissa syvennytään uusiin eri puolilla Suomea toteutettu-
jen julkisen taiteen teoksiin ja projektien koordinointiin, pro-
sesseihin ja johtamiseen sekä avataan hankkeisiin osallistuneiden
taiteilijoiden ja julkisen taiteen asiantuntijoiden roolia ja eri toi-
mijoiden välistä yhteistyötä ja kokemuksia. Tärkeä osa artikkeli-
kokoelmaa on ollut tuoda esille teemoja, jotka taiteilijat ja julkisen
taiteen asiantuntijat kokevat tärkeiksi. Artikkeleissa pohdi-
taan myös aiheita julkisen taiteen laadusta, taiteilijan vapaudesta,

taiteen etiikasta, tekijänoikeudesta, julkisen taiteen hankintaprosesseista ja niihin liittyvästä päätöksenteosta.

Kaikki kirjoittajat ovat taiteen ammattilaisia ja edustavat monipuolisesti julkisen taiteen eri alueita. Mukana on taiteilijoita, taideasiantuntijoita, kuraattoreita, amanuensseja, näyttely- ja taidekokoelma-asiantuntijoita, kaupunkitilan ja -tilallisuuden asiantuntijoita, museonjohtajia, arkkitehtejä, sisustusarkkitehteja, intendentejä, taidekoordinaattoreita, taiteen tilaajia ja julkisen taiteen tutkijoita.

Erikoistumiskoulutukseen sisältynyt kehittämisprojekti ja siihen liittyvä kirjoittamisprosessi on ollut tärkeä osa oman osaamisen ja asiantuntijuuden syventämistä. Sen rinnalla keskeistä on ollut myös monipuolinen koulutusosioihin liittyvä asiantuntija- ja vertaiskeskustelu erikoistumiskoulutuksessa toimineiden kotimaisten ja kansainvälisten kouluttajien sekä vierailevin julkisen taiteen asiantuntijoiden kanssa.

Artikkelikokoelma tuo esille julkisesta taiteesta hyvin kiinnostavia ja ajankohtaisia teemoja: Millaisia merkityksiä julkinen taide synnyttää erilaisille yleisöille? Miten nämä merkitykset eroavat toisistaan? Entä miten arvioidaan ja tehdään valintoja julkisista teoksista? Kysymys julkisen taiteen merkityksistä on hyvin kiinnostava niin taiteilijalle itselleen, taideyleisölle kuin taidetta hankkivalle tilaajalle. Artikkelikokoelma avaa myös keskeisiä tulokulmia taiteilijan arkeen ja työprosessiin, miten eri suunnilta tulevat hyvinvointi-erilaiset odotukset ja toiveet ovat läsnä taiteilijan työn valmistuminen eri vaiheissa.

Julkaisun artikkeleissa tuodaan esille myös tärkeä teema, miten julkisen taiteen kentällä toimiminen edellyttää hyvin laajaa ja monipuolista ymmärrystä sekä taitoa yhteistyöhön erilaisten ammattiryhmien ja vaikuttajatahojen kanssa. Artikkelit tuovat hienolla tavalla myös erilaisia näkökulmia, toimintatapoja ja ratkaisuja, jotka ovat oleellisia julkisen taiteen laadun, yhteistyön ja toimintatapojen kehittämisessä. Artikkelikokoelman tavoitteena on myös edistää julkisesta taiteesta käytävää avointa keskustelua.

Julkisen taiteen taideasiantuntijan erikoistumiskoulutuksemme kehittämis- ja ohjausryhmänä sekä pääkouluttajina toimivat:

- **Tom Engblom**, kuvanveistäjä, lehtori, Lapin yliopiston Taiteiden tiedekunta
- **Petri Kaverma**, kuvataiteilija, vieraileva tutkija, Taideyliopiston Kuvataideakatemia

- **Teemu Leinonen**, professori, Aalto-yliopiston Taiteiden ja suunnittelun korkeakoulu
- **Petteri Nisunen**, kuvataiteilija ja arkkitehti, Taideyliopiston Kuvataideakatemia opetuksesta vastaava varadekaani (1.1.2024 alkaen)
- **Sirke Pekkilä**, julkisen taiteen taideasiantuntijan erikoistumiskoulutuksen projektipäällikkö, Taideyliopiston Avoin kampus, alana erikoistumiskoulutukset, kehittämishankkeet ja taidealojen ammattilaisten uranaikaisen osaamisen kehittäminen
- **Pasi Rauhala**, kuvataiteilija, mediataiteilija, freelance-taiteilija taiteen vapaalta kentältä
- **Riikka Stewen**, professori, Taideyliopiston Kuvataideakatemia
- **Denise Ziegler**, Taiteellisen tutkimuksen professori, Tohtori-ohjelma, Taideyliopiston Kuvataideakatemia, yliopistonlehtori Monialaiset taideopinnot (TAITE) -yksikkö, Aalto-yliopisto ja Julkisen taiteen taideasiantuntijan erikoistumiskoulutuksen johtaja

Kiitämme kouluttajia hankkeemme erinomaisesta kehittämistyöstä ja opiskelijoidemme ohjauksesta.

Sydämelliset kiitokset myös julkaisutyöryhmämme asiantuntijoille kirjailija, käsikirjoittaja ja kirjoittamisen kouluttaja **Melina Voipio**, kirjailija ja vastaava sanataideopettaja **Maami Snellman** sekä taiteilijat, graafikkomme **Pekka Niemi** ja **Miika Nyssönen**.

Kiitämme Opetus- ja kulttuuriministeriötä taiteilijoidemme ja monipuolisten taiteen ammattilaisten asiantuntijaosaamista kehittävän erikoistumiskoulutuksen rahoituksesta, jolla on myös tärkeä rooli valtakunnallisesti julkisen taiteen edistämässä ja laadun kehittämisessä.

Helsingissä 17.10.2023

Sirke Pekkilä

KOHTAAMISIA JA KOKEMUKSIA

Kenellä on oikeus päättää julkisesta tilasta?

Johdanto

Olen tutustunut julkisen taiteen maailmaan vasta hiljattain nykyisen työnkuvani kautta. Aloitin työni Lappeenrannan taidemuseolla vuonna 2021, ja siitä lähtien tehtäväni on ollut vastata museon taidekokoelmasta sekä osaltani Kaakkois-Suomen alueellisesta vastuumuseotyöstä. Kaupunkikuva laajempaan käsitteeseen on minulle julkista taidetta tutumpi aihepiiri, sillä olen sivunnut rakennettuja kulttuuriympäristöjä aiempina vuosina niin opinnoissani kuin kulloisissa työtehtävissäni. Siltä pohjalta julkisen taiteen solahtaminen nykyiseen tehtäväkenttääni tuntuu luontevalta. Tässä artikkelissa kerron, kuinka tutustumiseni julkisen taiteen maailmaan on sujunut: mitä olen kohdannut, mitä oppinut ja mitä ajattelen, kun kaksi ensimmäistä vuotta on kulunut tutustumisretkeni alkamisesta.

Pohdin kahta erilaista Lappeenrantaan sijoittuvaa julkisen taiteen hanketta, joissa olen saanut olla mukana ja jotka ovat samalla toimineet käytännön työharjoittelunani. Nämä ovat muusikko Pave Maijasen muistoteoksen taidekilpailu ja kuvataiteilija Eeva-Mari Haikalan *Tarinaranta*-teos. Olen ollut molemmissa teoksissa mukana Lappeenrannan taidemuseon edustajana: Pave Maijasen muistoteoksen taidekilpailun palkintoraadin jäsenenä ja *Tarinaranta*-teoksen yhteistyötahona. Molemmat näistä hankkeista ovat tätä kirjoittaessani edelleen käynnissä olevia prosesseja, jotka saivat alkusysäyksensä vuonna 2022. Valmiiden lopputulosten sijaan kerronkin prosesseista ja erilaisista hankintamalleista sekä siitä, miten eri teokset ottavat haltuun julkista tilaa ja sen käyttäjiä.

Eeva-Mari Haikala: *Tarinaranta*, 2023, liikkeellinen muistomerkki

Alussa aikani on kulunut julkisen taiteen hankintaprosessien seuraamiseen: miten julkiset taideteokset syntyvät maisemaan? Minkälaisia päätöksiä sitä varten tarvitaan? Kuka päätökset tekee? Kenellä on oikeus päättää, miten yhteistä maisemaa muokataan, mitä rakennetaan? Keskeinen pinnalle noussut kysymys tuntuu olevan, kenellä on oikeus määritellä yhteistä tilaa.

Samana aiheena toista puolta käsittelee kuvataiteilija Eeva-Mari Haikala tällä hetkellä vuonna 2023 tekeillä olevan julkisen teoksensa äärellä. Haikalan omin sanoin kerrottuna: ”Mikä ja kuka saa näkyä julkisessa tilassa? Millä perusteella muistomerkkien kohteet valitaan, kuka on muistomerkkin arvoinen.”¹

Sain tietää Eeva-Mari Haikalan *Tarinaranta*-nimisestä teosta ensimmäisen kerran keuhällä 2022, kun taiteilija oli hakemassa työlleen apurahaa ja tiedusteli taidemuseon kiinnostusta mahdolliseen yhteistyöhön, jos teos toteutuisi. Kiinnostuin ideasta ja samalla koin ensimmäisen huomion julkisesta tilasta päättämisestä: toisin kuin monissa muissa tapauksissa, tällä työllä ei ollut tilaajaa, joka olisi jo aluksi määritellyt taiteen paikan ja muut reunaehdot. Valta suunnitella teoksen lähtökohdat oli siis taiteilijalla itsellään. Teoksen toteutuminen varmistui vielä samana keväänä, kun Suomen Kulttuurirahasto myönsi Eeva-Mari Haikalalle 21 500 euroa Etelä-Karjalan rahastosta Artturi ja Aina Heleniuksen apurahana. Siinä vaiheessa minä aloin osallistua teoksen valmisteluun taidemuseon työntekijänä. Tehtäväni ovat liittyneet muun muassa hankkeesta tiedottamiseen ja tekoprosessin aikaiseen yhteydenpitoon taiteilijan kanssa. Teoksen valmistumisen jälkeen tavoitteena on hankkia teos osaksi taidemuseon kokoelmaa. Siihen asti omistus ja vastuu teoksesta pysyy taiteilijalla itsellään. Teos olisi voitu toteuttaa ilman taidemuseon yhteistyökumppanuuttakin, mutta omaa rooliani voisi siitä huolimatta kutsua *mahdollistajaksi*.

Tarinaranta-teoksen ytimessä on osallistavuus ja se, että katsoja ei jää taiteen passiiviseksi yleisöksi vaan teoksen lähtökohdaksi on katsoja itse. Taiteilija jakaa valtaansa jokaiselle kansakulkijalle, kun jokainen katsoja työstää teoksesta oman versionsa.

¹ Haikala 2022.

Tarinaranta-teosta valmistuva liiketyöpaja tammi-kuussa 2023.

Kuva: Eeva-Mari Haikala.

Jo teoksen lähtökohdat ovat kaupunkilaisten omista muistoista ja kokemuksista, joita kaupungin paikoissa on tapahtunut.

Teoksen materiaalina toimivien muistojen löytämiseksi taiteilija käynnisti syksyllä 2022 kaikille avoimen tarinahaun, jossa pyysi

ihmisiä kertomaan omakohtaisia muistoja tai kokemuksia, joita on tapahtunut Lappeenrannan julkisissa tiloissa. Haun päätyttyä taiteilija valitsi osan kerrotuista muistoista ja niihin liittyvistä paikoista mukaan teoksensa työstämiseen. Valinnan jälkeen taiteilija ja hänen kanssaan työskennellyt tanssija-koreografi Meri Pajunpää loivat muistoihin sopivat keholliset liikkeet, jotka jokainen ohikulkija pystyy tekemään itse, kun teos on valmis. Liikkeitä suunniteltaessa taiteilija, koreografi ja museo järjestivät myös viikonlopun mittaisen liiketyöpajan, jossa muistonsa kertoneet ihmiset ja muut kiinnostuneet pääsivät osallistumaan liikkeiden työstämiseen. Lopullinen teos tulee olemaan sarja kaupungille kiinnitettäviä messinkikylttejä, eräänlaisia muistolaattoja, joissa kerrotaan sanallisesti kuhunkin paikkaan liittyvä muisto ja ohjeet muistoon liittyvän kehollisen liikkeen toteuttamiseksi. Teoksen

tärkein elementti ei ole tässä tapauksessa visuaalisuudessa, vaan kehollisuudessa kokonaisvaltaisemmin.

Teos on mielestäni mielenkiintoinen juuri siksi, että se antaa kaupunkilaiselle vallan monella tasolla: ensin kerrottuna muistoina, sitten liiketöppöjen osallistujana ja lopulta kaupunkitilan haltuunottajana. Kaupungille sijoitetuissa muistolaatoissahan rohkaistaan ohikulkijaa toimimaan ja tekemään jotakin, mikä ehkä poikkeaa normaalista julkisessa tilassa käyttäytymisestä. Samalla laatta haastaa katsojansa ajattelemaan, kuka on muistomerkin arvoinen. Tätä teosta ei ole tehty yhteisesti tunnustetuille merkkihenkilöille tai -tapahtumille vaan ohimeneville hetkille, joita tapahtuu kenelle tahansa meistä.

Yksinkertaisimmillaan teos ilmenee kaupunkitilassa ainoastaan luettavana tekstilaattana. Se herää eloon ohikulkijan omassa mielessä tämän luettua laatan tekstin. Laatassa kerrotun tarinan avulla lukija ei enää kulje samassa tilassa kuin aiemmin, vaan hänen mieleensä aukeaa tapahtuma, jonka muistona laatta on olemassa. Tällöin huomaamatta sattumanvarainen *tila* muuttuu erityiseksi *paikaksi*, koska laatassa kerrotaan, että juuri siinä paikassa tapahtui jotakin, joka on ollut jollekin merkityksellistä.

Tarinaranta saattaa pysäyttää ohikulkijan ajattelemaan myös sitä, kenelle yhteinen kaupunkitila on tarkoitettu, ja minkälaisia asioita korostetaan, mitä taas häivytetään. Aukeavatko laattojen tarinat jokaiselle vai sulkevatko ne ihmisiä ulos? Teoksen tekemisen yhteydessä on täytynyt miettiä, ovatko laatat kaikkien saavutettavissa ja

Tekstiluonnos yhteen *Tarinarannan* laattaan.
Eeva-Mari Haikala 2023.

*1990-luvulla Jussi sai Pusu-
puistossa suukon koulun
kauneimmalta tytöltä – ja
hieman myöhemmin samana
iltana turpaan vähemmän
viehättävältä henkilöltä.*

Ota valpas asento. Kuvittele,
että sinua kohti sataa
hidastetusti joka suunnasta
suukkoja ja iskuja. Väistele
iskuja hitaasti kehoasi
siirrellen ja kaarrellen.

TARINARANTA,
EEVA-MARI HAIKALA, 2023

niihin kirjoitetut keholliset liikkeet toteutettavissa. Vaikka julkinen taide onkin kaikille tarkoitettua, se ei koskaan pysty saavuttamaan jokaista ohikulkijaa. Tätäkään teosta ihminen ei pysty kokemaan, jos hän ei pysty lukemaan laatan kirjoitusta, ymmärrä siinä käytettyjä ilmaisuja tai jos teos ei kiinnosta häntä riittävästi. Myös fyysiset esteet voivat tehdä sen saavuttamattomaksi: jos laatta on sijoitettu katsojasta nähden hankalaan paikkaan tai väärälle korkeudelle, tai jos se on liian huomaamaton. Vaikka laattojen liikekehoituksia ei tarvitse välttämättä toteuttaa fyysisesti näkyvinä liikkeinä, katsoja saattaa tuntea ulkopuolisuutta, jos hänen kehonsa ei pysty tekemään liikettä vaikka tahtois.

Entä kuinka muut tilassa liikkuvat mahtavat reagoida tavallisesta poikkeavaan toimintaan, kun teoksen katsoja toimii laatan antamien ohjeiden mukaan. Onko se sosiaalisesti sallittua? Voiko kadulla alkaa noin vain tanssia ”kuin kukaan ei katsoisi”? Katsoja saa itse päättää sen. Yllättäen tällainen vähäeleinen teos antaakin satunnaiselle kaupunkitilan käyttäjälle paljon mahdollisuuksia. Hän voi alkaa tiedostaa ympäristöään, jossa liikkuu sekä omaa olemassaoloaan tässä ympäristössä. Ehkä hän myös päättää unohtaa tiukimmat käyttäytymisnormit ja kokeilla miltä laatan liike-ehdotus tuntuu omassa kehossa.

Vertailukohtia – mitä aiemmin on tehty

Eeva-Mari Haikala työskentelee pääasiassa valokuvan, videon ja performanssitaiteen aloilla ja on käsitellyt aikaisemmissa teoksissaan samoja teemoja kuin *Tarinarannassa*: kehollisuutta, muistoja ja ihmisyyttä. Monissa valokuva- ja videoteoksissaan hän on asettunut itse malliksi, jolloin teosten voi ajatella olevan myös taiteilijan omakuvia. *Tarinarannassa* Haikala ikään kuin heittää pallon yleisölle: päähenkilönä onkin yleisö itse sen sijaan, että yleisö seuraisi mitä taiteilija tekee. *Tarinarantaa* on innoittanut muun muassa katutaide, tanssi ja siihen liittyvä vapaus liikkua sekä julkinen tila, joka kiinnostaa taiteilijaa myös skeittikulttuurin kautta. Haikalaa kiinnostaa se, kuka saa tehdä mitä ja missä, ja mitkä ovat yleiset käyttäytymisnormit.³

² Liikeohje yhdessä *Tarinarannan* laattaan kehottaa katsojaa tanssimaan kuin kukaan ei katsoisi.

³ Haikala 2023.

Hetkellisyys, kehollisuus, omakohtaisuus ja mikrohistorian teemoja ovat käsitelleet muutkin taiteilijat. Nostan tässä esille muutaman esimerkin.

Mikrohistoriaa ja kollektiivista muistia käsittelee saksalainen taiteilija Gunter Demnig, jonka aloittamassa *Kompastuskivet (Stolpersteine)* -projektissa kuutionmuotoisiin katukiviin kiinnitetyissä messinkilaatoissa muistetaan holokaustin uhreja⁴. Eleettömiä ja huomaamattomia muistolaattoja on pyritty sijoittamaan henkilöiden asuinpaikkojen edustoille ympäri Eurooppaa ja ne pitävät huolen siitä, että historiankirjoihin päätyttämiä uhreja ei unohdeta.

Haikalan tavoin ohimenevistä hetkistä ammentaa myös kuvanveistäjä Maija Kovari, jonka teoksia voi nähdä esimerkiksi Tammerkosken rannoilla. *Kosken kuulemat* -ympäristötaideteos koostuu kaupungilla ohikuulluista lauseista, joista on luotu kokonaisuus osaksi koskenrannan maisemia. Teoskokonaisuus valmistui alun perin Tampereen 240-vuotisjuhlan kunniaksi ja osaksi Taidetta Tammerkosken varrella -festivaalia. Kovarin sanoin: ”Teoksen ytimessä on ajatus, että Tammerkoski on todistanut tamperelaisten elämää jo satojen vuosien ajan. Kosken virta kuulee arkiset ilot ja murheemme, ja kuljettaa muistomme eteenpäin veden virrassa.”⁵

Haikalan teos käsittelee myös henkilökohtaisen ja julkisen tilan rajoja ja päällekkäisyyttä. Samanaikaisesti kaikille sama julkinen ympäristö muuttuu äärimmäisen henkilökohtaiseksi kerrotun muiston ja sen pohjalta itse tehtävän liikkeen kautta. Samankaltaisia aiheita käsittelee esimerkiksi myös Denise Ziegler käsitteellisellä teoksellaan *Lasten pyöränistuin – kotona liikkeessä* (2021), jossa tuttu, turvallinen ja kotoisa elementti, pyörään kiinnitetty lastenistuin, liikkuu julkisessa tilassa⁶. Teoksen pohjana ei ole yksi tietty menneisyyden tapahtuma, vaan mikä tahansa ohikiihtävä nykyhetki. Ziegler kiinnittää huomion arkiseen ympäristöön ja sen pieniin hetkiin myös artikkelissaan *Epigrammeja Helsingin kaupungin muistomerkeille* (1999). Siinä muun muassa joukko julkisia teoksia saa seurakseen niitä kommentoivat kuvaepigrammit, jotka on sijoitettu kuvitteellisiin laattoihin teosten läheisyyteen.⁷ Artikkelin teemaa seuraa teossarja *Epigrammeja Helsingin*

⁴ Demnig 1992 –.

⁵ Kovari 2019.

⁶ Ziegler 2021.

⁷ Ziegler 1999a

kaupungin jalankulkijoille (1999), jossa katukaivojen kansiin on kirjoitettu ohikulkijalle tarkoitettu epigrammimuotoinen runo tai viesti⁸. Teossarja on Haikalan teoksen tavoin tekstimuotoon kirjoitettu, paikkasidonnainen ”muistolaatta” satunnaisille kaupunkitilassa tapahtuville kokemuksille.

Missä mennään syksyllä 2023

Perinteiseen julkisen taiteen hankintaprosessiin, kuten taidekilpailuun verrattuna, *Tarinaranta*-projekti on ollut monin tavoin erilainen. Koska teoksella ei ole tilaajaa, vaan lähtökohtana on ollut taiteilijan oma idea ja aloite, ei ympäristön tarvetta tai muita ylhäältä saneltuja ehtoja ole tarvinnut ajatella merkittävästi. Rahoittajankaan toiveet eivät ole olleet muokkaamassa teosideaa, vaan päätäntävalta on pysynyt taiteilijan käsissä teokselle myönnetyn rahoituksen puitteissa. Tämän teoksen

Maisema Pusupuiston laidalla Lappeenrannassa. Yksi *Tarinaranta*-teoksen laatoista sijoitetaan tälle paikalle.

Kuva: Sinikka Myyrä 2023.

⁸ Ziegler 1999b.

kohdalla verrattain suuri päätösvalta on siis ollut itse taiteilijalla ja hänen lisäksi muilla kaupunkitilan käyttäjillä. Heillä, jotka ovat päättäneet antaa yksityiset muistonsa teoksen materiaaliksi ja sen myötä osoittaneet myös maantieteelliset paikat teokselle, ja heillä, jotka teoksen valmistuttua menevät katsomaan, mitä näissä muistolaatoissa kerrotaan.

Tokikaan taiteilija ja yleisö eivät saa aivan yksin päättää tästäkään teoksesta, vaan ennen laattojen kiinnittämistä tarvitaan kiinteistön tai maanomistajan omistajan hyväksyntä sekä ilmoitus kaupungin rakennusvalvonnalle. Suunnitelma hyväksytetään myös Lappeenrannan kaupungin alaisuudessa toimivalle kaupunkikuvatyöryhmällä, joka koostuu kaavoitus-, rakennusvalvonta- ja infrasuunnitteluosastojen jäsenistä. Siitä huolimatta *Tarinarannan* toteuttaminen on tuntunut kevyehköltä prosessilta, jossa taiteilijan alkuperäinen idea on saanut olla melko rauhassa muutostarpeita. Suuri merkitys helppoudessa on myös teoksen yksinkertaisella toteutuksella, sillä se ei vaadi monimutkaista valmistus- ja perustustyötä.

Harri Ahonen: Lavalla, 2023, pronssiveistos

Pave Maijasen muistoteoksen taidekilpailun voittaja

Toinen Lappeenrantaan vuonna 2023 syntynyt julkinen teos on arkkitehti Harri Ahosen pronssiveistos *Lavalla*, joka voitti muusikko Pave Maijasen muistoksi järjestetyn avoimen taidekilpailun. Lappeenrannan kaupunki päätti järjestää taidekilpailun vuonna 2021 menehtyneen lappeenrantalaislähtöisen muusikon kunniaksi. Kaupunki avasi avoimen taidekilpailun kesällä 2022, ja palkintoraati valitsi palkittavat ehdotukset samana syksynä. Päästessänne mukaan 13-jäseniseen palkintoraatiin valitsemaan kilpailun voittajia, näin kuinka avoin taidekilpailu toimii julkisen taiteen hankintatapana.

Muistoteoshanke sai Lappeenrannassa alkunsa jo puolentoista viikon kuluttua Maijasen kuolemasta tammikuussa 2021, kun Lappeenrannan kaupunkikehityslautakunta päätti, että kaupunki alkaa

valmistella tapaa muistaa edesmennyttä muusikkoa. Päätöksen taustalla olivat olleet useiden yksityisten ihmisten toiveet muistaa jollakin tavalla muusikkoa.⁹ Tämän kuolemaa seuranneina viikkoina aiheesta keskusteltiin vilkkaasti, ja siitä uutisoiti muun muassa paikallislehti Etelä-Saimaa. Yksi suosittu ajatus oli muusikolle omistettu puistoon tai vaikka rautatieasemalle sijoitettava ”Keskipenkki”, jonka nimi viittaa Maijasen *Lähtisitkö*-kappaleen sanoitukseen.

Hankintatapana avoin taidekilpailu

Lopulta kaupunki päätti muistaa Maijasta useilla tavoilla: taidekilpailulla, nimikkolaatalla, joka liitetään kaupungille rakennettavalle *Meidän tähet* -nimiselle Walk of Fame -aukiolle sekä *Elämännälkä*-palkinnolla, joka luovutetaan vuosittain jollekin ansioituneelle paikalliselle nuorelle. Lisäksi paikallinen Rakuunamäen kaupunginosan asukasyhdistys päätti teettää Maijasen muistoksi oman muistolaatan tämän syntymäkodin lähistölle.¹⁰

Tarinaranta-teokseen verrattuna Pave Maijasen muistoteoksen syntyvaiheet ovat olleet hyvin erilaiset. Maijasen muistoteos sai alkunsa lappeenrantalaisten tarpeesta kunnioittaa vastikään edesmennyttä merkkihenkilöä ja kaupunkikehityslautakunnan päätöksestä täyttää tämä yleisön tarve. Tämän myötä kehittyi päätös avoimelle ja anonymille taidekilpailulle, johon kenellä tahansa kuvataiteilijalla oli mahdollisuus osallistua.

Taidekilpailussa teosta varten osoitettiin oma alue, joka oli rajattu sataman viereiseen rantapuistoon. Budjetiksi varattiin 40 000 euroa ja kilpailussa noudatettiin Suomen Taiteilijaseuran kilpailusääntöjä. Teosehdotuksia tuli yhteensä 37 kappaletta, joista 13-jäseninen raati valitsi kahden tapaamiskerran aikana palkittavat ehdotukset. Lisäksi kaupunki antoi yleisölle mahdollisuuden kommentoida kuuden parhaan joukkoon sijoittuneita ehdotuksia ennen kuin palkitut valittiin.

Taidekilpailun palkintoraatiin kuului Lappeenrannan kaupungin henkilöstöä (kulttuurijohtaja, kaupunkikehityksen toimialajohtaja,

⁹ Lemmetty 2021. Etelä-Saimaa.

¹⁰ Ennen Lappeenrantaan oman muistoteoksensa ehti toteuttaa Kesälahden kunta, kun Pro Kesälahti -yhdistys ja sen hallituksen jäsen Erkki Lindeberg valmisti Kesälahden asemalle *Lähtisitkö*-kappaleeseen perustuvan kitaran ja penkki -aiheisen muistomerkin loppuvuonna 2021. Kesälahti tunnetaan Maijasen perheen kesänviettopaikkana.

kaupunginarkkitehti, kaupunginpuutarhuri ja taidemuseon edustajat), kaupunginvaltuuston jäseniä, Pave Maijasen puoliso sekä Suomen Taiteilijaseuran valitsevat taiteilijajäsenet. Raatilaiset aloittivat työnsä tutustumalla nimettömänä jätettyihin ehdotuksiin ja antamalla kukin jokaiselle ehdotukselle pisteet 0–5. Ensimmäisessä yhteisessä tapaamisessa raati valitsi kuuden parhaan ehdotuksen joukon, joka julkaistiin verkossa yleisölle nähtäville ja kommentoitavaksi. Toisessa tapaamisessa raati kävi läpi yleisön kommentit ja valitsi palkittavat ehdotukset. Yleisön antamat yli 600 kommenttia sisälsivät runsaasti hajontaa, eivätkä ne vaikuttaneet suoraan kilpailun lopputulokseen. Harri Ahosen voittajaehdotuksen jälkeen jaetulle toiselle sijalle valittiin Pekka Niittyvirta ja Jari Silomäki ehdotuksellaan *Pave Maijanen, Ikuisesti* sekä Jaakko Leeve ehdotuksellaan *Albumi*. Lisäksi päätettiin antaa kunniamaininta Lauri Tujulan ehdotukselle *Pidä huolta*.

Vaikka palkintoraati oli runsaslukuinen, päätökset syntyivät melko yksimielisesti ja sujuvasti. Raati tapasi syksyn aikana kaksi kertaa. Erityisen tärkeänä pidän taiteilijajäsenten mukanaoloa, sillä heillä oli tärkeitä huomioita paitsi ehdotusten visuaaliseen laatuun, myös teknisiin ominaisuuksiin. Maijasen puoliso taas oli jäsenistä ainoa, joka tunsikin henkilökohtaisesti muistoteoksen kohteena olleen muusikon, joten hänen huomionsa toivat ehdotuksille syvyyttä.

Palkintoraadin tehtävä ei sekään ole yksinkertainen. Teosehdotuksia arvioitaessa on pystyttävä ottamaan huomioon teoksen visuaalisuuden ja aiheyttyden lisäksi kunkin ehdotuksen ja sen kustannusarvion realistisuus ja toteutettavuus sekä teoksen turvallisuus julkisessa tilassa. Myös teoksen vaatima tekniikka ja ylläpito sekä sen kestävyys on arvioitava tulevia vuosia silmällä pitäen. Raadin on osattava myös arvioida, onko taiteilija ottanut ehdotuksessaan riittävästi huomioon kilpailualueen ympäristön, jonka ehdoin teos täytyy toteuttaa.

Kilpailuehdotuksia lukiessani huomasin, että taiteilijan kannattaa kiinnittää huomiota oman ehdotuksensa selkeyteen; itse pidin parhaina ehdotuksia, joissa oli helposti ymmärrettävä tiivistys ideasta, hyvä havainnekuva ja selkeästi eritelty kustannusarvio. Vaikka taiteilijalla olisi loistava teosidea, sen voi olla vaikea nousta positiivisesti esille muiden joukosta, jos ehdotus on laadittu epäselkeästi tai huolimattomasti. Huolimaton kilpailuehdotus antaa lukijalle helposti vääränkin mielikuvan epäammattimaisuudesta.

Kilpailun voittajaehdotus ja sen haasteet

Kilpailun voittaneen *Lavalla*-ehdotuksen kitarakotelo on mielestäni yksinkertainen, tyylikäs, helposti ymmärrettävä ja selkeästi tulkittava teos. Sitä on helppo lähestyä. Samaan aikaan se on omaleimainen, sillä pronssisesta kuoresta koostuvan kotelon alla hehkuvan valon on ilta-aikaan tarkoitus saada kotelo näyttämään siltä kuin se leijuisi alustansa päällä, ja kuoren pinnan muotoilussa käytetään Maijasen omaa kitaralaukkua säröineen.

Erityisen teosehdotuksesta teki sen yksityiskohtien lisäksi Harri Ahosen valitsema sijainti kilpailualueella, sillä ehdotuksessa kitarakotelo on asetettu olemassa olevan teoksen, kuvanveistäjä Markku Hirvelän *Kaunis Veera* -pronssiveistoksen (2020) jaluksien edustalla olevalle graniittitasolle. Samalla kahdesta erillisestä

teoksesta tulisi uusi kokonaisuus. Molemmat teokset on suunniteltu paikallisten merkkihenkilöiden muistoksi, toinen todelliselle ihmiselle, toinen fiktiivisen tarinan päähenkilölle, sillä *Kaunis Veera* pohjautuu Tatu Pekkarisen laulemaan ja Ville Salmisen laulelman pohjalta ohjaamaan elokuvaan *Kaunis Veera eli Ballaadi Saimaalta* (1950).

Lappeenrannan satamaa. Kuvassa on Markku Hirvelän veistos *Kaunis Veera* (2020) ennen *Lavalla*-teoksen valmistumista.

Kuva: Sinikka Myyrä 2023.

Asettelu toisen teoksen yhteyteen antaisi vaikutelman kuin kitarakotelo olisi unohtunut Pave Maijaselta tai joltakin toiselta muusikolta puistossa olevalle luonnolliselle esiintymislavalle, jollaisena *Kauniin Veeran* graniittitaso voisi toimia. Uusi teos saattaisi myös rikkoa mahdollista henkistä kynnystä jalustalle nostetun ja vesialtaan ympäröimän *Kauniin Veeran* sekä sen edustalla liikkuvan yleisön välillä. Ehkä kitarakotelo välittäisi viestiä yhteisen kaupunkitilan kuulumisesta jokaiselle siellä liikkujalle, sillä yhtä lailla kuka tahansa voisi unohtaa jotakin paikalle. Tällainen teoskokonaisuus voisi toisaalta saada katsojan miettimään, mikä on kitarakotelon yhteys Kauniin Veeran tarinaan. Jäisikö Pave Maijasen muistaminen helposti alisteiseksi Kauniiseen Veeraan nähden? Tai viekö kitarakotelo pois huomiota Veeran tarinasta?

Teoksen sijoitusidea voi olla tuoreen ajattelutavan lisäksi ongelmallinen. Voiko olemassa olevan teoksen yhteyteen ylipäätään sijoittaa toista teosta? Uusi teos asettuisi *Kaunis Veera* -veistoksen perustuksena olevalle graniittitasolle. Graniittitaso ei varsinaisesti ole osa *Kauniin Veeran* vesiallas -jalustaa, mutta se kuuluu veistokselle tehtyyn kokonaisuuteen. Näin *Lavalla*-teos liittyisi väistämättä osaksi samaa kokonaisuutta.

Taideteoksen omistajasta riippumatta jokaisella teoksella on tekijänoikeuslakiin perustuva suoja, joka sisältää moraaliset oikeudet. Näitä ovat esimerkiksi teoksen tekijän nimen mainitseminen teoksen yhteydessä hyvän tavan mukaisesti (isyysoikeus) ja se, ettei teosta saa muunnella tai saattaa yleisön nähtäville tekijän taiteellista arvoa tai ominaislaatua loukkaavalla tavalla (respektioikeus).¹¹ Tässä tapauksessa ei olisi kyse olemassa olevaa teosta loukkaavasta tavasta, mutta tarkastelen kuitenkin hieman, mitä moraalista oikeuksista kerrotaan verkossa. Esimerkiksi Kuvaston verkkosivuilla viitataan Bernin kansainväliseen tekijänoikeussopimukseen, jossa moraaliset oikeudet on ilmaistu näin: ”riippumatta taloudellisista oikeuksistaan ja myös luovutettuaan ne tekijällä on oikeus vaatia tekijyyden tunnustamista sekä oikeus vastustaa teoksensa väärinäämistä, tyypistämistä ja muuta muuttamista samoin kuin kaikkia teokseen kohdistuvia loukkaavia toimenpiteitä, jotka vahingoittavat hänen kunniaansa tai mainettaan.”¹²

¹¹ Kuvasto. Tekijänoikeudet: 4. Moraaliset oikeudet.

¹² Kuvasto. Tekijänoikeudet: 4. Moraaliset oikeudet.

Jos toisen veistoksen asettaminen ensimmäisen veistoksen välittömään läheisyyteen muodostaa uuden kokonaisuuden, voidaan katsoa, että se muuttaa ensimmäistä veistosta ja toimenpiteeseen tarvitaan tekijän lupa. Kysymykseen siitä, miten voidaan määritellä teoksen välitön läheisyys, suojavyöhyke, jonka ylittäminen edellyttää tekijän lupaa, on selvitettävä tapauskohtaisesti. Kuitenkin, jos teosten voi tulkita olevan samaa kokonaisuutta, on varmintä tiedustella molempien tekijöiden – tai näiden kuoltua perikuntien – mielipidettä asiaan varsinkin silloin, jos teosten tekijänoikeuksien suoja-aika on vielä voimassa.

Maijasen taidekilpailun raati palkitsi *Lavalla*-ehdotuksen voittajaksi sillä maininnalla, että teoksen tuleva sijainti tarkistetaan.

Ratkaisu löytyi lopulta teoksen sijoittamisesta Markku Hirvelän teoksen läheisyyteen, mutta erilleen sen graniittitasosta. Teoksen uudelleensijoittamisella ei saavuteta aivan samaa tarinallista ideaa kuin alkuperäisessä ehdotuksessa oli, mutta ajatus teosten ja yleisön välisestä vuorovaikutuksesta säilyy, sillä kitarakotelo sijoitetaan omalle tasolleen, joka toimii samalla istuintasona. Lappeenrannan kaupunki

Harri Ahosen *Lavalla*-veistos omalla graniittialustallaan ja Markku Hirvelän *Kaunis Veera* -veistos omalla graniittitasollaan Lappeenrannan satamassa.

Kuva: Sinikka Myyrä 2023.

päätti sijoituspaikasta yhdessä Harri Ahosen kanssa kuultuaan ensin Markku Hirvelää sekä Hirvelän veistoksen kaupungille lahjoittanutta liikemies Ossi Vilhua.

Pave Maijasen muistoteoksen taidekilpailuun liittyy toinenkin mielenkiintoinen tekijänoikeuksiin liittyvä seikka. Teosehdotuksista kuuden parhaan joukkoon sijoittunut Jaakko Leeven *Albumi* perustui valokuvaaja Stefan Bremerin suunnittelemaan *Maijanen*-albumin levynkanteen vuodelta 1984. Kilpailuehdotuksen tekijä ei piilotellut asiaa vaan toi sen selkeästi esiin ehdotuksensa kuvauksessa, mutta ei huomannut keskustella valokuvaajan kanssa ennen ehdotuksen lähettämistä kilpailuun. Asia nousi esiin, kun finaaliehdotukset oli julkistettu ja Bremer oli Helsingin Sanomien mukaan hämmentynyt siitä, että ehdotuksessa oli käytetty hänen suunnittelemaansa levynkantta, vaikkakin piti teosehdotuksesta.¹³ Olemassa olevien teosten uudelleentulkinnat ovat kuitenkin sallittuja, minkä lisäksi kyseessä oli vasta kilpailuehdotus. Vastaavissa tilanteissa asianomaisia kannattaa kuitenkin informoida hyvien tapojen mukaisesti, jos se on mahdollista.

Missä mennään syksyllä 2023

Valmis *Lavalla* -teos julkistettiin lokakuussa 2023. Kilpailuvaiheen jälkeen teos ja sen uudelleensijoittaminen on vaatinut yhteistyötä erityisesti taiteilijan sekä Lappeenrannan kaupunginarkkitehdin ja kaupunginpuutarhurin välillä. Kuten *Tarinarannan* tapauksessa, teossuunnitelma on esitetty kaupunkikuvatyöryhmässä. Tämän jälkeen suunnitelma uusine sijoituspaikkoineen on esitetty kaupunkikehityslautakunnalle ja sille on haettu toimenpidelupa rakennusvalvonnasta. Kun katson prosessia taaksepäin, näen että teoksen valmistumiseen on vaikuttanut Harri Ahosen lisäksi lukuisa määrä eri tahoja ja käytännön seikkoja aina kaupunkilaisten ja kilpailun palkintoraadin mielipiteistä tekijänoikeuskysymyksiin ja kaupunkikehityslautakunnan päätöksiin. Myös paikallismedia on osallistunut ja vaikuttanut julkiseen keskusteluun. Lopullisen mielipiteensä antavat kaupunkilaiset vielä sen jälkeen kun teos on julkistettu.

Tarinaranta ja *Lavalla* -teosten syntymisen välillä on monia poikkeavuuksia, mutta myös yhtymäkohtia. Molemmissa tapauksissa paikallisilla ihmisillä on ollut vaikuttava rooli teoksen

¹³ Koivuranta 2022. Helsingin Sanomat.

Harri Ahonen: *Lavalla* (2023), Pave Maijasen muistoteos.

Kuva: Sinikka Myyrä 2023.

muotoutumisessa: toisessa taiteilijan pyynnöstä kerrotuissa yksilöllisissä muistoissa ja toisessa ihmisistä kumpuavana kollektiivisena tarpeena muistaa yhteistä merkkihenkilöään. Mielestäni molemmissa teoksissa on myös ihmisläheisyyttä ja jonkinlaista samankaltaista vähäeleisyyttä.

Ne eivät ole osoittelevia, vaan kannustavat yleisöä omaan ajatteluun. Teosten kohdalla ohikulkija voi esimerkiksi havahtua kysymään itseltään: ”Kenen tuo kitaralaukku on ja miksi se on tuossa?” tai ”Miksi tässä laatassa kerrotaan tuntemattoman Jussin sattumuksista ja miten se liittyy minuun?”

Lopuksi

Näiden kahden vuoden aikana olen nähnyt, että kaupunkisuunnittelun lailla julkisen taiteen hankkeissa päättämässä on laaja joukko eri tahoja – mukaan lukien minä itse. Hankkeissa onkin hyvä kiinnittää erityistä huomiota osapuolten väliseen aitoon keskusteluun ja vuorovaikutukseen. Tämä pätee myös suureen yleisöön, joka on vastaanottamassa teokset. Välillä käy niinkin, että yleisön mielipiteet ovat hyvin moninaiset eikä niillä lopulta ole vaikutusta hankkeiden

lopputulokseen, tai yleisön ajatuksista vain äänekkäimpien joukko pääsee esille julkiseen keskusteluun.

Tämän koulutuksen aikana olen huomannut mieltäväni useasti myös julkisen taiteen määritelmää, ja sitä on pohdittu myös yhdessä opiskelutovereideni kanssa¹⁴. Mikä katsotaan julkiseksi taiteeksi, mihin vedetään raja? Onko sen määrittäminen edes tarpeellista? Olen oppinut, että julkisen taiteen kenttä on jatkuvassa muutoksessa ja tällä hetkellä se voi sisältää hyvin laajan skaalan teoksia veistoksista ja muraaleista käsitetaiteeseen, hetkellisiin tapahtumiin ja digitaaliseen taiteeseen. Julkisen taiteen rinnalla olen nähnyt käytettävän myös kaupunkitaiteen määritelmää, jos tahdotaan esimerkiksi käyttää väljempää nimitystä kaupunkitilassa tapahtuvasta, monesti väliaikaisesta taiteesta. Julkinen taide on mahdollista ajatella myös tiukemmin instituutioiden toteuttamaksi, kun taas kaupunkitaiteena voidaan nähdä myös taiteen kentän ulkopuolisten tekijöiden teoksia.

Oman kokemukseni perusteella lasken teoksen yksinkertaisimmillaan julkiseksi taiteeksi silloin, jos kaksi ehtoa täyttyy: a) se sijoittuu julkiseen tai puolijulkiseen tilaan ja b) jos teoksen on suunnitellut taiteilija. Vaikka täsmällinen määrittely on vaikeaa, aiheen parissa työskentelevänä museotyöntekijänä pidän jonkinasteisen kehyksen luomista tärkeänä, koska se selkeyttää työnkuvaani ja sitä, mihin voin käyttää omaa työaikaani. Ajattelen myös, että termin tunnistaminen auttaa laajempaa yleisöä ymmärtämään, milloin liikutaan juuri taiteen parissa sen sijaan, että puhuttaisiin vaikkapa koristelusta tai yleisestä viihtyvyyden lisäämisestä. Tätä myöten myös ammattitaiteilijoiden työn merkitys huomataan ja työn laatu pysyy korkeana.

Lähteet

- Demnig, Gunter. 1992—. *Stolpersteine*. Projektin verkkosivut osoitteessa: <https://www.stolpersteine.eu/en/home>. Viitattu 8.9.2023.
- Haikala, Eeva-Mari. 2022. Luonnos Suomen Kulttuurirahaston apurahahakemukseen.
- Haikala, Eeva-Mari. Suullinen tieto 27.9.2023.

¹⁴ Esimerkiksi Elisa Heikkilä käsittelee aihetta omassa artikkelissaan tässä julkaisussa.

- Koivuranta, Riitta. 2022. Valokuvaaja Stefan Bremer hämmästyí, kun hänen ottamansa legendaarinen levynkansikuva Pave Maijasta päätyi luvatta taidekilpailuun. *Helsingin Sanomat* 30.9.2022. Osoitteessa: <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-200009104638.html>. Viitattu 8.9.2023.
- Kovari, Maija. 2019. *Kosken kuulemat*. Teoskuvaus Maija Kovarin verkkosivuilla. Osoitteessa: <https://kovari.fi/teos/kosken-kuulemat>. Viitattu 8.9.2023.
- Kuvasto visuaalisen alan taiteilijoiden tekijänoikeusjärjestö ry. *Tekijänoikeus: 4. Moraaliset oikeudet*. Osoitteessa: <https://kuvasto.fi/kuvaoikeuksien-abc/>. Viitattu 8.9.2023.
- Lemmetty, Sini. 2021. Lappeenrannan kaupunki alkaa valmistella Pave Maijaselle muistomerkkiä – Toiveita sadellut kansalaisilta. *Etelä-Saimaa* 27.1.2021. Osoitteessa: <https://www.esaimaa.fi/paikalliset/3770447->. Viitattu 19.9.2023.
- Ziegler, Denise. 1999a. Epigrammeja Helsingin kaupungin muistomerkeille. Teoksessa *Muistamisenarvoista*. Denise Ziegler & Stefan Sprenger.
- Ziegler, Denise. 1999b. *Epigrammeja Helsingin kaupungin jalankulkijoille*. Helsingin taidemuseon kokoelmateoksen esittely museon verkkosivuilla. Osoitteessa: <https://www.hamhelsinki.fi/veistos/epigrammeja-helsingin-kaupungin-jalankulkijoille/>. Viitattu 8.9.2023.
- Ziegler, Denise. 2021. *Lasten pyöränistuin – kotona liikkeessä*. Helsingin taidemuseon kokoelmateoksen esittely museon verkkosivuilla. Osoitteessa: <https://www.hamhelsinki.fi/veistos/lasten-pyoranistuin-kotona-liikkeessa/>. Viitattu 8.9.2023.

Sinikka Myyrä työskentelee Lappeenrannan museoilla amanuenssina ja vastaa taidemuseon omista kokoelmista sekä julkisen taiteen kysymyksistä Kaakkois-Suomessa. Lappeenrannan taidemuseo toimii Etelä-Karjalan ja Kymenlaakson maakuntien alueellisena vastuumuseona.

Kollektiivinen ruumis kaupunkitilassa

Weaving, yearning -teos tapausesimerkkinä

On elokuinen ilta Helsingissä. Kello on muutamaa minuuttia vaille puoli yhdeksän. Alkaa hämärtää. Helsingin Taidehallin eteen ja Nervanderin- ja Aurorankadun risteykseen on kokoontunut useita kymmeniä ihmisiä. Tasan puoli yhdeksältä yläpuoleltamme kuuluu kirkas ihmisääni, joka laulaa:

*Fading light
Fading light
A voice appears
Waves from the voice
Carried by the air*

Ääni on korkea ja se tulee jostain korkealta. Se kuulostaa vähän epätodelliselta, ihan kuin se tulisi toisesta todellisuudesta. Se halkoo koleaan ilman läpi ja kimpoutuu rakennusten seinistä. Muutama minuutin päästä toinen ääni tien toiselta puolen jatkaa:

*It's dark, but is it the darkest
They listen and forget their eyes
Inside the same air
Under a changing sky
They follow the ripples of sound*

Ihmisyousko valuu hitaasti äänen perään. Joku on tullut ulos parvekkeelle. Joku toinen avaa ikkunan ja katsoo alas kadulle. Vaelamme hiljaa ylös katua Nervanderin puistikon yläpuolella. Koirat

ja heidän ulkoiluttajansa puistikossa pysähtyvät kuuntelemaan. Vastaantulijat katselevat ympärilleen ihmetellen, mistä laulu tulee. Joku heistä liittyy laulun perässä hiljaa vaeltavan joukon jatkoksi. Alun kirkas ääni palaa ja johdattaa meidät pidemmälle ylös katua. Äänet vuorottelevat ja sitten kietoutuvat toisiinsa. Laulu on minusta käsittämättömän kaunista. Se lipuu hitaasti ilmassa. Se tuntuu kii-reettömältä, ajattomalta:

Air ripples between our voices
Sound waves weaving us together
Exhale the air from your lungs
Air ripples between our voices
Sound waves weaving us together
Exhale the air from your lungs
Breathe in my voice

Hold my breath
Absent to the eye
Present for the skin...

Jotkut ovat tulleet yksin, useimmat jonkun kanssa. Joillakin on mukana polkupyöriä, toisilla koiria. Alapuolellamme on joukko nuoria, jotka soittavat nopeatempoista musiikkia omasta kaiuttimes-taan. Katsomme heitä ja he katsovat meitä. Keitä me olemme? Eri ikäisiä ihmisiä, toisilleen tuttuja ja tuntemattomia kuuntelemassa ihmeen omaista laulua, seuraamassa sitä. Kävelemme keskellä tietä, sillä emme enää mahdu jalkakäytävälle. Joukkomme kasvaa vaelluksen edetessä.

Voice, voice
Words Floating in the wind
Not knowing where to fall
Reflecting from wall to wall
Fading in
The indifferent air

Laulu johdattaa meidät ylös kohti Temppeleaukion kallioita. Nousemme hitaasti kallioille ja levittäydymme niiden päälle. Täältä näkyvät viimeiset auringonsäteet ja pilvinen taivas yllämme. Äsken naakat ääntelivät kuorossa läheisessä puussa. Nyt ne ovat

asettuneet vastapäisen talon katolle pitkään riviin. Kallion ympäristössä on asuntoja, joissa ihmiset uppoutuvat iltatoimiinsa. Laulu ja hämärtyvä ilta ympäröivät meidät.

Will this hold?
Will this hold?

Kallio allamme on 2500–1600 miljoonaa vuotta vanha. Taivas yllämme tummenee illan pimetessä. Ihmiset sytyttävät valoja asuntoihinsa. Tuulee. Jotkut meistä istahtavat kalliolle. Suurin osa seisoo. Muutamat syleilevät toisiaan. Olemme levittäytyneet ympäri Temppeleaukion kallioita, mutta tuntuu, että olemme yhdessä täällä. Siinä on jokin pyhän tuntu. Luoteisimmasta nurkasta, läheltä Oksa-senkadun alkua kuuluu laulun viimeinen säikeistö:

Waves spreading everywhere
Pushing the darkness around
Merge with our silence
The sound after the words are gone
Under a changing sky
They waited for empty darkness
The night fell, but it never was dark

En haluaisi, että tämä loppuu. Palaan tänne yhä uudelleen ja uudelleen niiden 18 illan aikana, kun *Weaving, yearning* -teos esitetään Helsingissä. Joka ilta eri joukko ihmisiä kokoontuu kuuntelemaan laulua ja vaeltamaan teoksen mukana Temppeleaukion kallioille hämärtyvässä elo-syyskuun illassa. Yhä useammat palaavat takaisin. Väkijoukko kasvaa. Sateisina iltoina paikalla on kourallinen ihmisiä, viimeisenä iltana meitä on jo noin 400. Tapahtuma tuntuu hartaalta ilman, että se viittaa mihinkään uskoon tai muuhun hengelliseen yhteisöön. Kukaan ei fasilitoi tilannetta. Kaikki ovat tervetulleita. Laulu on kuultavissa myös kadulta käsin, joten kalliolle nouseminen ei ole välttämätöntä. Seuraamme laulua muutaman sadan metrin matkan kadulta kallioille. Yhdessä vaeltavat tutut ja tuntemattomat – suurin osa tietoisesti paikalle tulleita, ja jotkut spontaanisti mukaan liittyneitä – herkistyvät kuuntelemaan, olemaan läsnä, tarkkailemaan ympäristöään, huomioimaan toisensa. Noiden 20 minuutin aikana muodostamme hetkellisen yhteisön, eräänlaisen kollektiivisen ruumiin.

Laulun viimeiset säkeet kaikuvat yhdessä viimeisten valonsäteiden kanssa:

*Will this hold?
Hold this thought*

Weaving, yearning on Kalle Nion ja Hans Rosenströmin yhteistyössä Aino Vennan kanssa julkiseen tilaan tekemä ääniteos, joka toteutettiin tilausteoksena osana A I S T I T / *coming to our senses* -nykytaideohjelmaa vuonna 2021, kun koronavirus koetteli hengityselimiä ja rajoitti taiteen esittämisen käytäntöjä. Teoksen ensiesitys oli Lontoossa toukokuussa, ja sen jälkeen se koettiin Helsingissä elo-syyskuussa osana samannimistä Taidehallin näyttelyä sekä Helsingin Juhlaviikkojen ohjelmistoa. Saman vuoden lopulla teos oli koettavissa Puolalanpuistossa Turussa lähes kolmen kuukauden ajan. Toimin teoksen kuraattorina. Suunnittelin A I S T I T / *coming to our senses* -nykytaideohjelman yhdessä Hans Rosenströmin kanssa. Ohjelman tuottivat Suomen kulttuuri- ja tiedeinstitiutit Berliinissä, Brysselissä, Lontoossa ja Pariisissa.

Teos sai minut kiinnostumaan julkisesta taiteesta. Taustani on tanssissa ja koreografiassa, ruumiillisessa ja hetkellisessä taiteessa, jonka takia julkinen taide on tuntunut usein elottomalta ja staattiselta ja siksi minulle vieraalta. Kiinnostuin siitä, miten (väliaikainen) julkinen taide voisi koota ympärilleen (hetkellisiä) yhteisöjä ruumiillisella tavalla: muodostaa kollektiivisen ruumiin kokemuksia. Itselleni kollektiivisen ruumiin kokemukset ovat olleet voimakkaita ja merkityksellisiä yhteyden ja jaetun toimijuuden kokemuksia. Niitä ovat olleet esimerkiksi mielenosoitukset ja kulkueet; yhdessä koetut, ainutkertaiset ja erityisen merkitykselliset taidetapahtumat sekä harvinaisten luonnonilmiöiden todistaminen spontaanisti yhdessä muiden kanssa. En ole löytänyt kollektiiviselle ruumiille tyydyttävää määritelmää. Näkökulmani siihen on kokemuksellinen. Viittaan hetkiin, jolloin tunnemme kuuluvamme osaksi oman kehon rajat ylittävää ruumiillista kokonaisuutta, jolloin yhteenkuuluvuus toisiin ilmenee ennen kaikkea ruumiin materian tasolla.

Keväällä ja kesällä 2023 kirjoittaessani tätä tekstiä haastattelin teoksen tekijöitä ja teoksen kokeneita henkilöitä. Halusin tietää, miten *Weaving, yearning* -tekoprosessi ja kokemus esityksestä resonoivat lähes parin vuoden jälkeen. Pyrin ensin antamaan haastateltaville tilaa kertoa siitä, mikä heille ensin tuli mieleen,

Weaving, yearning -teoksen yleisöä vaeltamassa Tempelikadulla Helsingissä.

Kuva: Kalle Nio.

ja sitten johdatella heitä keskustelemaan kokemuksen ruumiillisista ja kollektiivisista tasoista.

Hans Rosenström kertoo, että teos oli lopulta hyvin lähellä sitä, mitä he olivat läheneet hakemaan. Alussa oli idea rukouksuista, jotka kaikuvat illan hämärtyessä ja muodostavat verkoston kaupungissa. Rosenström on tutkinut taiteellisessa työssään pitkään sitä, miten ääni ja laulu yhdistävät ihmisiä ruumiillisella tasolla. *Weaving, yearning* -teoksessa oli tärkeää, että teoksen äänet eivät olisi kaupungin äänien yläpuolella vaan tulisivat osaksi kaupunkikokemusta. Hän painottaa, että äänen tullessa kaiuttimista kokijan keho nousee esiintyjän kehoa tärkeämmäksi. Jos esiintyjät olisivat olleet reitin varrella fyysisesti laulamassa, heistä olisi tullut huomion keskipiste.

Kaupunkitilassa tapahtuu koko ajan monenlaisia asioita, jotka yhdistyvät äänelliseksi kokonaisuudeksi. Ääni ei tuo visuaalista informaatiota tilaan, mutta se voi näyttää tilan uudessa valossa. Rosenström jatkaa: ”Julkisessa tilassa voi luoda tilanteita ihmisille, jotka eivät välttämättä ole tulleet niitä kokemaan. On inspiroivaa miettiä, miten voi tehdä asioita, jotka tuntuvat autenttisilta, mutta muokata niitä yllättävään suuntaan. Se kiehtoo minua. Sitä voi tehdä galleria- ja museotiloissa myös, mutta niihin usein

Weaving, yearning -teoksen yleisöä Tempeliaukion kalliolla Helsingissä.

Kuva: Kalle Nio.

mennään odotuksella kokea jotain. Innostun asioista, jotka tapahtuvat yllättäen.”

Kalle Nio kertoo sattumasta, joka tapahtui Helsingissä välittömästi esityksen päätyttyä: ”Oli tosi harras tunnelma, ja monia ihmisiä kynelehti. Muutama sekunti sen jälkeen, kun teos oli lopunut, kuului jäätelöauton kutsu.” Julkisessa tilassa tapahtuvan taiteen ja sitä ympäröivän maailman rajat ovat huokoiset, ja saavat parhaimmillaan kokijan herkistymään ympäristön tapahtumille ja nyansseille. Arkinen tila voi alkaa näyttäytyä taianomaisena ja saada uusia erityisiä merkityksiä, jotka voi jakaa muiden paikalla olleiden kanssa. Kuvataiteen ja taikuuden välimaastossa työskentelevä Nio puhuu myös siitä, mitä tapahtuu, kun ei ole ketään opastamassa yleisöä liikkumaan teoksen mukana. Se luo mielentilan, mysteerin, joka pitää ratkoa yhdessä. Näin rakennetaan yhteisöllisyyttä.

Hän itse koki voimakkaita yhteyden kokemuksia kanssakulkijoihin teoksen äärellä: ”Ihmeellinen kollektiivisuuden fiilis. Miten se yhdistikin täysin vieraita ihmisiä, jotka olivat kerääntyneet kävelemään yhdessä kesäillassa ja kuuntelemaan teosta.” Rosenström jatkaa: ”Kollektiivisessa kokemuksessa on jotain tosi mielenkiintoista ilmiönä. Kaikki ihmiset kollektiivisuuden sisällä ovat yksilöitä, kaikki kokevat sen omalla tavallaan, kiinnittävät huomiota eri yksityiskohtiin. Samalla se on yhteinen hetki, joka jaetaan.”

Myös useiden teoksen kokijoiden keskuudessa resonoi kollektiivinen kokemus. Vaikka taiteen kokeminen on aina jollain tavalla kollektiivista, *Weaving, yearning* -teoksessa se korostui. Siihen vaikuttavia tekijöitä saattoivat olla jaettu ihmetyksen kokemus, äänen seuraamiseen liittyvä arvoitus sekä taideteoksen kokeminen tiettyyn aikaan yhdessä muiden kanssa julkisessa tilassa. Näin teoksen yleisö näyttäytyi ohikulkijoille yhtenäisenä, kaduilla ja kallioilla vaeltavana joukkona.

Ninni Lehtniemi koki teoksen Helsingissä yhdessä ystävänsä kanssa. Hän puhui siitä, miten kaupunkitilassa liikutaan usein näköaistin välityksellä, mutta *Weaving, yearning* kutsui suunnistamaan kuuloaistin seuraamana. Teoksen rakenne loi eräänlaisen yhteisen salaisuuden tai salapoliisitehtävän, kun osallistujat yrittivät yhdessä selvittää, mihin suuntaan matka jatkuu. Lehtniemi puhui väliaikaisesta jaetusta kokemuksesta, joka päättyi ylös kallioille auringonlaskun aikaan. Hän koki myös, että teokseen saattoi osallistua hyvin matalalla kynnyksellä. Se ei vaatinut muuta kuin sen, että lähtee seuraamaan teoksen ääniä.

Vincent Roumagnac vertasi ääniä seireenien kutsuun. Ne lumosivat kuulijan ja houkuttelivat mukaan. Hän mietti myös musiikin vaikutusta ja voimaa tunteiden herättäjänä. Jaetut voimakkaat tunnekokemukset voivat joskus haudata alleen kriittisyyden. Hän toi esiin kollektiivisen kehon ja yhteisöllisyyden kääntöpuolen: ulossulkevan homogeenisuuden. Miten luoda yhteisöllisyyttä ja kokemusta kollektiivisesta kehosta menettämättä kunkin erityisyyttä?

Kollektiivisen ruumiin kokemus syntyy usein yhteisen nimitäjän alla, kuten mielenosoituksessa, jossa kokoonnutaan ajamaan kaikille tärkeää asiaa tai konsertissa, jota osallistujat ovat varta vasten tulleet kuuntelemaan. Näissä tilanteissa huomio on yhdistävässä tekijässä, ja kokemuksen voima tulee sen jakamisesta joukon kanssa. Julkinen taide voi tarjota spontaanin kollektiivisen ruumiin kokemuksen. Minua kiinnostaa erityisesti kollektiivisuus, joka ylittää ihmisten väliset kulttuuriset ja identiteettiset tasot ja toimii ei-inhimillisenä vitaalisena ja tarttuvana voimana: eräänlaisena virtauksena, joka vaikuttaa läsnäolijoihin somaattisella ja affektiivisellä tasolla. Affektia ja emootiota käytetään usein synonyymeina, mutta suosin tässä Baruch Spinozan määritelmää, jonka mukaan affektit tarkoittavat ”ruumiin tiloja, jotka lisäävät tai vähenevät, auttavat tai estävät ruumiin omaa toimintakykyä ja samaten näiden

tilojen ideoita.”¹ Ne ovat eräänlaisia esipersonaallisia intensiteettejä, jotka vahvistuvat kohtaamisista ja yhteen liittoutumista muiden ruumiiden kanssa.

Johanna Ketola muisteli, miten ääni ympäröi joukon erityisellä tavalla. Hänelle kokemuksessa oli jotain toismaailmallista, mikä liittyi siihen, että teos kokosi tuntemattomia ihmisiä yhteen ihmettyksen äärelle taiteelle epäkonventionaaliseen tilaan. Puhuimme myös teoksen tapahtumapaikoista ja niiden merkityksistä. Kysyin häneltä, vaikuttiko kallion alle louhittu kirkko hänen kokemukseensa teoksesta, mihin hän vastasi: ”Oli vaikea sivuuttaa täysin, että siellä on kirkko, mutta se on ennen kaikkea kallio. Temppelelaukio on upea paikka mille tahansa kurkottamiselle. Siellä vaan sattuu olemaan luterilainen kirkko, mutta ei se voi ryöväitä kaikkia kallion merkityksiä.”

Silja Lehtonen koki teoksen puolisonsa ja lapsensa kanssa jouluuussa Puolalanpuistossa Turussa. Ilta oli pimeä ja todella sumuinen, ja paikalla oli Lehtosen perheen lisäksi muutama muu kävijä. Lehtonen kertoi uppoutuneensa teoksen sisään tyystin alusta loppuun asti. Hänelle kokemus oli yksityinen, ei niinkään kollektiivinen. Siihen vaikutti erityinen sääolosuhde: ”Sumu kääri itsensä jokaisen ympärille.” *Weaving, yearning* -teoksen kokeminen kyseisessä ympäristössä ja näissä olosuhteissa oli hänelle jotain hyvin kokonaisvaltaista ja ainutkertaista.

Kollektiivisessa ruumiissa on käsinkosketeltavaa voimaa, joka pystyy kurkottamaan pidemmälle kuin yksittäisten ruumiiden kapasiteetti: sen potentiaalinen toimijuus yksilökeskeisessä länsimaisessa yhteiskunnassa jää usein vaille huomiota. Jane Bennett kirjoittaa *Materian Väre* -kirjassaan ihmisten kokemien affektien eettisestä ulottuvuudesta: ”...aistien lumouksen hetket arkimaailman kanssa – luonnon mutta myös hyödykkeiden ja muiden kulttuurituotteiden kanssa – saattavat lisätä motivaatioenergiaa, jota tarvitaan liikuttamaan minuukselta pelkäämistä eettisen periaatteiden omaksumisesta todelliseen eettiseen käyttäytymiseen.”² Bennettin mukaan ihmisen eettinen herkkyyks ja sosiaaliset suhteet kehittyvät ruumiillisissa käytännöissä, jotka kuuluvat mikropolitiikan piiriin. Mikropolitiikalla tarkoitan tässä sosiaalista ja kulttuurista toimintaa, jolla on poliittista vaikutusta, mutta joka ei kuulu perinteisen

¹ Spinoza 1998, 138

² Bennett 2020, 12.

politiikan tekemisen piiriin, kuten edustajien valitseminen vaaleilla ja lakien säätäminen. Bennett yhdessä monien muiden politiikan tutkijoiden, ja jopa jo romantiikan ajan filosofien, kanssa tuo esiin, että kulttuurilla ja taiteella on merkittävä rooli johdattaa kävijänsä mielentiloihin, joissa kokemuksellisesti toteutetaan eettismoraalisia taipumuksia. Millä tavoin julkinen taide voisi aktivoida poliittisen elämän somaattisia ja affektiivisia puolia? Ehkä hetkellisten ja ruumiillisten taidemuotojen laajempi osallisuus julkisen taiteen tuottamisessa voisi lisätä taidekokemusten kollektiivista ulottuvuutta ja mikropoliittista potentiaalia.

Lähdeluettelo:

- Bennett, Jane. 2020. *Materian väre – Olioiden poliittinen ekologia*. (Vibrant Matter. A Political Ecology of Things. 2004) Tampere: niin & näin. Käänt. Tapani Kilpeläinen.
- Spinoza, Benedictus (Baruch) de. 1998. *Etiikka*. (Ethica ordine geometrica demonstrata, 1677). Helsinki: Gaudeamus. Käänt. Vesa Oittinen.
- *Weaving, yearning* -teoksen dokumentaatio Helsingissä 2021: <https://vimeo.com/703693735>

Satu Herrala on Helsingissä asuva kuraattori ja väitöskirjatutkija, jonka tausta on tanssitaiteessa ja koreografiassa. Hänen väitöstutkimuksensa Aalto-yliopistossa käsittelee ruumiillisuutta kuratointityössä. Vuosina 2015–2019 hän työskenteli kansainvälisen Baltic Circle-teatterifestivaalin taiteellisena johtajana.

Kuva: Hertta Kiiski

Taidetta huudeilla

– Tilallisia näkökulmia lähiöiden julkiseen taiteeseen

Johdanto

Tarkoitukseni oli kirjoittaa artikkeli julkisesta lähiötaiteesta. Mutta mitä on lähiötaide? Onko se taidetta, joka on esillä tai tapahtuu lähiössä? Onko se lähiöstä kertovaa taidetta? Mikä edes on lähiö? Mitä pidemmälle pohdinnoissani pääsin, sitä selvemmäksi minulle tuli, että ei ole olemassa mitään tiettyä lähiötaiteen muotoa tai käsitettä vaan aihetta pitää lähestyä monipuolisemmin.

Olen taustaltani kaupunkimaantieteilijä eli kaupunkitilan ja -tilallisuuden asiantuntija. Siksi minua eivät kiinnosta lähiöiden taideteokset sellaisenaan vaan niiden – ja ylipäättään taiteen – suhde ympäröivään tilaan ja yhteiskuntaan sekä erilaiset julkiseen taiteeseen liittyvät tilalliset prosessit ja merkitykset. Tältä pohjalta tarkastelen artikkelissani, miten julkinen taide suhteutuu lähiötilaan ja taiteen tekemiseen lähiöissä. Keskeisenä kysymyksenäni on, mikä (jos mikään) tekee lähiöiden taiteesta erityistä tilallisessa mielessä. Oma tilakäsitykseni on relationaalinen, eli ymmärrän tilan syntyvän ja muovautuvan erilaisissa materiaalisissa, sosiaalisissa ja merkityksiin liittyvissä vuorovaikutussuhteissa.¹

Lähiöiden taidekenttä on ymmärrettävästi laaja, joten olen valinnut kolme erilaista tilaan liittyvää näkökulmaa, joiden kautta lähestyn aiheita ja jotka samalla edustavat erilaisia tapoja ja motiiveja toteuttaa taidetta lähiöissä. Tarkasteluni kohteina ovat 1) julkinen taide osana lähiöiden kehittämistä, 2) uusia lähiömerkityksiä tuottava taide ja 3) lähiöiden omaehtoinen taide. Katsaukseni ulkopuolelle jäävät muun

¹ Massey 2005.

muassa lähiöissä tehtävä yhteisötaide ja perinteiset lähiöissä sijaitsevat julkiset taideteokset, vaikka niilläkin on omat tilalliset merkityksensä ja arvonsa.

Tekstini tavoitteena on tuoda esille lähiöiden julkisen taiteen moninaisuutta. Toisaalta esitän myös kriittisiä ajatuksia julkisen taiteen ja lähiötilan välisestä suhteesta. Näillä kaikella on merkitystä, kun lähiöitä rakennetaan ja uudistetaan ja kun julkista taidetta tehdään ja tilataan. Lopulta kyse on siitä, millaisessa maailmassa haluamme elää ja millaista maailmaa haluamme luoda – tässä tapauksessa lähiöiden kontekstissa.

Lähiön määritelmä ja lähiötietoisuus

Ennen siirtymistä taiteen pariin on syytä määritellä, mitä tarkoitan lähiöllä. Kielitoimiston sanakirjan mukaan *lähiö* on ”taajaman osa, jolla on oma liikekeskuksensa tärkeimpine palveluineen, asumalähiö”.² Kaupunkirakenteellisesti lähiö sijaitsee usein irrallaan kaupunkien keskustoista. Kumpikaan näistä määritelmistä ei vielä kerro koko totuutta lähiöistä, vaan niiden todellisuus on paljon moniulotteisempi. Esimerkiksi Laura Berger ja Panu Savolainen muistuttavat, että lähiöt eivät ole kauttaaltaan samanlaisia, vaan niillä on oma kulttuuriperintönsä, estetiikkansa ja asukaskokemukseen perustuva historiallisuutensa.³ Itse määrittelen lähiön kaupungin ulkoreunalla sijaitseväksi keskittymäksi, jolla on omat, ainutlaatuiset merkityksensä. Kuten aiemmin avasin tilakäsitystäni, ymmärrän lähiötilan olevan osa materiaalisia, sosiaalisia ja merkityksiin liittyviä vuorovaikutussuhteita, joihin myös taide kuuluu.⁴

Lähiöön liitetään käsitteenä usein kielteisiä mielikuvia: puhutaan ongelmalähiöistä tai lähiöiden ongelmista. Itse näen ja koen lähiöt toisin. Ne ovat ihmisille merkityksellisiä arjen ja elämisen paikkoja. Olemme yhdessä tutkijakollegoideni kanssa kehittäneet *lähiötietoisuuden* käsitteen edistämään monipuolisempaa ymmärrystä lähiöistä. Lähiötietoisuudella tarkoitamme ”sellaisia ajattelu-, puhe- ja toimintatapoja, joiden kautta lähiöt tunnistetaan ja tunnustetaan osaksi kaupunkia”.⁵ Keskeistä lähiötietoisuudelle on lähiöiden moninaisuuden,

² Kielitoimiston sanakirja 2023.

³ Berger ja Savolainen 2022.

⁴ Lundman 2018.

⁵ Kymäläinen ym. 2023, 2.

Esimerkki lähiössä sijaitsevasta julkisen taiteen teoksesta on Oona Tikka-joen *Unelma*-veistos (2012) Helsingin Kannelmäessä. Teos on siirrettävä, ja se oli aluksi esillä Hakaniemessä.

Kuva: Riina Lundman.

erityispiirteiden ja arvojen huomioiminen laaja-alaisesti. Koen, että ajattelutavallamme on suora yhteys lähiöiden taiteeseen ja taidemuotoihin, sillä myös niihin liittyy moninaisuutta, erityispiirteitä ja arvoja, joita aion käsitellä seuraavissa luvuissa.

Julkinen taide osana lähiöiden kehittämistä

Ensimmäinen valitsemani tilallinen näkökulma liittyy lähiöiden ja niiden rakennetun ympäristön kehittämiseen ja muutokseen. Lähiöt eivät ole virallisen julkisen taiteen ulkopuolella, vaikka lähiötila ja sen tarjoamat puitteet taiteen tekemiselle ja kokeemiselle saattavat erota suurestikin kaupunkikeskustojen kulttuurisesta ja sosiaalisesta ympäristöstä. Uudemmissa lähiöissä (joita neutraalisti asuinalueiksi tai esikaupunkialueiksi kutsutaan) julkista taidetta on käytetty alueiden arvon nostamiseksi

tai alueidentiteetin vahvistamiseksi.⁶ Esimerkiksi Vantaan Kiviston asuinalue on kutsuttu taidekaupunginosaksi⁷ ja Tampereen Vuoreksen alueelle laadittiin aikanaan erillinen taideohjelma.⁸ Lähiöiden taide voi siten toimia laajemmin kaupunkikehityksen ja -suunnittelun välineenä.

Toki myös vanhemmissa lähiöissä on julkista taidetta (kuva edellisellä sivulla), vaikka varsinkin 1960–1980-luvuilla rakennettuihin vuokratalovaltaisiiin lähiöihin liitetään usein leimaava ajatus rähjäisistä julkisista tiloista ja rakennuksista. Lähiöitä korjataan, uudistetaan, puretaan ja rakennetaan uudestaan. Korjaus- ja uudiskohteisiin voidaan hankkia julkista prosenttitaidetta, kuten on tehty esimerkiksi Oulun Kaukovainiossa Hirosenkodin vanhainkodissa⁹ ja Kuopion Männistön päiväkodissa.¹⁰ Aina prosenttiperiaatteen noudattaminen lähiöissä ei kuitenkaan ole helppoa, jos ja kun rakennushankkeet pyritään tekemään kustannustehokkaasti asuntojen matalamman hintatason vuoksi.¹¹ Muutoksen kohteina olevat lähiötilat soveltuvat kuitenkin hyvin erilaisten väliaikaisten taideprojektien ja niin sanotun purkutaiteen alustoiksi. Esimerkiksi Helsingin Kontulan vanhassa ostoskeskuksessa toimiva *KAS!* (*Kontula Art School*) on vuodesta 2017 alkaen tehnyt muraaleja tulevaisuudessa mahdollisesti purettavien rakennusten seiniin (kuva seuraavalla sivulla).

Tilallisessa mielessä taide voi olla siis lähiökehittämisen väline tai muuttuvan lähiön elementti. Rakennetun ympäristön kehittämiseen liitettävä julkinen taide on luonteeltaan usein pysyvää ja siksikin sen halutaan olevan esteettisesti korkealaatuista ja miellyttävää. Riskinä on, että taiteesta tulee tällöin vain päälle liimattu koriste, jolla ei ole yhtymäkohtaa lähiöiden asukkaiden arkeen ja elämään. Purkutaidetta ei tehdä samanlaisista esteettisistä tai taloudellisista syistä kuin rakennushankkeisiin integroitua uutta taidetta, mutta kriittisesti tarkasteltuna senkin voi nähdä olevan yksi välivaihe osana uusliberaalia kaupunki uudistusta ja lähiökehitystä. Toisaalta purkutaiteen väliaikaisuus ja vapaus tarjoavat mahdollisuuden luovalle toiminnalle lähiöissä, ja se voi toimia myös vetonaulana,

⁶ Myllyntaus ja Karttunen 2020.

⁷ Hannus 2016.

⁸ Zimmer 2014.

⁹ Nukari 2014.

¹⁰ Liuttu 2021.

¹¹ Berry 2021, 235.

KAS!-yhteisötaideryhmän maalaa muraalia Kontulan ostoskeskuksen käytävällä. Ostoskeskus tullaan mahdollisesti purkamaan lähivuosina ja aluetta pyritään keskiluokkaistamaan.

Kuva: Riina Lundman.

kuten Keravan Ahjossa sijaitseva *Taideen kotitalo* osoitti vuosina 2020 ja 2021.¹² Muutoinkaan lähiöitä ei tule nähdä muuttumattomina paikkoina, vaan uudistuminen ja muutokset ovat osa lähiöiden ja siten lähiökulttuurin ja taiteen todellisuutta.

Uusia lähiömerkityksiä tuottava taide

Toisena tilallisena näkökulmana pohdin taidetta, joka pureutuu itse lähiön käsitteeseen ja ominaisuuksiin. Lähiötila ei ole pelkkä taiteen näyttämö tai kaupunkikehityksen kohde, vaan lähiöllä on taiteellista ja kulttuurista itseisarvoa ja se kiinnostaa taiteilijoita sellaisenaan. Tällaiseen taiteeseen voi liittyä sekä haasteita että mahdollisuuksia. Julkinen taide voi uusintaa tai leimata ”ongelmalähiöitä” entisestään, mutta sen kautta on myös mahdollista kiinnittää rakentavasti huomiota lähiöiden epäkohtiin tai tuottaa kokonaan uudenlaista lähiötilaa. Toisaalta lähiöiden taideteosten merkitys voi muuttua, jos lähiötila niiden

¹² Nyman 2021.

ympärillä muuttuu. Tästä on esimerkkinä Jyväskylän Pupuhhdassa sijaitseva Helmeri Selinin *Pupumuori*-veistos (1982), joka sijaitsi aiemmin koulun pihalla, mutta jonka käyttötarkoitus muokattiin leikkivälineestä taideteokseksi, kun koulu purettiin.¹³ Lähiöiden tilan ja taiteen merkitykset kietoutuvat siis monella tapaa yhteen.

Esimerkkinä lähiöiden merkityksiin keskittyvästä taiteesta on Sara Vallen ja Miina Pohjolaisten *Ostaritutkimuksia*-hanke, jossa tarkasteltiin Helsingin 1950–70-luvuilla rakennettuja lähiöiden ostoskeskuksia. Taiteilijat pohtivat hankkeessaan, kenen ehdoilla ja miten lähiöostareita käsitellään ja kehitetään. Hankkeessa laadittiin vanhoja ostoskeskuksia ja niiden julkista taidetta esittelevä Ostaritutkimuksia-blogi.¹⁴ Kesällä 2022 hankkeen tapahtumapaikkana toimi Konalantuoren vanha ostoskeskus, jonne perustettiin väliaikainen taide- ja tutkimustila ja jossa järjestettiin myös paikkasidonnainen taidenäyttely.¹⁵ Ostaritutkimuksia-hanke tarjosi raikkaan näkökulman osittain jo unohtettuja ja vieroksuttuja lähiöiden ostoskeskuksia kohtaan.

Myös kaupunkiorganisaatioissa on haluttu muistaa lähiöitä taiteen kautta. Helsingin taidemuseo HAM on pyrkinyt tuomaan julkista taidetta tasapuolisemmin esille eri puolille kaupunkia muun muassa osana vuonna 2008 alkanutta alueellisen taiteen hanketta, jossa taiteilija saivat ideoida teoksen valitsemaansa paikkaan lähiössä. Tällä idealla toteutettiin esimerkiksi Denise Zieglerin Konalassa sijaitseva *Kolme aitaa* -ympäristötaideteos (kuva seuraavalla sivulla). Turku 2029 -säätio puolestaan järjesti keväällä 2023 avustushaun, jolla etsittiin tapahtumallisia yhteisötaideteoksia Halisten, Lausteen, Pansio-Pernon ja Varissuon lähiöihin. Valintakriteereissä painotettiin muun muassa hyvinvoinnin ja yhteisöllisyyden edistämistä sekä asuinalueiden elävöittämistä.

Näissä esimerkeissä lähiöt nähdään merkityksellisiksi paikoiksi. Toisaalta on mielenkiintoista, miksi juuri lähiöiden julkisen taiteen olemassaoloa, merkitystä ja tarvetta pitää erikseen korostaa (mitä toki itsekkin tässä artikkelissa teen) ja asettaa sille erillisiä kriteereitä. Kysymys kuuluukin, kenen määrittelemiä tarpeita ja merkityksiä lähiöiden julkinen taide koskee. Riskinä lähiöitä käsittelevässä taiteessa on, että taiteilija tai

¹³ Jyväskylän taidemuseo 2023.

¹⁴ <https://www.ostaritutkimuksia.net>

¹⁵ Järvinen 2022.

Yksityiskohta Denise Zieglerin *Kolme aitaa* -teoksesta (2010), joka sijaitsee Helsingin Konalassa. Lähiöön tuodut, kaupungin keskustassa käytetyt aitamallit luovat yhteyden lähiön ja keskustan välille.

Kuva: Riina Lundman.

organisaatio saattavat tarkastella alueita ulkopuolisen silmin. Esimerkiksi Turun kaupunginteatterin *Varissuo*-musikaalia kritisoitiin ”väsyneiden lähiökliseiden” tarjoamisesta ja siitä, että ”lähiöstä tehdään yksipuolinen ghetto, jota teatterikatsojat saavat pälistellä”.¹⁶

Vaikka musikaaliesityksessä ei ole

kyse julkisesta taiteesta, *Varissuo*-musikaali osoittaa, miten syvällä joihinkin lähiöihin liitettävät kielteiset mielikuvat voivat olla. Avarakatseisen – tai kuten itse asian ilmaisen, lähiötietoisen – julkisen taiteen keinoin näitä mielikuvia on mahdollista haastaa.

Lähiöiden omaehtoinen taide

Kolmannessa käsittelemässäni näkökulmassa eli lähiöiden omaehtoisessa taiteessa korostuu tilan sosiaalinen ulottuvuus. Lähiöissä on ja tapahtuu myös paljon muuta kuin taiteilija- tai

¹⁶ Hallamaa 2018.

organisaatiovetoista taidetta ja kulttuuria. Lähiöiden asukkaat tekevät itse taidetta arjessaan ja toki monet ammattitaiteilijatkin asuvat lähiöissä tai ovat niiden kasvatteja. Siinä missä esimerkiksi yhteisötaiteessa asukkaiden ääni suodattuu usein taiteilijan ohjauksessa ja yhteisön edustajien osallistumisen kautta¹⁷, lähiöiden arjen taide on suurempaa ja vaikeammin määriteltävää.

Aino Verkasalo käyttää lähiöiden omaehtoisesta julkisen tilan taiteesta nimitystä ”amatöörien elinympäristötaide”.¹⁸ Hän linkittää kyseisen taidemuodon katu-, kaupunki- ja ITE-taiteeseen. Esimerkkeiksi elinympäristötaiteesta Verkasalo mainitsee muun muassa *Variskiven* (kuva yllä), jonka paikallinen yhdistys on aikoinaan pystyttänyt Turun Varissuolle, sekä Helsingin Maunulan vuokrataloalueen kivipuutarhan, jota ylläpiti kaksi eläkkeellä olevaa alueen asukasta. Lähiöiden

Turun Varissuolle pystytetty *Variskivi* on esimerkki Verkasalon mainitsemasta amatöörien elinympäristötaiteesta, joka toimii ympäristön maamerkinä ja tekee paikasta tunnistettavan.

Kuva: Riina Lundman.

¹⁷ Kantonen ja Karttunen 2022.

¹⁸ Verkasalo 2012.

Helsingin Malminkartanossa toimi usean vuoden ajan Squat Kumma. Itse vierailin siellä tutkijan roolissa osana anarkistista *Musta Kallio* -tapahtumaa vuonna 2017.

Kuva: Riina Lundman.

omaehtoista taidetta on tutkittu myös Jyväskylän Huhtasuon ja Keltinmäen lähiöissä, joissa tapahtuu paljon asukas- ja yhdistyslähdistöistä kulttuuritoimintaa.¹⁹ Välillä lähiöiden tyhjillään olevia rakennuksia on vallattu omaehtoista kulttuurikäyttöä varten, kuten esimerkiksi Helsingin Malminkartanossa (kuva yllä). Joskus lähiöiden asukkaat puolestaan käyttävät lähiöiden taidetta omiin tarkoituksiinsa,

kuten Lappeenrannan Lauritsalan kiertoiliittymässä, jossa tuntematon taho käy aina joulun alla pukemassa tonttulakit Jouko Lempien *Kaukaan kuoro* -teoksen hahmoille.

Lähiöiden omaehtoinen taide voi olla leikillistä tilan haltuunottoa, hienovaraista oman elämän ja ympäristön hahmottelua tai suurempaa kapinaa valtarakenteita ja vakiintuneita käytäntöjä vastaan. Kutsun jälkimmäistä muotoa vastataiteeksi, koska siinä marginaaliin asetetut tahot ottavat jonkin ilmiön haltuun omista lähtökohdista käsin. Koska lähiöt nähdään usein marginaalisina paikkoina suhteessa

¹⁹ Jyväskylän yliopisto 2021.

kaupunkikeskustoihin, vastataiteen keinoin on mahdollista edistää radikaaliakin lähiötietoisuutta ja vahvistaa omaa lähiöidentiteettiä. Samalla on kuitenkin tärkeä muistaa, että lähiöt eivät ole omia erillisiä kupliaan irrallaan muusta yhteiskunnasta, vaan julkinen kaupunkitila ja taide kuuluvat sielläkin kaikille.

Eräs esimerkki lähiöistä nousevasta taidemuodosta on lähiörap, jossa yhdistyvät niin globaalit ilmiöt kuin lähiöiden paikallisuus. Lähiörap on julkista taidetta siinä mielessä, että kappaleet ja videot leviävät nopeasti internetin ja sosiaalisen median ”julkisessa tilassa”. Rap voi toimia tärkeänä (ala)kulttuurisena pääomana ja kulttuurisen osallistumisen mahdollisuutena lähiöiden nuorille²⁰, tai kuten espoolaislähiöiden rap-musiikkia tutkinut Annukka Saaristo kirjoittaa: ”räpin avulla rakennetaan ja ylläpidetään alueen paikallisidentiteettiä ja toisaalta kuvaa omasta lähiöstä asuinalueen ulkopuolelle.”²¹ Välttämättä tämä kuva ei aina ole siloteltu, ja varsinkin gangsta rapin väkivaltaa ihannoiva vastataiteellisuus on herättänyt keskustelua.²²

Lähiöiden omaehtoinen taide asettuu usein virallisen ja epävirallisen tekemisen välimaastoon, mikä tekee siitä mielenkiintoista tilallisten normien ja sääntöjen kannalta. Tällainen taide pakenee usein määritelmiä eikä sitä välttämättä mielletä julkiseksi taiteeksi. Toisaalta jos omaehtoinen taide tunnustetaan ja ”taltutetaan”, se virallistuu ja institutionalisoituu eikä se ole enää omaehtoista. Kyse on siten pitkälti tulkinnoista, kokemuksista ja määritelmistä. Lista lähiöiden arjen taiteesta on loputon ja määrittelemätön, joten miksipä siihen eivät voisi kuulua myös mopomiiteissä syntyneet poltetun kumin merkit lähiöostarin parkkipaikalla tai ”pehmenneiden mansikoiden mehun jäljet”²³ lähiöaukion betonilaatoituksella.

Lopuksi: lähiötietoista julkista taidetta

Tilallinen tarkastelutapa avaa mielenkiintoisia näkökulmia lähiöiden julkiseen taiteeseen. Alkuperäinen ajatukseni oli kehitellä ja määritellä ”lähiötaiteen” käsite, mutta hylkäsin tämän ajatuksen miltei heti, koska lähiöiden taidetta ja tilaa ei mitenkään voi kuvailla yhdellä sanalla. Mieluummin puhuisinkin lähiötietoisesta taiteesta,

²⁰ Pahkala 2023.

²¹ Saaristo 2021.

²² Mankkinen 2021.

²³ Ziegler 2021, 260.

eli miten lähiöiden julkista taidetta ja sen moninaisuutta pitäisi ymmärtää ja arvostaa. Tämä asenne koskee niin lähiöiden kehittämiseen tähtäävää taidetta, lähiöiden merkitystä tuottavaa taidetta kuin lähiöiden omaehtoista taidetta, joita olen edellä esitellyt. Lähiötietoisuuden on tavoitettava niin päättäjät ja suunnittelijat, joiden päätökset joko mahdollistavat tai estävät julkisen taiteen toteuttamista lähiöissä; rakennuttajat, jotka pohtivat taiteen integrointia lähiörakentamiseen; taideorganisaatiot ja taiteilijat, jotka eivät saa sortua lähiökliseisiin; ja lähiöiden asukkaat, joita ilman lähiöiden arkea ja kulttuuria ei olisi olemassa.

Lähiöiden moninaisuudesta huolimatta tai juuri sen takia toivonkin, että lähiöissä tullaan nyt ja jatkossa näkemään ja kokemaan taiteellisesti kunnianhimoista, mielenkiintoista ja omintakeista julkista taidetta. Tällainen taide olisi kunnianosoitus lähiöitä ja niiden asukkaita kohtaan ja samalla muistuttaisi, että lähiöt ovat sekä erityisiä paikkoja omista lähtökohdistaan käsin että osa meidän kaikkien kaupunkia.

Kiitokset

Kiitän koulutuksen muita osallistujia heidän antamistaan esimerkeistä lähiöiden julkiseen taiteeseen liittyen eri puolilta Suomea. Olen esitellyt osaa esimerkeistä tässä artikkelissa.

Riina Lundman on turkulainen tutkijatohtori Tampereen yliopistosta. Riinan tutkimusaiheet ovat koskeneet niin kaupunkitaidetta, kaupunkisuunnittelua, julkista tilaa, lähiöitä, lakia, etiikkaa, leikkiä, anarkismia, EU-standardeja kuin tekoälyä ja taidetta.

Kirjallisuutta

- Berger, Laura & Panu Savolainen. 2022. Betonia, metsää, mielikuvia: Lähiöiden perintöytymisen monet kasvot. *Yhdyskuntasuunnittelu* 60:3, 6–25.
- Berry, Kaisa. 2021. Paluumuuttaja retkellä idässä. Teoksessa *Julkisen tilan taiteen tilasta: Puheenvuoroja julkisen taiteen konteksteista*. Toim. Sirke Pekkilä ym. Helsinki: Taideyliopisto, 228–239.
- Hallamaa, Laura. 2018. Varissuo-musikaali yrittää kertoa tavallisen ihmisen elämästä lähiössä, mutta tarjoaa väsyneitä lähiökliseitä. *Helsingin Sanomat* 9.9.2018. <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-200005820933.html>. Viitattu 31.8.2023.
- Hannus, Hanna. 2016. Seitsemän julkisen taiteen trendiä Suomessa. *Julkisen taiteen sivusto* 20.12.2016. <https://www.julkisen-taide.fi/>. Viitattu 31.8.2023.
- Jyväskylän taidemuseo. 2023. *Pupumuori (ja iloiset vemmelsäät)*. *Julkiset taideteokset Jyväskylässä*. <https://www3.jkl.fi/taidemuseo/veistokset/veistokset/042.html>. Viitattu 31.8.2023.
- Jyväskylän yliopisto. 2021. Kulttuuritoiminnan muodot ja merkitykset 2020-luvun lähiössä: kaksi tapaustutkimusta Jyväskylässä -hanke. <https://www.jyu.fi/hytk/fi/laitokset/yfi/en/research/projects/kulttuuritoiminnan-muodot-ja-merkitykset-2020-luvun-lahiossa>. Viitattu 31.8.2023.
- Järvinen, Katariina. 2022. Mitä jos ostarin kaljakuppila ei olekaan ongelma vaan tärkeä kohtaamispaikka? Ystävykset haluavat tuulettaa pinttyneitä käsityksiä vanhoista lähiöostareista, *Helsingin Sanomat* 06.08.2022. <https://www.hs.fi/kaupunki/helsinki/art-200008974378.html> Viitattu 31.8.2023.
- Kantonen, Lea & Sari Karttunen toim. 2021. *Yhteisötaiteen etiikka: Tilaa toiselle, arvoa arvaamattomalle*. Helsinki: Taideyliopisto.
- *Kielitoimiston sanakirja*. 2023. Lähiö.
- Kymäläinen, Päivi; Riina, Lundman; Virve Repo & Vilhelmiina Vainikka. 2023. *Lähiötietoista suunnittelua ja päätöksentekoa. Poliittikasuositus*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Liuttu, Jaakko. 2021. *Elämän virta*. Männistön päiväkotia, Kuopio.
- Lundman, Riina-Mari. 2018. *Exploring creative geographies: Urban art and the cultural uses of public spaces*. Väitöskirja. Turun yliopiston julkaisu, Sarja All.

- Mankkinen, Jussi. 2021. Suomessa keskustellaan nyt gangsta rapin väkivaltaisuudesta. *Yle* 20.10.2021. <https://yle.fi/a/3-12152402>. Viitattu 31.8.2023.
- Massey, Doreen. 2005. *For space*. Lontoo: Sage.
- Myllyntaus, Oona & Sari Karttunen. 2020. *Julkisen taiteen aluerakentamisessa ja -kehittämisessä*. Cuporen verkkojulkaisuja 65. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore.
- Nukari, Pirjo. 2014. *Lintuja ja linnunpesiä*. Hirosenkoti, Oulu.
- Nyman, Jael. 2021. Ilmiöksi noussut purkukuntainen kerrostalo avataan uudestaan. *Helsingin Sanomat* 12.4.2021. <https://www.hs.fi/kaupunki/kerava/art-200009105380.html>. Viitattu 31.8.2023.
- Pahkala, Minniina. 2023. Häiriötekijöitä ja hiphop-uskottavuutta: Tulkintoja hiphop-artistien lähiöpuheesta ja kulttuurisesta pääomasta. Pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto.
- Saaristo, Annukka. 2021. Suomiräpin tarinoita espoolaislähiöistä. *AntroBlogi* 9.2.2021. <https://antroblogi.fi/2021/02/suomirap-ja-tarinoita-espoolaislahioista/>. Viitattu 31.8.2023.
- Verkasalo, Aino. 2012. Amatöörien elinympäristötaide lähiöissä. *Alue ja Ympäristö* 41:1, 14–26.
- Ziegler, Denise. 2021. Käymässä Itä-Helsingissä. Teoksessa *Julkisen tilan taiteen tilasta: Puheenvuoroja julkisen taiteen konteksteista*. Toim. Sirke Pekkilä ym. Helsinki: Taideyliopisto, 255–259.
- Zimmer, Frei. 2014. *Vuoreksen taideohjelma: Luonnon heijastumia*. Tampere: Tampereen kaupunki ja Frei Zimmer Oy.

Ajatuksia julkisen taiteen hallinnoinnista ja hyvästä hoidosta

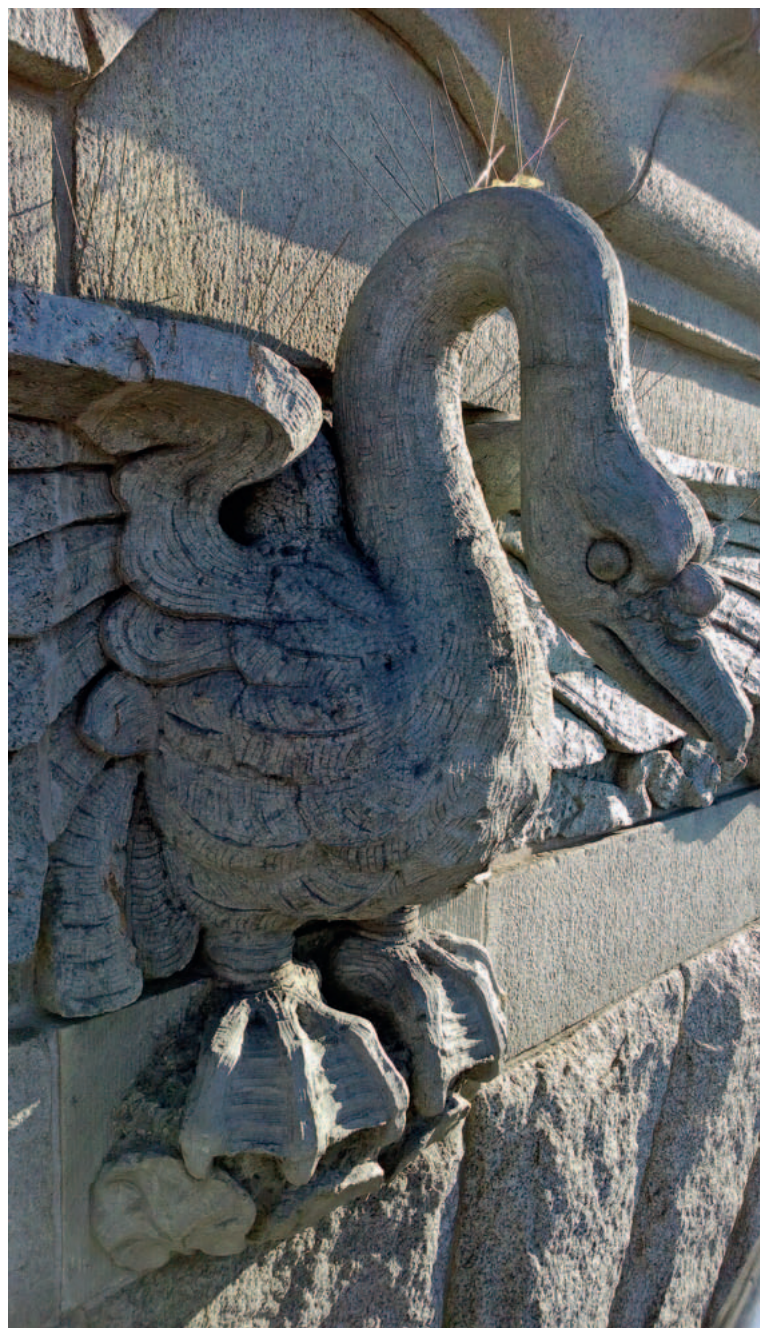
Kirjoitan tämän artikkelin konservaattorin ja rakennussuojeluviranomaisen näkökulmasta, pohtien miten taide joutuu katveeseen, vaalimisen ja hoidon ulottumattomiin.

Käyn vauhdikkaasti läpi arkkitehtuurisidonnaisen taiteen historiaa ja taustaa Suomessa, lähinnä Helsingissä. Arvuuttelen, miksi ennen on puhuttu rakennuskuvanveistosta ja tänä päivänä integroidusta taiteesta. Nykyään julkinen, integroitu taide jälleen ympäröi ja hellii meitä. Sitä tehdään yli- ja alikulkuihin, melu- ja työmaa-aitoihin, julkisiin ja puolijulkisiin tiloihin.

Ominta aluettani on konservoinnin ja vaalimisen näkökulma. Pohdin julkisen taiteen arvostusta ja näkyvyyttä siltä kantilta. Miten julkinen voi olla välillä näkymätöntä, vaikka se on koko ajan silmiemme edessä? Konservaattorina kannan huolta kohteista, joita ei vaalita, on syynä sitten unohdus tai välinpitämättömyys. Tällaisia teoksia löytyy sekä uudemmissa että vanhemmissa rakennuksista ja ne ovat usein osa kiinteää arkkitehtuuria. Osa näistä on itsenäisiä taideteoksia, osa taas enemmänkin ornamentiikkaa.

Kirjoitushetkellä, kesäkuussa 2023, on juuri saatu päätökseen hallitusneuvottelut Säätytalossa. Rakennuksen julkisivussa, päätykolmiossa, on Emil Wikströmin veistosryhmä ”Suomen kansan kehitys taistelun ja työn kautta ensimmäisille valtiopäivillensä saakka 1809”. Teoksessa on 26 luonnollista kokoa suuremmissa koossa olevaa pronssiin valettua figuuria. Se valmistui 1903.¹ Harva

¹ Viljo. 1999. s. 61–79

Yksityiskohta Kansallisteatterin julkisivusta. Arkkitehti Onni Tarjanen, 1902.

Kuva: Elisa Heikkilä

meistä on huomannut sitä erillisenä taideteoksena, sillä talon arvokkuutta ja valtaa henkivä ulkomuoto lukuisine koristeineen vie huomion patsaalta. Teosta pidetään kuitenkin aikansa kuvanveistotaiteen huippuna.² Lisäksi Säätytaloa vastapäätä, Suomen Pankin edessä, on paljon näkyvämpi patsas; korkean jalustan päällä istuva *J. V. Snellman* (Emil Wikström, valm. 1916, paljastettu 1923). Usein julkinen veistos sijoitetaan keskelle toria, liikenneympyrää tai aukiota, kuin huutomeriksi keskelle arkea. Niitä käytetään maamerkkeinä, juhlasymboleina ja niiden luona tavataan ja muistellaan menneitä tapahtumia

Rakennuksessa, esimerkiksi sen julkisivun osana oleva kiinteä taide, ei usein saa vastaavaa merkityslatausta. Aleksanterinkadulla sijaitsevan vakuutusyhtiö Pohjolan alkuperäisen kivijulkisivun vänykyröitä, peikkomaisia ukkeleita kuvataan paljon, mutta niiden luo ei tuoda merkkipäivinä kukkia. Sen sijaan otusten suuhun tunteaan roskia ja tupakantumppeja. Rakennukseen integroitua taidetta kuvataan ja ihastellaankin, mutta kuitenkin niiden arvostus tuntuu jäävän vähäisemmäksi. Olen miettinyt, olisiko syynä kenties se, että niitä ei voi ihastella museossa? Tarvitaanko teoksen ympärille museo tai galleria, jotta se voidaan tunnistaa taiteeksi? Moni Helsingin julkisivuja koristava teos on myös tuntemattoman taitajan käsialaa.

Rakennuskuvanveistoa 1890-luvulta eteenpäin

Vanhinta arkkitehtuuriin kiinteästi kuuluvaa taidetta ovat kirkkojen seinä- ja kattomaalaukset. Jätän ne kuitenkin käsittelemättä, koska oma kiinnostukseni on veistoksissa. Palaan kirkolliseen kulttuuriperintöön kuitenkin kohdassa Julkisen taiteen hoitotakuu?

Taidepinnan, taideteoksen ja seinämaalauksen raja voi olla häilyvä erityisesti vanhemmassa arkkitehtuurissa. Rakennusten koristemaalaukset ja ornamentiikka ovat olleet osa rakennustaidetta, usein arkkitehdin suunnittelemaa, joskus kuitenkin mallikirjoista kopioitua. Pelkästä käsityöstä oli siirrytty jo käsityövaltaiseen taideteollisuuteen, koristeiden monistamisen ja työtapojen tehostamisen takia teosluonteen määrittely voi usein olla hankalaa.

² mm. Tossavainen. 2015

Vanhemmasta julkisesta taiteesta puhuttaessa käytetään usein sanaa rakennuskuvanveisto. 1800-luvun lopulla kuvanveisto, käsi-työ ja teollisuus olivat paljon lähempänä toisiaan kuin tänä päivänä. Taidevalimoja perustettiin, pienempiä kappaleita valmistettiin lähes sarjatuotantona, arkkitehdit ja kuvanveistäjät ideoivat yhdessä materiaaleja ja valmistusmenetelmiä.³ 1800-luvulla puhuttiin julkisen taiteen muodoista eri teostyyppien mukaan, veistoksista tai maalauksista, toisin kuin tänä päivänä, jolloin tilannetta määrittelee teoksen kiinnitys rakennukseen/rakenteeseen (integroitu taide) tai irrotettavuus.⁴

1800-luvun loppupuolelta lähtien, uusrenessanssi- ja jugendrakennuksissa rakennuskuvanveisto eli melko lailla kultakauttaan. Vuolukivestä ja graniitista, mutta myös kipsistä ja sementtipohjaisista massaseoksista, tehtiin osaavien kädentaitajien toimesta uskomattomia hahmoja julkisivuihin, Helsingin rautatieaseman *Lyhdynkantajat* (Emil Wikström, 1914), tuttavallisesti kivimiehet, ehkä ikonisimpana.⁵

Helsingin ja muiden kaupunkien katukuvaan 1890–1950 luvuilla vaikuttaneita kuvanveistäjiä olivat mm Robert Stigell, Gunnar Finne, Hilda Flodin, Michael Schilkin ja Wäinö Aaltonen. Rakennuskuvanveiston katsottiin kuitenkin olevan vain edistyneempi koristetaiteen muoto, se ei ollut yhtä arvostettua kuin varsinainen kuvanveisto. Alalla toimi myös muita erikoistuneita ammattilaisia, kuten koristeveistäjät ja stukkatöörit.⁶ Rakentamiseen vuosisadan vaihteessa 1800/1900 liittyi paljon arvostettuja käsityöammatteja ja rakennusten koristelu, ornamenttiikalla tai taiteella, oli tavallista. Vastaavasti aikakauden lyijylasityöt jäivät koristelun ja taideteoksen välimaastoon.

Jo vuonna 1906 oli perustettu Taidetta kouluihin -yhdistys taiteilija Venny Soldan-Brofeltin toimesta. 50 vuotta myöhemmin, 1956, alkoi lopulta niin prosenttiperiaatteen kuin Valtion taideteostoimikunnankin taival. Valtioneuvosto teki päätöksen julkisten rakennusten kaunistamisesta taideteoksilla. Ajatus prosentista rakentamiskustannuksista taidehankintoihin oli tullut ulkomailta 1920-luvulla, Suomen eduskuntakin oli toivomusponnen jo hyväksynyt 1939.

³ Tossavainen, 2015

⁴ Julkisen taiteen sanasto

⁵ Kruskopf, 2000

⁶ Kruskopf, 2000

Helsingin rautatieaseman (Eliel Saari-
nen, 1914) Lyhdynkantajat (Emil Wikström,
1914), kunnostettiin vuonna 2013.

Kuva: Elisa Heikkilä

Kunnat omaksuivat tavan 1960-luvulla ja myös yksityiset rakennuttajat osin.⁷ Periaate ei ole vielääkään aivan aukoton, viimeksi 2014–2015 sitä kampanjoitiin Prosentti taiteelle -yhteistyöhankkeella.

Kun arkkitehtuurissa puhalsi 1930-luvun funktionalismi, pat-saita pystytettiin enempi puistoihin.⁸ Pikkuhiljaa kiinteää taidetta suunniteltiin taas rakennuksiin, reliefit ja veistokset saattoivat usein viitata rakennusten käyttäjien ammatteihin tai ihanteisiin. Maailmansotien jälkeen jälleenrakennuskaudella arkkitehtuurin ihanteet olivat muuttuneet ja koristeellisuus jälleen katosi suurelta osin.⁹

Taidehistorioitsija Johanna Ruohonen on käsitellyt väitöskirjatutkimuksessaan nimenomaan jälleenrakennusaikakauden maalaustaidetta julkisissa tiloissa. Seinämaalaukset julkisissa tiloissa tehtiin hengennostatusmielessä arvostaen työntekoa ja yhteisöllisyyttä. Koulujen juhlasalien maalaukset ovat kasvattavia ja opettavaisia ja Auroran lastensairaalassa Tove Janssonin 1950-luvulla tekemät maalaukset ilahduttivat pieniä lapsipotilaita. Ruohosen havainnon mukaan esimerkiksi kouluissa ja kunnantaloissa olevat teokset on silti koettu jopa taidehistorian ammattilaisten keskuudessa toisarvoisena, käyttö- ja koristetaiteena. Tämä on sikäli nurinkurista, koska prosenttiperiaatteen suunnitteluvaiheessa 1938 oli yhtenä iskulauseena ”Suomen taiteen on oltava koko kansan omaisuutta”.¹⁰

Koulurakentaminen oli kasvussa 1950–60-luvuilla ja monen koulun juhlasalista, porrashuoneesta tai ruokalasta löytyykin taideteos, yleisimmin maalaus. Arkkitehti osoitti paikan taiteelle ja taiteilija sovitti teoksensa siihen. Usein teos valittiin taidekilpailun kautta, jolloin myös työn tilaajat saivat ajatuksensa taiteesta ja sen sisällöstä kuuluviin.¹¹ Maalaukset olivat usein helpoimmin toteutettavissa rakennuksiin, sittemmin teosten kirjo on laajentunut.

Postmodernismia ja metroasemia

Viimeistään 1970-luvulla kuvanveisto oli jo kaukana näköispatsaista. Rakennusten edustoille ja sisäpihoille tuotiin taidetta, mutta

⁷ Ruohonen, 2020

⁸ Kruskopf, 2000

⁹ Ruohonen, 2020

¹⁰ Ruohonen, 2020

¹¹ Ruohonen, 2020

Kaisaniemenkadun ja Puutarhakadun kulmassa sijaitsee freskotekniikalla vuonna 2010 maalattu mainosmuraali. Koristemaalauksen on tehnyt Gebhard Troyer.

Kuva: Elisa Heikkilä

integroitua taidetta oli vähemmän.¹² Taiteilijat Howard Smith ja Anitra Lucander toivat abstrakteilla seinämaalauksilla väriä muuten harmaaseen elementtirakentamiseen.

Taideteokset Helsingin ja sittemmin myös Espoon metroasemilla edustavat hyvin aikansa taidetunnelmia. Kampin vanhan sisäänkäynnin perinteinen öljymaalauus *Maa, ilma, tuli ja vesi* (Ipi Kärki, 1985) tuntuu suorastaan ujolta ja herkältä verrattuna Kampin liikenneterminaalin valtavaan keltaiseen keramiikkateokseen *Gekko* (Pekka Paikkari, Kristiina Riska, Kati Tuominen, 2005), saattikka Tapiolan aseman topakkaan tyttöön *Emma jättää jäljen* (Kim Simonsson, 2017). Idästä länteen mennessä huomaa myös, miten taide on muuttanut muotoaan: valo- ja ääniteokset ovat tulleet perinteisempien tekniikoiden rinnalle tasavertaisina.

Integroidusta taiteesta ruvettiin puhumaan vasta 2000-luvulla. Sillä tarkoitetaan rakennukseen tai rakenteeseen useimmiten melko kiinteästi asennettua teosta, erotuksena rakennuksesta erillisestä.¹³ Määritelmän mukaan rakennuskuvanveisto olisi tänä päivänä integroitua taidetta.

Metron varteen sijoittuu myös yksi nykyisten seinämaalauksen eli muraalien esikuvista, Kulosaaren meluaita. Itäväylän keskikatteessa Kulosaaren kohdalla oli 300 metriä pitkä luvallinen graffiti-seinä. Se oli paikoillaan 1991–2000, jonka jälkeen se peitettiin Helsingin kaupungin töhryjen vastaisen kampanjan nimissä.¹⁴ Seinä on varmasti edustanut monelle hiphop-vaikutteisen kaupunki- ja katukulttuurin saapumista Suomeen. Se näkyi niin autoilijoille kuin metron matkustajille ja toi tuulahduksen suurkaupunkien katutaiteesta kaikkien nähtäväksi.

Maisema-arkkitehti Julia Jussilaisen diplomityössä *Muraalit kaupunkimaisemassa* (2020) kuvataan hyvin luvallisten graffitien jälkeistä nollatoleranssiaikaa. 2000-luvun alussa graffitit tulivat taas näkyvämmiksi ja sallitummiksi isoissa kaupungeissa. Jussilaisen mukaan Pori ensimmäisenä kaupunkina tilasi katutaideteoksia kokonaisuin talonpäätyihin.¹⁵ Tänä päivänä muraalien avulla luodaan identiteettejä asuinalueille, juhlistetaan euroviisumenestystä ja ehkä välillä vain peitetään huonokuntoisia seiniä.

¹² Kruskopf, 2000

¹³ Julkisen taiteen sanasto

¹⁴ Jussilainen 2020

¹⁵ Jussilainen, 2020

Julkisen taiteen hoitotakuu?

Elämme taas julkisen ja eritoten integroidun taiteen huippuaikoja. Taide ympäröi meitä rakennetussa ympäristössä mitä moninai-
simmissa muodoissa, tilanteissa ja elämänvaiheissa. Siitä huolimatta sille saattaa käydä niin, että se unohtuu, sitä ei kohdata tai huomata.

Kirkkojen kiinteät, julkiset taidearteet ovat vuosien saatossa olleet jo Museoviraston edeltäjän Muinaistieteellisen toimikunnan kiinnostuksen kohteena, niitä on tutkittu ja ne ovat tunnustettua taidetta ja kulttuuriperintöä jo 1800-luvun lopulta lähtien. Niitä myös suojaa tehokkaasti Kirkkolaki.¹⁶ Niiden suojelu, antikvaarinen valvonta ja jopa rahoitusmahdollisuus korjaustöihin on järjestetty valtion rahoituksella.¹⁷ Valtion kohteiden vanhimmat taide- ja taidekäsitteet taas eivät ole välttämättä kenenkään kokoelmissa, tiedossa ylipäätään, saati hoidossa, eikä niille ole olemassa rahoitusmallia.

Taideasiantuntijan erikoistumiskoulutusta varten lähdin kerrään vyyhtiä auki yhdessä Senaattikiinteistöjen rakennuttajapäällikkö Selja Flinkin kanssa. Olemme molemmat olleet useiden valtion arvo- ja nähtävyyden kohteiden restaurointien kanssa tekemisissä yhteensä vuosikymmeniä. Olemme itse kuvitelleet olevamme sellä kohteissa olevista taideteoksista, mutta kuitenkin aina välillä sattuu yllätyksiä. Asiaa selvittääkseen Senaatti-kiinteistö teettää parhaillaan raporttia *Taidetta Senaatin kohteissa. Inventointi ja selvitys*. Jo raportin tavoitteiden kertomisessa tekijöille, kävi selväksi, että aiheesta ei todellakaan ole riittävästi tietoa.

Ruotsissa aihetta on selvittänyt ja tutkinut laajemmin konservattori Karin Hermerén väitöskirjassaan *Konsten att förvalta. Bevarandets utmaningar och möjligheter – värderingar och beslutsprocesser i 1900-talets Sverige rörande offentlig byggnadsanknuten konst*. Hän on todennut julkisesta integroidusta (”offentlig byggnadsanknuten konst”) seuraavaa: Omistajuus, hallinnointi ja huolenpito on monimutkaista ja sekavaa ja se vaikuttaa teosten säilymiseen negatiivisesti. Myös teosten valvonta suojeluviranomaisten näkökulmasta on heikkoa, koska ne eivät suoraan kuulu museoviranomaisten toimialaan. Usein kiinteistönomistajilta puuttuu

¹⁶ Kirkkolaki 652/2023

¹⁷ Kirkkohallituksen rakennusavustukset.

ammattitaitoa siitä, miten teoksia pitäisi hoitaa – karuimmillaan uupui jopa tieto siitä, että kiinteistössä on taidetta. Kokonaiskuva on siis suurelta osin synkeä.¹⁸ Kaikki tämä on erittäin tuttua myös meillä Suomessa.

Myös Ruohonen on kiinnittänyt asiaan huomiota; maalausten päälle on maalattu, niitä on siirretty osina ja pahimmillaan jopa purettu rakennuksen tai sen osan purun yhteydessä. Mikäli teos ei säily alkuperäisellä paikallaan, tulisi se vähintään dokumentoida ja tieto tallettaa jälkipolville.¹⁹ Dokumentointiin olemassa ohjeita.²⁰

Erikoiskoulutuksemme aikana olemme useasti pohtineet ja ihmetelleet, miten paljon tällä hetkellä tuotetaan ympärillämme taiteen näköistä akustointia, peitesäleikköä, kuvitettua julkisivua ja muuta pintaa, kutsumatta sitä taiteeksi. Taiteenomaisen tuote ja kulttuurisen lisäarvon luominen ovat kiertoilmaisuja tämän päivän ornamenttikasta ja koristelusta. Taiteenomaisen tuotteen hoitaminen lienee vielä helpompaa?

Unohduksia, huolimattomuutta ja tietämättömyyttä

Alla kerron muutamin esimerkein, miten teos on voinut jäädä katveeseen syystä tai toisesta. Lopulta palaan myös Säätytalolle.

Johanna Rytkölä, *Riemumuuri*, Tampereen poliisitalo, 1993. Teoksen omistaja Valtion taideteostoimikunta, kiinteistön omistaja Senaatti-kiinteistöt.²¹

Teos sijaitsee aidassa ja portissa. Teokseen oli kiinnitetty erilaisia kiinnikkeitä pulttaamalla teoksen läpi. Aitaa oli kohdeltu tavallisena aitana taideteoksen sijaan. Tehdasvalmisteisilla kaa-keleilla tehty teos ei välttämättä hahmotu taiteeksi, ilmeisesti

¹⁸ Hermerén. 2020.

¹⁹ Ruohonen. 2020.

²⁰ Pelastusdokumentoinnin parhaat käytännöt, 2017

²¹ ”Tampereen poliisitalon sisääntuloaukio, 2,10 x 14 metriä sekä värilliset ajoportit, jotka kuuluvat teokseen.

Teoksen kuvat ovat silhuettikuvia Johanna Rytkölän aikaisemmista veistoksista, jotka ajelehtivat violetissa virrassa. Teoksen materiaali on tehdasvalmisteinen klinkkerilaatta. Teos on Valtion taideteostoimikunnan tilaustyö. Se on toteutettu yhteistyössä arkkitehtuuritoimisto Osmo Lapon Oy:n kanssa.” (<https://taiderakentamisessa.fi/riemumuuri/>)

huoltohenkilökunta tai korjaustöiden suunnittelijatkaan eivät kiinnittäneet siihen huomiota. Klinkkeri on ollut yleinen julkisen tilan materiaali aikakaudella. Teoksessa oli myös normaalia ajan tuomaa kulumaa ja likaa. Teos on konservoitu kesällä 2023.²²

Howard Smith, *Betonireliefi*, Espoon Viherlaakson kirjasto ja terveystakeskus, 1970. Teoksen omisti Espoon modernin taiteen museo EMMA.

Espoon Viherlaakson kirjaston ja terveystakeskuksen välisessä oli valmistumisestaan lähtien Howard Smithin betoninen reliefi-seinäke. Välisessä sijaitsee jätehuone. Sen oviaukko oli liian kapea, joten reliefiä purettiin teoksesta noin 40 %. Sitten koko rakennus on purettu ja EMMA harkitsee teoksen uudelleen toteutusta johonkin toiseen paikkaan.²³

Kari Cavén, *Päävärit*, 2000.

Myös patsaat voivat joutua hylätyiksi. Kari Cavénilta tilattiin teos Helsingin kulttuuripääkaupunkivuodeksi Töölönlahdelle. Teoksen tilannut yksityinen yhtiö on sittenkin tehnyt konkurssin. Kaupunki kuitenkin siirsi teoksen Jätkäsaareen, jossa se nyt, vailla omistajaa, on uudisrakentamisen tiellä.²⁴

Ville Vallgren, Säätytalon päätykolmion veistoskilpailun luonnos, 1892.

1892 julistettiin kilpailu Säätytalon päätykolmion veistoksesta. Kilpailun voitti Emil Wikström.²⁵ Syksyllä 2023 Säätytalossa käynnistellään mittavaa peruskorjausta. Talon ullakkotiloista on löytynyt melko detaljoitu Ville Vallgrenin kilpailuehdotus. Missä ovat muiden kilpakumppaneiden luonnosehdotukset? Miksi yksi on jäänyt ullakolle? Ville Vallgrenin museossa, joka on osa Porvoon museota, on kuitenkin yksi kappale Säätytalon luonnoksia, niitä on siis ollut useampia.²⁶ Onko luonnoksia vertailtu keskenään, ovatko ne identtiset?

²² Helle-Wlodarczyk. 2023

²³ Kontinen, 2021

²⁴ Sinkko-Westerholm, 2023

²⁵ Winterhalter, Bonsdorff, 2020

²⁶ Laatikainen, 2011

Lopuksi

Julkisen taiteen taideasiantuntijan erikoistumiskoulutuksen aikana olen moneen otteeseen kertonut kollegoille ja ohjaajille tästä edelleen itsellenikin hämmennystä tuottavasta asiasta, unohduksista, hoitamattomuudesta ja kokoelmiin kuulumattomuudesta. Päälimmäinen tuntemus on ollut epäusko; miten niin kukaan ei hoida teoksia tai niitä ei ole luetteloitu? Suojellussa rakennuksessa voi olla osa, jota ei kunnolla lasketa rakennukseen, mutta sitä ei kohdella samoin kuin sisällä olevia tauluja. Valtion, pääosin Senaatti-kiinteistöjen hallinnoimissa, arvokohteissa on paljon, usein vanhempaa, julkista taidetta, joka on kestänyt rakennusten peruskorjauskierrokset, käyttötarkoituksen muutokset ja muuttuvat sisustukset. Taideteosten alkuperäinen ajatus on saattanut hälvetä ja jäädä tuntemattomaksi rakennusten käyttäjille ja jopa omistajille. Valtion taideteostoimikunta on hallinnoinut valtion taideteoksia vuodesta 1956. Se on keskittynyt hankkimaan aikalaistaidetta, eikä ole mukana vanhemman taiteen hallinnoinnissa eikä hoidossa. Myös kuntien omistamissa kiinteistöissä tilanne on sama, alueellisten taidemuseoiden kokoelmissa ei ole läheskään aina mukana rakennusten kiinteä taide.

Problematiikka on ollut tiedossa jo pitkään, sitä on käsitelty jo 1999 opinnäytetyössä.²⁷ Aihetta pohditaan tasaisin väliajoin, yksi uusimmista julkaisuista on arkkitehti Juha Ilosen kattava *Julkisivustakatsojat*.²⁸ Kauniisti kuvitettujen kirjojen ja Helsingin Sanomien pikku-uutisten sijaan, toivoisin, että vastuunkantaja orvoille teoksille löytyisi. Voidaanko vanhempikin valtio-omisteinen integroitua taide saada esimerkiksi Valtion taideteostoimikunnan huomaan? Miten alueelliset taidemuseot voisivat toimia kuntien taidearteiden vaalijana? Joka tapauksessa edessä on mittava selvitystyö ja inventointi. Rahoituksen suhteen on hyvä pohtia, voisiko prosenttirahoitus toimia myös rakennusten kunnostuksen yhteydessä vanhojen teosten konservointiin.

²⁷ Ruottinen, 1999

²⁸ Ilonen, 2021

Lähteet:

- Hermerén, Karin. 2020. Doktorsavhandling: *Konsten att förvalta. Bevarandets utmaningar och möjligheter – värderingar och beslutsprocesser i 1900-talets Sverige rörande offentlig byggnadsanknuten konst*. Göteborgs Universitet, Institutionen för Kulturvård
- Ilonen, Juha. 2021. *Julkisivustakatsojat*. Helsinki. AtlasArt.
- Julkisen taiteen sanasto. <https://www.julkinentaide.fi/julkisen-taiteen-sanasto>. Viitattu 23.9.2023.
- Jussilainen, Julia. 2020. Diplomityö: *Muraalit kaupunkimaisessa*. Aalto-yliopisto, Taiteiden ja suunnittelun korkeakoulu, Arkkitehtuurin laitos, Maisema-arkkitehtuurin koulutusohjelma.
- Kirkkolaki 652/2023, <https://finlex.fi/fi/laki/alkup/2023/20230652#Pidm46494958803840>. Viitattu 23.9.2023.
- Kirkkohallituksen rakennusavustukset. <https://evl.fi/plus/hallinto-ja-talous/kiinteistot/korjaushanke-seurakunnassa/korjausten-rahoitus>. Viitattu 23.9.2023.
- Konttinen, Jussi. 2021. Betonireliefin uusi elämä, *Helsingin Sanomat* 19.12.2021 <https://www.hs.fi/sunnuntai/art-2000008429816.html>. Viitattu 23.9.2023.
- Kruskopf, Erik. 2000. *Veistosten kaupunki – Taidetta Helsingin katukuvassa*. Helsinki: Schildts.
- Laatikainen, Emma. 2011. Pro gradu -tutkielma: *Ville Vallgrenin Museo – Museon suunnitteluun vaikuttaneet tekijät ja museolle annetut merkitykset 1920-luvulla*, Jyväskylän yliopisto, Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos, Taidehistoria, <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/36731/1/URN:NBN:fi:ju-2011092911472.pdf>
- Ruohonen, Johanna. 2020. *Julkisten rakennusten taide 1900-luvun jälkipuolella*. Museovirasto. www.rakennettuhuvinvointi.fi. Viitattu 23.9.2020.
- Ruottinen, Laura. 1999. pro gradu -työ: *Kiveen veistetty kansakunta - Suomen Kansallismuseon ulkoveistoskoristelu*. Jyväskylän yliopisto, Taidehistorian laitos
- Sinkko-Westerholm, Pipsa. 2023. Taideteos hylättiin keskelle Jätkäsaarta – Joku muistaa sen osat takavuosien tv-sarjasta. *Helsingin Sanomat* 1.8.2023.
- Tossavainen, Mari. 2015. Veistosten valmistus Suomessa. Kuvanveistotaiteen tekniikan ja materiaalien historiaa 1890–1920. *Tekniikan Waiheita* 3–4/15. 39–41.

- Viljo, Eeva Maija.1999. Säätöyhtiö – koriste- ja taideteiden tyylinäyte ja perustustieteellinen manifesti. Teoksessa *Säätöyhtiö The House of Estates Helsinki*. Toim. Vilhelm Helander, Outi Karemaa, Juha Lemström et al. Oy Edita Ab.
- Winterhalter, Kati; Bondsdorff, Mikko. 2020. *Säätöyhtiö – julkisivujen vaiheet*. Senaattikiinteistöt

Verkojulkaisut

- Pelastusdokumentoinnin parhaat käytännöt. 2017. Suomen museoliiton julkaisuja 73 https://takoverkosto.blob.core.windows.net/uploads/MATERIAALIT/Pelastusdokumentoinnin_parhaat_kaytannot.pdf. Viitattu 23.9.2023.

Suullinen tieto

- Helle-Wlodarczyk, Liisa, puhelinkeskustelu 31.8.2023.

Elisa Heikkilä on rakennussuojelun parissa toimiva konservaattori FM. Hän on työskennellyt viranomaisena yli 20 vuotta ja sitä ennen tehnyt töitä mm vuosina 1850–1910 rakennettujen rakennusten julkisivuveistosten parissa Helsingissä. Ura- ja elämänsä vaikutti vahvasti entisöijä Jorma Pullan esiintyminen tv-kahvimainoksessa 1988.

Kuva: Museovirasto

Yhteisötaide osana julkista taidetta

– Kokemuksia yhteisötaiteesta ja ympäristötaiteen projekteista, henkilökuvassa kuvataiteilija Ritva Harle

Reilu annos eri kädentaitoja yhdistettynä organisointi- ja neuvotteluosaamiseen on hyvän yhteisö- ja ympäristötaiteilijan menestyksen salaisuus. Kuvataiteilija Ritva Harle laitto sananmukaisesti itsensä likoon lähtemällä tekemään yhteisötaidetta Suomessa 1980-luvun lopulla, jolloin uutta taidemuotoa ei tunnettu, saati pidetty taiteena. Harle on jo valmis yhteisöllinen ajattelutapa auttoi luomaan jalansijaa levottomissa itä-helsingiläisissä lähiöissä. Kyse oli yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta taiteen keinoin ottamalla haltuun epäpaikkoja ja tekemällä lähiöistä viihtyisämpiä asukkaiden omien ajatusten pohjalta. Joskin biljardipöytähaave sai väistyä metsätarinoiden tieltä, sillä Harle näki syvemmälle asuimiston sieluun. Ympäristötaiteilijana hän teki niin ikään pioneerityötä. Ympäristötaidehankkeilla on aina ollut kokoa ja näyttävyyttä, hiilikasasta tonneja painaviin jääpaloihin. Avainsana onnistumiselle on ollut puhua samaa kieltä niin yhteisöjen kuin ammattilaisten kanssa.

Olen ITE-taiteen¹ asiantuntija ja työskentelin lähes 20 vuotta ITE-museossa. Asun itseoppineen *Pauanne*²-arkkitehdin tekemässä talossa ja ITE-taiteilijapariskunnan naapurissa. Olen kuratoinut lukuisia näyttelyitä yhdessä ja erikseen muiden asiantuntijoiden kanssa. Olen kirjoittanut lukuisia artikkeleita ITE-taiteen julkaisuihin ja minulle on myönnetty apuraha ITE-taiteen suurteoksen kirjoittamiseksi yhdessä kahden muun asiantuntijan kanssa.

Tammikuussa 2023 julkisen taiteen koulutuksessa kuvataiteilija Ritva Harle tuli puhumaan yhteisö- ja ympäristötaiteen projekteistaan. Innostuin hänen energiastaan ja periksiantamattomuudestaan. Hänen sanansa ”mua ei ymmärretty ja mun tekemisiä ei pidetty taiteena” kolahtivat minuun. Samoja asioita, joita olin lukuisia kertoja kuullut ITE-taiteilijoiden kertovan. Ja kun Harle mainitsi tärkeimmiksi tukijoikseen Erkki Pirtolan ja Otso Kantokorven, artikkelini aihevalintani oli varma. Pirtola ja Kantokorpi kummatkin ovat omilla kirjoituksillaan ja toiminnallaan tehneet itseoppineiden taidetta tunnetuksi taiteen kentällä ja monin tavoin tukeneet ja kannustaneet taiteilijoita. Harlen ja minun polut ja energiat kohtasivat. Tämä on tarina Harlesta ja hänen taideprojekteistaan – ja siinä sivussa myös ITE-taiteen ja julkisen taiteen kohtaamispaikoista.

Ritva Harlen tie suurten taideprojektien ammattilaiseksi alkoi Savonmaalta. Pielavedellä 1958 syntynyt Ritva Harle päätyi Savonlinnaan taidelukioon ja sieltä kotiteollisuuskouluun. Kutojaksi valmistuttuaan hän alkoi työskennellä Savonlinnan Oopperajuhlilla, missä kaikki tehtiin itse lavasteista ja puvuista lähtien. Hän valmistui värjäriksi, sai oppia lavasteiden teosta, mutta ennen kaikkea hän oppi viestinnän ja sponsoreitten hankkimisen tärkeyden. Oopperan ja teatterin maailmasta Harle omaksui taidon nähdä, kuinka kokonaisuus muodostuu lukuisista, erilaisista osista. Harle ymmärsi,

¹ ITE-taiteilija täyttää kaikki vapaa-aikansa taiteen tekemisellä, jolle ei ole maksajaa tai tilaajaa. Hänen elämäntapansa on taiteen tekeminen. Nykykansantaiteilija korvaa taidekoulutuksen puuttumisen ilmaisemalla itseään visuaalisesti. Polttava tarve aiheuttaa tilanteen, että kaikki muu menettää merkityksensä ja luovuus saa rajattoman ja hallitsemattoman tilan ja mahdollisuuden. Suoraan mielestä virtaavaa suodattamatonta luovuutta ei ohjaile kukaan muu kuin ehkä taiteilija itse. ITE-taiteilija luo teoksiaan virallisen taidemaailman ulkopuolella tai sen reunamilla.

² Tapani Hietalahden kokonaistaideteos Kaustisella. Sen omistaa vastikään edesmennyt Aulis Junes, joka tuli tunnetuksi myös Helsingin yhden ns. Linnunlaulu-huvilan omistajana. Kummatkin rakennukset ovat kärsineet pahoin laiminlyönnin seurauksena.

Ritva Harle Teatteri-
museossa 30.9.2023.

Kuva: Aleksi Ahtola.

että näiden osien hitsautuminen yhteen vaatii paitsi yhteispeliä, myös kykyä siihen.

Ritva Harle valmistui kuvataiteilijaksi Lahden ammattikorkeakoulusta vuonna 1999. Hän on pohtinut omaa taiteilijuuttaan ja toimimista yhteisöjen kanssa. Hän kokee sen kumpuavan Karjalasta, jossa Harlen suku oli aikanaan taltuttanut rellestävän nuorison perustamalla nuorisoseuran. Päivittelemisen sijaan sukulaiset päättivät toimia. Ritva Harle kuuluu PAND-taiteilijat rauhan puolesta ry:hyn ja uskoo, että ihmiselle pitää antaa keinoja ilmaista itseään positiivisesti. Harlen mielestä yhteisötaiteen tarpeellisuus syntyi vastauksena 1990-luvun lamalle ja sen mukanaan tuomille ilmiöille.

Rauhanaatteen lisäksi Ritva Harlella on omien sanojensa mukaan ”kelpo taistolaismenneisyys”. Hän muistelee Savonlinnan aikaan, miten eri ikäiset ja eri yhteiskuntaluokista olevat ihmiset tekivät yhdessä asioita. Vaalirahoja kerättiin järjestämällä iltamia, tai sitten lähdettiin bussilla poimimaan pihlajanmarjoja tai puolukoita ja myytiin ne. Mitä muuta tästä kasvuympäristöstä voi kasvaa kuin ”kelpo yhteisötaiteilija?”

Tapasimme Ritva Harlen kanssa 13. heinäkuuta 2023. Se oli päivä, jolloin Yhdysvaltain presidentti Joe Biden vieraili Helsingissä. Myöhästyin tapaamisesta, sillä Mannerheimintie oli poikki. Autokulkuetta odotellessa toisilleen vieraat ihmiset alkoivat keskustella aikataulusta. Pohdimme ”snaipereiden” sijoittelua ja teimme havaintoja – tuolla välähti linssi, tuolla on ikkuna auki – ja keskustelimme jännittyneestä maailmantilanteesta. Syntyi yhteisöllisyyden tunne. Tunsin, että tapaamistani yhteisötaiteilija Harlen kanssa lämmiteltiin. Tapaaminen alkoi Ars Longan, kolme vuotta sitten valmistuneen taiteilijatalon, esittelyllä Kalasatamassa. Talon yhteiset tilat gallerioineen, työpajoineen ja kattoterassilla olevine kasvivilakoi-
neen muodostavat pienen yhteisön, jossa osallistuminen on sallittua. Keskustelu kääntyi luontevasti Harlen yhteisötaidehankkeisiin.

Itä-Helsingin työruusu³

Harle alkoi tehdä 1990-luvun alussa ensimmäisiä rappukäytävämaalaushankkeitaan Helsingissä, Pihlajiston lähiössä asuvien ihmisten kanssa. Yhteisötaiteen tekemistä pidettiin Suomessa 1980–90-luvuilla taiteenlajeista häpeällisimpänä, oikeastaan ei

³ Ritva Harlen haastattelu 13.7.2023, Ritva Harlen lehtileikearkisto.

taiteena ensinkään. Se ei saanut rahoitusta mistään, sillä sen ole-massaoloa ei tunnustettu. Osa taidekenttää langetti suorastaan vihat taiteilija Harlen niskaan. Häntä kritisoitiin taiteen laadun madaltamisesta – tai sen puuttumisesta – ja yllättävää kyllä sponsoreitten käyttämisestä. Sellainenhan ei sopinut kuvataiteilijalle. Harle koki oman taiteilijuutensa olevan hukattu ja hukassa. Onneksi vaihto-ehtotaiteen guru Erkki Pirtola näki asian toisin ja kirjoitti jutun Iltä-Sanomien otsikolla, *Kerrostalo olkoon nykytaiteen museo!*⁴ Toinen onni kohtasi Englannissa Southamptonissa, missä Harle vieraili vuosina 1995 ja 1996. Siellä yhteisötaidetta (community art) oli tehty jo kauan. ”Eka kerta, kun mua ymmärrettiin, eikä tarvinnut hävetä omaa tekemistään”, toteaa Harle.

Itä-Helsinkiläinen Vesala tuli Harlelle 2000-luvun alussa tutuksi ja rakkaaksi alueeksi. Vesalaa oli monen helsinkiläisen asumalähiön tapaan alettu rakentaa 1970-luvulla. Taidehistorian professori Kirsi Saarikangas kertoo lähiöiden tarjonnan nykyajan mukavuuksia maalta kaupunkeihin työn perässä muuttaneille. Valoisat ja tilavat huoneistot olivat haluttuja, samoin lähiöiden sijainti luonnon keskellä, kaukana kaupunkien turvattomasta liikenteestä. Yhteisöllisyys kukoisti. Perheiden vaurastumisen myötä asuntojen varustelu parantui.⁵ 1990-luvulle tultaessa jotakin oli kuitenkin muuttunut. Nyt vuokrataloissa asuikin hyvinvointiyhteiskunnan kelkasta pudonneita, työttömiä, yksinhuoltajia, alkoholisteja ja maahanmuuttajia. Visa Koiso-Kanttilan dokumentti *Kadotetut* (1998) kertoi Vesalan ongelmalähiöstä, eikä alueen maine ainakaan puhdistunut.⁶

Ritva Harle muistelee ensimmäistä työmääräystänsä Itä-Helsinkiläiseen lähiöön. ”Mee sää Ritva sinne, kun ei sinne sossutkaan uskalla mennä.” Vesalan maine oli tyly: jopa poliisi karttoi aluetta. Lähiöprojektin ja urbaanihankeeseen tavoitteena olikin saada yhteistyö pelaamaan eri toimijoiden välille. Yhteistyökumppaniksi hankittiin vuonna 1985 vuokrataloiksi rakennettu Aarteenetsijäntie 2–4. Aukkailla oli kerhuhuone, jonka suhteen heillä oli yksi toive: saada sinne biljardipöytä.

Vesalan keskustassa Harle valitsi kohteeksi kuitenkin metsän. Tosin kukaan ei kertonut hänelle, että metsä tultaisiin kaatamaan projektin aikana. Tieto muutti projektin luonteen, ja Harle

⁴ Ritva Harlen lehtileikearkisto.

⁵ <https://www.mfa.fi/uutiskirjeet/tilaa-valoa-ja-nykyajan-mukavuuksia-kaikille/>

⁶ <http://vintti.yle.fi/yle.fi/d-projekti/arkisto/paasarja/98karkotetut.html>

suunnitteli asukkaiden kanssa tarinametsän. Aluksi päätettiin järjestää metsän hautajaiset, joiden jälkeen muutaman viikon ajan ihmiset kävivät laavulla nuotion ääressä kertomassa tarinoita. Päivää ennen avajaisia myrsky tuhosi kaiken, ja Harle kertoo, miten kuusimetsä aaltoili kuin meri, juuret aaltoliikkeen mukana. Avajaisiin mennessä kaikki kuitenkin onnistuttiin kunnostamaan. Lopulta ongelmaksi ei muodostunut myrsky, vaan vakuutusyhtiö, joka irtisanoi talkoovakuutuksen perustelunaan, ettei myrskyllä saa mennä metsään. Hämmennyksen jälkeen eräs asukkaista, Ilpo nimeltään, totesi että ”omalla vastuulla täällä on tähänkin asti eletty”. Ilpo marssi metsään ja muut seurasivat perässä.

Yhteisötaide on harvemmin pysyväisluonteista ja sitä tehdään usein ns. epäpaikkoihin. Ne ovat tyhjiä tontteja, epäsiistejä nurkkauksia, rappeutuneita rakennuksia ja tyhjiä liikehuoneistoja, jotka odottavat kaupungin päätöksiä uusille suunnitelmille. Päätökset saattavat kestää monia vuosikymmeniä. Ihmiselämässä se on pitkä aika odottaa jotakin parempaa. Yhteisötaiteen keinoin nämä epäpaikat on mahdollista ottaa osaksi asuinympäristöä. ”Se on tietyllä tavalla kamppailua julkisesta tilasta, kenelle se kuuluu ja saako sitä muokata”, pohtii Harle ja jatkaa: ”Ja asukkaat saavat.”

Vesalassa systeemiksi kehkeytyi ”kuukausi duunia ja sitten juhlat”. Vuosien 2001–2005 teemana oli *Valon voima*. Harle teki asukkaiden kanssa lasimaalauksia, valoveistoksia, kankaanpainantaa. *Suolammen kansaa* he tekivät useana vuonna Lampipuiston ympärille. Asukkaita tuli niin paljon, että tekemistä piti porrastaa. Ja jokaiselle löytyi jotakin. Myös sille vanhemmalle naiselle, joka kävi kerta toisensa jälkeen valittamassa työpajojen turhuudesta – ja joka lopulta oli itse mukana järjestämässä juhlia. Jokaiselle löytyi hankkeesta aina oma mukavuusalue rooleineen toteutettavaksi. Lopulta Vesalan asukkaat alkoivat järjestää omatoimisesti juhlia ja tapahtumia, aina laskiaisjuhlista linnunpönttötalkoisiin ja retkistä runoiltoihin. Ensimmäisiin projekteihin Harle hankki rahoituksen, mutta myöhemmin asukkaat oppivat tekemään anomuksia itse, hakemaan lupia, taistelemaan ja käyttämään mediaa. Harlen he palkkasivat yhteisötaiteilijaksi.

Organisaatioiden ulkopuolella tehtävä, paikkasidonnainen taidetyöskentely alkaa ruohonjuuritasolta. Se on kuuntelemista ja havainnoimista. Se on vahvuuksien ja osaamisen näkemistä. Tässä kohdin taiteilija siirtää oman visionsa syrjään, painottaa Harle. Hän luetteloit asioita, jotka takaavat hankkeiden onnistumisen: ”Tärkein

Suolammen kansa,
2002, Kontula.
Kuva: Ritva Harle.

on tiedonkulku. Muuten kaikki menee persilleen!” Ja käy vaikkapa niin, että Matkahuollon suljettujen ovien taakse jää paketti, jota ilman tapahtuma ei toteudu ja kaikki tehty työ valuu hukkaan. Hankkeiden myötä Harle kehittäi työn etenemistä seuraavan, niin sanotun pronomini-listan, mitä – missä – milloin – miten – kuka – muuta. Osa-alueet jaoteltiin punaisin viivoihin. On lupa-asioiden hoitamista, rahankeruuta, tiedottamista ja käytännön toimia. Työn edetessä sarakkeita täytetään ja muistetaan kultainen muistisääntö: älä ylitä punaista viivaa ennen kuin edellinen on tehty. Myös chillailulle ja hengailulle on oma paikkansa.

Muutaman vuoden asukkaiden kanssa yhdessä tehdyn työn tuloksia Vesalasta Harle listaa seuraavia: viihtyvyys lisääntynyt, alueen imago parantunut, ilkeiden aiheuttamat kulut lähes nollassa, Helsingin pienimmät jätelaskut, vuokria ei ole tarvinnut korottaa, muuttoliike olematonta, vanhukset elävät kotona pidempään, maahanmuuttajat koetaan hyviksi naapureiksi, eri-ikäisten ihmisten välinen vuorovaikutus on hyvää. Nämähän ovat suoraan kuin suomalaisen hyvinvointiyhteiskunnan mittaripatteristosta – ja pelkän

taiteen avulla! Vesalassa toteutetut projektit ovat Ritva Harlen itsensä mielestä hänen kiinnostavimpia yhteisötaiteen projektejaan.

Ritva Harle on ottanut itselleen tehtäväksi toteuttaa yhteisötaiteen tehtävistä erityisesti yhteiskunnallista muutosta. Harlen tausta on poliittinen, joten rooli on tuntunut luontevalta hänelle. Harle ei ole kokenut tekevänsä pioneerityötä yhteisötaiteen parissa. Hän on tehnyt sitä, mikä on tuntunut omalta. ”Minua on kutsuttu lähiö-, maa-, ympäristö- ja yhteisötaiteilijaksi, sosiaalisesti kuvanveistäjäksi ja Itä-Helsingin työruusuksi, mutta toisaalta jotkut eivät pitäneet minua aluksi taiteilijana ollenkaan. Työni kannalta määrittelyillä ei ole ollut merkitystä; tekeminen on kaunista ja palkitsevaa. Ehkä työskentelyni on ollut eniten yhteisöllistä, paikkasidonnaista ympäristötaidetta,” tiivistää taiteilija omakuvansa.

Ritva Harle on saanut harteilleen viitan yhteisötaiteen Grand Old Lady. Mitä hän itse ajattelee siitä? Harle kokee, että tittelin ovat antaneet tavalla tai toisella ulkopuoliset henkilöt. Lähiöiden asukkaiden antamaa, kunnioitettavaksi kokemaansa Itä-Helsingin työruusu -titteliä hän arvostaa sitä enemmän. Yksi asukkaiden antamista tärkeimmistä aarteista on Pihlajiston asukkaiden vuonna 1994 antama *Pihlajiston taideduurari* -muistomerkki. Harle uskoo, että taiteen avulla todella on mahdollista vaikuttaa lainsäädäntöön ja muuttaa maailmaa.

Yhteisötaiteen projektit vaikuttivat myös Harlen taiteellisen uran kehittymiseen. Hän ei ollut tervetullut moneenkaan näyttelyyn. Poikkeuksina ovat mm. Pirtolan kuratoima Taidehallin näyttely, jonka yhteyteen syntyi *Heijastuksia*. Harle oli jo kertaalleen ”heitetty ulos” näyttelystä. Protestina ensimmäiselle hylkäykselle Harle suostui tekemään teoksensa vain ulos. Positiivinen kokemus tuli vasta seuraavalla vuosikymmenellä, kun Marja Sakari ja Otso Kantokorpi kuratoivat Kiasmaan Taiteilijaseuran juhlanäyttelyä. Harlella oli näyttelyssä teos *Aarnivalkea*, joka oli muistomerkki Pihlajamäen viimeiselle puutalolle ja siellä asuneelle kollektiiville. Harle toteutti sen yhdessä tutun lähiötyöporukan kanssa. ”Pihlajamäen juoppoja, se oli tyyppillinen työryhmä”, Harle muistelee lämmöllä.

ITE ja julkinen taide

ITE-taiteen kohdalla kysytään usein ”tämäkö taidetta?” Taidehistorioitsija Helena Sederholm esittää saman kysymyksen nykytaiteelle samannimisessä kirjassaan ja vastaa: ”Usein nykytaiteiden

Matias Keskinen ja Kekkospatsas, 1981, Pielavesi.

Kuva: Matias Keskinen.

ensimmäinen vaikutus vastaanottajaan on hämmennyksen aiheuttaminen; osaisin minäkin tehdä tuollaisen!”⁷ ITE-taiteen piiristä otetuin esimerkein, kuka tokasijoista rakentaisi pihalleen jättikokoisen, kymmeniä tonneja paina-

van Kekkosen pään tai maalaisi unensa tuoreeltaan kipsilevyllä ja sisustaisi niillä keittiön seinän? Mikä vaivannäkö ja vieläpä taiteen tähden! Nykytaiteessa kyse on kyvystä toteuttaa ja ilmaista ajatuksia ja tunteita uudella tavalla. Kyse on taidosta, harjaantuneesta huomiokyvystä ja uteliaisuudesta, mutta myös suuresta huumorintajusta. Joskus myös kyvystä yksinkertaisesti nauttia elämästä.

Taideyliopiston järjestämässä julkisen taiteen taideasiantuntijan erikoiskoulutuksessa ollessani olen pohtinut, mikä minuun, ITE-taiteen asiantuntijaan vetoaa julkisessa taiteessa? Oikeastaanhan

⁷ Sederholm, 2000, 6.

ITE-taide ja julkinen taide ovat toisilleen vastakkaisia rakenteita. Osa itseoppineista eli ITE-taiteilijoista rakentaa omaa ympäristöään omakustanteisesti (ja edullisesti, usein lähes tyhjästä) omille maille yksin, periaatteenaan oma tupa – oma lupa. Joskus myös hiukan laajennetuin käsittein, vaikkapa kuten Edvin Hevonkoski Vaasassa ja Göte Edsvik Teerijärven Kortjärvellä, kummatkin tosin luvanvaraisesti. Jotkut ovat venyttäneet oman tonttinsa oranssien metallimötiköiden rajaamaa aluetta. ITE-taiteilija ei tee vain itselleen, vaan hän haluaa esitellä ja olla vuorovaikutuksessa yleisön kanssa.

Jotkut ITE-taiteilijat ovat suostuneet irrottamaan luovuutensa omasta taideympäristöstään ja suostuneet kuntapäätäjien toiveeseen saada oman kylän taiteilijan teos keskeiselle paikalle. Arto Ali-Eskolan *Pyhän Martin patsas* on Marttilan kunnantalon edessä Varsinais-Suomessa, ja Matti Hulkon veistämä teos veljenpojastaan Andy McCoysta torilla Pelkosenniellä. Martti Väänäsen *Suomi-neito, juokse!* on urheilutalon luona Rantsilassa Pohjois-Pohjanmaalla ja August Eskelisen norppa-aiheinen veistos Saimaan rannalla Lappeenrannassa. Teokset kuvaavat paikkakunnan ydinajatusta menneestä ja nykyisyydestä ilman, että sitä tarvitsee selittää tai tulkita. Kaikki ymmärtävät. Joskus ITE-taiteilija luonteelleen ehkä uskollisemmin tuo hyvällä itsetunnolla, kenenkään pyytämättä tai kutsumatta teoksensa tai performatiivisuonteisesti itsensä kaupungin tai kuntakeskuksen julkiseen tilaan.

Edellä mainitut esimerkit kertovat vanhemman polven ITE-taiteilijoiden julkisesta taiteesta. Pohdin, olisiko nuoremman polven, ITE-taiteen tapauksessa kypsän keski-ikänsä saavuttaneista taiteilijoista julkisen taiteen tekijöiksi. Pohdin myös miesoletettujen runsasta määrää veistäjissä. Mutta on myös julkisia veistopuistoja, jonne on koottu tapahtumien myötävaikutuksella useiden taiteilijoiden teoksia pysyväisluontoisesti. Iisalmen Koljonvirran veistoskilpailu oli yksi ensimmäisistä. Kaustiselle aloitettiin rakentaa 2000-luvun alkupuolella kansainvälistä itseoppineiden veistospuistoa. Tuhannen karhun maata on veistetty Ilomantsiin jo kymmenen vuoden ajan.

ITE-taiteen ja yhteisötaiteen rinnastaminen on vaikeaa. Yhteisötaide on hyvin kaukana omaa yksilöllistä taideympäristöään luovasta tai omalakisista teoksista synnyttävästä ITE-taiteilijasta, mutta yhteisötaiteen ajatuksessa on samaa vapautta ja omaehtoisuutta kuin nykykansantaiteessa. Kenestä tahansa voi tulla suotuisissa olosuhteissa taiteilija.

Ympäristötaideprojekteja jääkuutioista silkkiin⁸

Ennen yhteisötaiteen hankkeitaan Harle oli kerännyt kannuksensa mittavankokoisissa ympäristötaiteen hankkeissaan. Taiteilija ker- too lennokkaasti ensimmäisestä toimeksiannosta, josta ei puuttunut käänteitä eikä vatsanpuruja. Hän oli matkalla kohti Savonlinnaa, silkit pakattuina matkalaukkuihin, mukanaan teoksensa *Montrepopo* A3-kokoinen luonnospirros. Piirroksesta oli määrä syntyä 25 metriä pitkä, yli kahdeksan metrin korkeuteen nouseva installaatio, jonka oli tarkoitus valmistua Savonlinnan lukion 25-vuotisjuhlanäyttelyyn. Teosta tilatessa siitä, miten se kiinnitetään, ei ollut mitään puhetta, kuten ei myöskään siitä, miten tämä kaikki budjetoitaisiin. Kaiken lisäksi hän oli pyytänyt mukaansa kollegansa Pekka Porthenin, joka alkoi matkalla tentata taideteoksen fyysisistä lainalaisuuksista. ”Silkit kiinnitetään siis rankoihin. Mistä aiot ne hankkia ja millä tavalla upottaa ne maahan? Entä kuka tämän kaiken tekee?”

Savonlinnassa Ritva Harle käveli suoraan Riihisaaren museolle ja kertoi tarpeensa kiertelemättä. ”Tarvitsen betonivalua, maaporakoneen ja nosturin.” Oletuksena oli ollut, että teos kulkeutuisi taiteilijan mukana. Onneksi kuitenkin tällä kertaa klisee epätoivoisesta nuoresta naisesta pulassa sai aikaan sen, että hätäinen soittokierros erilaisille alihankkijoille tuotti tulosta. Pisteenä iin päälle, viime hetkellä hoksatun radiojutun avulla löytyi vielä taitava talkooporukkakin. Ympäristötaideteos *Montrepopo* nousi kuin nousikin ilmaan. Vuosikymmeniä myöhemmin Harle yhä hämmästelee hyvää tuuriaan. Kaikki onnistui lopulta, katastrofin aineksista huolimatta. Riihisaareen toteutettu ympäristötaideteos oli Suomen ensimmäisiä, ja tästä alkoi nuoren kuvataiteilijan kivikkoinen ura raivata tietä ympäristö- ja yhteisötaiteelle Suomessa.

Harlen Riihisaaren vuoden 1988 oppirahat oli siis maksettu, ja seuraavana vuonna Harle siirtyi kevyistä silkeistä yhdessä Tom Engblomin kanssa useisiin tonneihin painaviin jääpaloihin teemalla ”järven jää on nurinkäännetty palapeli”. Taiteilijan viehtymys suuriin koneisiin sai jatkoa, ja Aurajoen mutapohjaan oli upota maansiirtokone ja ympäristötaideteos *Ystävyys ja taiteen lautat* (1992) jäädä syntymättä. Vain kuljettajan nopeat refleksit ja raudanluja ammattitaito pelastivat tilanteen. Nuori kuvataiteilija oppi, että hänen pitää opetella puhumaan eri ammattilaisten kanssa näiden

⁸ Ritva Harlen haastattelu 13.7.2023, Ritva Harlen lehtileikearkisto.

omalla kielellä. Yhteisen sanaston avulla yhteisymmärrys luonnistuu ja on saumatonta.

Hanasaaren hiilikasaan valmistuneesta teoksesta *Tulivuori* (1994) tuli kulttiteos jo syntyessään. Harle teki teosta kolmena peräkkäisenä vuonna yhdessä valo- ja äänisuunnittelija Jukka Kuuranteen kanssa ajatuksella, ”voisiko hiilikasa olla kaupunkilaisen luontokemus ja voisiko siinä kasvanutta viljaa syödä”. Harlen lehtileikekansiosta löytyi leike, jossa kuvattiin, kuinka ”Keltainen kuu kukkii Hanasaaren hiilikasassa”.⁹ Harle kertoo syntyvän teoksen aikataulusta: ”Miehet aloitti seiskalta, niin mekin oltiin silloin siellä. Kun ne lähti neljältä, niin me jäätiin, välillä puoleen yöhön.” Luottamuksen saavuttamiseksi työmaalla pitää elää työmaan aikataulussa – ja tehdä enemmän. Tästä Harle pitää tinkimättömästi kiinni.

Helsingin Taidehallin yhdellä julkisivulla on aseteltu rakennustelineiden päälle rivi nurinpäin käännettyjä kattoikkunan kupuja, joissa väreilee vettä. Vesikupuihin suunnattu valo heijastuu talon seinälle ja luo siihen väreilevän maalauksen.¹⁰ Ajatus *Heijastuksia*-teokseen Harle sai kulkiessaan Vantaanjoen siltojen alla. Teos oli

Montrepoo kesäkuun yönä,
1988, Riihisaari.

Kuva: Ritva Harle.

⁹ <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000003443906.html>

¹⁰ Tuohimaa, Outi. 20.11.1993. *Taideteos kaipaa pakkasnestettä*.
<https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000003285056.html>

osa Taidehallin *Maan henki* -näyttelyä (1993) ja sen hän toteutti yhdessä Jukka Kuuranteen kanssa. Paikka oli ihanteellinen, mutta luvat ja rahoitus piti hankkia itse. ”Siksi ne mut ottikin, koska olen tottunut operoimaan lupien kanssa ja hankkimaan rahoituksia.” Teos vaati tilaa vastapäisen asuinkerrostalon asukkaiden parkkipaikalta, joten Harlen piti saada heidät puolelleen. ”Pitää käyttää tosi paljon aikaa ihmisten kanssa seurusteluun.” Se tuotti tulosta.

Seuraavana vuonna Harle ja Kuuranne tekivät taidehallin viereen ekokapakan *Ferrum Palmetum*. Halkaistuista puunrungoista tehtiin pöydät ja tuolit, lisänä syötäviä kukkia. Tähän liittyi tutkimus ympäristökeskuksen kanssa raskasmetallipitoisuuksista.¹¹ Asukailta meni taas parkkipaikkoja alta, tällä kertaa kuukausiksi, ja Harle pyysi apua Helsingin kaupungin katuosastolta. ”Vedä uudet viivat parkkipaikkaa varten”, hänelle sanottiin. Kun on tehnyt paljon yhteistyötä samojen ihmisten kanssa, on helppo toimia. ”Vaatimuslistan kanssa ei sovi mennä, vaan joustavasti keskustellen auttakaa mua! -asenteella. Mun ase on se, että mä opettelen tietyn ammattisanaston, että ymmärrän, mitä ne puhuu”, luettelee Harle hyvän yhteisö- ja ympäristötaiteilijan ominaisuuksia.

Yleensä Ritva Harle hakee lupaa ympäristötaideprojekteilleen. *Ohitustie* teki poikkeuksen vuonna 1997. Savonlinnalaiset rintamalinjat olivat poteroituneet jo vuosikymmeniä junnanneissa keskusteluissa. Se ei pohjautunut enää edes faktoihin vaan oletuksiin. Kukaan ei oikeasti tiennyt, mitä reittiä suunniteltu ohitustie kuljisi. Harle tarttui asiaan taiteen keinoin. Hän puki päälleen turvaljaat, kiipesi katoilla ja parvekkeilla visualisoiden reitin maalamalla valkoisen linjan tulevan ohitustien reitin mukaisesti. Reitti puhkoi rakennuksia ja ylitti olemassa olevia teitä. Taiteilija teki asian näkyväksi ja osoitti, miten erilaisia intressejä kaupunkikuvaa liittää ja miten ne vaikuttavat jokaisen asukkaan arkeen. Enää ei tarvinnut arvuutella.

Yksi suurista viimeisistä ympäristötaiteen projekteista sijoittui Vallilan kirjastoon vuosina 2015–2018. Harle toteaa sarkastisesti ”ei olisi koskaan kysytty, jos tilaaja ei olisi tiennyt mun taustoja, että kysyn rahoitusta muualta ja hoidan luvat ja kaikki”. Kirjasto antoi tilan ja taiteilija hoiti muut osuudet. Rakennuksen arkkitehti Juha Leiviskä antoi Harlelle vapaat kädet. *Shuuppi*- (2015) ja *Parkkilaiiva*

¹¹ Muut vertailupaikat sijaitsivat Pihlajistossa ja Hanasaaren hiilikasassa. ”Tulokset olivat niin hurjia, ettei niitä voitu julkaista”, kertoo Harle.

(2016–2018) -teosten innoittajina toimi taiteilijan lempikirja Volter Kilven *Alastalon sali*, missä rakennetaan yhteistä laivaa. Viime vuosina Harle on saanut nauttia taiteilijan vapaudesta. Hän on tehnyt yhteistyötä myös performanssi- ja kuvataiteilija Inari Virmakosken kanssa. Rouvat saavat idean ja usein lähtevät siltä istumalta toteuttamaan sen.

Parkkilaiva, 2016,
Vallilan kirjasto.
Kuva: Tomi Virtanen.

Ajatuksia yhteisötaiteen luonteesta

Yhteisötaiteen käsitteestä ei ole olemassa yhtä yhtenäistä tai vakiintunutta määrittelyä, kirjoittaa yhteisötaiteen asiantuntija Anna Jussilainen ja kysyy, tarvitaanko koko yhteisötaiteen käsitettä? Eikö voitaisi puhua vain taiteesta, tai taiteesta erilaisissa ympäristöissä? Väitöstutkija Liisa Jaakonaho (2019) toteaa, että on vain erilaisia taidekäsitteitä, kuten jaettua tekijyyttä, vuorovaikutuksellisia prosesseja ja erilaisia konteksteja. Koreografi Pia Lindyn (2016) mukaan taiteessa on aina kysymys vuoropuhelusta. Taide jaetaan toisten kanssa. Myös tutkijat Kai Lehikoinen ja Anne

Pässilä (2016) toteavat taiteen arvon syntyvän vuorovaikutuksessa ja kohtaamisessa.¹²

Taide ei välttämättä tuo vain hyvää oloa, vaan sisältää myös kriittistä pohdiskelua ja ehkä kriisejäkin.¹³ Kohtaamisissa syntyy ”ihmettelyä, pohdintaa, vuoropuhelua, raivostumista, toisin näkemistä ja oivalluksia”.¹⁴ Saavutettavuus on yhteisötaiteen kannatuspilareita, mutta niin on sen mukanaan tuoma vuorovaikutuskin. Yhteisötaide rakentaa toisenlaista vuorovaikutusta, yhteisen nimittäjän ollessa taiteen tekeminen. Osallistujat tulevat nähdyiksi tasa-arvoisina, ilman määritelmiä tai diagnooseja.¹⁵

Taiteilija ja osallistujat tekevät taideteoksen yhdessä. Prosessin olemukseen kuuluu se, että lopputulos ei ole tiedossa etukäteen. Taiteilija-tutkija Lea Kantosen mukaan myös yhteistyö jo sinänsä voidaan määritellä taiteeksi. Voiko taideteos olla epäonnistunut, jos sillä on sosiaalisia vaikutuksia? Kriitikko Maria Säkö on esittänyt, että yhteisötaidetta voi kritisoida, mutta pitää ymmärtää genreä ja sen arvoperustaa, pelkkä lopputuloksen katsominen ei riitä.¹⁶

Ritva Harlen mukaan taide on aina lähtökohta ja siitä syntyvä hyvinvointi on positiivinen sivuvaikutus. Tutkijat Kai Lehikoinen ja Elise Vanhanen kirjoittavat, että taiteen hyvinvointivaikutuksia ei olisi olemassa ilman taiteen kohtaamisessa syntyvää syvää taidekokemusta.¹⁷ Useasti myös ITE-taiteen kohdalla yhdistetään hyvinvointi ja terveys – näiden ollessa kuitenkin sivutuotteita taiteen tekemisen ohessa. Harva jaksaa vielä 90-vuotiaana veistää parimetrisiä karhuja, kuten metsänraivaajana työskennellyt Väinö Oja, tai valaa eläkkeellä betonihirviä, kuten vakuutusalan tehtävissä uran tehnyt Arja Alhoranta.

Nykytaiteen tutkija Mika Hannula kritisoi paikkasidonnaista taidetta kirjoittamalla, että ”mitä enemmän sitä tehdään, mitä enemmän sitä koetaan, mitä enemmän siitä kirjoitetaan, sitä teennäisemmäksi sille luovutettu kriittisyyden pelastajan rooli muodostuu”. Myös sen yksilöllisyys katoaa tuotteistamisen kustannuksella.¹⁸ Ritva Harlen on helppo yhtyä tähän. Hänen mukaansa

¹² Jussilainen, 2019.

¹³ Jussilainen, 2019.

¹⁴ Lehikoinen & Pässilä, 2016, 9.

¹⁵ Jussilainen, 2019.

¹⁶ Jussilainen, 2019.

¹⁷ Jussilainen, 2019.

¹⁸ Hannula, 2004, 45.

nykyään yleistyneet ylhäältä päin tulevat osallistavuuspakot ja valmiiksi pureskellut menetelmät tappavat luovuuden ja yhteisötaiteen alkuperäisestä ideasta etäännyttään ja taidemuoto kesytetään.

Maalauksia ja silakkakoukkuja

Yhteisötaiteen, kuin myös ITE-taiteen, äärellä on hyvä pohtia kysymystä Mitä on taide? Taidehistorioitsija Helena Sederholm vastaa esittämällä ajatuksen taiteiden vaikuttavuudesta. Kiinnostavaa on, miten taiteet vaikuttavat, mitä tekemistä taiteilla on itse kunkin elämässä ja millaisia kokemuksia, elämyksiä ja ajatuksia taiteet voivat antaa.¹⁹ Taide elää vuorovaikutuksessa, ihmisten välisissä keskusteluissa, neuvotteluissa ja teoissa, yhteisötaiteen hengen mukaan. Se voi olla osallistavaa ja kuuntelevaa ja tukea alueen ryhmäytymistä sekä kertoa asukkaiden identiteetistä. Se voi provosoida ja törmäyttää toisilleen vastakkaisia asioita ja näkemyksiä.

Itse pohdin usein tulevaisuutta, megatrendejä, suuria ja hitaasti muuttuvia ilmiöitä ja sitä, mitä ne kertovat tulevaisuudestamme. Sitran (2020) mukaan eriarvoisuus on yksi keskeisimpiä tulevaisuuden haasteita koko maapallolla. Talouskasvun tuoma vauraus koskettaa yhä harvempia, mikä lisää eriarvoisuutta. Sen vähentäminen edellyttää yhteisöllisiä osallistumismuotoja, kirjoitetaan Sitran raportissa.²⁰ Taiteiden puolelta yhteisöllisyyden lisääminen tapahtuisi yhteisötaiteeseen panostamalla. Toisaalta herää kysymys, miten se on mahdollista, jos jotkut puolestapuhujatkin epäilevät yhteisötaidetta silloin, kun siitä tulee ”be ja pop” ja sen terävyys siten tylsistyy. Tutkijat Lehikoinen, Pässilä ja Jussilainen kuitenkin hahmottavat taiteella olevan selkeä rooli työelämän, palveluiden ja innovaatioiden kehittämisessä ja hyvinvoinnin vahvistamisessa ilman, että kukaan tai mikään uhkaa taiteen ”vapautta” ja olemassaoloa. Sen sijaan taide saavuttaa yleisötyön myötä aina uusia yleisöjä.²¹

Lea Kantonen kirjoittaa, että taidemaailma odottaa yhteisötaiteelta uusia osallistamisen tapoja ja menetelmiä.²² Jäämme odottamaan. Sillä aikaa voimme pohtia, pääseekö koira karvoistaan? Vaikka taiteilija Ritva Harle puhuu mielellään paluustaan

¹⁹ Sederholm, 2000, 8–9

²⁰ Sitra, 2020, 46–47. Ruusunen, 2020, 11.

²¹ Jussilainen, 2019.

²² Kantonen, 2010, 75.

maalaamisen pariin ja kalastusharrastuksestaan, sekä vapaasta rantaelämästä keskellä kaupunkia riippumattohetkineen, niin ei hankään malta olla kommentoimatta kaupunkisuunnittelun nyky-
menoa: Mikään ei ole muuttunut. Miten asukkaat saataisiin kiinnostumaan vaikuttamisesta? Kaavoitusratkaisuja ja piirroksia on vaikea tulkita, ja kun nosturi on tuotu paikalle, on myöhäistä valittaa. Entä jos nosturi tuotaisiin keskustelunherättäjäksi jo ennen, kuin mitään on ehtinyt vielä tapahtua? Ritva Harle olisi varmasti ensimmäisenä tilaamassa sen paikalle. Tai ITE-taiteilijan tavoin, lupaa kysymättä, jakaisi luovuutta kaikkialle sinne, minne rajat eivät yllä eikä yletä.

Yhteisötaide

Yhteisötaide (community art, social art) ei ole käsitteenä vakiintunut, vaan on jatkuvan tarkastelun kohteena. Yhteisötaide on luonteeltaan monitieteellistä ja -taiteellista ja sen kanssa rinnakkain ovat esimerkiksi osallistava ja soveltava taide. Yhteisötaide nojaa tietynlaiseen arvopohjaan, asenteeseen ja työtapaan. Se toimii usein yhteistyössä kasvatusta-, sosiaali- ja terveysalojen kanssa, tuoden taiteen ulos taidelaitoksista. Yhteisötaide on vuorovaikutteista taidetta. Kyse on ennen kaikkea taiteen saavutettavuudesta ja jokaisen oikeudesta taiteeseen. Keskeisenä arvona on se, että jokainen osaa ja voi tehdä taidetta.²³

Teosten sijaintina voi olla mikä tahansa julkinen paikka tai tila, missä ihmiset kokoontuvat. Paikkasidonnainen yhteisöteos vaatii prosessin alussa tutustumista kyseisen paikan merkitykseen ja arvoihin. Yhteisötaiteella pyritään tavallisesti rakentamaan ja vahvistamaan yhteisöllisyyttä. Yhteisö voi olla jo olemassa oleva, mutta myös jokin juuri kyseiselle hankkeelle eriytynyt yhteisö. Yhteisötaide haastaa perinteisen estetiikan, sillä yhteisötaiteessa lopputuloksella tai tekniikalla ei ole kovinkaan suurta painoarvoa. Sen sijaan korostuvat ihmisten välinen yhteys ja ilmaisun omaleimaisuus prosessin aikana. Yhteisötaiteessa arvioidaan ensisijaisesti sen sosiaalisia vaikutuksia taiteellisen laadun sijaan.²³

²³ Juutilainen, 2019.

Yhteisötaiteen historiasta

Nykytaiteesta käydyssä keskustelussa paikkasidonnaisen taiteen historia ei ulotu pidemmälle kuin 1960-luvulle.²⁴ Juuret kuitenkin ulottuvat kauemmas historiaan, aina 1800–1900-luvuille, jolloin yhteisöllisyyden tunne alkoi teollistumisen myötä kadota, ja toisen maailmansodan jälkeiset perhe- ja paikallisyhteisöt purkautuivat jälleenrakentamisen yhteydessä. Yhteisötaiteen historiallisina edeltäjinä voidaan pitää 1900-luvun avantgardea, kuten dadaisteja ja surrealistejä, 1960-luvun situationistien taidetta²⁵, happeningejä ja performansseja sekä 1960-luvun paikkasidonnaista taidetta.²⁶

Avantgardistit kuuluivat yhteiskunnan eliittiin ja saattoivat suhtautua yleisönsä välinpitämättömästi, kun taas yhteisötaide pyrki keskustelemaan eri yhteisöjen kanssa.²⁷ Yhteisöllisen ja osallistavan taiteen tekemisen tapa yleistyi 1960- ja 1970-luvuilla ympäri maailmaa taiteilijaryhmien keskuudessa. Taide siirtyi pois museoista ja gallerioista kaduille, ostoskeskuksiin ja liikennevälineisiin. Taiteilijat kyseenalaistivat asemansa auktoriteetteina. Ajateltiin, että kun osaton ja vaiennettu ihmisryhmä pääsisi kertomaan oman tarinansa taiteen avulla, he ehkä löytäisivät uusia, mielekkäitä sisältöjä elämäänsä.²⁸ Vuosikymmeniä myöhemmin on alettu kiinnittää enemmän huomiota myös taiteelliseen lopputulokseen vain eettisten kysymysten sijaan.²⁹ Suomessa taidelähtöiset projektit yhdistettiin siihen, miten poliittinen aktivismi toteuttaa yhteiskunnallista muutosta. Siitä huolimatta ”yhteisötaide” on terminä Suomessa neutraalimpi kuin esimerkiksi Britanniassa.³⁰ Osittain ehkä myös siksi, että yhteisötaide tuli täällä tunnetuksi politisoituneen 70-luvun sijaan vasta 1990-luvulla.

²⁴ Hannula, 2004, 29.

²⁵ Situationistit herättivät henkiin psykomaantieteelliset kävelyt. Psykomaantieteellinen menetelmä on ajelehtimista (derivé). Harjoittelimme sitä julkisen taiteen koulutuksessa syksyllä 2022 Rovaniemellä, missä psykomaantieteellinen seura harjoittaa situationistien menetelmiä purkamalla ennalta määriteltyjä ajatusmalleja kulkureiteistä ja tavoista liikkua. Purhonen, 2010, 28.

²⁶ Jussilainen, 2019

²⁷ Jussilainen, 2019.

²⁸ Kantonen, 2010, 74.

²⁹ Jussilainen, 2019.

³⁰ Jussilainen, 2019.

Lähdeluettelo

Kirjalliset lähteet

- Hannula, Mika. 2004. *Nykytaiteen harharetket: Kommunikaatioprosessi valkoisen kuution ulkopuolella*. Helsinki: Kuvataideakatemia.
- Järvinen, L., Kahra M., Kaufmann D., Laine S., Mattila H., Mänty A., Pantsar M., Peljo J., & Sorasahi H. Lahti, V. (toim.) Sitra & Demos. 2018. *Hyvinvoinnin seuraava erä. Visio kestävän hyvinvointiyhteiskunnan tulevaisuudesta*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kantonen, Lea (toim.). 2010. *Ankaraa ja myötätuntoista kuuntelua – keskustelevaa kirjoitusta paikkasidonnaisesta taiteesta*. Kuvataide-akatemia. Yliopistopaino, Helsinki.
- Lehikoinen, Kai & Pässilä, Anne. 2016. ”Johdanto.” Teoksessa *Taiteilija kehittäjänä. Taiteelliset interventiot työssä*, toim. Kai Lehikoinen, Anne Pässilä, Mari Martin & Maiju Pulkki, 7–36. Kokos-julkaisusarja 1/2016. Helsinki: Taideyliopiston teatterikorkeakoulu.
- Purhonen, Tiina. 2010. Sitten, silloin, tässä, nyt. Paikkasidonnaiset taiteen historian neljä suuntaa. Teoksessa. *Ankaraa ja myötätuntoista kuuntelua – keskustelevaa kirjoitusta paikkasidonnaisesta taiteesta*. Kuvataide-akatemia. Yliopistopaino, Helsinki.
- Sederholm, Helena. 2000. *Tämäkö taidetta?* Helsinki: WSOY.

Digitaaliset lähteet

- Jussilainen, Anna. 2019. *Yhteisötaide – historiaa, määrittelyä ja käytäntöjä*. Teatterikorkeakoulun julkaisusarja 72/2019. https://disco.teak.fi/yhteiso-ja-taide/yhteisotaide-historiaa-maarittelya-ja-kaytantoja/?fbclid=IwAR1Wh0xOUpFYmbONHCN6gw6BsbZf8wVqi5ukwtG6ykh_NBDhFTxVq6-oXU Viitattu 26.9.2023.
- Ruusu, Johanna. 2020. *Yhteisöteos tilassa*. Opinnäytetyö. Lab-ammattikorkeakoulu, Muotoiluinstituutti. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2020051511665> Viitattu 26.9.2023.
- Räsänen, Anu. 19.6.1995. *Keltainen kuu kukkii Hanasaaren hiilikasassa*. <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000003443906.html> Viitattu 3.10.2023.
- Saarikangas, Kirsi. *Tilaa, valoa ja nykyajan mukavuuksia kaikille. 1970-luvun laadukkaat lähiökodit*. <https://www.mfa.fi/uutiskirjeet/tilaa-valoa-ja-nykyajan-mukavuuksia-/> Viitattu 3.10.2023.

- Tuohimaa, Outi. 20.11.1993. *Taideteos kaipaa pakkasnestettä.*
<https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000003285056.html>
Viitattu 3.10.2023.
- YLE arkisto. Dokumenttiprojekti – Karkotetut. Ohjaus Visa Koiso-Kanttila. <http://vintti.yle.fi/yle.fi/d-projekti/arkisto/paasarja/98karkotetut.html> Viitattu 3.10.2023.

Suullinen aineisto

- Ritva Harlen esitelmä 19.1.2023 Taideyliopistolla, osana Julkisen taiteen taideasiantuntijan erikoiskoulutusta.
- Ritva Harlen haastattelu 13.7.2023 Helsinki.

Muu aineisto

- Ritva Harlen lehtileikekirjat

Elina Vuorimies – Kirjoittaja pohtii ITE-taiteen olemusta ja ilmenemismuotoja. Keski-Pohjanmaan rahasto myönsi tänä vuonna hänelle apurahan ITE-taiteen suurteoksen kirjoittamista varten. Kirjoittaja tekee sitä yhdessä tutkija, TaT Minna Haverin ja valokuvataiteilija Veli Granön kanssa.

Kirjoittaja on myös porilainen – ominaisuus, josta on hyötyä, kun pitää hypätä kylmään veteen tai syvään päätyyn. Hän viihtyisi barrikadeilla, vallankumousta vaativissa protestikulkueissa ja anarkistiklubeilla, jos ei olisi kissalaumaa palveltavana.

Kuva: Raija Kallioinen

Teksti: Sara Multanen

Ei pelkkää pintaa

Julkisen taiteen eriytyneet kokemukset ja maku

Tilan käyttäminen eri tavoin kuin sen suunnittelija on määritellyt, on aina totuttujen valta-asemien haastamista, onpa se sitten toimintojen tai visuaalisten elementtien uudelleenmäärittelyä. Ehkä tämä on myös yksi selitys sille, miksi instituutioiden ulkopuolelta lähtöisin oleva uusi julkinen taide synnyttää niin suurta polemiikkaa.

Julkinen taide, kuten muukin luomamme ympäristö, vaikuttaa meihin paljon moninaisemmin kuin nähdyn ja tiedostetun tasoilla. Yritän seuraavassa havainnollistaa, miksi asiantuntijavaltaa yhteisten ympäristöjen muovaajana saa ja pitää kyseenalaistaa ja miten ”ei-ammattilaisten” rajaaminen pois hyväksytystä tekijyydestä taiteessa ja tilojen suunnittelussa on toisinaan vain valta-asemien puolustamista, jossa keskeisenä välineenä käytetään maulla erotautumista. Tällä tavoin ymmärrettynä elinympäristöjen visuaalinen ja toiminnallinen omaehtoinen muokkaaminen on vallan ottoa ja uudelleenmäärittelyä; pieni vallankumouksellinen teko.

Kirjoitukseni pohjaa paitsi fenomenologiseen arkkitehtuurikäsitteeseen, joka korostaa ympäristöjen moniaistista ja tiedostamatonta vaikutusta, myös sosiologi Pierre Bourdieun analyysiin taiteen yhteiskunnallisista sidonnaisuuksista ja sen osallisuudesta valtarakenteiden ylläpitämisessä. Julkisten tilojen – joiden osa julkinen taidekin on – kohdalla voidaan jo havaita, että hyvistä aikeista huolimatta modernismin suunnitteluperiaatteet ja niihin olennaisesti kytkeytyvä professionalismi eivät ole kenneet huomioimaan ja ennakoimaan monia tekijöitä, jotka tosiasiallisesti tuottavat hyvää rakennettua ympäristöä. Taiteen konventiot taas eivät ole luonnollisia, annettuja, vaan ihmisen omalla toiminnallaan

rakentama merkitysjärjestelmä, jonka viestien ymmärtäminen ei ole luontainen vaan opittu taito. Taide ei kenttänä ole yhteiskunnallisesta vallankäytöstä erillinen saareke, vaan osallistuu omalla tavallaan valta-asemien uusintamiseen. Mielestäni jokaisen taiteen ja julkisen ympäristön kentällä työskentelevän on hyvä olla tietoinen niistä moninaisista voimista ja ymmärtämisen tavoista, jotka heidän työhönsä kohdistuvat.

Tarkoituksena ei ole kyseenalaistaa sitä intohimoa, lahjakkuutta ja tietotaitoa, jota ammattilaisilla on. Ammattilaisuuden edut elinympäristöjä luodessa ovat kiistattomia: mainittakoon vaikka materiaalien tuntemus, ymmärrys kustannuksista, ympäristö-, turvallisuus- ja esteettömyystekijöiden huomiointi sekä hyvän hallinnon periaatteiden ja lakien noudattaminen. Koulutettu taiteilija puolestaan hallitsee traditiot ja tekniikat, joiden pohjalta rakentaa omaa, moniulotteista tuotantoa. Voimme perustellusti katsoa, että ammattilaisen näkökulma on useimmiten laaja-alaisempi kuin ns. rivikansalaisen. Haluan kuitenkin herätellä huomaamaan sitä, miten eriytyneitä tapamme nähdä ja ymmärtää voivat olla ja mihin se voi johtaa. Yhteiskunnan moninaisuus ei ole edustettuna näissä(kään) ammattiryhmissä. Toisinaan olemme kaukana toisistamme myös julkisten taideteosten äärellä. Tämä johtaa helposti siihen, että käyttäjät kyseenalaistavat ”heille valmiiksi” osoitetut ratkaisut kuten jotkin julkiset teokset, eivätkä tunne niitä omikseen. Pieni ammattilaisvallan hellittäminen valinnoissa, joissa se ei ole kohtalokasta, voisi auttaa. Näennäinen osallistaminen tai kuuleminen ei ole vastaus. Mikä on ehdottomasti ammattilaisten päätettäväksi jätettävää, mikä taas vain konventiota tai makukysymyksiä, kun luomme elinympäristöjä?

Minä ja taide julkisissa tiloissa

Jokaisen lailla myös oma taustani muokkaa sitä, millä tavoin näen julkisen taiteen ja millaista on minulle merkityksellinen taide. Olen koulutukseltani taiteen maisteri tilasuunnittelun alalta, ja ollut lapsuudesta saakka eri kuvataidekouluissa. Taideteollisen alan koulutustani edelsivät kuitenkin valtiotieteiden opinnot ja pitkä kipuilu siitä, olisiko myös taide ja muotoilu yhteiskunnallisesti tarpeellista, merkittävää ja merkityksellistä – siis myös muille kuin tekijälle itselleen; voisiko sen avulla vaikuttaa, tehdä hyvää? Vähitellen muodostui vakaumus siitä, että tilat, joissa ihminen elämänsä viettää vaikuttavat hänen henkiseen ja fyysiseen hyvinvointiinsa niin

perustavanlaatuisesti, että myös niiden suunnittelu on yhteiskunnallisesti vaikuttavaa toimintaa eli vallankäyttöä siinä missä abstraktimpien valtarakenteiden, kuten valtionhallinnon, parissa toimiminen. Tämä oli ratkaiseva tekijä opintoalaa vaihtaessa ja myöhemmän ammatillisen identiteettini ydin. Se, että elämme toimivassa ja esteettisessä ympäristössä on merkittävä, usein aliarvostettu tekijä yksilön ja yhteisöjen hyvinvoinnille. Alkujaan tämä oli vain voimakas intuitio ja henkilökohtainen vakaumus, jonka perusteita olen sittemmin tietoisesti etsinyt. Suurin minua kiinnostavista kysymyksistä on oikeus julkisen tilan käyttöön ja muovaamiseen, olipa se sitten uusia käyttötapoja tai ympäristön fyysistä muuttamista.

Julkisen tilan taiteen tekijöiden joukkoon kuulun katutaiteen tekijänä. Opiskeluaikana kiinnostuin sen tavasta ottaa valtaa elinympäristön muokkaamisesta omiin käsiin ilman institutionaalisia väliportaita ja tekijyydelle asetettuja ennakkoehtoja. Olen maalanut luvanvaraisia muraaleja vuodesta 2011 alkaen, ollut jäsenenä katutaideryhmissä ja -kollektiiveissa ja perustamassa alan asian-tuntijaorganisaatiota, Helsinki Urban Art -yhdistystä. Vuosiini mahtuu omaa taiteellista työskentelyä, mutta etupäässä ruohonjuuritason puurtamista tuottajana erilaisissa muraali- ja katutaidehankkeissa, vaihdellen taiteilijakeskeisistä laajoihin yhteisöllisesti toteutettuihin teoksiin. Vaikka nyt voi tuntua, että muraaleja on joka kadunkulmassa, oli tilanne ja asenneilmapiiri vielä opintoja aloittaessani vuonna 2007 aivan toinen. Esimerkiksi Helsingin kaupunki noudatti tuolloin niin sanottua katutaiteen nollatoleranssi-politiikkaansa, joka käytännössä jäädettiin taiteenalan elinehdot ja kehityksen vuosiksi 1998–2008. Kaupunkitilan käytön menneisyyttä kaikuva tiukka sääntely ja sen kyseenalaistaminen tuntui olevan ajassa tuolloin muutenkin. Uudenlainen kaupunkiaktivismi synnytti esimerkiksi Ravintolapäivän (2011–) ja Siivouspäivän (2012–) kaltaisia tapahtumia, joiden perimmäisenä ideana on rohkaista kaupunkilaisia käyttämään kaupunkitilaa kollektiivisesti ja omiehtoisesti. Oma tuolloinen ryhmäni, vuonna 2010 perustettu Multicoloured Dreams -katutaidekollektiivi aloitti järjestämällä Helsingissä avoimia, open call -periaatteella kokonaisuuksiksi kuratoituja luvallisia maalausmahdollisuuksia kaupungin kaduilla. Tuolloin ei vielä unelmoitukaan seinien maalaamisesta, vaan kohteina olivat rakennustyömaiden väliaikaiset aidat. Näidenkään maalaaminen ei ollut itsestäänselvyys, ja alkuaikoina yksi ohikulkijoiden yleisimpiä kysymyksiä olikin: ”Onkos tuohon lupa?”

Hahmotellessani tämän erikoistumiskoulutuksen myötä tekijyyteni motiiveja olen huomannut, että ne eivät liity taiteilijuuteen yksilöidentiteettinä vaan haluun etsiä ja osoittaa väyliä, joilla jokainen voisi matalalla kynnyksellä vaikuttaa elinympäristöönsä ja ottaa näin takaisin muille jaettua yhteiskunnallista valtaa ja voimaa. Olen halunnut käyttää omaa ammattiosaamistani kuten kykyä kommunikoida rakennusalan ja rakennusvalvonnan termein sekä esityspakätännöin luodakseni luvallisia mahdollisuuksia itseilmaisuuksiin julkisissa tiloissa myös niille, joilla ei ole samoja opittuja taitoja käytettävissään, koska koen sen tärkeäksi tasa-arvokysymykseksi. Samalla olen oppinut arvostamaan myös prosessia lopputuloksen ohella, ainakin mitä taiteen vaikuttavuuteen tulee, ja alkanut kohdistaa kriittistä katsetta yhä enemmän siihen, miten ryppyotsaisia olemme rakennetun ympäristön suhteen. Pysyvään, kerralla valmiiseen ripustautuminen vaikuttaa paitsi vanhentuneelta ja ego-sentriseltä myös naiivilta suunnitteluperiaatteelta niin taiteessa, arkkitehtuurissa kuin kaupunkisuunnittelussakin. Matalammalla kynnyksellä mahdollistettava tilojen väliaikaiskäyttö, ja käyttötarcoitukseltaan tietoisesti määrittelemättömät kaupunkitilat mahdollistaisivat hengittävämmän, spontaanin ja demokraattisemman ilmapiirin, jossa yhä useampi saisi olla kokijan lisäksi myös tekijä.

Kaiken tämän yhteydessä olen miettinyt toistuvasti maun käsitteellä arvottamista ja maun käyttöä erottelujen luomisessa. Tästä en tietenkään itsekkään ole vapaa. Ristiriitaista kyllä, monet katu-taideteokset eivät puhuttele omaa makuani, mutta koen ne silti useimmiten tärkeiksi, positiivisiksi ja ympäristöä rikastaviksi merkeiksi moninaisuudesta. Onko ”vääränlainen maku” riittävä syy koko suuntauksen tai sen kentällä toimivien taiteilijoiden legitiimin tekijyyden kyseenalaistamiseen, jollaista on esitetty julkisuudessa kärjekkäästikin? Tämä korostuu erityisesti kun tiedostamme, että itse teosprosessilla tai tekijyydellä voi olla merkittävyyttä marginalisoitujen ryhmien omanarvontunnolle ja näkymiselle. ”Hyvällä maulla” poissulkiessa vahvistamme niitä, joiden vallassa ollessa kulloinenkin ”oikea” maku on noussut hyväksytyyn asemaansa. Meillä voi olla erilaiset taidot ja valmiudet taiteen tekoon, mutta taiteen tekemisen inhimillinen onni ei ole koulutuskysymys. Miksi avoimuus moninaisuudelle, moniarvoisuudelle ja erilaisuudelle on monelle selviö muilla elämän alueilla, mutta sokea piste taiteessa?

Muun muassa tämän takia mietin julkista taidetta aina enemmän käyttäjän kuin tekijän näkökohdista. Voisin kuvailla suhdettani

siihen jopa välineelliseksi tai muotoilulliseksi, vaikka henkilökohtaisessa kokemuksessa taiteella on minulle itseisarvo. *Minulle itselleni* taide tarjoaa ateistin pyhyden kokemuksia; esimerkiksi syvän liikutuksen ja yhteyden, ykseyden tunnetta maailman kanssa. Taide on kaikki kaikkea mitään. Taide on maailman tärkein asia, kaikkea olekaan. *Minulle* taiteen tekeminen tarjoaa syviä onnistumisen, läsnäolon, rauhan ja innoituksen tunteita. Silti en voi olettaa tai edellyttää, että muut ihmiset tuntevat taiteesta samoin. Joku toinen saa nämä elämykset vaikkapa retkeilyn parista.

Taiteen kohtaaminen julkisessa tilassa ei ole samalla tavoin vapaa valinta kuin taiteen luo taidetilaan, kuten museoon tai galleriaan, meneminen on. Julkisen tilan muokkaaminen on aina valankäyttöä monella tasolla. Tilan fyysisillä ominaisuuksilla on suora vaikutus käyttäjien elämään, esimerkiksi psykosomaattiseen terveyteen, ja rakennetun ympäristön elementtien kautta myös ilmentään valtaapitävien symbolista valtaa. Siksi ajattelen, että taide julkisessa tilassa on oma lajinsa, jonka kohdalla on huomioitava muutakin kuin taiteen autonomisuus ja itseensä viittamisen perinne. Mitä se antaa muille, yhteisölle, ympäristöillemme? Fokus on käännettävä tekijästä kokijaan. Kysymys on arka, sillä taiteessa vastaanottajien huomioiminen koetaan helposti jonkinlaisena (itse)sensuurina tai luovuuden kahlitsemisena. En haikaile takaisin aikaan, jolloin tilaaja mesenaatin, valtion tai kirkon hahmossa käytännössä saneli teosten aiheen, tyylin ja muut ominaispiirteet. Peräänkukulutan erilaisten mielipiteiden ja makujen ymmärtämistä ja huomiointia yleisellä tasolla, koska se voisi mielestäni johtaa tilanteeseen, jossa yhä useampi meistä saisi nauttiakseen taidetta, jota ymmärtää ja arvostaa.

Kaikkien julkinen taide?

”Mitä vikaa julkisessa taiteessa sitten on?”, kysynee lukija tässä vaiheessa. Näin muotoilee yhdysvaltalaisutkija Malcolm Miles:

Nykytaiteen kieli on eriytynyt suuren yleisön kielestä, sillä nykytaiteen ideaan kuuluu avantgardismi ja itseensä ja taiteen kenttään viittaaminen, mikä tekee siitä vaikeasti ymmärrettävää tuon kentän ulkopuolisille. Julkisen taiteen vaikeudet tavoittaa yleisöä liittyvät taidekentän modernistiseen eetokseen, joka saattaa tehdä taiteilijoiden ja suuren yleisön intresseistä vastakkaisia: modernismi edellyttää jatkuvaa tyylin vallankumousta

*taiteen kentällä, joka nähdään tavalliselle elämälle vastakkaisena autonomisen esteetiikan valtakuntanaan.*¹

Jokapäiväiseen elämään enemmän yhdistyvät taiteen kentät kuten yhteisötaide tai muu ”ulkopuolisten taide” taas on usein marginalisoitu järjestäytyneen taidekentän toimesta esteettisesti heikkolaatuisina.² Yhdysvaltalainen taidehistorioitsija, -kuraattori ja -aktivisti Lucy R. Lippard kuvaa tilannetta näin: ”*Taiteilijoiden ihanat ideat kääntyvät usein monimutkaisiksi teoksiksi, joiden selittämiseen tarvitaan teosteksti. Yleisö tarvitsee kuitenkin ymmärtääkseen vihjeitä. Kysymykset ”Mitä se tarkoittaa?”, ”Mikä se on?”, eivät ole ”cool”, mutta ovat tärkeitä.*”³ Julkista taidetta syytetään usein ”pienimmän yhteisen nimittäjän” käytöstä, mutta itse asiassa sen tulisi Lippardin mielestä jopa pyrkiä ”suurimman yhteisen nimittäjän” löytämiseen. Taideaktivismi voi myös käyttää julkista tilaa tarjotakseen toisenlaisia tulkintoja sen käytöstä kuin ne, jotka tilan ovat alun perin tuottaneet.⁴

Katutaiteen voisi ajatella sijoittuvan taiteilija Suzanne Lacyn määritelmän mukaisesti *uuden aallon julkiseen taiteeseen*. ”Perinteisen julkisen taiteen ja uuden aallon julkisen taiteen erona on, että uuden aallon julkinen taiteilija toimii katalyyttina muiden ihmisten luoville pyrkimyksille. Tämä on osin reaktio taidekentän kaupallistumista ja institutionalisoitumista vastaan. Kaikki tämä taidetoiminta sijoittuu perinteisten taidetilojen, museoiden ja gallerioiden ulkopuolelle; tämä on laajin julkisen taiteen määritelmä.”⁵ Tällainen määritelmä resonoi esimerkiksi oman katutaideidentiteettini ja motiivieni kanssa paremmin kuin perinteinen individualistinen ”taiteilijuus” ja tiedän, että tämä kuvaa monen katutaiteen kentän aktiivitoimijan lähtökohtia. Suomalaisen nykymuraalin edelläkävijä, vuoden 2016 Helsingin kulttuuripalkinnon ja vuoden 2017 Suomen taiteilijaseuran kuvataiteilijapalkinnon saanut Viva Granlund luonnehtii:

Mun maalaamiseni on vähän kuin performanssi. Maalaaminen on fantastinen tapa esiintyä ja ehkä omalla esimerkillä kannustaa muitakin tekemään omaa juttuaan. Lopullinen maalaus on melkein sivuseikka. - - - En ole koskaan ollut kiinnostunut

¹ Miles 1997, 5.

² sama, 85.

³ Lippard 1997, 272.

⁴ sama, 272–274.

⁵ Miles 1997, 8–12

*museoista tai isoista taidehalleista. Eivät ne tule mun luo. Mutta jos näen pienenkin jutun kadulla, olen että vau!*⁶

Aktiivisesti vantaalaisessa SAV-katutaidekollektiivissa työskentelevä muralisti ja taiteilija Maikki Rantala puntaroi:

Mä paljon aina mietin demokratian tämänhetkistä tilaa - - - Itse koen muralistina, että usein me lähdetään asukkaiden kanssa liikkeelle muutospelkoisesta tilanteesta, vaikka suht helppoa on oivaltaa, että muutos tulee olemaan parempaan suuntaan. Silti pelkoja ilmaistaan ja siksi musta asukastilaisuudet on ihan ehdottoman tärkeitä. Sitten se maalausprosessin avulla tätä muutospelkoa käsitellään sopivalla rytmillä, taitelijalta voi jotain siinä kesken prosessinkin kysyä ja ymmärretään, että muutos voikin olla jotain hyvää - - -

*Että tässäkin se olis tärkeitä, että taide tulee vastaan ihan kaikkia lähiöasukkaita, jotka ovat kaukana sellaisesta kaiken uuden syleilystä ja luovan luokan trendien haistelusta vaan kokevat ihan syystäkin ehkä yhteiskunnallisia muutoksia asemaansa uhkaavina, koska oma asema on niin heikko valmiiksi.*⁷

Keisarin uudet vaattet

Seuraavassa avaan tarkemmin, millaisia ristiriitoja näen julkisten ympäristöjen suunnittelun julkilausuttujen tavoitteiden ja lopputulosten välillä. Rakennettu ympäristömme ja kaikki sen elementit taide mukaan lukien on maailman mittakaavassa harvinaisen tietoisesti suunniteltua ja säänneltyä. Käytännön suunnittelussa vallan käyttö on professionalismikehityksen seurauksena keskittynyt valikoiduille ammattiryhmille. Esimerkiksi rakennus-, maisema- ja sisustusarkkitehdit, muotoilijat, kaavoitusammattilaiset, museoammattilaiset ja koulutetut taiteilijat ovat ryhmiä, joilla nähdään koulutuksensa seurauksena olevan siihen tarvittavat edellytykset. Heidän työnsä reunaehdot juontuvat tietenkin paikallisesti kunnallispolitiikasta virkamieskuntineen, ja lainsäädännön kautta valtakunnanpolitiikasta. Käytännön työtä raamittavat usein myös suurten rakennusalan toimijoiden hankkeet ja toimintakulttuuri.

Kun esimerkiksi arkkitehdin työ tehdään ajan kanssa ja oikein, rakennukset ja tilakokonaisuudet toimivat ja mukautuvat erilaisiin

⁶ Tamminen, 2012

⁷ Rantala, 2023

tarpeisiin. Taiten tehdyt ratkaisut kestävät aikaa. Vaikkapa 1950-luvun lähiöarkkitehtuuri on arkista ja tavalliselle ihmiselle suunnattua, mutta tarkasti mietittyä, esteettistä, kauniisti detaljoitua ja toimivaa sekä materiaaleiltaan laadukasta. Kaikesta huokuu hiljainen arvostus käyttäjää kohtaan. Väitän, että ihmiset tiedostamattaan aistivat tämän, ja siksi tällaiset asuinalueet ovat hyvin pidettyjä ja haluttuja. Myös onnistunut julkinen taide aukeaa aina uusiin tulkintoihin, saa meidät näkemään ympäristön toisin silmin ja tulee rakastetuksi ja tärkeäksi osaksi ympäristöään.

Mutta mitä vastata niille, jotka huomauttavat, että osa julkisten ympäristöjemme suunnittelusta on vastaavasti keskinkertaista tai jopa huonoa? Aina suunnittelija ei, usein itsestään riippumattomista kustannus- tai aikataulusyistä, voi tehdä työnsä parhaalla mahdollisella tavalla. Materiaaleja ei ole aina valittu laatu edellä, väri- valinnat voivat ontua ja joskus suunnitelma toimii konseptuaalisesti mutta ei ihmisen arjessa. Julkisen taiteen kohdalla vaikuttavuus ja vastaanotto riippuu moninaisista seikoista, eivät vain taiteellisista ominaisuuksista. Pelkkä teoksen hankinta ja sijoittaminen yhteiseen tilaan voidaan joskus tulkita yhteisön yli kävelemiseksi, mikäli sitä ei ole osallistettu prosessiin. Vastaanoton kielteisyys on myös todennäköisempi, jos taideteoksella ei ole tunnistettavaa sisältöä tai funktiota ei-taideyleisölle.⁸ Ei ole harvinaista, että julkinen taideteos ei resonoi rajatun yleisön ulkopuolella. Taiteilijan voi olla vaikea asettua oman viiteryhmänsä ulkopuolelle teosta suunnitellessaan tai ennakoidessaan tapoja, joilla se tosiasiallisesti tulee ymmärretyksi ja merkitykselliseksi.

Epäonnistuneet kohteet ovat minusta toisinaan kuin keisarin uudet vaatteet, joiden puutteesta kukaan ei uskalla avata suutaan yksinkertaiseksi leimautumisen pelossa. Tällaisia tilanteita tunnistanee jokainen alalla toimiva. Ihmisten – käyttäjien – tarpeet ja toiveet voivat myös muuttua ajan myötä tai olla jo alun alkaen erilaiset kuin pitkällisesti taiteen ja visuaalisuuden kieltä opiskelleiden ammattilaisten. Henkilökohtainen tuntumani on, että juuri tällaisia kokonaisuuksia käyttäjät haluavat myöhemmin muokata vaikkapa omalla taiteellaan tasapainottaakseen suunnittelutyön puutteita.

Hyvän elinympäristön kysymyksiä on käsitelty esimerkiksi filosofissa, arkkitehtuurissa, estetiikan tutkimuksessa ja maantieteessä fenomenologian avulla. Yksinkertaistetusti fenomenologinen asenne

⁸ Karttunen 2000, 50.

pyrkii kaikkien aistien ja synestetiiikan sekä sosiaalisten tekijöiden vahvempaan huomointiin ”rationaalisen”, visuaalisten ja geometrisfyysisten ominaisuuksien ylikorostamisen sijaan.⁹ Fenomenologinen arkkitehtuuriteoria painottaa, että rakennettu ympäristö vaikuttaa meihin paljon moninaisemmin kuin on tiedostettu. Monet ratkaisut, jotka sittemmin on havaittu huonoiksi tai haitallisiksi (vaikkapa monotoniset lähiörakenreet, ihmisen mittakaavan unohtaminen tai autoilun ehdoilla suunnitellut alueet) on tehty aikansa parhaalla mahdollisella taidolla ja tiedolla, hyvää tarkoittaen ja vaihtelevien tulevaisuusvisioiden ohjauksessa. Ihmisen toiminnan, saati tunteusten ohjailu tilojen fyysisten ominaisuuksien avulla on kuitenkin osoittautunut paljon monisyisemmäksi ja tiedostamattomammaksi prosessiksi kuin rationaalisuuteen uskonut modernistinen suunnittelueetos oletti. Silti se elää ja heijastuu esimerkiksi asenteissa. Näin perustelee varauksellista suhtautumistaan muraaleihin entinen arkkitehtuurin professori Simo Paavilainen: ”*Rakennus on kompositio, joka on ajateltu valmiiksi. Rakennusten tyhjäät päädyt on yleensä suunniteltu jäämään tyhjiksi. Ne ovat rauhoittava kontrasti ikkunoiden ja parvekkeiden täyttämille julkisivuille. Muraali tuhoaa tämän kokonaisuuden*¹⁰ - - - .” Entäpä, jos rakennus on muutakin kuin kompositio, ja saa merkityksensä ja voimansa moninaisemmin tavoin? Ja kuten musiikissa, erilaiset ihmiset nauttivat erilaisista rytmeistä.

Mikä saa toiset tilat tai paikat tuntumaan mukavammilta, nautinnollisemmilta tai toisaalta vaikka jännittävämmiltä tai ahdistavammilta kuin toiset? Atmosfääri on moniaistisesti muodostuva paikan ominaisuus, joka syntyy vuorovaikutuksessa elollisten ja ei-elollisten objektien välillä. Julkiset tilat ja erityisesti niissä tapahtuvat kohtaamiset muokkaavat atmosfääriä, ja atmosfääritekijät olisikin huomioitava suunnittelussa. Julkisen tilan taide luo parhaimmillaan hyvää atmosfääriä: se on inklusiivista, aktivoivaa, osallisuuden ja ylpeyden tunteita synnyttävää ja edistää alueen omaleimaisen identiteetin syntyä. Taide ja sen tekeminen voivat olla yksi alueen käyttäjien omanarvontunnon, ylpeyden ja yhteisöllisyyden lähde ja synnyttää arjessa kauneuden ja ainutkertaisuuden kokemuksia. Asukkaiden myönteiset kokemukset heijastuvat takaisin alueen atmosfääriin luoden hyvän kierteen.¹¹

⁹ Kts esim. Böhme 2013, 21–31.

¹⁰ Takala 2019.

¹¹ Multanen 2015, 76–77

Lahjakkaat arkkitehdit, taiteilijat ja vaikkapa lavastajat tai sisustajat ovat aina intuitiivisesti luoneet juuri voimakkaita atmosfäärejä, sitä jotain, joka liikauttaa ihmismieltä ja on enemmän kuin osiensa summa. Filosofin Gaston Bachelard kutsuu tätä ”kajahteluksi”: *”kajahtelu on sisällämme syventäen olemassaoloamme. --- kajahtelu saa aikaan käänteen olemisessa. Tuntuu kuin runoilijan oleminen olisi meidän olemistamme. --- Ennen kuin kuva liikuttaa pintaa, se on koskettanut syvyyksiä.”*¹² Nämä ominaisuudet ja taito niiden luomiseen ovat jotain niin pakenevaa ja määritelmiä kaihtavaa, että pelkkä muodollinen koulutus ei sitä mielestäni takaa. Lisäksi taustastamme ja ammatistamme riippumatta jokainen meistä havainnoi ja tuntee ne samanarvoisena. Tämän vuoksi käyttäjien kritiikki ja muutostoiveet ovat usein aivan varteenotettavia.

Taide; pyhä – pyhitetty

Estetiikantutkija Arto Haapala katsoo, että urbaanin ympäristön kokeminen lähenee taiteen kokemista siinä mielessä, että olemme tekemisissä artefaktien kanssa – kyse on inhimillisen toiminnan tuotteista, jotka sijoittuvat historiallisiin ja kulttuurisiin kehyksiin.¹³ Onkin hyvä olla aktiivisesti tietoinen siitä, että taideteos erityisaseman saaneena objektina on pitkälti sosiaalinen konstruktio. Yhdysvaltalais sosiologi Richard Sennett esittää, että modernismin aikaan kuuluva (taide)teoksen koskematon asema, integriteetti ja itseisarvo on tavallaan maagista¹⁴ ajattelua omaava nykyajan kultti, jolla on juurensa keskiajan kirkkoarkkitehtuurin ideassa.

*Kristitty usko tarkkuuteen ja selkeyteen jumalallisen merkkeinä (kirkkorakennuksissa) on syntynyt uudelleen maallistuneessa muodossa täydellisen artefaktin kulttina. --- Keskiajan kristittyjen rakentajien mielissä kirkon tuli olla suojeltu, maailman kaaokselta immuuni vyöhyke. Moderni ylimalaisen muoto, kaunis taideteos, on pidettävä turvassa käyttäjien likaisilta näpeiltä.*¹⁵

Erityisesti arkkitehtuurissa ja kaupunkisuunnittelussa se on Sennettiin mielestä johtanut rakennusten ja käyttäjien etujen eriytymiseen:

¹² Bachelard 2003, 42–43

¹³ Haapala 2015, 35.

¹⁴ Maaginen tarkoittaa tässä yhteydessä objektien asemaa koskemattomina tavalliselle ihmiselle, termin antropologista käyttöä mukailen

¹⁵ Sennett 1992, 114

rakennusten käyttötapa on joustamattomampaa, niiden muovaaminen käyttäjien tarpeisiin paheksutumpaa ja yleensä ottaen ”käytettyvyys” voidaan sivuuttaa maailmallisena, vulgaarina mittarina, joka ei ole yhtä arvokasta kuin ylimalaiseksi muuttunut taiteellinen integriteetti, itseriittoisuus ja eheys. Sennett vertaa amatöörien muutosehdotusten synnyttämää pahennusta pyhäinhäväistykseen: eihän orkesterinjohtajakaan muuttale Beethovenin sinfonioiden nuotitusta mielensä mukaan. Koskemattomuus on kuitenkin vastakkain niiden ihmisten kanssa, jotka elävät näissä ympäristöissä.¹⁶

Samanlaisesta modernista vallasta pyhittämiseen ja taideartefaktin asemasta uskon mekanismin luomuksena puhuu myös sosiologi Pierre Bourdieu: *”Taiteilijuudessa on kyse vallasta pyhittää materiaalisia objekteja siirtämällä niihin kollektiivinen pyhä. --- Usko on kiinnittymistä, joka ei tiedä tuottavansa sen, mihin se kiinnittyy.”*¹⁷ Rationaalisesti ajatellen meidän olisi siis myönnettävä, että taide-teoksen erityisasema on ihmisten luoma, keinotekoinen rakenne mie-lissämme. *Vai myönnämmekö suoraan, että taiteen kohdalla (me ”taideihmiset”) uskomme yliluonnolliseen? Ja siinä tapauksessa: olemmeko valmiit hyväksymään toisin ajattelevien uskonnonvapauden?*

Pierre Bourdieu: taide, maku ja valta

Taiteen hyväksyttävän ja ei-hyväksyttävän rajanveto on Pierre Bourdieun (1930–2002) vaikutusvaltaisessa yhteiskunta-analyyssissä osa symbolista valtaa, jolla uusinnetaan vallitsevaa tilaa ylläpitäviä rakenteita. Bourdieun mukaan jokainen sosiaalinen muodostelma on rakenteeltaan sarja hierarkkisia kenttiä: esimerkiksi talouden, koulutuksen, politiikan ja kulttuurin kentät jne. Jokaisen yksittäisen kentän sisällä toimijat, joilla on erilaisia asemia, kilpailevat *kyseiselle* kentälle ominaisista intresseistä ja resursseista. Kilpailun panokset eivät ole vain materiaalisia voittoja, voitot voivat olla tunnustusta: auktoriteettia ja arvovaltaa.¹⁸

Taiteen ala itsessään ei ole erillään yhteiskunnallisen vallanjaon kentistä. Omalla alallaan korkeaan asemaan nousseiden on myös taidemaailmassa – loogisesti – hyödyllistä uusintaa toimillaan rakenteita, jotka ovat edesauttaneet heidän omaa nousuaan. Tämä

¹⁶ Sama, 114–117

¹⁷ Bourdieu 2013, 93.

¹⁸ Bourdieu 1993, 6–7.

tehdään poissulkemisen ja negatioiden kautta, antaen ymmärtää mikä *ei ole* hyvää taidetta.

Yksi Bourdieun pääajatuksista oli pääoman käsitteen laajentaminen pelkästä *taloudellisesta* pääomasta myös *sosiaaliseen* pääomaan (yksinkertaistetusti sosiaalisten ryhmien kuten suvun tai työyhteisöjen jäsenyys, eli suhteet, verkostot ja omaksuttu kyky toimia yhteisöjen käytöskoodien mukaisesti) ja *kulttuuriseen* pääomaan (omaksuttu kulttuurinen tieto, kompetenssi ja valmiudet). Neljäs pääoman muoto, *symbolinen* pääoma, on yläkäsite, eli viime kädessä kaikki edellä mainitut kolme pääoman muotoa ovat vaihdettavissa siihen; se on esimerkiksi auktoriteettia, arvovaltaa ja ”harvojen valittujen” aseman saavuttamista. Kuten taloudellinen pääoma, myöskään muut pääomat eivät kerry tai jakaudu tasaisesti yhteiskuntaluokkien välillä.¹⁹ Koska yhteiskunnallista asemaa ilmennetään ensisijaisesti elämäntyylien välityksellä, kulttuuri- ja makukysymykset ovat merkittävässä roolissa:

*Hallitsevat ryhmät määrittävät toiminnallaan, millainen maku ja millainen kulttuuri on pääomaa eli mikä on yhteiskunnassa kulloinkin arvostettua. Pääomaa on juuri se, mitä hallituilla ryhmillä ei ole. Hallitut ryhmät ovat siten tuomitut epäonnistumaan erottautumisen pelissä.*²⁰

Bourdieu luo nyansoidumman tulkinnan luokkayhteiskunnasta perinteisen marxilaisen, taloudellisiin pääomiin nojaavan luokkatheorian sijaan.

*Yhteiskuntaluokkien toiminta tai niiden makujen vastakkaisuus kulttuurin alueella eivät Bourdieun mukaan johda avoimeen konfliktiin, vaan luokkien välillä käydyt luokittelutaistelut ja määrittelykamppailut ovat piilotettuja ja määrittävät sen, millainen kulttuuri tunnustetaan arvokkaaksi, oikeaoppiseksi tai millaista kulttuuria pidetään hienostuneena.*²¹

Vaikka taide ja kulttuurin kuluttaminen eivät luo tai aiheuta luokkaeroja ja epätasa-arvoisuuksia, ne täyttävät tiedostaen tai tiedostamatta sosiaalista funktiota: oikeuttavat sosiaalisia eroja, ja osallistuvat siten sosiaaliseen uusintamiseen.²² Symbolinen pääoma luo symbolista valtaa, jonka ”vaikutuksesta monet asiat ja sosiaaliset suhteet tuntuvat olevan luonnostaan niin kuin ne ovat, niistä tulee

*toiminnan kyseenalaistamattomia lähtökohtia.*²³ Bourdieun mukaan maku on symbolisen vallan keskeinen väline. Maun avulla erotellaan ja luokitellaan. ”Maku ei ainoastaan luokittele, vaan se myös asettaa ihmiset ja esineet hierarkkiseen järjestykseen, jossa toiset ovat parempia ja arvokkaampia kuin toiset. Maku pitää yllä eriarvoisuutta ja on sen vuoksi vallankäytön väline.”²⁴

Bourdieu mielestä taiteen saavutettavuus ei voi merkitä vain fyysistä pääsyä teosten luo, koska taideteos on olemassa vain sille, jolla on välineet ymmärtää sitä. Kyky avata ”taiteen koodi” ei ole universaali ja luontainen, vaan päinvastoin taiteellinen kompetenssi on tiedon muoto, tulos pitkistä tiedon kerryttämisen prosessista, joka alkaa (tai ei ala) kodista, usein suhteessa sen taloudelliseen, akateemiseen ja kulttuuriseen pääomaan. Sitä vahvistetaan koulutusjärjestelmässä ja se vaatii myös pitkällistä altistumista taide-teoksille. Tämä kompetenssi on kulttuurisen pääoman alamuoto. Kulttuurinen pääoma osallistuu hallinnan prosessiin oikeuttamalla tietyt kulttuurin käytänteet ”luontaisesti” ylempiarvoisina ja saa ne vaikuttamaan arvokkaammilta myös niiden mielessä, jotka eivät käytänteisiin osallistu. Nämä taas, negatiivisen oppimisen kautta, alkavat nähdä omat käytänteensä alempiarvoisina ja jopa poissulkevat itse itsensä legitiimeistä käytänteistä.²⁵

Tämä näky esimerkiksi tutkija Riie Heikkilän suomalaisten kulttuuriolosuhteista käsittelevässä aineistossa. Kulttuurinen osallistuminen on tutkimuksissa yleensä samastettu suoraan osallistumiseksi erilaisiin taidetapahtumiin, kuten teatterin, gallerian- tai museokäynteihin, ja tällä tavoin määriteltynä suuri osa ihmisistä tulee kategorioiduksi passiivisiksi tai kulttuuria harrastamattomiksi. Kuitenkin Heikkilän tutkimuksessa syventävien haastattelujen perusteella ilmenee, että useimmilla alkujaan passiivisiksi luokitelluista on aktiivistakin kulttuurielämää, mutta se ei välttämättä sijoitu ”korkeakulttuurin” alueelle, tai kulttuuri- ja taidekenttä koetaan itselle niin vieraana, että omaa tekemistä ei välttämättä edes luokitella siihen kuuluvaksi asiasta kysyttäessäkään. Kuitenkin saatetaan vaikka vierailta kirjastossa, lukea, kuunnella musiikkia, katsella elokuvia tai harrastaa tanssimista.²⁶ Heikkilä

¹⁹ Kahma 2011, 23–24; Bourdieu 1993, 6–7.

²⁰ Kahma 2011, 23.

²¹ Sama, 22.

²² Bourdieu 1993, 2.

²³ Bourdieu, Haacke 1997, 9.

²⁴ Purhonen ym 2014, 16

²⁵ Bourdieu 1993, 23–24

²⁶ Heikkilä 2016, 7–12.

huomauttaakin, että ”passiivisuus” vaikuttaisi koskevan ainoastaan legitiimiä tai korkeakulttuurista osallistumista.²⁷ Voisin kuvitella, että vaikkapa katutaiteen harrastaminen tai siitä nauttiminen jää helposti tällaisten korkeakulttuuriin keskittyvien luokitte-
lujen ulkopuolelle.

Muraalit: mitä Bourdieu sanoisi?

Matalan sosiaalisen aseman ryhmät, joilla on vähän Bourdieun luokittelun mukaisia pääomia, pitävät hänen tutkimuksensa mukaan esittävästä, konkreettisista kuvista, kuten luonnon kuvauksista. Myös suomalaista makua tutkittaessa on havaittu, että muista kuvataiteellisista suuntauksista kuin maisemista, muotokuvista ja asetelmista pitäminen korreloi jossain määrin korkeakulttuurisen suuntautumisen kanssa, sillä se osoittaa ainakin jonkinlaista tuntemusta taiteen tyyleistä ja -maailmasta.²⁸

Vasta hiljattain, 2010-luvulla, merkittävällä tavalla suomalaiselle taidekentälle tulleet murallit sopivat usein matalan sosiaalisen aseman ryhmien makuun. Niissä korostuu muuta tämän päivän julkista taidetta enemmän juuri perinteisempi maisema- ja muotokuvaperinne, ehkäpä muun muassa koska niiden tilaajat ja aika ajoin tekijätkin tulevat ammattimaisen taidekentän ulkopuolelta. Kysely- ja tapaustutkimusten mukaan ne ovat saaneet pääosin ilahtuneen vastaanoton taidekentän ulkopuolisilta asukkailta ja käyttäjiltä. Esimerkiksi Suomen taiteilijaseuran syksyllä 2016 julkaiseman kyselytutkimuksen mukaan 68 % suomalaisista toivoi katutaidetta kotikaupunkiinsa, ja 25–34-vuotiaista lisää katu-
taidetta haluaa peräti 76 prosenttia²⁹.

Samanaikaisesti murallit ovat kuitenkin hyvin kiistanalainen ja osin avoimesti halveksittu taiteenlaji tavalla, joka on hyvin kiinnostava myös tarkasteltuna bourdieulaisittain maun, valta-asetelmien uusintamisen ja esimerkiksi koulutuksella tehtävien erontekojen kannalta. Hyvä esimerkki on Helsingin Sanomien kolumni *Huonot murallit ovat visuaalista saastetta, joka pilaa kaupunkikuvaa* vuodelta 2019. ”Kutsuisin niitä kuvataiteen muzakiksi, visuaaliseksi saasteeksi.”³⁰

²⁷ sama, 17.

²⁸ Purhonen ym 2014, 107–8.

²⁹ Pulkkinen 2016.

³⁰ Holmila 2019.

kuvailee kulttuuritoimittaja ja kriitikko Paula Holmila muraaleja laajentaen tapausesimerkkinsä koko alaa koskeviksi yleistyksiksi. Se, että yksittäiset esimerkkiteokset eivät istu hänen makuunsa, saa hänet käyttämään alentuvaa ja hyökkäävän oloista kieltä, mutta arvostelmaa ei sen enempää perustella – ehkä sen oletetaan olevan selviö niille, joiden maku on legitiimi? Teosten mahdollista sosiaalista tai yhteisöllistä merkitystä ei juuri huomioida, vaan muraalia arvostellaan kuin se olisi gallerian seinälle ripustettu taulu ilman kytkentää itsensä tai visuaalisen kielensä ulkopuolelle. Kolumni toistaa myös usein esitetyn oletuksen siitä, että muraalitaide kykenisi jotenkin väistämään rakennetun ympäristön muokkaamiseen kohdistuvat normaalit lupaprosessit: ”Muraaleja kaupittelevat välittäjät tuntuvat markkinoinnissaan karttelevan tietoisesti asiantuntijoita, joita kunnat ja muu julkishallinto normaalisti käyttävät. Syy on selvä: maalauksille tuskin olisi saatu lupaa, jos asiantuntijat olisivat niitä arvioineet.”³¹ Tosiasiallisesti pysyvään muraaliin on Suomessa aina saatu lupa kunnan normaalin rakennusvalvontaprosessin kautta, eikä mitään ohituskaistaa ole. Pierre Bourdieu jakaa kulttuurin ”rajatun tuotannon kenttään” eli korkeakulttuuriin ja massatuotannon kenttään eli populaarikulttuuriin. Kiinnostavasti näistä vain populaarikulttuurissa taloudellinen voitto edesauttaa asemaa hierarkiassa; rajatun tuotannon kentällä taloudellisen voiton tavoitteleminen lisää symbolista voittoa, ja taloudellisista tekijöistä vaietaan.³² Muraalien ”kaupittelu” todistaa kriitikolle alemmasta, massatuotannon kenttään luokiteltavasta kulttuurisesta asemasta.

Kulttuurituotteiden kaanonin määrittelyssä on Bourdieun mukaan loppujen lopuksi kyse sen määrittelystä, mikä on legitiimiä (”lopputuotetta”) ja legitiimiä taiteilijuutta. Kriitikko osallistuu sekä taideteoksen arvon tuottamiseen että taisteluun oikeanalaisesta tavasta puhua taiteesta. Kriitikolla panoksena on auktoriteetti määrittää legitiimi teos ja koko alan kaanon, keinoina hyväksyntä tai ja poissulkeminen.³³ Mutta paradoksaalisesti polemiikki on tunnustamisen muoto: kieltämällä tai huomioimalla ”vääränlainen” se jo saa tunnustuksen, joka tekee siitä osan kenttää.³⁴

³¹ sama

³² Bourdieu 1993, 15–16

³³ sama

³⁴ Sama, 42.

Oikeanlainen taiteilijuus

Muraalien ja katutaiteen tekijöillä saattaa tosiasiallisesti olla hyvinkin perinteinen ”korkeakulttuurinen” taidekoulutus, vaikka he eivät ole tuttuja esimerkiksi galleriamaailman kautta. Mitätöikö epäsovinnainen urapolku ammattilaisuuden? Monesti muralistit ovat tietoisesti valinneet tyylin ja toimintakentän, joka ei nykytaiteen ihanteen mukaan viittaa vain itseensä ja taidekenttään vaan pyrkii avautumaan ns. tavalliselle katsojalle hänen omassa ympäristössään – Bourdieuta mukaillen he käyttävät koodia, joka on useampien kuin harvojen ja valittujen hallussa. Onko vika siinä, että ”väärä” kulttuurisia käytänteitä ei suostutakaan pitämään alempiarvoisina, ja ”huono” maku tuodaan röyhkeästi ja häpeämättä legitiimien kulttuurituotteiden rinnalle?

Edesmennyt kulttuurikritiikin legenda Otso Kantokorpi käsiteli muraaleja Suomen pienoisen ”buumin” alussa Taide-lehden 6/2017 artikkelissaan *Muraalit vs. harmaa betoni*. Kantokorpea ei voinut kutsua muraalien varauksettomaksi ystäväksi, mutta henkilökohtaisia mielipiteitä kuvaavampaa ja hämmentävämpää artikkelissa on kuvaus ammattitaiteilijoiden suhtautumisesta ”uuteen” taidemuotoon. Kantokorpi kertoo sosiaalisessa mediassa roihahtaneesta keskustelusta: *”Itse asiassa suurin osa uusia muraaleja [facebook] seinälläni kauhistelevista kommentista oli ammatitaiteilijoiden reaktioita”* - - - *”Miltei kaikki keskustelijat olivat lähinnä pöyristyneitä”* kirjoittaa Kantokorpi³⁵, ja jatkaa:

*”Kävin eräänä iltana pitkän puhelinkeskustelun erään ammatitaiteilijan kanssa. Hän soitti minulle huolestuneena ja kysyi: ”Mitä me voidaan tehdä?” Hän oli kauhuissaan siitä, että uutta muraalitaidetta nousee nyt joka puolelle kuin sieniiä sateella. Yksi vastauksistani oli se, että mikään ei estä perinteisempää taiteilijakuntaa kehittämästä samanlaisia toimintamalleja – ja ehkä jopa vähän radikaalimpiakin.”*³⁶

Mielestäni Kantokorven kommentti on rakentava vastaus taiteen laadusta ja asemastaan huolestuneille: jos ja kun osaatte, tehkää myös itse (paremmin!). Näin on myös käynyt eli moni perinteisemmin työskennellyt suomalainen kuvataiteilija on laajentanut kenttäänsä muraaleihin, ja se on ainoastaan positiivista. Tämä toimii myös toiseen suuntaan: osa katutaiteilijoista siirtyy työskentelemään

³⁵ Kantokorpi 2017, 12.

³⁶ sama, 13

laaja-alaisemmin perinteisempään taidemaailmaan. Taiteilijuuden tulisikin mielestäni olla määritelmänä vain aktiivista tekijyyttä, aina uudelleen tehtävä valinta, ei lukittu positio tai saavutettu etu.

Makuargumentilla pelaaminen on vielä kaltevampi pinta, ja kuten Bourdieu osoittaa, usein myös tiedostettua tai tiedostamattomasti omien asemien puolustamista. Jokainen taidetta intohimoisesti tekevä tunnustanee tekemiseen liittyvän henkilökohtaisen nautinnon ja pyrkimyksen itsensä ylittämiseen sekä oman estetiikan toteuttamiseen ja kommunikointiin toisille. Ne ovat hyvin subjektiivisia, mutta positiivisia ja tärkeitä kokemuksia ja voimia. Miksi meillä olisi tarve kieltää ne toisilta, kun voisimme suhtautua niihin myös rikastuttavina kerroksina ja positiivisina merkkeinä ihmisyydestä? Miksi ammattitaiteilija on ”kauhuissaan” siitä, että joku tekee taidetta sen sijaan että kohauttaisi hartioitaan ja jatkaisi työtään tunnustettuna ammattilaisena suoden samanaikaisesti ne tunteet, joita itse saa taiteen tekemisestä, myös muille? Ei kai taiteen tekeminen mitään ydinjätteen keittelyä ole?

Muraalien tekijät ovat usein ainakin aloittaneet kaikkien virallisten kanavien ulkopuolelta, mutta eivät silti kyseenalaista oikeuttaan omaan ilmaisuun yhteisissä tiloissamme. Tämä on ehkä se suuri ja monia järkyttävä ero ”perinteiseen” julkiseen taiteeseen. Tämä on enemmän vertaistaidetta kuin ylhäältä annettua. Se ohittaa portinvartijat. Samalla toki joskus myös laatuselan. Ajatus oikeudesta omaehtoiseen toimintaan ja omaan makuun on vallankumouksellisempi kuin miltä se ensin vaikuttaa. Se kyseenalaistaa useita luokitteluja ja jakoja, joille yhteiskunnallinen tämänhetkinen perustuu.

Esteettisen moninaisuuden arvostukseen

Toimivuuden, käytettävyyden ja kauneuden lopullinen tuomari on käyttäjä ja kokija. Me kaikki tiedämme, että oikopolku ilmaantuu siihen mistä reitin olisi jo alun alkaen kannattanut kulkea. Yhteisten ympäristöjemme toimintojen ja ulkonäön muokkaaminen on raskaasti säänneltyä ja valvottua. Prosessi ei ole vastavuoroinen vaan yksisuuntainen: ylhäältä alas.

Julkista tilaa voidaan muokata taiteella radikaalistikin, erityisesti atmosfääriin osalta. Joskus itse teosta merkittävämpää on prosessi, jonka se käynnistää: yhteisen, julkisen tilan muokkaajia voivatkin olla käyttäjät tai kanonisoitujen professioiden ulkopuoliset tekijät. Jos asukkaat toivovat talonsa seinään muraalia, onko se kuin oikopolku, joka korvaa virallisen kävelytien: käyttäjän ja arkikokemuksen mielestä parempi ratkaisu?

Mielestäni itse teosta (sen ”taiteellista laatua”) tärkeämpi on joskus muutos, jota se manifestoi; muutos ajattelumalleissa, muutos omien vaikutusmahdollisuuksien ja toimijuuden hahmottamisessa, muutos minäkuvassa. Muutos tunnelmassa, muutos mielialassa. Kokemus siitä, että voimme itse vaikuttaa ympäristöömme aktiivisena toimijana voi heijastua positiivisesti myös aivan muille elämänalueille ja edesauttaa muutosta tekemisen kohteesta tekijäksi.

Tärkeää on asioiden laittaminen uusiin mittasuhteisiin, erilaisuuden hyväksyminen: moninaisuuden näkyminen yhteisissä tiloissa – olkoonpa se moninaisuus sitten vaikka esteettisten mieltymysten moninaisuutta! Tämä ei poissulje sitä, etteikö teosten taiteelliseen korkealaatuisuuteen saisi ja pitäisikin pyrkiä. Kukin tekijä varmasti näin mieltää myös omista lähtökohdistaan tekevänsä. Ylipäättään myös sen myöntäminen, että kaiken ei tarvitse olla ikuista, valmista ja kerralla täydellistä voisi olla vapauttavaa taiteessa, arkkitehtuurissa ja kaupunkisuunnittelussa. Onko monikaan valinta loppujen lopuksi pahempaa kuin varovaisuuden nimissä valittu värittömyys ja hiljaisuus, varsinkin jos omaksumme asenteen, että ympäristöjä saa ja voi muuttaa käyttäjien kokemusten perusteella – eikä se merkitse alkuperäisen suunnittelijan epäonnistumista. Tilojen ja ihmisympäristöjen luonne vain on elää, kasvaa ja muuttua.

Muraali on käytännössä aina väliaikainen teos. Mitä peruuttamattoman paha lopulta on siinä, jos jokainen tekijä ei ole Gallen-Kallela Kansallismuseon freskoineen, jos taiteellinen ilmaisu vain tuottaa tekijälle ja hänen tyylistään pitävälle positiivisia kokemuksia? Miksi siedämme mukisematta vaikkapa Alepan kammottavat ikkunateippaukset, mutta emme graffitia sen vieressä? Erilaisuuden sietämistä toivoo myös taiteilija Viva Granlund:

Miksi tyhjät tilat ja kaupunkitila sitten tarvitsevat täytettä? Granlundia puistattaa, kun hän ajattelee virheettömän siistiä ympäristöä. ”Onko se joidenkin ihmisten perusmentaliteetti, että kaiken pitää olla juuri määrättyllä tavalla oikeanlaista? Onhan se hyvä, että täällä Suomessa hoidetaan asiat hyvin, mutta kun joukkoon ei mahdu mitään muuta. Monokulttuurissa erilaisuuden sieto on alhaista. Huippuunsa viritetyissä yhteiskunnissa tehokkain ja halvin määräävät suunnan, ja silloin ei tuoteta laatua vaan tylsyyttä.”³⁷

³⁷ Tamminen 2012

Elämän summana omaksuttu maku on vilpittömästi kullekin se oikea, eikä se ole muutettavissa mahtikäskyllä. En vaadi ketään pitämään itselleen epämieluisista teoksista. Kuten aiemmin totesin, omakin makuni tuntuu olevan hyvin rajattu. Sen sijaan kehoitan miettimään, voisimmeko antaa toistemme mieltymyksille ja kokemuksille tilaa ja arvonnäköalaa. Toteutuessaan tämä vaatii erilaisten makujen näkymistä ja sietämistä myös yhteisissä tiloissamme, ilman kauhistelua ja kyräilyä, joka taas on omiaan ajamaan eri osapuolia kauemmaksi toisistaan. Taiteen positiivisia ja yhdistäviä vaikutuksia korostava ymmärtävä, hyväksyvä ja keskustelevalta asenteelta on myös ammattitaiteilijoiden etu, koska loppujen lopuksi se edesauttaa kaikenlaisen taiteen asemaa ja arvostusta.

Lähteet

- Bachelard, Gaston. 2003. *Tilan poetiikka*. Helsinki, Nemo.
- Bourdieu, Pierre. 1993. *The field of cultural production: essays on art and literature*. Pierre Bourdieu; edited and introduced by Randall Johnson. Cambridge, Polity Press.
- Bourdieu, Pierre ja Haacke, Hans. 1997. *Ajatusten vapaakauppaa*. Helsinki, Taide.
- Bourdieu, Pierre. 2013. Symbolinen pääoma ja yhteiskuntaluokat. *Sosiologia -lehti* 2013:2
- Böhme, Gernot. 2013. Atmosphere as Mindful Physical Presence in Space. *Journal for Architecture OASE 91* 2013.
- Haapala, Arto. 2015. Mitä on esteettinen hyvinvointi? *Teoksessa A. Haapala, K. Puolakka & T. Rannisto (toim.), Ympäristö, estetiikka ja hyvinvointi*. Helsinki, SKS.
- Heikkilä, Riie. 2016. Suomalainen kulttuuriosallistuminen ja eriarvoisuus. *Kulttuuripolitiikan tutkimuksen vuosikirja 2016*
- Holmila, Paula. 2019. Huonot muraalit ovat visuaalista saastetta, joka pilaa kaupunkikuvaa, *Helsingin Sanomat* 11.7.2019 <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000006170560.html> Viitattu 19.6.2023.
- Holmila, Paula. 2021. Muraalit muokkaavat kaupunkiympäristöä, *Helsingin Sanomat* 4.9.2021 <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000008238350.html>. Viitattu 19.6.2023.
- Kahma, Nina. 2011. *Yhteiskuntaluokka ja maku*. Väitöskirja. Helsinki, Helsingin yliopisto.
- Kantokorpi, Otso. 2017. Muraalit vs. harmaa betoni. *Taide-lehti* 2017:6.

- Karttunen, Sari. 2000. Julkisen taiteen monet käytöt: poissulkemisen symboleista kadonneen yhteisöllisyyden rakentajaksi. *Hyvinvointikatsaus: tilastollinen aikakauslehti* 2000:3.
- Lippard, Lucy R. 1997. *The lure of the local: senses of place in a multicultured society*. New York, The New Press.
- Miles, Malcolm. 1997. *Art, space and the city. Public art and urban futures*. London, Routledge.
- Multanen, Sara. 2015. Julkisen tilan taide ja asuinalueiden atmosfääri. Taiteen maisterin opinnäytetyö. Aalto-yliopisto, Tilasuunnittelun koulutusohjelma. Saatavilla verkossa <https://aaltodoc.aalto.fi/handle/123456789/19036>
- Pulkkinen, Miisa. 2016. Miksi Suomi rakastui katutaiteeseen? *Taiteilija-lehti* 14.11.2016 <https://taiteilijalehti.fi/miksi-suomi-rakastui-katutaiteeseen>. Viitattu 19.6.2023.
- Purhonen, Semi, Jukka Gronow, Riie Heikkilä, Nina Kahma, Keijo Rahkonen ja Arho Toikka toim 2014. *Suomalainen maku : kulttuuripääoma, kulutus ja elämäntyylien sosiaalinen eriytyminen*. Helsinki, Gaudeamus.
- Rantala, Maiikki haastattelu 14.8.2023. Sara Multasen arkisto.
- Sennett, Richard. 1992. *The conscience of the eye: the design and social life of cities*. New York, Norton & Company.
- Takala, Anna. 2019. Asukkaiden kiittelemät ja arkkitehdin kyseenalaistamat murallat täyttivät Karakallion talojen päädyt – äänestä, mikä on suosikkisi ja inhokkisi. *Helsingin Sanomat* 26.11.2019 <https://www.hs.fi/kaupunki/espoo/art-2000006320401.html>. Viitattu 19.6.2023.
- Tamminen, Jari. Hieman outsider. *Voima-lehti* 5–6/2012 <https://voima.fi/artikkeli/2012/hieman-outsider/>. Viitattu 19.6.2023.

Sara Multanen on helsinkiläinen taiteen maisteri ja sisustusarkkitehti, joka on toteuttanut katutaideprojekteja jo vuosien ajan niin itsenäisesti kuin Multicoloured Dreams -kollektiivin ja G-Rex -ryhmän jäsenenä sekä Helsinki Urban Art ry:ssä. Hänen erityinen intohimonsa on julkisen tilan käytön demokratisointi ja yhteisten tilojen suhde asukkaiden hyvinvointiin, alueiden tunnelmaan ja ihmisten väliseen vuorovaikutukseen. Multanen mielestä onnistunut julkinen taide tukee tätä.

Jokaisen silmissä taide

– Taidehankkeiden johtaminen kuntaorganisaatiossa

Miksi kukaan haluaa vetää taiteeseen liittyviä hankkeita, kun työ on vaativaa ja taiteesta puhuminen rakennusurakoissa ja infrarakentamisessa on kuin puhuisi norsulle kielloista. Projektipäälliköt laskevat taulukot pullistellen budjetteja, muistuttavat jatkuvasti lisätöiden ylihinnittelusta ja urakoiden aikatauluista. Muuten niin viisaat taiteilijat heittäytyvät ymmärtämättömiksi siinä vaiheessa, kun heidän toiveistaan täytyy tehdä kompromisseja. Välillä taiteen tuotannoissa vetäjän pitää osata lepytellä eri osapuolia ja kestokyky kuunnella kunkin osapuolen huolia tuntuukin olevan tärkein taidetuottajan ominaisuus.

Julkisen taiteen hankkeiden määrä on lisääntynyt viime vuosina kuntaorganisaatioissa. Taidetta hankitaan uusille rakennettaville alueille sekä uusiin julkisiin rakennuksiin. Hankkeissa ja projekteissa on opeteltu uusia tapoja, yhteistyötä ja kieltä taiteen sovittamisessa kokonaisuuteen. Motivaationa on taiteella vaikuttaminen tulevaisuuden asuin- ympäristöihin. Tässä artikkelissa Tuusulan taideohjelmien puheenjohtaja ja siten taidehankkeiden toteutuksista vastaava pohtii, millaisia käännteitä hän on kohdannut taidehankkeiden vetämisessä Tuusulassa.

Aina saatavilla

Tuusulassa julkisen taiteen hankinnat käynnistyivät toden teolla, kun taidetta haluttiin asuntomessuvuoteen 2020 mennessä uudelle Rykmentinpuiston alueelle. Rykmentinpuistoon valmisteltu taiteen yleissuunnitelma hyväksyttiin valtuustossa 2015 ja taideohjelma

vastaavasti vuonna 2017. Ensimmäisenä valmistui Pekka Jylhän teos *Auringonsilta*, joka otti asuntomessuvieraat vastaan Rykmentin puistotiellä. Taideteoksen budjetti oli 120 000 euroa ja se toteutui suunnitellusti, mutta alueen urakasta jäi huomioimatta katualueelle merkattu taiteen paikka ja niinpä tie päällystettiin asuntomessujen aikataulussa. Taideteokselle jouduttiin tästä syystä tilaamaan erillinen kadun avaaminen ja valtavan montun kaivaminen kiire-aikataululla, jonka hinnaksi tuli noin 50 000 euroa. Kiireellisyyden vuoksi yksistään katutyön hinta oli siis melkein kolmasosa koko yhdeksän metrisen teräsveistoksen hinnasta valaistuksineen. Siitäkin huolimatta, että koronapandemia oli siirtänyt asuntomessujen aikataulua eteenpäin kuukaudella.

Vuotta 2020 leimasikin maaliskuussa alkanut maailmanlaajuinen koronakriisi, joka aiheutti taidemuseoiden ja muiden näyttelyorganisaatioiden sulkemisia pitkiksi ajoiksi. Myös tapahtumia peruttiin ja ihmisten liikkumista rajoitettiin. Koronasulkujen aikana julkisen taiteen rooli saavutettavana taiteena huomattiin ja se sai paljon mediahuomiota. Taidekentällä ja uutisoinnissa hyödynnettiin sitä, että julkista taidetta voi mennä katsomaan vapaasti, ilman pääsymaksuja ja turvallisesti, mihin vuorokauden aikaan tahansa. Julkisen taiteen rooli kohosi sen saavuttaman tunnettuuden myötä. Tällaista tavoitettavuutta ei tulisi unohtaa viestinnässä myöskään koronan laannuttua. Kestävyys, jatkuva esilläolo ihmisten katseiden ja kohtaamisten paikkana tuo julkiselle taiteelle erityisiä vaatimuksia, joita taiteilijan tulee osata ratkaista työssään.

Toinen asia, jonka koronapandemia toi taidemuseon työtehtäviin, oli digitaalisten palvelujen tuottaminen. Sulkujen vuoksi erilaisia taidemateriaaleja, näyttelyitä ja keskusteluja tuotettiin yhä enemmän verkkoon kaikkien saataville. Tuusulan taideohjelmien ohjausryhmä päätti myös tapahtumatuotantojen osalta keskittyä taiteilijahaastatteluihin – tosin dokumentointimelessä päätös haastatteluista oli tehty jo ennen koronaa. Tarkoituksena on ollut taltioida mahdollisimman tuoreina taiteilijan ajatukset taideteoksen suunnittelusta valmiin teoksen tuottamiseen tai valmistamiseen. Korona-aika, jolloin muita tapahtumia oli melko mahdotonta tuottaa, taiteilijahaastattelut sekä taiteeseen kohdistettu mielenkiinnon nostatus ja tiedon levittäminen saivat uusia muotoja. Rykmentinpuistoon toteutettiin nuorten kanssa tehty ja nuorille ihmisille (koululaiset/opiskelijat) suunnattu kolmen tarinan video, jossa tarina tapahtuu yöllisessä Rykmentinpuistossa taideteosten

Pekka Jylhän teos
Auringonsilta, 2021.
Tuusulan taidemuseo.
Kuva: Minna Tuominen

luona.¹ Näitä videoita voi yhä hyödyntää museopedagogiassa ja ne ovat myös vapaasti katsottavissa YouTube-kanavalla. Tärkeänä näkökohtina videoiden tuottamisessa on ollut niitä edeltävät keskustelut, joita taideohjelmien ohjausryhmä on käynyt. Millaista taideteoksiin kiinnitettävä huomio tulisi olla? Tästä hyvänä esimerkkinä on Vesa-Pekka Rannikon ja Tiina Raevaaran välinen videokeskustelu, jossa he pohtivat kuinka teoksien julkistuksen jälkeen ne saatetaan unohtaa pitkiksi ajoiksi, kunnes ympäristössä tai mielipideilmastossa tapahtuu jälleen muutos, joka kiinnittää huomion uudelleen teokseen.²

Tuusulan taidehankkeet

Tuusulan taideohjelmien ohjausryhmä³

Rykmentinpuiston taideohjelma

- Tuusulan taideohjelmien ohjausryhmä vetää, toteuttaa ja vastaa budjetista, joka on kerätty etukäteen tonttimyynnistä.

Hyrylän keskustan taideohjelma

- Tuusulan taideohjelmien ohjausryhmä kommentoi ja avustaa taideprojekteja tarvittaessa, hankeryhmä koostuu kustakin hankkeesta, jolle on oma budjetti. Taidemuseon intendentti vastaa taidehankkeen toteutumisesta.

Palveluverkon taideohjelma

- Tuusulan taideohjelmien ohjausryhmä kommentoi ja avustaa taidevalinnoissa tarvittaessa, hankeryhmä koostuu kustakin rakennusprojektista. Taidemuseon intendentti toimii poikkileikkaavan taideprojektin projektipäällikkönä. Taidebudjetti on n. prosentin investointi rakennusurakasta.

1 https://www.youtube.com/watch?v=k4_ZYsRFJJ4
<https://www.youtube.com/watch?v=nPczQ7kEogA>
https://www.youtube.com/watch?v=6lIKa_1ZC2k
Tuusulan museon YouTube-kanava

2 Videolla Tiina Raevaara tuo esiin sen, että julkisesta taiteesta pitäisi keskustella myös sen julkistamisen jälkeen, millaisena osana se nähdään ympäristöämme. <https://www.youtube.com/watch?v=LHWGNWSmV2U>

3 Tuusulan taideohjelmien ohjausryhmä koostuu kolmesta kulttuuri- ja vapaa-aikalautakunnan jäsenestä, Rykmentinpuiston ohjelmajohtajasta, kunnan puutarhurista, Rykmentinpuiston infrapäälliköstä ja tapahtumien tuottajasta. Taidemuseon intendentti toimii puheenjohtajana ja taidekoordinaattori sihteerinä.

Erillishankkeet kuten kiertoliittymiin hankittava taide tai muut esitykset julkisen taiteen sijoittelulle

- Tuusulan taideohjelmien ohjausryhmä kommentoi ja avustaa taidevalinnoissa tarvittaessa, hankeryhmä koostuu kustakin erillishankkeesta, jolla on oma budjettinsa. Taidemuseon intendentti vastaa taidehankkeen toteutumisesta.

Taideprojektien johtaminen monissa ja eri aikaisesti etenevissä hankkeissa on työtä, joka kasvaa hitaasti organisaation sisällä hallittaviksi prosesseiksi ja toiminnaksi. Toiminnaksi, joka joko taideohjelmien ja/tai kaavakäsittelyn yhteydessä muistetaan ottaa mukaan suunnitteluun tai/ja toiminnaksi, joka mahdollisesti hyväksytään vakiintuneeksi toiminnaksi suunnittelussa ajan mittaan. Olennaista on, että muistettaisiin jo alueiden suunnitteluvaiheissa käydä keskustelua, onko kyseiselle alueelle tai rakennushankkeisiin mahdollista sovittaa taidehankintoja.

Taideprojektin vetäjän ja/tai taidekoordinaattorin täytyy nähdä taiteelliset potentiaalit paikoissa, joihin taidetta voisi tilata sekä prosesseissa eli henkilöissä keiden kanssa työskentelee ja taiteilijoiden valinnassa. Tämä tarkoittaa, että on tarpeen tehdä esivalintaa kenen kanssa ja millaisia puitteita taiteelta edellytetään. Jokaisessa hankkeessa toimii toisistaan poikkeava projektiryhmä, jonka kanssa työ alkaa ja päättyy, joten moninaisten tapojen hyväksyminen osaksi työprosesseja on tarpeen.

Hankkeiden pitkäkestoisuus vaatii kaikilta osapuolilta projektinhallintataitoja. Toisaalta pitkäkestoisuus voi antaa mahdollisuuden kokeiluihin taidehankkeissa. Esimerkiksi taiteen toteutustapoja voidaan ehdottaa eri rakennusmateriaalien hankintoihin tai poikkeaviin rakenteisiin, joita ei toteutettaisi ilman kyseisen tie-, piha- tai rakennushankkeessa tehtyjä kokeiluja. Tuusulassa hyvä esimerkki tällaisesta toimintatavasta on melumuriin taide, valo- ja akustointilevyihin tuleva taide. Myös kouluja osallistava taide voidaan lukea tähän kokeilujen joukkoon.

Jos koronaepidemia muutti hetkellisesti taiteen vastaanottoa niin myös muut yhteiskunnalliset toimet voivat vaikuttaa taidehankintaprosesseihin ja taiteen arvostukseen. Esimerkiksi valotaidetta arvostetaan erityisesti pimeinä vuodenaikoina, mutta sähkön hinnan nousu Ukrainan sodan vuoksi muutti asenteita valotaidetta kohtaan hetkellisesti erittäin kriittiseksi.

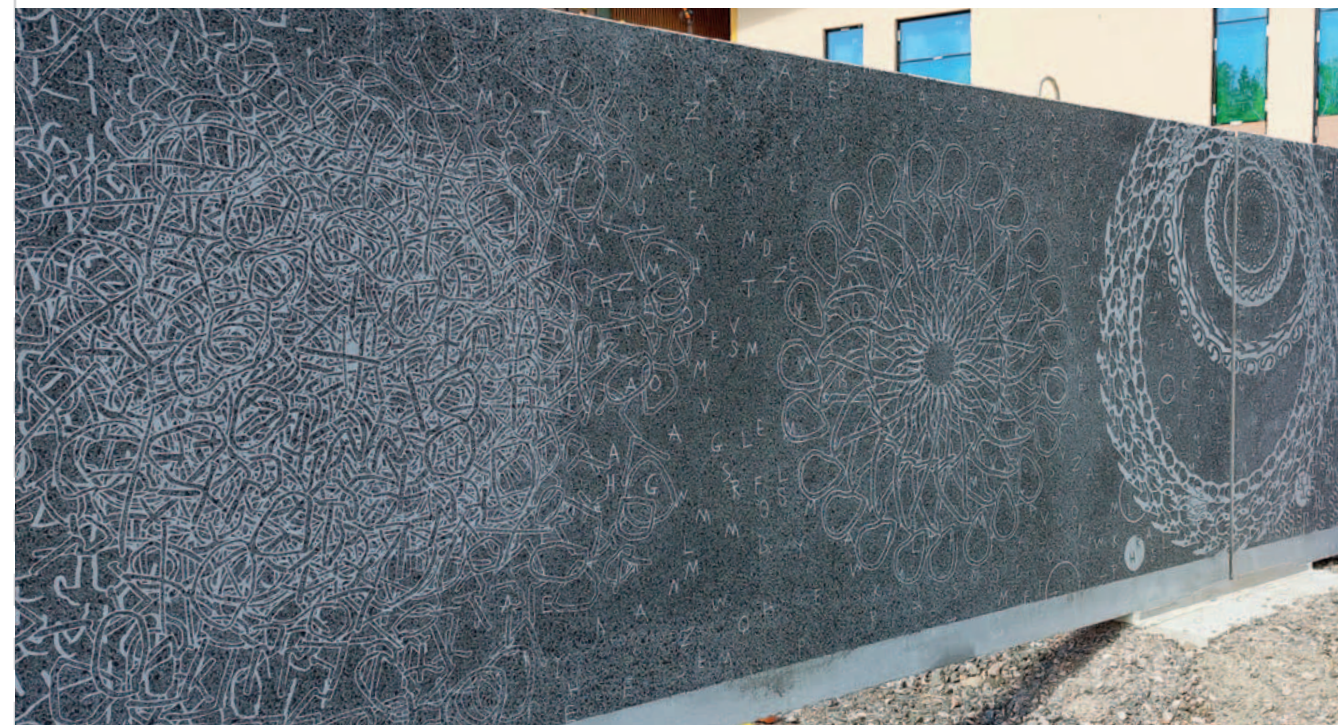
Arvolatauksia

Uudet paikkoihin tai rakennuksiin tilatut taideteokset ovat olennainen osa nykytaiteen kenttää. Se, missä määrin taideteos itsessään sisällyttää nykytaiteen olemusta ja tuottaa arvokeskustelua kustakin ajasta voi olla yksi taiteellisen laadun kriteeri. Julkisesta taiteesta kuulee puhuttavan kompromissitaiteena. Julkisen taiteen erikoistumiskoulutuksessa teemaryhmämme mietti laatutekijöitä usealta eri näkökulmalta. Keskeinen kysymys ja laatutoive asettui näissä keskusteluissa tilan ja taideteoksen muodostamaan dynamiikkaan, siihen miten taiteella saataisiin julkiseen tilaan latausta, luonnetta ja kiinnostavuutta siinä määrin, että se puhuttelisi useita eri käyttäjryhmiä. Näin julkinen taide paikassaan keräisi uusia merkityksiä ajan kuluessa. Parhaimmillaan teos voi myös muokata paikan identiteettiä. Usein julkisen taiteen teokset toimivat monumentin kaltaisesti tai kohtauspaikkana. Julkista taidetta uhkaava latteus käsitettiin kompromissitaiteen negatiiviseksi tuotokseksi.⁴ Taidehankkeen vetäjän tehtävänä on ylläpitää tätä laatukseskustelua taidevalintaprosesseissa.

Niinkin harmittoman tuntuinen teos kuin aiemmin mainittu Pekka Jylhän auringonkukan muotoinen, yhdeksänmetrinen terästeos sai aikaan vastalauseiden tulvan somessa. Jos jätetään huomiotta ihmisryhmät, jotka jostain muusta periaatteellisesta syystä vastustavat taidetta jo lähtökohtaisesti, on huomattavan suuri määrä ihmisiä, joiden mielipidettä kuunnellaan kyseenalaistamatta. Tämä johtaa tilanteeseen, jossa tiedon välittäminen ja sivistyksen ylläpito suhteessa kulttuurin eri osa-alueisiin nousee tärkeään asemaan yhteiskunnallisessa ja erityisesti paikallisessa keskustelussa. Taiteen istuttaminen uusiin ympäristöihin vaatisi huomattavasti enemmän avointa ja johdettua keskustelua, käyttäjien totuttelua taidepuheeseen ja oman ympäristönsä arvoihin. Jotta keskustelu olisi hankintaprosesseja edistävää, se vaatisi aikaa ja ammattitaitoista koordinoitua. Valitettavasti tämänkaltaisia keskusteluja toteutetaan harvoin.

Jo taidehankkeiden synnyttämien arvojen tarkastelu julkisen taiteen hankinnoissa tuo lisävalaistusta projektien varsinaisiin arvoihin. Taloudellisen arvon lisäksi julkisen taiteen hankkeet

⁴ ERKO, Aalto-yliopisto, Taideasiantuntijan erikoistumiskoulutus, julkinen taide 2022–2023

Teija-Tuulia Aholan teos
Maailmaan, 2023 (osa).
Tuusulan taidemuseo.

Kuva: Minna Tuominen

tuottavat tietenkin taiteellista arvoa kulloinkin tuotetun teoksen muodossa, mutta tämän lisäksi ne tuottavat myös sosiaalista ja yhteiskunnallista arvoa.⁵

Julkisesta taiteesta puhuttaessa on tuotu esiin alueen tai kiinteistön taloudellista arvoa lisäävä rooli.⁶ Talous on usein myös kieli, jota rakennusinsinöörit viljelevät projektijohdossa, erityisesti kun urakoissa joudutaan etsimään säästökohteita urakan aikana. Epätarkka esittely kunkin osaprojektin budjetoinnista ja sopimuskäytännöistä (eli eri projektin osa-alueista) voi johtaa konflikteihin projektiryhmän sisällä. Tuusulassa urakoitsijan vaatimat lisäyökustannukset nostivat erään kohteen taiteen tuottamisen hintaa niin, että käyttäjät vaativat toisen taiteilijan teoksen siirtoa pois projektilta. Käyttäjädustajat katsoivat, että taide syrjäyttää heille olennaisempien rakenteiden ja kalusteiden hankinnan. Ohjausryhmän mukaisesti hanketta kuitenkin jatkettiin, sillä taidehankkeen rahat ovat korvamerkitty taiteeseen, joten merkittäviä säästöjä ehdotetusta toimenpiteestä ei olisi syntynyt. Rakentamisen projektipäällikkö ei osannut hoitaa

⁵ Myllyntaus & Karttunen 2020, 16–17.

⁶ https://www.ornamo.fi/app/uploads/2020/09/Taide_ka%CC%88ytto%CC%88o%CC%88n_5.pdf

kohteesta käytyä keskustelua asianmukaisesti ja tekemämme taidetyö sai jatkuvan heittopussin mainehaitan, ainakin tämän rakennushankkeen ajaksi.⁷ Ilmeiselle budjettivajeelle ei tässä vaiheessa kuitenkaan löytynyt ratkaisua, joten jo käynnissä olevasta taidehankkeesta jouduttiin neuvottelemaan ja epämiellyttävänä kompromissina oli säästöjen tekeminen taiteen tuotantovaiheessa. Kiitos hyvän taiteilijan, ratkaisu kuitenkin löytyi. Käyttäjädustajien ehdotusta toisen taiteilijan työn siirtämistä toiseen projektiin ei projektiriitojen aikana informoitu kyseessä olevalle taiteilijalle. Tämänkaltaisissa tilanteissa taiteen projektipäällikön tai taidekoordinaattorin rooli taiteen puolustajana ja ratkaisujen etsijänä korostuu.

Vaikka hankkeisiin toivotaan tai usein jälkiviisaasti sanotaan, että hankkeissa olisi pitänyt olla mukana taidesuunnitelma ja/tai taiteilija mukana jo heti alusta, on se useimmiten melkein mahdoton ajatus. Esimerkiksi Tuusulan elinkaarihankkeessa palveluntuottajan valinta vietiin päätökseen ilman taiteen huomioimista, vaikka tiedettiin että taidetta tuotetaan vain noin yhdellä prosentilla rakennusbudjetista ja siitäkin huolimatta, että taiteen ohjausryhmä tuotti aineistoa kilpailutukseen mahdollisista tulevista taiteen paikoista tai muodoista. Taiteen valinta aloitettiin välittömästi palveluntuottajakilpailutuksen vapautuessa ja valintamethodi ja aikataulu sovitettiin osaksi urakkaa. Aikaa oli noin puoli vuotta ja näin ollen avointa taidekilpailua ei ollut mahdollista järjestää – niinpä aikataulu mahdollisti järjestää vain rinnakkaisen luonnoskilpailun. Ainakaan Tuusulan rakennushankkeissa päätöksentekoketjut eivät mahdollista taiteilijoiden kokoaikaista potentiaalin hyödyntämistä. Toisaalta liian aikainen osallistuminen monipolvisiin projektikäytänteisiin voi kuluttaa taiteilijan voimavaroja, jotka tulisi käyttää varsinaiseen suunnittelutehtävään.

Taiteella itsessään on suurempi vaikutus mielipideilmastoon kuin yksittäisen tilaajan, käyttäjän tai suunnittelijan mielipiteillä, jotka eivät saisi ohjata taideprojektien johtamisen arvoja. Taide-myönteisen ilmapiirin synnyttäminen alueille, joilla se on ollut

⁷ Tuusulanjärven kampuksen projektissa perusongelmana oli, ettei taidetta ollut kilpailutettu urakassa, koska taiteen hankintaprosessit aloitettiin jälkikäteen. Urakasta tarjotut lisätyöt olivat kustannuksiltaan kestävämpiä tilaajan näkökulmasta. Toinen perusongelma oli, että palveluverkon taideohjelmassa sovittiin vasta jälkikäteen, että myös asennus, installointi ja perustuskulut tulevat taidebudjetista, joka vähensi taidesopimuksiin käytettävää budjettia huomattavasti (tulevissa hankkeissa viidesosan).

tavatonta ja itse työprosesseissa palapelin ylläpitäminen tietoisena taiteen suuremmasta itseisarvosta ja tulevaisuuteen vaikuttamisesta ovat motiiveja, miksi kannattaa lähteä vetämään myös hankalia taidehankkeita.

Taideprojektien hallinta on työprosessien läpiviemistä, organisointia ja hallintaa siinä missä minkä tahansa projektin vetäminen, mutta taidetyön erityisyyttä on silti syytä vaalia koko projektinhallinnan ajan. Vaikka yhteinen kieli rakentuu yhteistyötapojen etsimisen ja hallinnan kautta, voi taiteiden merkitykseen liittyvää sanastoa käyttää myös projekteissa. Ei ole mitään syytä väheksyä taidetyön erityisyyttä ja erityispiirteitä.⁸

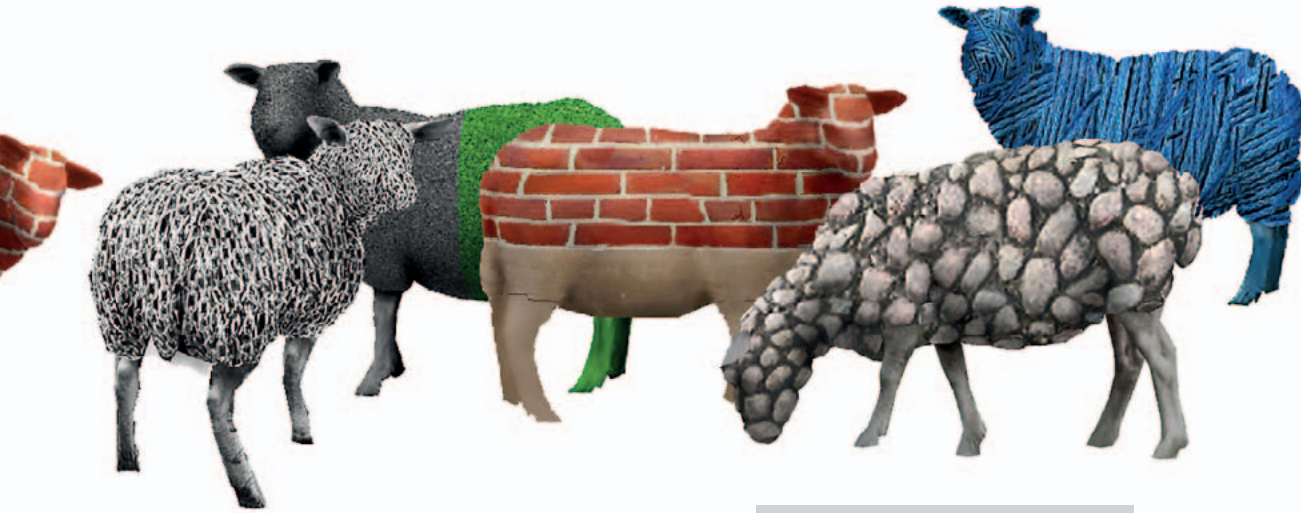
Taidetta tiellä

Eri paikkakunnilla, erilaisissa hankkeissa, joissa taide ei ole ollut mukana urakoissa voi olla kuitenkin useita eri toimijoita, joille prosessi voi olla täysin uusi. Projektien osa-alueita ovat muun muassa rakennusten rakenne-, sähkö- ja pihasuunnittelu. Johtamisen kannalta on tärkeätä tunnistaa ne toimijat, joita taiteen tuottaminen sovitulle paikalle koskee. Näin ei aina suinkaan ole, sillä projektit voivat olla monitasoisia samalla kun useiden eri hankkeiden projektipäälliköitä voi olla mukana useita. Hankkeen aikataulun mukaisesti eri toimijat saattavat tulla mukaan hankkeeseen eri tahdissa kuin taiteen ja sen paikalleen saattamisen kannalta olisi suotavaa.⁹ Siksi on syytä tiedustella yhdessä taiteilijan kanssa suoraan taideprojektien eri osapuolilta, miten ja missä aikataulussa heidän suunnitelmansa etenevät projektin kuluessa.

Uusien asuinalueiden suunnittelussa avainasemassa on kaavoitus, maankäyttö ja yhdyskuntatekniikka ja ymmärrys siitä, ettei eri yksiköiden ulkopuolella ole muista osa-alueista tarpeellista tietoa,

⁸ <https://www.hamhelsinki.fi/exhibitions/jaettu-tila/> Asiaa korostettiin HAMin julkinen tila -näyttelyssä.

⁹ Tuusulan palveluverkko-ohjelma, erityisesti sivu 13 https://www.google.com/search?q=Tuusulan+palveluverkko+projektin+projekti+suunnitelma&rlz=1C1GCEA_enFI967FI967&oq=Tuusulan+palveluverkko+projektin+projekti+suunnitelma&gs_lcrp=EgZjaHJvbWUyBggAEEUYOTIGCAEQRRhA0gEJMTgwMDZqMw03qAIAA&sourceid=chrome&ie=UTF-8 Kun palveluverkko-ohjelma on tällaisena hyväksytty 2021, siinä ei ole vielä lainkaan huomioitu taiteen poikkileikkaavaa projektia – eli taiteen hankkiminen huomioitiin vasta jälkikäteen. Taiteen osaprojekti lisättiin vastaavasti kuin esim. ICT ja ruokapalvelut ovat kaaviossa.

mikäli yksikkö ei sitä itse jostain syystä jaa. Yhteistyö vaatii usein yhteisen kielen opettelua sekä suunnitelmapiirustusten lukutaitoa. Esimerkiksi Tuusulassa ensimmäisen avoimen taidekilpailun Hyrylän puoleisen kevyenliikenteen väylän voittanut ehdokas ei ole voinut toteuttaa teostaan paikkaan, jossa oli vanhaa infrastruktuuria.¹⁰ Toinen jatkuva syy olla installoimatta taidetta katutilaan on katutilan ylläpito, auraus ja puhdistustoimet. Toisin sanoen taiteen rooliksi katsotaan, että se on tiellä, mikäli se muuttaa totuttuja rutiineja tai aiheuttaa pienintäkin ylläpitotoimintaa. Tämän asenteen muuttaminen sekä taiteen ylläpidon huomioiminen, sen saaminen hyväksytyksi työpanokseksi muiden arkisten huoltotoimien ohelle ja edelleen osaksi kunnan tehtäviä julkisten alueiden ja rakennusten ylläpidossa on vielä ratkaisematta.

Lopuksi

Tässä artikkelissa esittelin tapausesimerkkejä eri taidehankinta-projekteista Tuusulasta, joita olen kohdannut työssäni. Kirjoitusajankohtana Tuusulassa oli sopimuksenalainen työ meneillään viidetoista taiteilijan kanssa eri kohteisiin. Tuusula on investoinut kunnioitettavasti uudisrakentamisen yhteydessä julkisen taiteen

¹⁰ Katualueiden alapuolisen maan sisältöä ei kaikilta osin voinut hyödyntää (eli paikkaan ei voi kaivaa esim. kiinnitystolppia, kun sisältöä ei tiedetä).

Jani Rättyän teos Leikittävät lampaat, tulossa Riihikallion kampukselle.

Kuva: Jani Rättyä

hankintoihin. Hankkeiden ja niihin sisältyvien vaiheiden määrä tarkoittaa väistämättä erityyppisiä haasteellisia tilanteita projekteissa. On muistettava, että monet asiat toimivat näissä projekteissa moitteettomasti sekä tilaajan, taiteilijan että urakan muiden osapuolien kanssa.

Tuusulassa taideohjelmien ohjausryhmä on toiminut prosessien, taidekasvatuksen sekä julkisen taiteen myönteisyyden levittämisen kannalta erityisen hyvin.

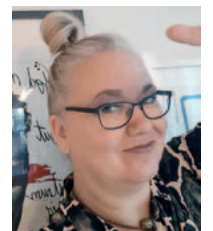
Täysin ristiriidatonta hanketta tuskin onkaan, mutta yksi tärkeä omia arvojani on ollut avoimuus kanssakumppaneitani kohtaan. Hankkeiden läpinäkyvyys edistää prosessien ja toimintatapojen ymmärtämistä ja edesauttaa mahdollisten ristiriitaisten tilanteiden hahmottamisessa ja ratkaisujen hakemisessa. Taideprojektien kustannuksista ja erityisesti pidemmän ajan vaikutuksista saa ja kuuluu puhua. Eteenpäinvieminen on kuitenkin tärkeämpää kuin yksittäisen henkilön, urakan tai yhtiön työtä vaikeuttava toiminta.

Julkisen taiteen hankkeiden johtotyössä on erittäin tarpeellista ja toivottavaa peilata omia hankkeita muihin kansallisiin ja kansainvälisiin taidehankkeisiin. Onnistuneet hankkeet kasvattavat sekä yleisön että taiteen tuottajien ja taiteilijoiden uskoa alueiden positiiviseen kehitykseen. Jotta uuden julkisen taiteen juurtumista alueelleen voisi tutkia tarkemmin olisi syytä tehdä eritasoisia käyttäjä- ja/tai asukaskyselyitä. Sopiva aikaväli voisi olla vaikka kymmenen vuoden välein.

Lähteet

- Hirvi-Ijäs, Maria & Renko, Vappu 2022. Nykyaikaisen ekosysteemin tapaus tutkimus Pro Artibus. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus. Cuporen työpapereita 16.
- Myllyntaus, O. & Karttunen, S. (2020). Julkinen taide aluerakentamisessa ja -kehittämisessä: Taloudellisen arvon tunnistaminen ja arviointimenetelmät. Cuporen verkkojulkaisuja 65. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore.

Taidehistorioitsija **Minna Tuominen** (FT) on Tuusulan taidemuseon intendentti ja Tuusulan taideohjelmien puheenjohtaja. Tuominen vastaa Tuusulan taidekokoelmien hallinnasta ja julkisen taiteen hankkeista.

KAAVOITUKSESTA MAISEMAAN

Julkinen taide vaatii tahtotilan

– Miksi kaupunkisuunnittelu hylkäsi arkkitehtuurin ja taiteen?

Julkinen taide on irtautunut tämän päivän kaupunkisuunnittelusta erilliseksi, prosentin suuruiseksi kokonaisuudekseen. Kauaksi on ajauduttu ajoista, jolloin taide kuului osaksi rakentamista. Sen sijaan, että julkinen taide olisi jatkuvassa vuoropuhelussa kaupunkisuunnittelun kanssa, se on valitettavan usein vain päälle tuotettu lisä, jonka yhteys ympäristöön saattaa jäädä löyhäksi. Taiteesta toivotaan pelastajaa ja ratkaisua ongelmiin, jotka olisi kuulunut ratkaista jo kaupunkisuunnitteluvaiheessa. Näin taide ei enää palvele ympäristöä, asukkaita eikä taiteilijoita. Miten tähän on tultu?

Johdanto

Kaupungit poseeraavat mielellään kansainvälisesti kiinnostavalla arkkitehtuurillaan ja julkisella taiteellaan. Taide mainitaan kaupunkien strategioissa ja se auttaa brändityössä, mutta samaan aikaan ikonisimmatkaan kaupunkiympäristöt eivät ole turvassa tarvelemiseltä, jos niiden taiteellista integriteettiä ei ymmärretä. Tässä kirjoituksessa pohdin suomalaisen kaupunkisuunnittelun ja julkisen taiteen vuoropuhelua ja välirikkoa muutaman tapausesimerkin sekä oman kaavoitustyöni avulla.

Kaupunkisuunnittelu ja kaavoitus on paikkasidonnaista ja vaatii onnistuakseen aina ainutkertaisen ratkaisun. Arkkitehtuurin professori Kaj Nyman toteaa *Arkkitehti-lehdessä* 3/1999 seuraavasti:

”Tavanomaiseen arkkitehtisuunnitteluun ei kuulu teorioita. Niiden tilalla tällä järkeivällä taiteella [the reasoning art] on erilaisia ’ratkaisutypologioita’: historiallinen kokoelma ei-diskursiivisia rakennus- ja ympäristötyyppejä.” Rakennettu ympäristö siis heijastaa yhteiskuntaa ja yhteiskunnalliset suhteet tulevat näkyviin siinä, mitä ja miten rakennamme. Arkkitehtuuri on pikemminkin sosiaalista taidetta kuin tiedettä.¹

Jotta rakentaminen kohoaisi arkkitehtuuriksi eli rakennustai- teeksi, siinä on oltava arkkitehtoninen oivallus tai innovaatioita. Arkkitehdit, kaupunkisuunnittelijat, rakennuttajat ja taiteilijat ovat periaatteessa yksimielisiä siitä, että hyvän arkkitehtuurin ja aikaa kestävästä kaupunkisuunnittelun onnistuminen vaatii toiminnallisuuden lisäksi taiteellisen otteen ja kokonaisvaltaista paneutumista tehtävään. Näkemyksellisten taiteilijoiden, suunnittelijoiden ja päättäjien yhteistyön onnistumisia käymme ihailemassa ulkomailla mm. Barcelonassa, Roomassa tai New Yorkissa. Miksi arkkitehdit sitten jatkuvasti toteuttavat Suomessa kunnianhimo- tonta, monotonista kaupunkitilaa ja liian tiivistä tai väljää, epäpai- koiksi muovautuvaa ympäristöä?

Yhä vähemmän kaupunkisuunnittelussa arvostetaan julkisia tiloja, luonnonelementtejä ja puistoja. Suollamme liian paljon yksi- puolista asuntotuotantoa, jonka yhteys luonnonympäristöön ja pai- kan historiaan jää etäiseksi. Turhan usein kaupunkisuunnittelun ja kaavoituksen puutteita, paikan historiattomuutta ja hengettö- myyttä yritetään viime kädessä kompensoida taidekilpailuilla, tai- deohjelmilla ja prosenttitaiteella.

Paikan, kerronnallisuuden ja konseptin merkitys

Maailmankuulu yhdysvaltalainen arkkitehti Steven Holl (s. 1947) on osuvasti avannut arkkitehtuurinsa syntyprosessia ja paikan merkitystä. Nykytaiteen museo Kiasman suunnitellut Holl kuvasi Arkkitehti-lehden haastattelussa kerronnallisuuden ja konseptin merkitystä suunnittelutyössään: ”*Etsin aina konseptia tai keskus- ideaa, joka ohjaa suunnittelua ja koko prosessia. Kiasmassa sellainen oli tilan kietoutuminen. Materiaali antaa konseptille näkyvän muodon ja viime kädessä elämän. Idea on vasta älyllinen apuväline, jonka ei*

¹ Nyman, Kaj. 1999. Järkeilevä taide: Bill Hillierin arkkitehtuurifilosofiasta. *Arkkitehti-lehti* 1999:3, s.80.

tarvitse olla artikuloitu materiaaliseen muotoon. Kolmevuotiaan lap- sen tulisi voida kokea arkkitehtuurin tai musiikin voima ilman älyllistä tiedostamista. Yksilön kokemus on arkkitehtuurin viimeinen tuomari.”

Hollin mainitsema konseptuaalisuus puuttuu monista nykyark- kitehtuurin töistä, sillä liian usein kaupunkirakentamista tehdään aikataulupaineissa ja vain kiinteistökehittäminen edellä ”talouden vetureiksi”. Toisaalta kaikki rakentaminen mahdollistuu vasta kaavoilla, joihin liittyy suuri määrä analyttistä työtä ja vaikutus- ten arviointia kohteesta riippuen. Kaupungeilla on itsehallintonsa puitteissa mahdollisuus edistää tai ohjata hankkeita demokraatti- sen päätöksenteon, osallisuuden ja näkemyksellisyyden hengessä. Kaupungeilla on tosin myös kaavoitusmonopoli ja hierarkkinen johtamisjärjestelmä, joiden puitteissa käytetään taloudellista, so- siaalista, kulttuurista ja työnjohdollista valtaa.

Yksipuolisesti perusteltu täydennysrakentaminen, peruskor- jaukset ja purkaminen voivat tuhota jo olemassa olevaa ympäris- töä peruuttamattomasti. Taiteilijan osaksi voikin jäädä konseptin luominen historiattomaan ympäristöön. Siinä taiteilija voi toki onnistua, mutta vaikeaksi se on tehty, sillä usein taidekilpailuissa julkisen taiteen ehdotuksia joudutaan arvioimaan suunnitteluvai- heessa olevaan keskeneräiseen tai puutteelliseen ympäristöön tai joskus jopa keskinkertaiseen ympäristöön ja rakennukseen suh- teutettuna. Kilpailuohjelmissa yleisesti käytetty arviointiperuste kuuluukin seuraavasti: ”*Arvosteluperusteissa kiinnitetään huomiota ehdotuksen taiteelliseen laatuun, toteutus- ja kehityskelpoisuuteen sekä tapaan, jolla se vastaa kilpailuohjelmassa kuvattuihin tavoitteisiin.*” Entä jos tavoitteet eivät palvelekaan yleistä etua?

Analyttinen vai intuitiivinen ajattelu

Emeritusprofessori Kaj Nymanin mukaan arkkitehtuurissa on sekä intuitiota että järkeilyä, sekä luomista että ennakointia. Ennakointi vie usein harhaan, eikä järkeilyn taustalla ole käytettävissä kunnan teorioita.³ Tämä havainto ei rajoitu vain arkkitehtuuriin. Esimerkiksi sukupolvensa menestyneimpiin elokuvaohjaajiin kuuluva Christo- pher Nolan (s. 1970) kuvaa elokuvan tekemisen haastetta kirjassa

² Holl, Steven. 2017. Mielikuvasta materiaksi. *Arkkitehti-lehti* 2017:4, s.71.

³ Nyman, Kaj. 1999. Järkeilevä taide: Bill Hillierin arkkitehtuurifilosofiasta. *Arkkitehti-lehti* 1999:3, s.80.

The Nolan Variations, jossa hän pohtii, voiko taiteilija olla työssään samaan aikaan sekä vilpitön ja aito että tiedostava (itsetietoinen).⁴

Kaupunkisuunnittelusta ja arkkitehtuurista jää liian usein puuttumaan juuri Nymanin ja Nolanin mainitsema tasapainottelu taiteellisen ja teknisen toiminnan välillä – jännite, joka luo uutta. Teknistaloudellinen puoli korostuu ajassamme liiaksi. Ihanteellinen kaupunkisuunnittelu sisältää sekä esteettisen että teknistaloudellisen päämäärän ja sen suunnitteluprosessi on sekä analyyttinen että intuitiivinen. Toki rakennus saadaan pystyyn ilman taiteellisuuttakin, mutta tällöin se on pelkkää kuivaa, lämmintä tilaa.

Toisaalta, jos rakennus pyrki pelkkään esteettisyyteen, se toimisi vain ajatuksen tasolla tai sitten se olisi asumiskelvoton veistos.

Suunnittelu vaatii aikaa ja rajoitteita

Espoon taidemuseo Emmassa oli keväällä 2020 (26.2.–3.5.2020) esillä brittiläisen taiteilijan Tacita Deanin (s. 1965) näyttely, jossa taiteilija *”tutkii muotokuvaa, maalausta, luonnon tapahtumien hetkellisyyttä ja ajan kerrostumia. Dean on hitauden ja keskittymisen puolestapuhuja, joka kiinnittää huomion yksityiskohtiin ja rohkaisee katsojaa havainnoimaan maailmaa. Näyttely palkitsee katsojan, joka on valmis pysähtymään ja antamaan teoksille aikaa.”*⁵

Nolan ja Dean tunnetaan 16 mm:n ja 35 mm:n filmeille kuva- tuista elokuvistaan sekä työstään analogisen elokuvan perinteen säilyttämien puolesta. Heidän taiteensa vaatii aikaa ja *vastusta* hioutuakseen timantiksi samalla tavalla kuin kaupunki- ja rakennussuunnitelmatkin vaativat rajoitteita ja ristiriitaisia tavoitteita hioutuakseen arkkitehtuuriksi. Tacita Dean on käyttänyt tästä oman taiteellisen työskentelyn vaiheesta termiä *medium resistance* (vrt. kuvanveistäjän savimassa), jossa medium on väline, joka panee vastaan ja rytmittää työskentelyä. Vasta tämän *vastustuksen kokeminen* johtaa tavoiteltuun taiteelliseen lopputulokseen, kun kehitetään jotain taiteellisesti kunnianhimoista.⁶

Olen itse kokenut kaupunkisuunnittelun, kaavoituksen ja julkisen taiteen edistämisessä usein haasteita ja ristiriitajakin, jotka ovat pakottaneet tekemään luovia ratkaisuja.

⁴ Shone, Tom. *The Nolan Variations*. Alfred A. Knopf, New York 2020, s. 330.

⁵ Espoon taidemuseo Emma, Tacita Deanin näyttelyesite 26.2.–3.5.2020

⁶ Shone, Tom. *The Nolan Variations*. Alfred A. Knopf, New York 2020, s. 334.

Komia sen olla pitää – kokemuksia Seinäjoelta

Tamperelaisena arkkitehtina ja pitkään kotikaupungissani kaupunkisuunnittelijana toimittuani aloitin työskentelyn Seinäjoen kaavoituksessa vuonna 2017. Sain Jouppilanvuoren Sairaalanmäeltä erittäin hienon kaavoitustehtävän, jota itse pidin myös kaupunkisuunnitteluna. Käytöstä poistuneen sairaanhoito-oppilaitoksen tilalle, noin 10 hehtaarin alueelle tuli kaavoittaa asuin kerrostaloja vuosittaisen asuntotonttitarpeen tyydyttämiseksi. Tunsin erittäin suurta vastuuta suunnitella ja muovata uutta elinympäristöä noin tuhannelle asukkaalle, ja samalla sovittaa rakentaminen jo rakennettuun kulttuuriympäristöön ja laajan virkistysalueen yhteyteen.

Jouppilanvuoren luonnonkauniin, kallioisen metsän virkistys- ja liikuntamahdollisuudet olivat yliveritset. Liikunnallista elämää keskustassa, lähes järven rannalla ja sairaalan hyvien terveystalujen ja työpaikkojen vieressä, riittäisi hyvin asuinalueen sisällöksi ja brändiksi teemalla ”liikkumalla terveenä kaiken ikää”. Sain vastata kysymyksiin, mihin tarvittaisiin enää julkista taidetta? Varsinkin kun se vain lisäisi töitä, sanottiin. Eniten kuitenkin pohditutti suunnittelun ja rakentamisen kulttuuri ja kaupungistumisen aste paikkakunnalla: miten onnistuisin kitkemään autoriippuvuutta kestävän kehityksen mukaisesti?

Keskeisen sijainnin lisäksi suunnittelualue sijaitsi seinäjokelaittain poikkeuksellisesti korkealla kallioisen mäen päällä laajojen virkistysalueiden ja Kyrkösjärven tekojärven tuntumassa. Suunnittelualueella oli potentiaalia korkealle rakentamiselle, minkä vuoksi myös suunnitelman vaikutukset kaukomaisemassa eri suunnista tulisi arvioida. Näkyvyys alueelta ja alueelle asetti suunnittelulle erityisiä vaatimuksia hyvää ympäristöä ja laadukasta kaupunkikuvaa tavoiteltaessa. Paikalta oli pitkät näkymät joka suuntaan metsäiselle Jouppilanvuorelle, Kyrkösjärvelle ja erityisesti valtakunnallisesti arvokkaille lakeuksien maisema-alueille, joita Aalto-keskuksen asema ja Lakeuden Ristin kirkon kellotapulnin näkyvyys onnistuneesti hallitsee.

Tilanne oli kutkuttavan haastava. Rakennuspaikka, jolle tulisi sijoittaa noin 50 000 k-m² kerrosalaa yli tuhannelle asukkaalle näkyisi kaukaa, joka suunnalta. Säästääkseen alueen lähiluontoa ja erityisesti jääkauden jättämät jäljet mannerjään kulkureitillä, päätin tiivistää rakennetta edelleen ja tutkia paikkakunnan mittakavassa tavallista korkeampaa rakentamista jo hyvien näkymienkin

takia. Siten rohkenin ryhtyä vuoropuheluun maamerkinä toimivan Aalto-keskuksen Lakeuden ristin kellotapulin kanssa.

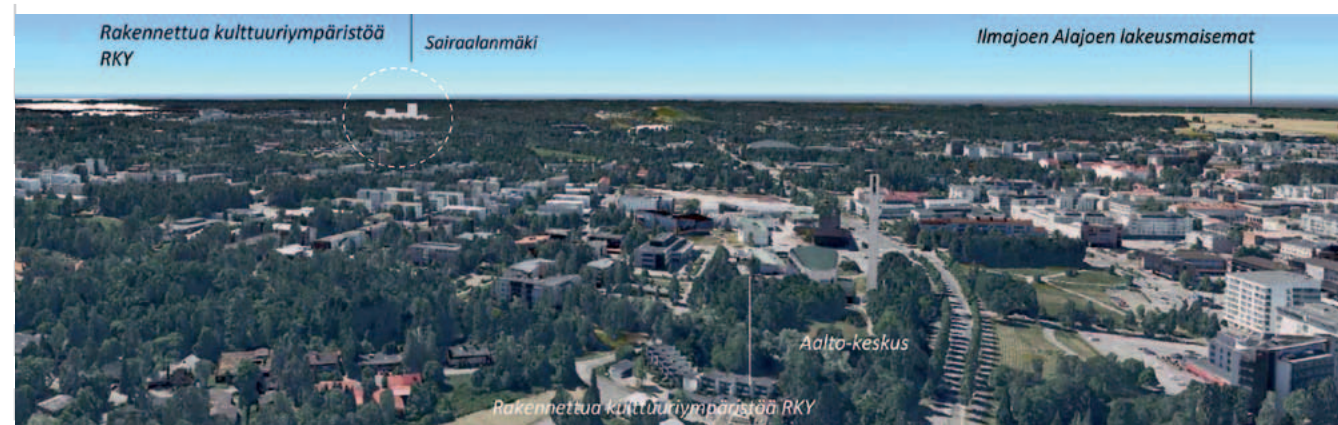
Seinäjoelta en tuntenut etukäteen muuta kuin Alvar Aallon suunnitteleman ikonisen Aalto-keskuksen. Aallon arkkitehtuuri tunnettiin ylivertaisena rakennustaiteena maailmalla, ja meille 1980-luvun puolessa välissä aloittaneille arkkitehtiopiskelijoille opetettiin: ”Älkää yrittäkökään kopioida Aaltoa, vaan koettakaa oppia ymmärtämään hänen arkkitehtuuriaan”. Siinä ei ollut paljon, mutta toisaalta kaikki. Aalto-keskuksessa on mielestäni kaupunkisuunnittelun ja arkkitehtuurin ydin.

Aalto-keskuksen tarina

Seinäjoen Aalto-keskus on maailmankuulun akateemikko, arkkitehti Alvar Aallon suunnittelema rakennustaiteellinen kaavoilla suojeltu kokonaisuus ydinkeskustan tuntumassa. Se on syntynyt kahden arkkitehtuurikilpailun pohjalta, jotka Alvar Aalto voitti vuosina 1951 ja 1958. Kokonaisuuteen kuuluvat Lakeuden Ristin kirkko, kellotorni ja seurakuntakeskus sekä Seinäjoen kaupungintalo, kaupunginkirjasto, kaupunginteatteri ja valtion virastotalo. Aalto-keskuksen kuusi julkisessa käytössä olevaa rakennusta on sommiteltu kansalaistorin ympärille. Sommitelman kruunaa 65 metriä korkea, tyylitelty ristin muotoinen kellotorni.

Aalto loihti lakeuksien tavallisesta tasaisesta peltotilkusta italialaisen kaupunkitilan: kaupungintalo on sijoitettu osittain keinotekoisien mäen kylkeen. Aallon taiteellista otetta kuvaa rakennuksen sininen sauvatiiliverhoilu, joka muuttuu kullan väriseksi tiettyssä auringonvalossa. Kaupunkitilallisen kokonaisuuden päättää pitkä virastorakennus Alvar Aallon kadun suuntaisena. Aalto-keskusta on rakennettu useassa eri vaiheessa, se on ollut uskomaton ponnistus pienelle kauppalalle. Aaltorakennusten sarjan viimeisenä valmistui jo 1960-luvulla luonnosteltu teatterirakennus Aallon kuoleman jälkeen vuonna 1987. Samoin kansalaistori valmistui vasta 1988 Aallon asemapiirroksen mukaisesti.

Aalto-keskus muodostaa yhden maamme huomattavimmista sodan jälkeisistä kulttuuri- ja hallintokeskuksista. Kokonaisuus kuuluu myös kansainvälisen *DOCOMOMO*-järjestön hyväksymään suomalaisen modernin arkkitehtuurin merkkiteosten valikoimaan. Aalto-keskus on lisäksi suojelluimpia Aallon kohteita ja luokiteltu myös rakennetuksi kulttuuriympäristöksi. Aalto-keskuksen

Aalto-keskus (1958–87) Lakeuden Ristin kellotorneineen hallitsee lakeusmaisemia ja käy vuoropuhelua taustalla horisontissa näkyvien Sairaalanmäen asuinalueen ja Jouppilanvuoren tekovuoren kanssa.

Alla Aalto-keskuksen rakennettua kulttuurimaisemaa ja arvoympäristöä, joka on kohonnut ikoniseksi maailmalla tunnetuksi rakennustaiteeksi. Siksi on tärkeää säilyttää kohteen integriteetti kaupunkia täydennettäessä.

Kuvat kaupungin todellisuusmallista (Mallinnus arkkitehti Jari Vähätiitto).

yhteyteen on arkkitehtuurikutsukilpailun avulla toteutettu erittäin onnistunut Apila-kirjasto Aallon kirjaston laajennukseksi, mutta se jää vuonna 2009 tehdyn suojeleusmakaavan suojeleusrajauksen ulkopuolelle, koska se on rakennettu vasta 2012.

Arkkitehtuurin ja taiteen suunniteltu liitto

Minua kiinnosti suunnitella asuinalue, joka hyödyntäisi julkista taidetta rakentamisessa ja kaupunkisuunnittelussa. Halusin paneutua siihen, miten yhteistyötä edistetään rakennus- ja taidehankkeiden välillä. Olin esittänyt julkisen taiteen erikoistumiskoulutuksessa kehitysprojektiksi Sairaalanmäen asuinalueen suunnittelun ja asemakaavatyön laatimisen siten, että kaupunkitiloissa ja rakentamisessa huomioitaisiin julkisen taiteen mahdollistaminen kaavamääräyksien avulla. Mielessä kangasteli Helsingin Arabianrannan erittäin onnistunut 2010-luvulla valmistunut asuinalue esimerkkinä kunnianhimoisesta taidekaupunginosasta, jossa jokaisessa talossa on taideteos.⁷ Näistä on Suomessa useita muitakin esimerkkejä jo parin kolmenkymmenen vuoden ajalta, mutta Arabianranta on niistä edelleen kunnianhimoisin sekä kaupunkisuunnittelun että taiteen osalta, vaikka sen suunnittelu alkoi jo 1980-luvulla, ja ensimmäiset rakennukset valmistuivat sinne vuonna 2000.⁸ Tuntuu siltä, että Seinäjoella jokin näkökulma arkkitehtuurin ja taiteen liittymisessä toisiinsa oli vielä avaamatta.

Seinäjoelle oli keväällä 2022 vihdoon hyväksytty julkisen taiteen periaateohjelma ”Tilaa taiteelle” ja prosenttitaideperiaate julkisen taiteen edistämiseksi.⁹ Tämä koski kuitenkin vain merkittäviä julkisia rakennushankkeita, kuten aseman uudistamista, mutta kaupunkisuunnitteluun alusta asti integroitavaa taidetta ei ohjelmissa vielä ollut etenäkään asuinalueilla. Suurimpina esteinä prosenttiperiaatteen toteutumiselle ja aluekehittämiselle julkisen taiteen avulla oli nähty hyvien toimintakäytäntöjen ja rahoitusmallien puute. Niinpä päätin liittää taiteen osaksi Sairaalanmäelle tulevan asuinalueen

7 Salmela, Marja. 2010. Arabiasta muovataan turistikohte. *Helsingin Sanomat*, 17.10.2010.

8 Salmela, Marja. 2010. Taideteos joka talossa. *Helsingin Sanomat*, 17.10.2010.

9 Seinäjoen julkisen taiteen periaateohjelma ”Tilaa taiteelle” hyväksytty kaupunginhallituksessa 11.4.2022. Verkkajulkaisu. <https://www.seinajoentaidehalli.fi/wp-content/uploads/TILAA-TAITEELLE-Seinajoen-julkisen-taiteen-periaateohjelma.pdf>. Viitattu 29.9.2023.

Apila-kirjasto on valmistunut vuonna 2012 Aalto-keskuksen kirjaston laajennukseksi arkkitehtuurikutsukilpailun tuloksena. Voittaneen ehdotuksen tekivät JKMM Arkkitehdit. Oikealla Apila-kirjaston lehtienlukusalin kattomaisemaa, jossa betonivaluun on upotettu akustoiva vapaamuotoinen ja vaaleansininen kuviointi, joka toimii samalla julkisena taiteena. Julkinen taide on osa rakennuksen teknistä järjestelmää. Kuvat: Tiina Leppänen.

asemakaavatyön sisältöä heti suunnittelun alusta asti. Tutkin erityisesti urbaanin asuinalueen korttelirakennetta julkisine tilasarjoineen ja episodeineen. Ajattelin kaupunkisuunnittelun keinojen tuovan luontevia paikkoja ja mahdollisuuksia myös erityisesti julkiselle taiteelle ja tapahtumille sekä tekevän paikasta erityisen.

Seinäjoen kaupungin kulttuurihyvinvointisuunnitelmassa (2022–25) on esitetty useita tavoitteita ja toimenpiteitä kulttuurihyvinvoinnin kehittämiseksi. Yhtenä tavoitteena on erityisesti mainittu *julkisen taiteen osana kaupunkilaisten arkiympäristöä, julkisia tiloja ja kulkureittejä*.¹⁰ Tämä tukisi julkisen taiteen sijoittumista Sairaalanmäen uudelle asuinalueelle, jonne tulisi muuttamaan yli tuhat asukasta. Seinäjoen asuntomessuille 2016 Pruukinrantaan olikin toteutettu jo julkista taidetta: taiteilija Elina Lindin osallistava

¹⁰ Seinäjoen kaupungin kulttuurihyvinvointisuunnitelma (2022–25). Verkkajulkaisu. https://www.seinajoki.fi/wp-content/uploads/2022/09/kulttuurihyvinvointisuunnitelma_2022_digi-002.pdf. Viitattu 29.9.2023.

veistos *Tervahauta*, joka hyvinvointia ja yhteisöllisyyttä tuottavana toimii samalla hyötykasvien ja kesäkukkien viljelylaatikkoina.

Kaavoitusta vai suunnittelua?

Seinäjoen kaavoitusohjelmassa luvattiin tutkia Sairaalanmäen suunnittelualueen laajuus, rakennusoikeuden määrä, tonttitehokkuus ja rakennusten korkeudet. Lisäksi tuli huomioida läheisen sairaalan lääkärihelikopteritoiminnasta aiheutuva melu. Kaavoitusohjelman mukaan asemakaavan tavoitteena oli ”*tiivistää kaupunkirakennetta, tehostaa maankäyttöä ja lisätä asumista keskeisille paikoille hyvien liikenneyhteyksien varsille ja yhdyskuntatekniikan yhteyteen sekä virkistysmahdollisuuksien äärelle. Tavoitteena on mahdollistaa kaupunkirakenteen kestävä laajentuminen hyvien asuinpaikkojen luomiseksi olemassa olevien työpaikkojen ja virkistysalueiden lähelle*”.¹¹

Totesin, että kaavoitusohjelman tavoitteet eivät kuitenkaan vielä riittäisi asuinalueen sisällöksi, joten oli tutustuttava paikan lisäksi eteläpohjalaiseen elämäntapaan. Lisäksi Seinäjoen yleiskaava oli tavoitteiltaan vanhentunut ja sen ohjausvaikutus lakanut. Tarkemmalla asemakaavan muutoksella tulisi pohtia, ja myös ratkaista, isoja kysymyksiä ja laajemmalle vaikuttavia asioita, kuten kestävämmän asumisen ja liikkumisen tavoittelu autoriippuvuutta torjumalla sekä mahdollisuus toteuttaa monipuolista asumista – myös ikäihmiset huomioiden. Olin päättänyt myös tutkia totuttua urbaanimman asumisen mahdollisuuksia palveluineen, sillä suunnittelualue sijaitsee isoa työpaikka-aluetta, keskussairaala vastapäätä hyvien julkisten kulkuyhteyksien varrella ja vain kolmen kilometrin päässä keskustasta ja rautatieasemasta sekä vuonna 2019 valmistuneesta Ideaparkista.

Sairaalanmäen suunnittelun lähtökohtina oli kestävyys rakentamisessa, liikkumisessa ja asumisessa. Tavoitteena oli suunnitella viihtyisiä, elävä ja ekologisesti kestävä taidekaupunginosa, jossa asuminen ja sitä tukevat lähipalvelut, työ ja etätö sekä vapaa-aika ja virkistys lomittuisivat luontevasti toisiinsa. Suunnitelmalla pyrittiin edistämään aikaa kestävä arkkitehtuurin ja kaupunkimaisen

¹¹ Seinäjoen kaupungin kaavoitusohjelma 2021–2025. Verkko-osoite. <https://www.seinajoki.fi/asuminen-ja-ymparisto/kaupunkisuunnittelu-ja-kaavoitus/kaupunkisuunnittelu/kaavoitusohjelma-2022-2025-ja-kaavoituskatsaus-2022/>. Viitattu 29.9.2023.

monimuotoisen asumisen tarjontaa eri-ikäisille asukkaille erilaisiin elämäntilanteisiin.

Julkisten katu- ja aukiotilojen sarja liittäisi toisiinsa erityyppisiä ja eri mittakaavaisia kortteleita, joita koossa pitäväksi voimaksi määriteltiin yhtenäinen rakennustapa ja taide, jota tukee myös laki kuntien kulttuuritoiminnasta (166/2019, 3§). Laissa edellytetäänkin kuntia tarjoamaan puitteita ammattimaiselle taiteelliselle työlle ja toiminnalle ja siten edistämään kulttuuria ja taidetta osana asukkaiden hyvinvointia ja terveyttä. Tämä edistäisi osallisuutta ja yhteisöllisyyttä sekä paikallista ja alueellista elinvoimaa.¹²

Mitä voi oppia Aallolta?

Huomasin loppuvuodesta 2019 sanomalehdestä pienen artikkelin, jossa kerrottiin, että Aalto-keskus oli pyrkimässä ja noteerattukin osaksi Unescon maailmanperintöä tavoittelevien ja Alvar Aallon suunnitteleminen kohteiden aielistalle. Sinne tultaisiin hyväksymään vain noin runsas kymmenen kohdetta. Jännitin Seinäjoen puolesta: olisihan hienoa työskennellä Unescon maailmanperintökohteessa.

Tämä toi lisää virtaa työskentelyyni, ja pohdin arkkitehtuurin ja taiteen kytkentää vakavammin työkohteessani Sairaalanmäellä Aallon arkkitehtuurin innoittamana. Kaavoitustyössäni tuli myös ajankohtaiseksi miettiä julkisen taiteen merkitystä, toteutustapaa ja kustannuksia osana tulevaa rakentamista. Mitä oikeastaan tarkoittaisi taiteen liittäminen asemakaavoihin suunnittelun alusta lähtien? Parhaimmillaan kaavoittaja voisi määritellä korttelirakenteen katuineen ja puistoineen, rakennusten käyttötarkoitukset ja volyymin sekä korkeuksien lisäksi oikeastaan vain ne rakentamattomat *rakennusten väliin jäävät tilat*, jotka yleensä merkitsivät niukimmillaan katutiloja, sillä maa tulisi käyttää tehokkaasti.

Seinäjoen Aalto-keskus on esimerkki *kokonaistaideteoksesta*, joka on sekä suurta arkkitehtuuria että julkisen taiteen ja tilan mestariteos. Aallon töiden vaikutus on levinnyt ympäri maailmaa. Vuoden 2015 Alvar Aalto -mitalistit, espanjalaiset Fuesanta Nieto ja Enrico Sobejano kertovat Arkkitehti-lehdessä suhteestaan Aallon arkkitehtuuriin: ”*Ne [Aallon rakennukset] kertovat useita tarinoita,*

¹² Laki kuntien kulttuuritoiminnasta (166/2019, 3§) velvoittaa kuntia edistämään kulttuurin ja taiteen yhdenvertaista saatavuutta ja monipuolista käyttöä. Verkko-osoite. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2019/20190166>. Viitattu 29.9.2023.

eivät vain yhtä. Siksi jokainen hetki tietyssä ajassa ja paikassa sisältää ideoita ja oivalluksia, joita lopulta voimme tunnistaa omissa arkkitehtuurissamme. Ne tulevat takaisin useina variaatioina ja nostavat esiin "aaltolaisia" teemoja, joista on alitajuisesti tullut omiamme. Sellaisia ovat maiseman uskomaton voima, geometrian struktuuri, kattojen merkittävä rooli ja dramaattinen luonnonvalo. – Aallon arkkitehtuurin aikakautena ei ollut nykyisen kaltaisia digitaalisia keinoja kehitellä muotoja. Ehkä siksi hänen töissään paikan, muodon ja materiaalisuuden välinen yhteys on aina rehellinen ja suora.”¹³

Taiteellisen integriteetin suojelu

Kun mietin maisemassa kauas erottuvan suunnittelualueeni kaupunkikuvallista rajausta metsäisellä Jouppilanvuorella, sen korkean rakentamisen vaikutuksia kaukomaisemassa sekä rakennettujen ja rakentamattomien tilojen suhdetta suunnitelmassa, muistin Aalto-kaupunkien verkoston tapaamisen Seinäjoella vuonna 2018. Siellä puhuttiin arvoalueiden taiteellisesta integriteetistä ja puskurivyöhykkeistä. Tuolloin oli jo väläytelty Seinäjoen Aalto-keskuksen mahdollisuutta päästä Unescon maailmaperintökohteeksi yhdessä muiden tarkkaan valikoitujen Aallon kohteiden kanssa. Samassa yhteydessä keskusteltiin Aallon rakennusperinnön kaupunkikuvallisesta vaalimisesta ja kohteiden ympärille mahdollisesti tarvittavasta *puskuri- eli suojavyöhykkeestä*. Isoimpana kysymyksenä Aalto-keskuksen puskurivyöhykkeellä nähtiin läheisessä Lakeuden puistossa voimassa oleva ja julkisen rakentamisen mahdollistava kaava. Paikalle oli jo 1984 kaavailtu julkista rakennusta mm. konserttitaloa Seinäjoen hallinto- ja kulttuurikeskuksen ympäristön aatekilpailun pohjalta ja kaavoitettukin, mutta uudisrakennuksen pelättiin heikentävän Aalto-keskuksen asemaa kaupunkikuvassa.

Lakeudenpuistoa on sittemmin esitetty myös osaksi kansallista kaupunkipuistoa, sillä sen tulisi säilyä puistona. Toiseksi huoleksi nostettiin esiin Aalto-keskuksen vuoden 2009 suojelukaavaan sisällytetyt virastotalon länsinaapurina ja samalla tontilla vielä lähempänä sijaitsevat Sedun eli Seinäjoen koulutuskuntayhtymän kouluinteistöt, jotka jäävät kaavassa suojelurajauksen ja kaupunkikuvallisesti tärkeän alueen ulkopuolelle. *Puskurivyöhykkeen* takia

¹³ Nieto, Fuesanta ja Sobejano, Enrico. 2015. Maisema, geometria, kattomaisema, valo. *Arkkitehti-lehti* 2015:2, s.14–16.

Ylhäällä panoraamakuva Seinäjoen keskustasta. Kuvattu Lakeuden Ristin kellotapulista länteen päin. (Kuva: Tiina Leppänen)

Alemmassa todellisuusmallikuvassa Aalto-keskuksen jatkeeksi sen naapuritontille tehty visiosuunnitelma. Purettujen Sedun koulurakennusten takia vapautuneelle n. 3 ha:n alueelle on hahmoteltu keskustakortteleita pienen torin ympärille. Suunnitelma jatkaa Aaltokeskuksen aukiotilojen ja kulman muutosten sarjaa. (Suunnitelman tekijät: Tiina Leppänen, Taru-Maaria Herttua-Suokko ja Simo Kaarsalo).

1 Lakeuden Ristin kellotapuli, 2 lakeuden Ristin kirkko, 3 seurakuntakeskus, 4 Kaupungintalo, 5 Kirjasto, 6 Teatteri, 7 Virastotalo, 8 Kansalaistori, 9 Apila-kirjasto, 10 Lakeuden puisto, 11 Visiosuunnitelma nk. Sedun tontin purettujen rakennusten tilalle.

Sairaalanmäen kaava-alueen havainnekuva 2023. Mallikuva yläviistosta ja itä-kaakkosuunnasta tuo esiin julkisten kaupunkitilojen sarjan ja sen vaihtelut tiivistymiseen ja laajentumiseen.

Kaupunkikortteliston läpi kulkevat julkiset reitit vaihtavat suuntaa sulkien ja avaten uusia näkymiä ikään kuin antaen vaikutelman isommasta kaupungista. Näiden episodien yhteyteen avautuu paikkoja julkiselle taiteelle. Reitit jatkuvat virkistysalueelle puistometsiköiden, kujien, aukoiden ja torin kautta rakennetulta alueelta rakentamattomaan luontoon. (Kuva: Tiina Leppänen)

näiden kiinteistöjen omistajien ja käyttäjien kehitystavoitteiden sopivuus Aalto-keskuksen kanssa nousisi tulevaisuudessa arvioitavaksi. Olennaista olisi, että mahdollisista muutoksista pyydetäisiin ajoissa museovirastolta lausunto.

Pohdin aihetta siltäkin pohjalta, miten Aalto itse täydentäisi Aalto-keskuksen vierestä yllättäen vapautunutta jopa kolmen hehtaarin naapuritonttia keskustassa. Ehkä hän suunnittelisi paikalle Aalto-keskuksen tilasarjoja jatkavaa ”italialaista” kaupunkirakennetta. Korttelirakenteen lisäksi hän miettisi varmasti myös

uudisrakentamisen konseptia ja volyyomia tarkkaan kaupungin elinvoiman takaamiseksi, mikä saattaisi vihdoin arvokkaan Aalto-keskuksen myös osaksi Seinäjoen kaupungin keskustaa. Tehtävä tulisi ensisijaisesti ratkaista kaupunkisuunnittelun keinoin, sen jälkeen tulisivat vasta rakennussuunnittelun ja julkisen taiteen kilpailut ja toteutustehtävät, Aalto saattaisi miettiä.

Samaan aikaan suunnittelin korttelirakennetta omalle Sairaalanmäen suunnittelualueelleni Aallolta perityn italialaisten kaupunkien tapaan. Intuiitiivisen geometrian avulla olikin helppoa löytää oikeat kulmat koordinaatiston muutokseen Sairaalanmäelle – unohdamatta tietenkään aaltolaista hyväsuhteista toria, näkymäakseleita ja katujen päätteitä.

Paradoksaalinen Unesco-status

Aalto-keskuksen tavoittelema Unesco-status olisi monien mielestä epäilemättä hienoin saavutus, jonka rakennus voi saada ja Seinäjoelle uskomaton mahdollisuus päästä niin sanotusti maailman kartalle. Voi ihmetellä, että tätä pyrkimystä ei ole paikallisesti juuri huomioitu. Keskusteluissa kuntalaisten kanssa havaitsin, että maailmanluokan arkkitehtuurista oli tullut arjen ympäristöä; ehkä siihen oli jo totuttu. Entä arvostus? Alvar Aalto luultavasti ihmettelisi, että maailmanluokan rakennustaiteen merkitys ei tavoita edes paikallisia arkkitehteja.

On selvää, että Unesco-kohteen integriteetti tulee säilyttää tuleville sukupolville, ja sillä on siten oltava suojavyöhykkeensä. On myös tärkeää ymmärtää, miten kohde näkyy kaupunkikuvassa ja miten kehittyvä kaupunki näyttäytyy Aalto-keskuksen kortteleista katsottuna. Aalto-keskuksesta on kuitenkin hitaasti tulossa osa kaupungin kehittyvää ja täydentyvää keskustaa. Mitä tahansa ei periaatteessa enää pitäisi voida rakentaa Unesco-statusuksen omaavan kohteen viereen, mutta kunnilla on itsehallintonsa ja kaavoitusmonopolin puitteissa tähän kaikki mahdollisuus.

Olisiko Unesco-status sittenkään onnenpotku Seinäjoelle, jotkut alkoivat pohtia. Hämmästyin ajatusta, mutta sitä tarkemmin pohdittuani havaitsin, että aikalaiskäsityksiä Aallon arkkitehtuurista ei ollut juuri tutkittu, ja joku saattoi nähdä Unesco-meriitin ylhäältäpäin tulevana määräilynä ja säätelynä siitä, mitä kaupunkiin saa enää rakentaa. Seinäjoella on myös haaveiltu kansallisesta kaupunkipuistosta, jota juuri Aallon moderni humanismi yhdessä

Lakeuden puiston kanssa luontevasti jo toteuttaa. Yhdessä ne olisivat merkittävä yhdistelmä rakennetun ja rakentamattoman välistä vuoropuhelusta – helmi kaupunkiympäristössä.

Aalto-keskus eteni Unescon maailmanperintöä tavoittelevalle aielistalle

Sairaalanmäen kaupunkisuunnittelutehtävää pohtiessani mietin, miten pienestä ”kurakauppalasta” kaupungiksi vuonna 1960 kasvanut parin kymmenen tuhannen asukkaan radanvarsipaikkakunta saattoikin onnistua toteuttamaan valtakunnallisesti niin merkittävän julkisten rakennusten sarjan. Tavalliselle peltoaukealle silloisen kauppalan liikekeskustan ulkopuolelle kohonnut Aalto-keskus on Aallon ainoa kokonaisuudessaan toteutunut kaupunkisuunnitelma, jota hän toimistoineen työsti lähes 20 vuoden ajan. Se koostuu hengellisen elämän ja maallisen vallan julkisista rakennuksista. Näiden kuuden julkisen rakennuksen toteuttamiseen toreineen tarvittiin lahjakkuutta ja näkemystä, itsevarmuutta ja kilpailumestystä. Mutta ennen kaikkea se vaati näkemyksellisiä tilaajia, päättäjiä ja tukijoita sekä varmasti myös kamppailuja, näyttämisen halua ja eteläpohjalaista tahtoa, sillä olihan Alvar Aalto itsekin Kuortaneelta lähtöisin.

Sairaalanmäen kaavasunnittelutyötä ja alueen pienoismalleja työstäessäni vuonna 2021 tuli tieto, että Seinäjoen Aalto-keskus on todella niiden 13 kohteen listalla, jotka on valittu edustamaan Aallon modernia humanismia.¹⁴ Se on päässyt tavoittelemaan merkittävintä statusta, jonka arkkitehtuurikohde ja kaupunki voivat saada. Kohdetta tulnaisiin katsomaan kuin taideteosta, kaukaakin sen itsensä vuoksi, ja turistien tuoma rahavirta kaupunkiin olisi jatkuva.

Pääsy aielistalle oli melkoinen onnenpotku Seinäjoen kaupungille, ja nyt voidaan todeta, että pienen maalaiskauppalan 70 vuotta vanha sijoitus arkkitehtuuriin on ollut kannattava. Tämä kannusti edelleen vuoropuheluun Aalto-keskuksen ja Sairaalanmäen välillä. Voisikohan Aallon tilallista logiikkaa tilasarjoineen, toreineen, kehystettyine näkymineen ja dominantteineen soveltaa asuinalueelle?

Omassa kaavatyössäni ajatus julkisesta taiteesta ei jättänyt rauhaan, vaikka Seinäjoella taidetyöryhmä ei tullut esittäneeksi

¹⁴ <https://yle.fi/a/3-11793482>. Viitattu 29.9.2023.

julkisen taiteen rahoitusta lainkaan asuinalueille valtuustokaudella 2022–25. Kuitenkin kulttuurihyvinvointisuunnitelman mukaan jokainen asuinalue ja arkiympäristö tarvitsisi taiteellisen otteen. Kaavassani taiteen merkintä (*ta*) supistui siten seuraavaksi: ”Julkisella taiteella vahvistetaan asuinalueen identiteettiä. Taidetta voidaan sijoittaa katu-, tori- ja puistoalueille sekä korttelialueille erityisesti sisäänkäyntien yhteyteen. Taiteen liittyminen arkkitehtuuriin esitetään rakennuslupa-asiakirjoissa.”¹⁵

Kohtasin siis työssäni Nolanin ja Deanin mainitseman vastuksen ja ristiriitaisia tavoitteita, mutta ehkäpä juuri niiden kautta pääsin onnistuneeseen lopputulokseen. Se jää nähtäväksi, vaikka Sairaalanmäen asemakaavanmuutos vahvistuikin kesällä 2023, alueen rakentuminen vie todennäköisesti vuosikymmenen.

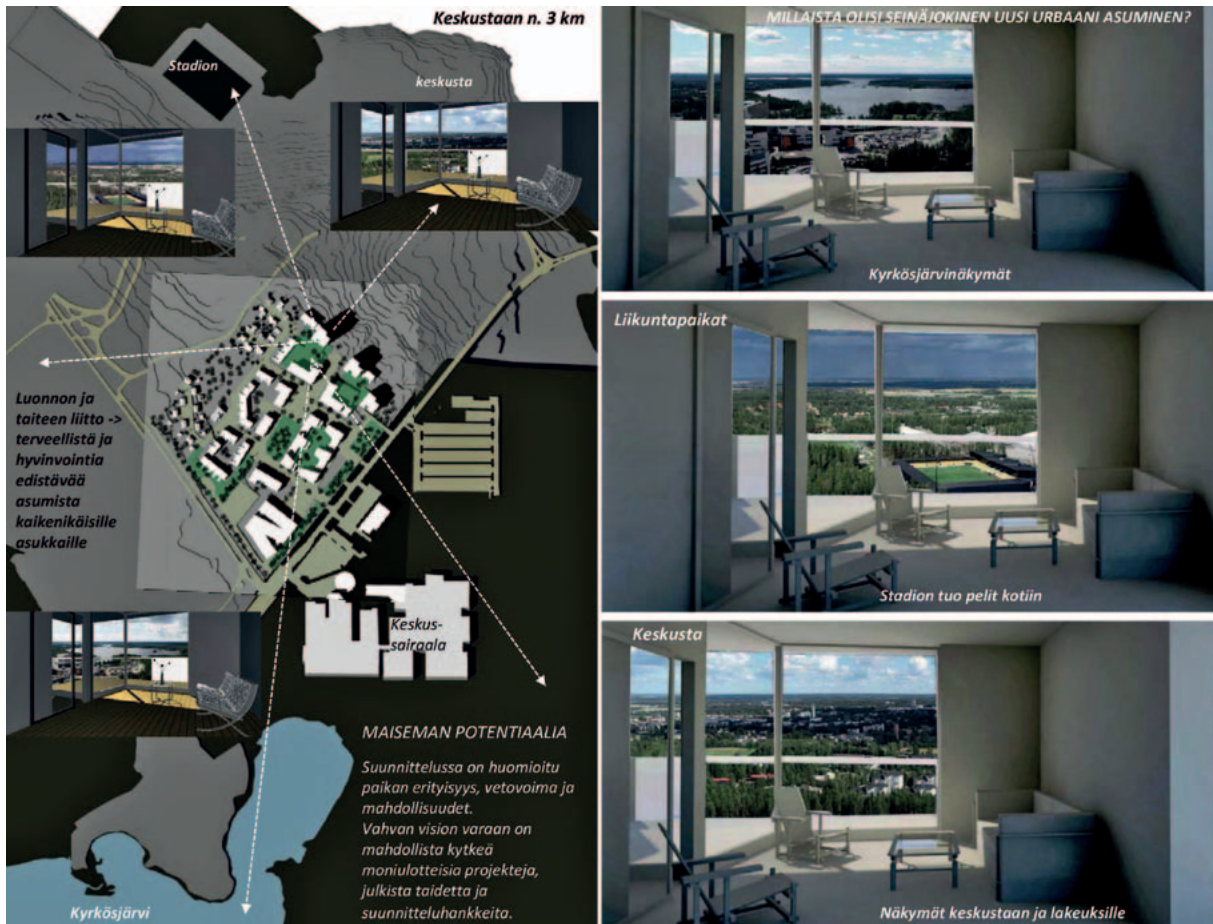
Arvoympäristön täydentäminen paljastaa nykyaikavoituksen ongelmat

Kaupunkilaisilla on oikeus hyvään arkkitehtuuriin ja hyvinvointia edistävään ympäristöön. Täydennysrakentamisella halutaan hyödyt, mutta useinkaan ei olla valmiita kunnioittamaan kaupunkisuunnittelun hyviä periaatteita. Viime aikoina asukkaat ja osalliset ovat havahtuneet mitä haitallisempiin ympäristöä muuttaviin rakentamiseen ja liikenteen hankkeisiin, ja merkittävimmille kohteille saatetaan tehdä nk. arkkitehtuuripesu kilpailujen avulla. Suomessa on pitkä arkkitehtuurikilpailuperinne, mutta valitettavan usein kunnissa ollaan kiinnostuneita alueiden kiinteistökehittämisestä kaupunkikehittämisen nimissä ja arkkitehtuurin kustannuksella silloinkin, kun pohdinnassa ovat kaikkein arvokkaimmat ympäristöt. Siksi Suomessa vain harva uusista hankkeista nousee maailmanluokan arkkitehtuuriksi tai kaupunkiympäristöksi – siitäkin huolimatta, että maassamme on koulutettu maailman parhaita arkkitehteja.

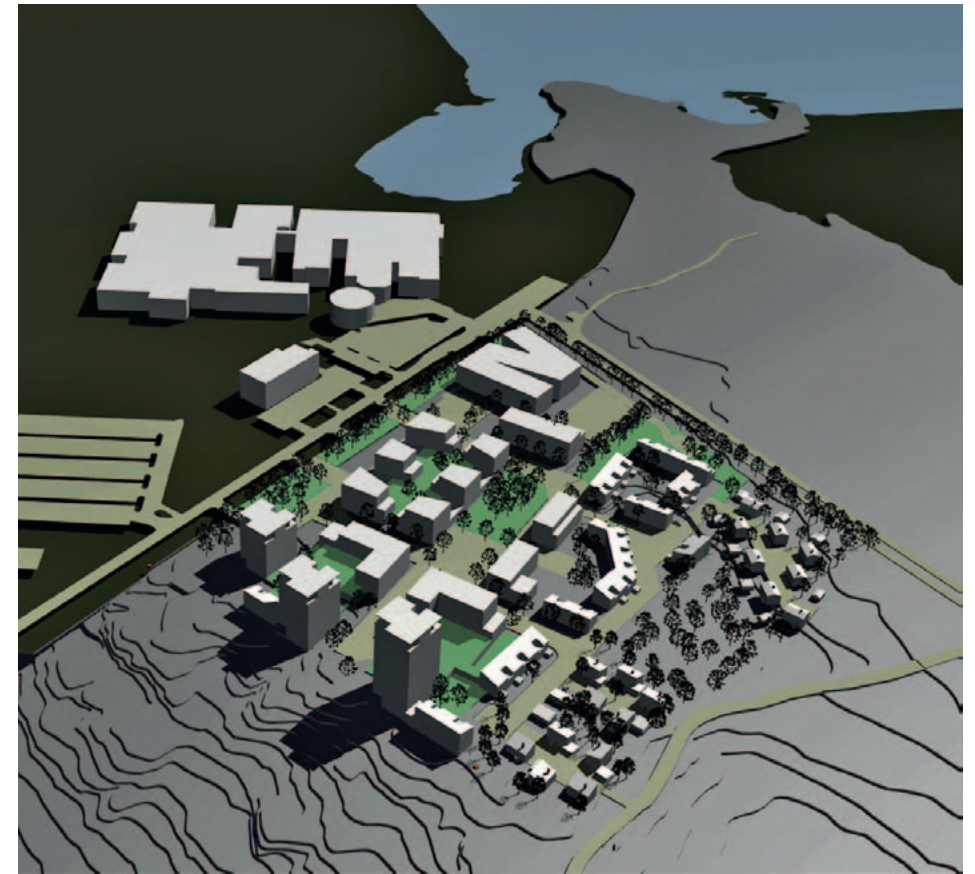
Toimittaja Paula Holmilan artikkeli Humanisti säveltää valolla¹⁶ esitteli kiinnostavasti uutuuskirjaa kansainvälisesti tunnetuimman

¹⁵ Sairaalanmäen asemakaava (vahvistunut 28.7.2023). Verkko-osoite: <https://www.seinajoki.fi/asuminen-ja-ymparisto/kaupunkisuunnittelu-ja-kaavoitus/ajankohtaiset-asetukset/huhtala-korttelit-30-69-76-entisen-sairaanhoidon-oppilaitoksen-tontti-koskenalantie-17-14049/>. Viitattu 29.9.2023.

¹⁶ Holmila, Paula. 2023. Humanisti säveltää valolla. *Helsingin sanomat* 5.8.2023, B 8.

Kuvakooste Sairaalanmäen suunnitelmasta. Ylinä Jouppilanvuorelta näkymä Aalto-keskukselle. Alla potentiaaliset näkymät XVI:n kerroksen asunnoista ympäristöön. Asumista luonnon ja taiteen keskellä. Pyrkimyksenä on ollut se, että jokaisesta asunnosta näkyisi hienot ja pitkät näkymät maisemiin sekä julkista taidetta, jolla vahvistetaan alueen identiteettiä. (Kuvat: Tiina Leppänen)

Mallikuva Sairaalanmäen alueesta, jossa yhdeksän korttelia kiertyvät julkisten tori- ja aukiotilojen ympärille. Rakennetun ja rakentamattoman välillä on selvät rajat.

nykyarkkitehtimme, akateemikko Juha Leiviskän 2000-luvun tuotannosta. Artikkelissa kerrotaan Leiviskän harmittelevan, ettei hän ole päässyt toteuttamaan Suomeen taidemuseoita yhtä (Lapuan taidemuseo vanhaan Paukkuun) enempää, vaikka kilpailuehdotuksia riittääkin. Harvinaisena herkkuna kirjassa tuo-

daan esiin myös mestarin palkitsemattomat kilpailuehdotukset ja niiden mukana Leiviskän kaksi uudehkoa taidemuseoehdotusta Tampereelle.¹⁷

Tampereella olisi tosiaan ollut oiva tilaisuus saada kansainvälisesti kiinnostavaa taidemuseoarkkitehtuuria, kun maailmalla palkittu maestro ilmoitti kesällä 2015 silloiselle, mutta nyttemmin lopetetulle kaupunkikehitykselle haluavansa suunnitella vielä yhden julkisen rakennuksen – taidemuseon vanhaan kotikaupunkiinsa

¹⁷ Elina Standertskjöld et al. Juha Leiviskä 2000–2022. Suomen arkkitehtuurimuseo, mfa.fi. Helsinki, 2022. s. 204–209.

Akateemikko Juha Leiviskä (oik.) esittelee Tampereen kaupunkikehitysjohtaja Kari Kankaalalle ideaansa Tampereen Taidemuseon laajennukseksi 30.6.2015. Kaupunkikehitysyksikkö oli kiinnostunut tilaamaan kansainvälisesti palkitulta arkkitehdilta taidemuseon Tampereelle, sillä Leiviskä ei ollut saanut tilaisuutta suunnitella yhtään työtä entiseen kotikaupunkiinsa. Jos tämä olisi hyväksytty, ratikkakin kulkisi nyt kahden akateemikon julkisten rakennusten – Pietilän Kalevan kirkon ja Metso-kirjaston sekä Leiviskän taidemuseon – välillä. Kuva: Tiina Leppänen

Tampereelle. ”Amurin poikana” Leiviskä oli perehtynyt aiheeseen jo vuosikymmeniä sitten taidemuseon entisen johtajan Anneli Ilmonen aloitteesta. He halusivat tavallista parempaa arkkitehtuuria.

Toisin kävi, sillä kaupunginjohto ja kaavoitus hylkäsivät kaupunkikehityksessä tehdyn ehdotuksen kutsua maailmankuulu arkkitehti toteuttamaan taidemuseon laajennus, jota hän oli jo luonnostellut. Sen sijaan pidettiin parempana järjestää vuonna 2016 aiheesta yleinen arkkitehtuurikilpailu, jossa taidemuseon lisäksi tuli suunnitella myös kerrostaloja viereen tulevalle ratikkareitille Pyynikintorin kupeeseen. Kerrostaloista saaduilla tuloilla kustannettaisiin julkinen taidemuseorakennus. Tämä tie käytiin loppuun sillä, pormestarikoalitiio löysi poliittisen sovun ja hylkäsi pitkään kritiikin kohteena olleen kaavaehdotuksen asukkaiden vaatimuksesta kesällä 2023, ja kaavatyö joudutaan aloittamaan uudelleen.¹⁸

¹⁸ Haapala, Riina. 2023. Tampereen kiistellyn asemakaavaan muutos – Heinätorin täydennysrakentamisesta luovutaan. *Tampereilainen*, 9.6.2023.

Myös tätä on Tampereen ylistetty päätöksentekokyky. Tämä on vain yksi esimerkki siitä, miten Suomessa parhaat arkkitehtimme on sivuutettu persoonattoman kiinteistökehityksen tieltä. Onko nykyisessä kaupunkikehityksen ilmapiirissä edes mahdollista saada aikaan kansainvälisen tason arkkitehtuuria ja julkista taidetta? Ei, jos arkkitehtien ammattikunta ei toimi ammattieettisesti, kollegiaalisesti ja puolusta äänekkäämmin yleistä etua.

Tampereella järjestettiin myös toinen asukkaita hätkähdyttänyt kilpailu, jossa pidetty Sara Hildénin taidemuseo on tarkoitus siirtää Särkänniemestä Näsijärven rannalta Finlaysonin alueelle keskustaan. Vuonna 2020 järjestettyyn kilpailuun tuli jopa 472 ehdotusta uudesta taidemuseorakennuksesta, jonka omistavat nyttemmin työeläkeyhtiö Varma, Tampereen kaupunki ja Sara Hildénin säätiö.¹⁹

Monet ovat sitä mieltä, että nykyistä vuonna 1979 valmistunutta museorakennusta voitaisiin kehittää edelleen nykyisellä paikallaan Särkänniemessä, jonka Tampereen kaupunki on aikanaan museolle luovuttanut ja jonka miljööttä jopa Hollywood-tähti Brad Pitt on taannoin ihastellut.²⁰ Siirron syyksi on mainittu se, että museo toisi kaivattua elinvoimaa kuihtuvalle läntiselle keskustalle ja Finlaysonin alueelle.²¹ Kansainvälistä modernismia ja nykytaidetta esittelevä Sara Hildénin taidemuseo on tällöin nähty ensisijaisesti talouden veturina eikä taiteen paikkana. Liian paljon historiallista ja nuorempaakin rakennusperintöä puretaan edelleenkin kaupunkikehittämisen ja talouden nimissä, eikä aina tunnisteta niissä piileviä taiteellisia arvoja. Tampereen Sara Hildénin taidemuseon kesänäyttely 2023 Teos tilassa, tila teoksessa oli taidemuseon kannanotto museon siirtämisen ympärillä käytyyn keskusteluun ja se sai 40 taiteilijan voimalla ”pohtimaan tilan käsitettä taiteessa sekä sitä, miten taiteilijat ovat käsitelleet tilaan, rakenteeseen tai arkkitehtuuriin liittyviä kysymyksiä”.²²

¹⁹ Roth, Raili. 2021. Sara Hildénin museo muuttaa Tampereen keskustaan Finlaysonin alueelle, arkkitehtuurikilpailun voitti Lumen valo. *Helsingin sanomat*, 20.5.2021.

²⁰ Hankaniemi, Anu. 2022. Supertähdet Brad Pitt ja Nick Cave yllätyskäynnillä Tampereella: Esittelivät ensi kertaa, taustalla koskettava tarina, *Yle* 19.9.2022.

^{21,22} Hjort-Röntynen, Anna. 2023. Näyttelyjulkaisun alkusanat. *Teos tilassa, tila teoksessa* -näyttely Sara Hildénin museossa 9.6.–3.9.2023. Sara Hildénin taidemuseo, s.7–8.

Milloin rakentamisesta tulee rakennustaidetta ja julkisesta taiteesta merkittävää

Rakennus voi kohota rakennustaiteeksi, mutta myös hyväsuhteinen julkinen kaupunkitila rakennuksineen voi nousta merkitykselliseksi paikaksi onnistuneen mittakaavan, tilamuodostuksen, valon ja näkymien, materiaalien, julkisen taiteen tai kaupunkimaiseman osana, jonka ihmiset tunnistavat ja ottavat omakseen. Usein nämä teokset kohoavat ylempien aiheiksi ja paikkakuntiansa symboleiksi ja ne tunnistetaan ikonisina rakennuksina, muistetaan tunnetuista suunnittelijoistaan ja taiteellisista elementeistään. Osa näistä tunnistetaan yhteiseksi kulttuuriperinnöksi. Niissä on jokin suurempi viesti, joka puhuttelee ajasta riippumatta.

Kunnianhimoisimman arkkitehtuurin ja julkisen taiteen synnyttämiseksi tarvitaan näkemyksellisen kaupunkisuunnittelun lisäksi usein kilpailuja. Lisäksi vaaditaan eri osapuolien – tilaajan, toteuttajan, suunnittelijan ja osallisten – vahva tahto yhteisen hyvän edistämiseksi sekä vähän onnea. Kaikki tämä kaavojen valmistelu, suunnittelu, kilpailutukset ja hankinnat vahvistetaan lopulta poliittisilla päätöksillä, joskus niin oikullisen demokratian hengessä.

Pitkäjänteisen kaupunkisuunnittelun, arkkitehtuurin sekä julkisen taiteen edellytyksenä on tavallisemmin kulttuurimyönteinen kuntien valmistelu ja poliittinen päätöksenteko ympäristöstä, jota toteutetaan myös julkisilla verovarilla. Nyttemmin laajoja hankekokonaisuuksia tuotetaan erilaisilla kumppanuuksilla ja allianssimalleilla. Voidaan siis todeta, että hyvän ympäristön ja taiteen puolesta täytyy puhua ja usein taistellakin.

Kirjoituksessa esitetyt näkemykset ovat kirjoittajan omia, eivätkä välttämättä edusta Seinäjoen kaupungin kantaa.

Lähdekirjallisuus:

- Aaltonen, Markus. 2004. *Näkyhän se varmasti. Alvar Aalto ja Seinäjoki*. Jyväskylä, Gummeruksen kirjapaino Oy, 2004.
- Hjort-Röntynen, Anna et al. 2023. *Näyttelyjulkaisu: Teos tilassa, tila teoksessa -näyttely Sara Hildénin museossa 9.6.–3.9.2023*. Sara Hildénin taidemuseo.
- Isohanni, Tuula. 2006. *Arabia, Arabia. Taiteellinen toiminta osana asuinympäristön suunnittelua, tapaus Arabianranta*. Jyväskylä, Gummeruksen kirjapaino, 2006.
- Mäntysalo, Raine ja Kaj Nyman. 2001. *Kaavoitus – suunnittelua? Suunnittelun patologioita maankäyttö- ja rakennuslain sovelluksissa*. Oulun yliopistopaino, Oulu 2001. verkkojulkaisu: <http://jultika.oulu.fi/files/isbn9514265629.pdf>. Viitattu 29.9.2023.
- Shone, Tom. *The Nolan Variations*. Alfred A. Knopf, New York 2020, s.330.
- Standertskjöld, Elina et al. *Juha Leiviskä 2000–2022*. Suomen arkkitehtuurimuseo, mfa.fi. Helsinki, 2022. s.204–209 ja 2020–23.

Videolinkit Sairaalanmäen suunnittelualueesta:

- <https://youtu.be/kmwUZhypRhU>
Sairaalanmäen asuntoalue kaupunkirakenteessa
- <https://youtu.be/de4ldspwjaY>
Kaupunkimallitutkielma Koskenalantietä pitkin
- <https://youtu.be/3FRR6ZV8Fpc>
Uuden sairaalan helikopterin laskeutumisalusta

Tiina Leppänen on tamperelainen arkkitehti, kaupunkisuunnittelija ja kaavoittaja, joka on työssään perehtynyt erityisesti täydennysrakentamisen problematiikkaan. Hän on 30-vuotisen uransa aikana osallistunut useisiin arkkitehtuurikilpailuihin, saanut stipendejä, palkintoja ja apurahoja sekä pitänyt näyttelyitä yhdessä miehensä arkkitehti Simo Kaarsalon kanssa mm. teemalla epäpaikoista elinvoimaa.

Tekninen tuottaja valotaideteos- prosessissa taiteilijan ja tilaajan yhdistäjänä

Johdanto

Olen työskennellyt lähes kaksikymmentä vuotta valaistusalalla valaistussuunnittelijana, pääsääntöisesti sisätila-, julkissivuja aluevalaistuksen parissa. Tässä ajassa olen ennättänyt nähdä monen asian muuttuneen valaistus- ja rakennusalalla. Mielestäni yksi ilahduttavimmista muutoksista on ollut ylipäättään valon arvostuksen nouseminen omaksi, tärkeäksi elementikseen. On ollut myös aika, jolloin rakennusprojekteissa valaistussuunnittelu on koettu sähkösuunnittelulle alisteisena osa-alueena, ja suunnitelmiin on sijoitettu valaisimia siinä missä pistorasioitakin, ilman että esimerkiksi valon kykyä luoda tunnelmaa tai sen laadullisia ominaisuuksia on juurikaan mietitty. Valaistuksesta puhuttaessa kaupunkisuunnittelussa tulee monelle mieleen katu- tai aluevalaistus, ja sisävalaistuksessa taas riittävä valonvoimakkuus esimerkiksi työn suorittamista varten. Valaistuksen arvostuksen sekä teknisen kehityksen myötä valon käyttö on monipuolistunut. Myös valon fysiologiset vaikutukset ovat nousseet ihmisten tietoisuuteen. Valaistuksen arvostuksen nousemisesta kertoo mielestäni myös ne seikat, että valaistussuunnittelijoiden määrä on lisääntynyt rakennusalalla, ja lähes jokaisessa isommassa rakennusalan suunnitteluyrityksessä on nykyisin oma valaistusosastonsa.

Näkyvyyden ja turvallisuuden lisäksi valaistuksella haetaan myös omaleimaisuutta ja erottuvuutta. Näistä esimerkkeinä voisi mainita mm. Kruunuvuorenrannat Helsingissä sekä Savilahden alue Kuopiossa. Myös Loviisan asuntomessuilla vuonna 2023 valaistus oli yksi pääteemoista.

Lisääntyvä valotaide

Valo- ja mediataiteen lisääntynyt käyttö on yksi keino luoda alueelle valaistuksen avulla omaleimaisuutta ja tunnistettavuutta. Valo- ja mediataide on suhteellisen tuore tulija taidekentällä verrattuna esimerkiksi perinteisempiin taidemuotoihin, kuten kuvanveistoon tai maalaukseen. Valo- ja mediataideteokset ovat lisääntyneet sekä pysyvinä taideteoksina, että myös hetkellisinä valotaidetapahtumina. Suomen talvi on pitkä ja pimeä, mikä luo otolliset olosuhteet valotaidetapahtumille piristämään talven kaamosta ja samaan ihmiset liikkeelle kodeistaan. Ajattelen, että viime vuosina valotaiteen osuus on noussut taidekentällä tietotaidon lisääntymisen myötä, mutta myös teknisten ratkaisujen kehittyessä ja saatavuuden parantuessa.

Koen, että yksi signaali Suomessa valotaiteen vakinaistumisessa osaksi taidekenttää on Suomen valotaiteen seuran perustaminen. Seura perustettiin viisi vuotta sitten edistämään valotaiteen ja sen tekijöiden asemaa Suomessa. Yksi osa seuran toimintaa on myös valotaidepankki BLAF'in (Best of Light Art in Finland) pyörittäminen, minkä avulla halutaan mahdollistaa valotaiteen yksinkertainen löydettävyyttä sekä hankintapäätösten helpottaminen.¹

Tämä artikkelini syntyi tarpeesta auttaa ja mahdollistaa uusia (julkisen taiteen) valotaideteoksia sujuvoittamalla prosesseja ja sitä kautta madaltaa hankintapäätöksiä. Muun muassa kuluvan vuoden aikana omassa työssäni on tullut vastaan tilanteita, jossa tilaajalla on ollut kiinnostus yhdistää valotaideteos suunnitteilla olevaan uudiskohteeseen, mutta valitettavasti asian edistäminen on lopulta tuntunut tilaajista niin monimutkaiselta, että oli helpompi vain luopua ajatuksesta.

Valotaide on laaja käsite ja artikkelini kannalta keskiössä on taide, missä valolla on teoksessa oma itseisarvonsa: ilman sähköä teoksen kokonaisilme muuttuisi niin radikaalisti, ettei sitä enää

¹ Suomen valotaiteen seura 2023

tunnistettaisi samaksi taideteokseksi. Tai vaihtoehtoisesti, koko teosta ei olisi olemassa ilman sähköä. Toki ei pidä unohtaa, että on olemassa muitakin valonlähteitä kuin keinovalo, mutta niitä käytetään niin harvoin valotaideteoksissa, että jätän ne artikkelini ulkopuolelle. Koska valo- ja mediataiteessa on paljon yhtäläisyyksiä ja teoksissa voi olla aspekteja kummastakin, on rajan vetäminen valotaiteen ja mediataiteen välillä vaikeaa. Onko projisoitu teos valoa vai mediaa? Entäpä jos valotaideteokseen kuuluu äänimaisema, onko teos silloin enää valotaideteos? Tähän perustuen koen, että artikkelissani käsittelemä tekninen tuottajuus ei rajoitu vain valotaiteeseen, yhtä lailla se on relevantti osa-alue myös mediataiteen kentällä – toki ottaen huomioon alan omat erikoispiirteensä. Koska media-, valo-, ja miksi ei myös äänitaidekin, ovat osittain käsi kädessä kulkevia taiteen lajeja, olen artikkeliani varten halunnut kuulla myös mediataidekentällä toimivia henkilöitä.

Luoko tekniikka (lisä)ongelmia?

Valotaiteeseen, kuten myös mediataiteeseen, liittyy kiinteästi sähkötekniset osa-alueet lopputuloksen onnistumisen kannalta. Juuri teknisyytensä vuoksi valo- ja mediataide taidemuotoina eroavat oleellisesti perinteisimmiksi taidemuodoiksi koetuista taiteen aloista, kuten esimerkiksi jo aiemminkin mainituista kuvanveistosta tai maalauksesta.

Taiteilijoille tekniset asiat eivät välttämättä ole niitä vahvimpia osa-alueita, eikä niin tarvitse ollakaan. Samaan aikaan taideteoksen tilaajat ovat uuden edessä, koska teoksen vaatima tekniikka tulee ottaa huomioon ympäröivässä tilassa. Myös taideteoksen elinkaari muuttuu, kun teokseen kuuluu elektronisia komponentteja ja muita helposti vikaantuvia ja rikki meneviä elementtejä. Alan teknisyyden voi myös aiheuttaa kielimuurin taiteilijan, tilaajan ja rakennuttajan välillä. Tekninen sanasto poikkeaa totutusta sanastosta taidekentällä. Tässä kohtaa kuvioon tulee tekninen tuottaja, jonka tehtävänkuvana olisi toimia taiteilijan ja rakennuttajan rajapinnassa osapuolia yhdistävänä osatekijänä, osittain myös toistensa tulkkeina. Tuottajan toimenkuvaan ei sinänsä kuulu taiteellinen osaaaminen tai hankinnoista päättäminen, eikä välttämättä tekninen nippelitieto, vaan hän toimii kaikkien näiden asioiden välimaastossa ratkaisuja etsien.

Tätä ajatusta tukee myös Elisa Hillgenin lopputyössään esille tuoma näkemys, että valotaiteen koordinoinnilla on jo nyt paljon kysyntää, ja tulevaisuudessa vielä enemmän, valotaiteen jalansijan vahvistuessa.² Tämä pätee myös julkisen taiteen puolella. Esimerkiksi kuvataiteen saralla taiteilijoiden rinnalla toimii managereja, agenteja ja kuraattoreita, kun taas valotaiteen puolella vastaavia ammatteja ei olla vielä totuttu näkemään laajassa mittakaavassa, eivätkä toimenkuvat ole selkeästi muotoutuneet.

Kysely

Tässä artikkelissani haluan paneutua valo- ja mediataiteen tuottajan tilanteeseen: kaivataanko kentällä teknistä tuottajaa sekä minkälaista asiantuntijuutta ja erikoisosaamista tuottajalta toivotaan.

Lisätäkseen tietämystäni aiheesta loin kyselyn Internet-pohjaisella Webropol-ohjelmalla. Koin tärkeäksi saada valotaiteen saralla, mutta eri työnkuviissa työskenteleviltä ihmisiltä, nykyhetken perustuvaa ensikäden tietoa. Kyselyni oli auki maaliskuusta elokuulle vuonna 2023. Jaoin kyselylinkkiä verkostojeni kautta, valo- ja mediataideyhdistysten kautta sekä ottamalla suoraan yhteyttä mielenkiintoisiin, aiheen parissa työskenteleviin tahoihin. Kyselyn myötä toivoin saavani laaja-alaisesti vastauksia valo- ja mediataidekenttien eri osa-alueilta: niin taiteilijoilta, tuottajilta, tilaajilta, urakoitsijoilta kuin myös rakennuttajiltakin. Halusin pitää kyselyyni käytettävän vastaamisajan kohtuullisena, mikä luonnollisesti vaikutti kysymysten määrään. Kyselyn kysymykset jaottelin taustoittaviin kysymyksiin ja asiakysymyksiin. Näin sain käsityksen, painottavatko valo/mediataidealalla eri taustaiset ihmiset eri asioita vai koetaanko esimerkiksi ongelmat samankaltaisena riippumatta siitä, missä positiossa ihminen työskentelee valotaidekentällä. Aiheeni mukaisesti asiasisältökysymykset perustuivat tekniseen tuottajuuteen sekä siihen, millaista ammattiosaamista tuottajalta toivotaan ja arvostetaan – sekä millaista apua olisi aiemmin kaivattu. Jotta voi saada ratkaisun, tarvitsee ensin määritellä ongelma. Kyselyssäni halusin myös kerätä tietoa siitä, mitkä asiat koetaan vaikeaksi valotaiteen hankkimisen suhteen.

² Hillgen 2022

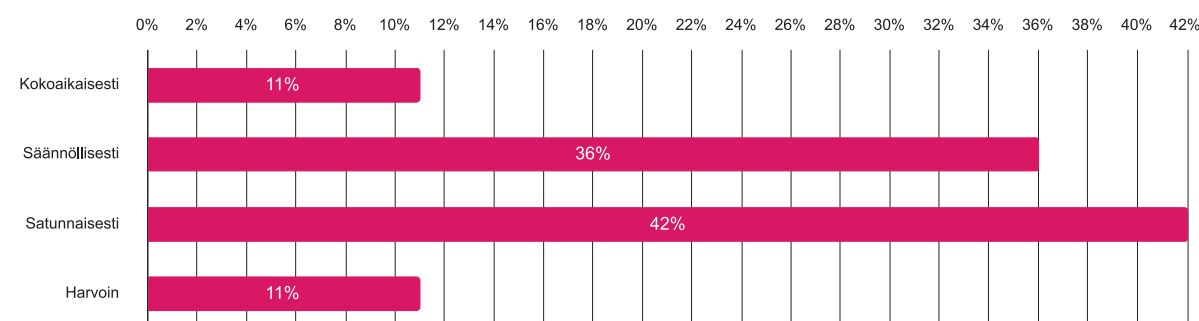
Koska teknisen tuottajan työnkuva on Suomessa melko tuore ja jäsentymätön, peräti ammattinimikekin vaihtelee, halusin käyttää tilaisuutta hyväksi ja kysyä yleistä mielipidettä liittyen teknisen tuottajan toimenkuvan ammatillisiin seikkoihin, kuten nimikkeistöön ja työsuhteeseen.

Vastaukset

Sain kyselyyni 36 kappaletta vastauksia, osa vastasi nimettöminä ja osa omalla nimellään. Eniten vastauksia sain taiteilijoilta. Tämä johtunee siitä, että heidän suuntaansa löysin parhaimmat kanavat. Toiseksi eniten sain vastauksia henkilöiltä, jotka työskentelevät projekteissa tuottajina, kuraattoreina tai konsultteina. Kolmanneksi eniten vastaajista työskenteli rakennuttajina sekä aloilla, joita ei ollut listassani määritelty. Ilahduttavasti myös joi-tain vastauksia tuli taiteen hankkijoilta ja tilaajilta, infrapuolen suunnittelijoilta sekä jo nyt teknisenä tuottajana/kuraattorina/konsulttina toimivilta henkilöiltä. Vastaajien organisaatiot olivat vaihtelevia: vastaajia työskenteli muun muassa yliopistomaailmassa, hyvinvointialueilla, Senaatti-kiinteistöllä, kaupungeilla, museossa, valotaiteen seurassa, rakennuttamisalan suunnittelutoimistoissa ja valaistussuunnittelutoimistossa.

Työskentelekö valo/mediataiteen parissa

Vastaajien määrä: 36, valittujen vastausten lukumäärä: 36

Taulukko 1: Suurin osa vastaajista työskentelee valotaiteen parissa satunnaisesti, toiseksi suurin ryhmä säännöllisesti ja loput vastaajista joko kokoaikaisesti tai harvoin.

Nimike ja tarve

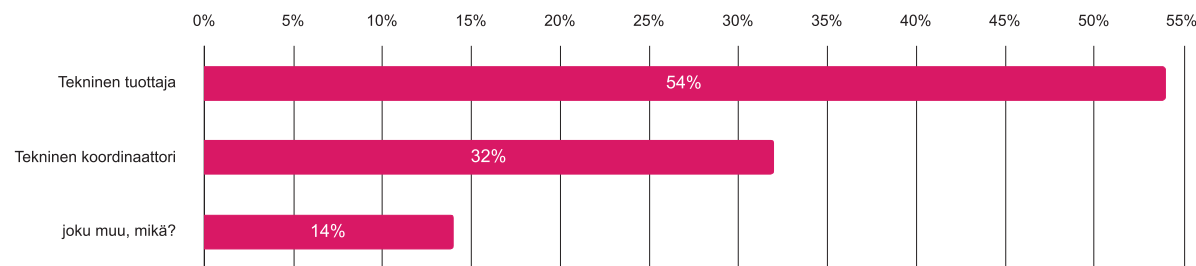
Mielestäni jo se asia, että ammattinimike ei ole vakiintunut, kertoo kuinka uusi ja vielä strukturoimaton tilanne on tällä hetkellä. Kysyttäessä, kuvaako tehtävää paremmin tekninen tuottaja vai tekninen tuottaja, vastaajista yli puolet koki, että tekninen tuottaja olisi sopivin ammattinimike. Toisaalta vastauksissa oli hajontaa kummankin annetun vaihtoehdon välillä.

Voi olla, että ihmiset kokevat nimikkeissä myös sävyeroja. Esimerkiksi tuottaja koetaan perinteisesti luovilla aloilla mm. budjetoinnista ja aikataulutuksesta vastaavana tahona, mikä taas ei täysin vastaa teknisen tuottajan toimenkuvaa valotaiteessa. Edeltä mainittujen vaihtoehtojen lisäksi nimikkeeksi on vastaajien toimesta ehdotettu taidetuottajaa sekä valaistussuunnittelijaa. Selkeyden vuoksi puhun artikkelissani tästä eteenpäin teknisestä tuottajasta, koska valtaosa vastaajista koki sen omimmaksi.

Kyselyn vastaajista selkeä valtaosa koki, että valo- ja media- taiteen projekteihin tarvitaan teknistä tuottajaa. Avoimissa vastauksissa mainittiin, että teknistä tuottajaa tarvitaan välikätenä ja sanallistajana, lisäksi useammassa vastauksessa koettiin teknisen tuottajan helpottavan nimenomaa taiteilijan työtä. Vastaavasti taas kaksi vastaajaa oli sitä mieltä, ettei tuottajaa tarvita. Toinen kielteisen vastauksen antanut vastaaja pohti avoimessa vastauksessaan, että projektin valaistussuunnittelijalla on jo projektissa tarvittava osaamista. Loput vastaajista eivät osanneet ottaa kantaa, onko tekniselle tuottajalle tarvetta valo- ja media- taiteen projekteissa.

Mikä ammattinimike kuvaa parhaiten mielestäsi toimenkuvaa

Vastaajien määrä: 35

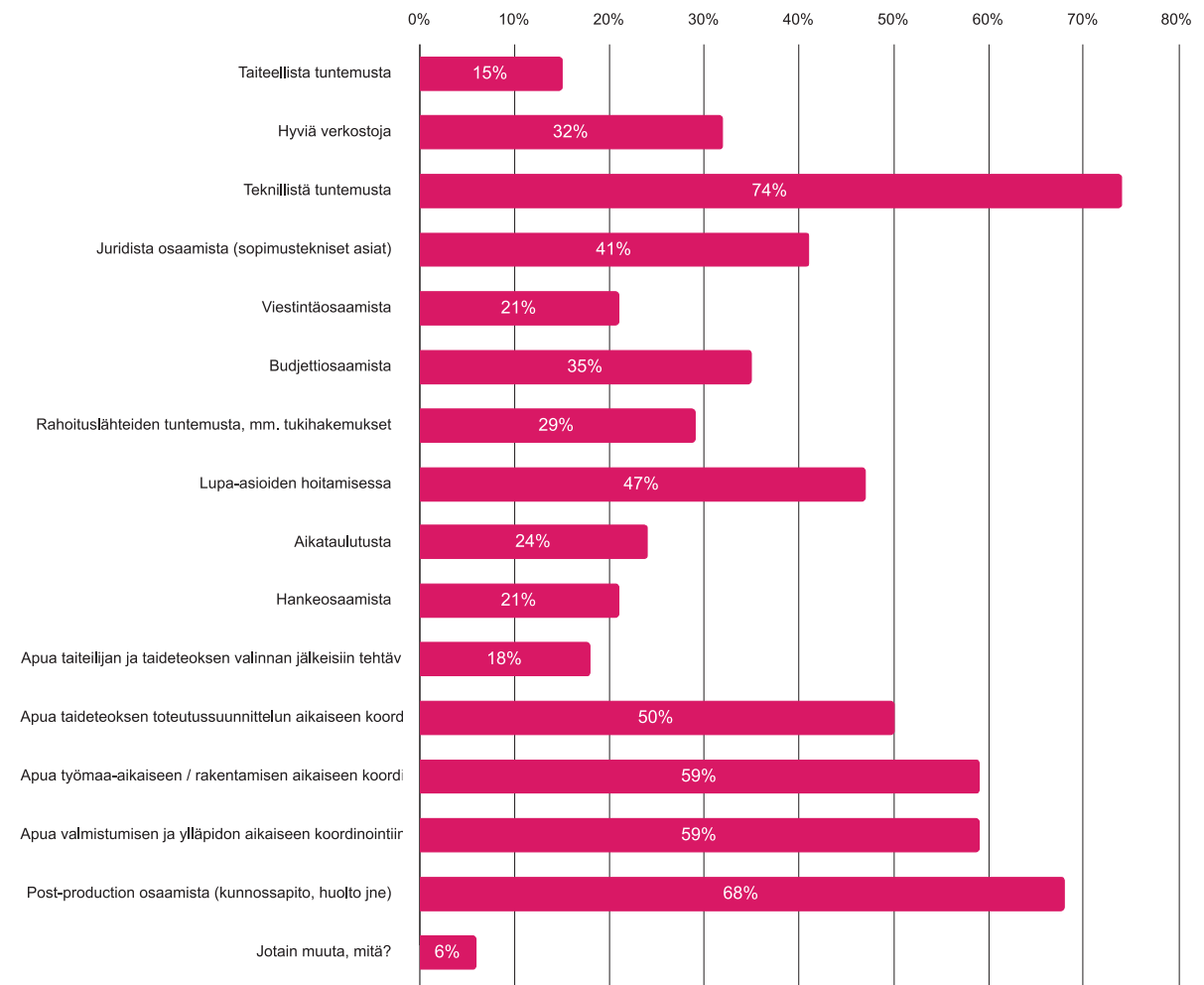
Taulukko 2: Selkeä enemmistö koki työkuvaavaavimmaksi nimikkeeksi teknisen tuottajan.

Teknisen tuottajan osaamisalueet

Kysyessäni millaisia taitoja/osaamisalueita tekniseltä tuottajalta toivotaan, seitsemän tärkeimmäksi koetun osa-alueen välillä oli vain pientä hajontaa. Vastausten perusteella tärkeimmiksi osa-alueiksi koettiin tekninen tuntemus ja sähköturvallisuusmääräykset, aikataulutus, kommunikointi eri tahojen välillä, taideteoksen

Millaista ulkoista osaamista kaipaavat omassa työssäsi liittyen valo/mediataiteen projekteihin

Vastaajien määrä: 34, valittujen vastausten lukumäärä: 205

Taulukko 3: Taulukosta näkyy vastaajien toiveet siitä, millaista apua vastaajat kaipaavat omaan työhönsä liittyen valotaiteeseen.

toteutus suunnittelun aikainen koordinointi sekä työmaa-aikainen koordinointi, mutta myös valmistumisen ja ylläpidon aikainen koordinointi ja post-production osaaminen. Teknisen tuottajan vähiten tärkeiksi osa-alueiksi koettiin taiteellinen tuntemus sekä rahoituslähteiden tunteminen. Post-production-termillä tarkoitetaan tässä tapauksessa teoksen valmistumisen jälkeen tapahtuvia tehtäviä, liittyen esimerkiksi teoksen huoltoon ja kunnossapitoon.

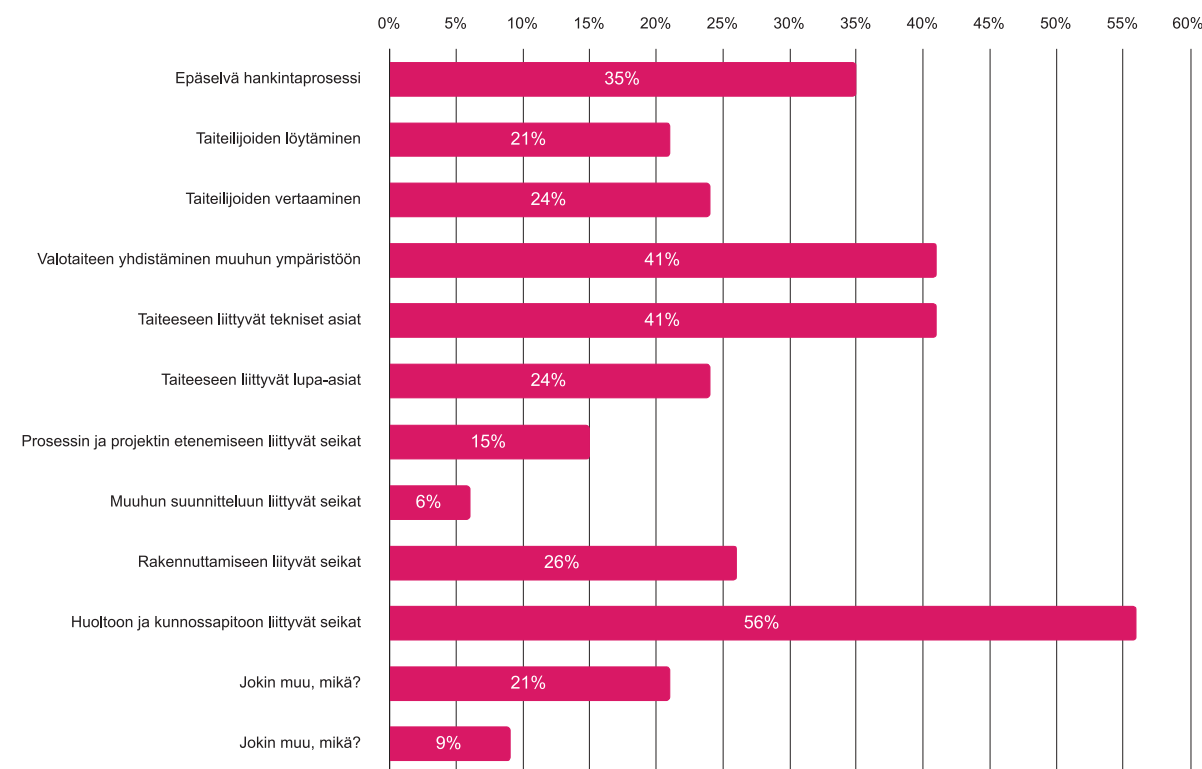
Myös kysyttäessä, minkälaista ulkoista osaamista kaipaisit omassa työssäsi liittyen valotaideprojekteihin, korostuivat samankaltaiset vastaukset kuten edellisessä kysymyksessäkin. Vastausten mukaan eniten ulkopuolista osaamista kaivataan teknisten asioiden kanssa sekä post production -tietämystä. Vähiten kaivataan tuottajalta taiteellista osaamista. Mielestäni vastausten painotuksista näkyy tässäkin kohtaa se, että vastaajista neljännes työskentelee valotaiteen projekteissa taiteilijoina, toisella otannalla vastausten painotukset voisivat olla hieman erilaiset.

Miten aiemmin olisi onnistuttu paremmin?

Vastaajien vastaukset noudattelivat jälleen samaa linjaa, kun pyysin kuvailemaan esimerkkejä siitä, millaista apua tekniseltä tuottajalta vastaaja olisi kaivannut aiemmissa projekteissaan. Jotta projekti olisi sujunut paremmin, teknistä tuottajaa olisi kaivattu muun muassa mahdollistamaan riittävä aika oman taiteellisen työn tekemiseen, yhteydenpidon ja yhteistyön sujuvoittamiseen eri tahojen välillä sekä teknillisten asioiden ratkomiseen. Mutta oli vastauksissa mukana myös keuhakin; yhden vastaajan kaikki projektit, joissa mukana oli ollut tekninen tuottaja, olivat sujuneet hyvin. Mielenkiintoni herätti vastaus, jossa mainittiin, että projektissa olisi tarvittu apua potentiaalisten taiteilijaehdokkaiden löytämiseen. Samainen aihe nousi seuraavassa kysymyksessäkin esille: yli kolmasosa vastaajista koki, että tällä hetkellä valotaiteen hankkimisen esteenä on epäselvä hankintaprosessi. Vielä vaikeammaksi valotaiteen hankkimisessa koettiin taiteen ja muun tilan yhdistäminen muuhun ympäristöön sekä taiteeseen liittyvät tekniset seikat. Ehdottomasti suurimpana haasteena taiteen hankkimiselle yli puolet vastaajista koki teoksen huoltoon ja kunnossapitoon liittyvät seikat, kuten alla olevasta taulukosta näkee.

Mikä ovat mielestäsi tällä hetkellä valo/mediataiteen hankkimisessa haastavimmat seikat? (voit valita useamman)

Vastaajien määrä: 34, valittujen vastausten lukumäärä: 108

Taulukko 4: Vastaajat kokevat valotaiteen hankkimisessa haastavimmiksi seikoiksi huoltoon ja kunnossapitoon liittyvät asiat.

Yhtenäistä toivetta ei syntynyt vastaajien kesken siitä, mikä olisi toivotuin työsuhdemalli tuottajalle suhteessa projektiin. Reilu neljännes vastaajista koki, että parasta olisi, jos tuottaja olisi palkattu suoraan projektiin. Toisaalta toiseksi eniten koettiin, ettei vastaajille ollut väliä, miten asia on hoidettu. Työsuhteen muodoista palkkaus teknisemmän rakennusalan konsulttitoimiston kautta sai hieman enemmän kannatusta kuin palkkaus taiteellisen konsulttitoimiston kautta. Avomissa vastauksissa näyttäytyi mielenkiintoisesti se, että toinen vastaaja toivoi teknisen tuottajan olevan taiteilijan palkkaama, jolloin ristiriitailanteissa tuottaja pitää taiteilijan puolta. Toinen vastaaja taas ilmaisi, ettei ole väliä mikä teknisen tuottajan työsuhte on projektiin, kunhan tuottaja on tilaajan palkkaama. Eli teknistä tuottajaa

kaivataan prosessissa selkeästi muiden ominaisuuksien lisäksi myös omanlaisekseen juristiksi, eli tahoksi, jolta saa tukea omalle näkemykselleen ristiriitatilanteessa. Tämä oli teknillisen tuottajan työssä osa-alue, jota en osannut ennakoita ennen kyselyä. Samalla tämä oli mielestäni hyvä esimerkki siitä, miksi on tärkeää kysyä asioista suoraan asianomaisilta, vaikka kyselyt saattavat tuntua monimutkaisilta ja aikaa vieviltä ajatuksilta sekä kysyjille että vastaajille.

Ammattilaiset valotaidekentällä

Tekninen osaaminen nousi jälleen esille myös viimeisen varsinaisen kysymyksen vastauksissa. Tiedustellessani, mitä muita ammattilaisia kaipasit valotaiteen pariin, reilusti eniten, eli yli 70 % vastaajista, toivoi alalle teknistä ammattilaista vastaamaan laitteista ja asennuksista. Kolmasosa vastaajista myös kaipasi agenttia mm. teosten välitykseen sekä manageria toimimaan taiteilijoiden apuna. Vähiten ääniä sai tarve tapahtumatuottajalle. Koska nytkin luovilla aloilla agentit, managerit ja tuottajat tarakoittavat hieman eri tehtävänkuvia riippuen taiteen alasta, niin ainoastaan aika näyttää, tuleeko joku näistä toimenkuvista kiinteä osa valotaideprojekteja, vai jääkö jokin osa-alue vähemmälle huomiolle.

Kyselyni lopussa oli vapaa sana -osio, missä vastaajat pystyivät omin sanoin kirjoittamaan asiaan liittyvästä aiheesta. Olin hurjan ilahtunut, kuinka paljon tuli vastauksia myös tähän osioon, usein kun kyselyissä suositetaan rasti ruutu -vastauksia. Osa vastauksista liittyi itse kyselyyn ja sen sanavalintoihin sekä ajatuksiin mitä kyselyni aiheutti. Osa vastauksista liittyi itse valotaiteeseen. Ja hyvä näin, koska tarkoitus olikin, että vastaaja saa sanoa ääneen sen, mikä muutoin olisi jäänyt kyselyssä pimentoon. Jälleen avoimeen kirjalliseen kysymykseen oli tullut mielenkiintoa herättäviä, viisaita ajatuksia. Myös kyselyni tässä osiossa tuotiin esille, että tekniselle tuottajalle on tarvetta ja korostettiin, että tuottajan tulisi pitää nimenomaan taiteilijan puolta. Osittain samaa teemaa sivusi myös yksi vastauksista, missä painotettiin, että huonot projektit vähentävät kiinnostusta valotaiteeseen. Tämän vuoksi vastaajan mielestä tulisi panostaa projektiosaamiseen.

Yhden vastaajan näkemys mielestäni kiteytti sen, mitä tällä artikkelillani halusin tuoda esille. Vastaaja kirjoitti osuvasti, että

valotaiteen tekninen hankaluus voi olla suuri este sen hankkimiselle, varsinkin pysyvään käyttöön. Vastaajan mukaan tämä ongelma olisi mahdollista ylittää teknisen tuottajan roolin avulla.

Eräs mielenkiintoinen havainto nousi myös tämän viimeisen kysymyksen avoimista vastauksista. Useampi vastaaja oli nostanut esille valotaiteen kentän, sen monimuotoisuuden sekä sivunnut taiteilijan määritelmää hieman eri kulmista. Yksi vastaaja koki valotaidekentän hienoutena sen, että kentällä on ihmisiä moninai- sista eri taustoista ilman siiloutumista. Toinen vastaaja taas koki tilanteen päinvastaisena: hän näki kentän ongelmana sen, ettei kaikilla taiteentekijöillä välttämättä ole taidealkoulutusta ja teoksia tehdään enemmän näyttävyyden kuin sisällön perusteella. Tästä vastaajan mielestä lopputuloksena oli se, että valotaiteen laatu on vaihtelevaa, välillä jopa heikkolaatuista. Nämä vastakkai- set ajatukset herättivät minut miettimään, että valotaidekentällä profiloituminen taiteilijaksi on epämääräinen tie, koska mitään suoranaista koulutuspolkua ei ole valotaiteilijaksi. Lähimpänä taitaa tällä hetkellä olla Taide yliopisto valo- ja äänissuunnittelun koulutusohjelma, jossa tosin opetuksen painopiste on esittävien taiteiden parissa. Aiempaa vastausta pohtien, jos valotaiteilijalla tulee olla taidealan koulutus, niin lasketaanko mikä tahansa taidea- lan koulutuksen käyneet automaattisesti valotaiteilijaksi, vaikka koulutus olisi esimerkiksi käsityötaiteista ja teoksessa olisi osana valo? Vai tulisiko olla olemassa joku määräraja; kun ihminen teh- nyt tietyn määrän julkisia tai tapahtumissa esillä olleita valotaide- teoksia, niin hän voi määrittää itsensä valotaiteilijaksi riippumatta ihmisen koulutuksesta? Tähän asiaan minulla ei ole ratkaisua, ja tässäkin varmasti aika näyttää, miten nimikkeistö muokkautuu ajan saatossa. Itse pidän ajatuksesta, ettei asiasta tehdä liian eli- tististä ja sisäänpäin kääntyvää piiriä.

Yksi vastaaja oli myös kirjannut mielenkiintoisen näkemyk- sen, mikä herätteli ajattelemaan teosten materiaalista syntyvää ristiriitaa. Vastaajan kokemuksen mukaan valotaidetta haluttaisiin enemmän ja sitä erityisesti toivotaan hakuilmoituksissa. Tästä huo- limatta esim. prosenttitaideeseen kuitenkin valitaan usein kivi- tai metalliteos, koska ne koetaan huoltamisen ja toimivuuden kannalta helpommiksi. Toisaalta, usein myös nämä valitut kivi- ja metalli- teokset halutaan valaista. Näin ollen lopputulemana on, että tämä valittu teos tulee siltikin tarvitsemaan tekniikkaa ja teknistä toteu- tusta yhtäläillä kuin media- tai valotaideteos.

Reflektointi

Saamissani vastauksissani, riippumatta vastaajan taustasta, korostui selkeästi tarve tekniselle osaamiselle projektin eri vaiheissa ja varsinkin teoksen valmistumisen jälkeiselle huololle ja ylläpidolle. Teoksen elinkaareen vaikuttaa moni asia, eikä yhtä yleispätevää ohjetta saada tehtyä, mikä sopisi kaikkiin valotaideteoksiin teoksiin. Teoksen kunnossapitoon vaikuttaa muun muassa komponenttien rikkoutumisherkyys, tekniikan uusitavuus sekä uusien osien ja mahdollisten päivitysten saatavuus, teoksen sijainti sekä omistajuus. Museon sisätiloissa, eli muutumatottomissa, vakaisissa olosuhteissa oleva taideteos on todennäköisesti elinkaareltaan pidempi kuin ulkosalla oleva, esimerkiksi taloyhtiön omistama teos. Museoilla on resursoitu rahaa ja heillä on usein palkattua, osaavaa teknistä henkilöstöä huoltamaan taidetta. Toisaalta taas esimerkissäni olevalla taloyhtiöllä voi olla vaikeaa saada osakkeenomistajilta rahaa taideteoksen huoltoon ja ylläpitoon, kun muita rahaa vaativia huolto- ja korjaustöitä tarvitsee tehdä jo pelkästään asumiseen suoranaisesti vaikuttaviin kohteisiin. Jokaiseen muuttuvaan seikkaan teoksen elinkaaressa ei voi vaikuttaa, mutta hyvin pitkälle päästään, jos teoksesta on olemassa ja löydettävissä ajantasainen huoltokirja, ja teoksen kunnossapitoon on olemassa rahoitusta, motivaatiota ja tietoutta. Ja jälleen, tekninen tuottaja olisi oikea henkilö auttamaan näissäkin asioissa.

Kyselyssäni ilmennyt teknisen tiedon puute ei yllättänyt suhteessa siihen, millaista palautetta on kentältä kuultu. Myöskin Elisa Hillgenin opinnäytetyössä korostui sama lopputulema.³ Hillgenin lopputyöhön liittyneen kyselyn vastauksissa ilmeni, että kentällä on havaittavissa kuilu teknisen ja taiteellisen asiantuntemuksen välillä. Haasteen luo se, että mistä riittävän teknisiä henkilöitä saataisiin alalle, olisivatko he koulutukseltaan sähköasentajia tai sähkösuunnittelijoita – vai jotain muuta? Miten henkilölle saisi sähköpuolen osaamisen lisäksi myös ymmärrystä sekä taideprosesseista että rakennushankkeen toimintakuviosta – kummatkin kun ovat hyvin tapauskohtaisia kaiken lisäksi. Äkkiseltään näitä moniosaajia ei suoranaisesti putkahtele miltään koulutuslinjalta,

³ Hillgen 2022

vaan kokonaisuuteen vaikuttaa koulutuksen lisäksi vahvasti myös oma kiinnostus ja suuntautuneisuus opetella lisää. Toisaalta aina joitain palveluja voi ulkoistaa, jos oma tietotaito ei riitä. Oman käsitökseni mukaan myöskään valotaideprojektien tekninen tuottaminen, varsinkaan julkisen taiteen puolella, ei nykyisellään riittäne yksinään tuomaan pidempiaikaista toimeentuloa useammalle henkilölle Suomen mittakaavassa. Tämän vuoksi laaja-alaista osaamista tarvitaan, jotta tuottajilla olisi muitakin työskentelykanavia jatkuvuuden takaamiseksi.

Samalla, ja osittain ennalta arvattavissa oli tulema, että kyselyni perusteella valotaiteen hankkiminen koetaan monimutkaiseksi prosessiksi. Monimutkaisuus lienee yksi syy teknisen toteutuksen lisäksi, miksi valotaide jää usein perinteisempien taidemuotojen alle esim. taidehakukilpailuissa. Tätä ongelmaa on kiitettävästi lähtenyt ratkomaan Flash-valotaiteen seura valotaidepankin kautta. Pankin kautta seura haluaa madaltaa kynnystä tilaajan ja taiteilijan kohtaamiselle sekä tarjota kuratointi apua taiteilijoille teosprosessissa. Tämän vuoden uutuuksena on, että valopankin teosluokitukseen on lisätty julkinen taide, mihin voi hakea Suomessa sijaitsevalla, pitkäaikaisesti sijoitetulla julkisen taiteen teoksella. Vaikka julkisen taiteen teokset eivät ole välitettävissä, tuo niiden läsnäolo BLAF-katalogissa taiteilijalle näkyvyyttä ja ne arkistoituvat suomalaisen valotaiteen historiaan.⁴ Valopankki on ehdottoman oikea suunta muutoin kovin pirstaleiselle alalle. Valon ja median parissa työskentelee paljon taiteilijoita ja heidän tavoittamisensa olisi muutoin paljon vaikeampaa. Samoin valotaiteen seuralla on suunnitelmissa valotaiteen hankintaoppaan laatiminen, minkä avulla olisi tarkoitus selventää monimutkaiseksi koettuja prosesseja.

Teknistä tuottajaa kaivataan vastausten perusteella myös projektissa aikatauluttajaksi sekä eri yhteistyötahojen välillä toimivaksi sanansaattajaksi. Hyvä ja oikea-aikainen kommunikointi nostettiin usein esille vastauksissa, mutta mielenkiintoni herätti asia, että ristiriitatilanteet ja se kenen asioita tuottajan tulisi ajaa, ja puolia pitää, nostettiin esille varsinkin taiteilijoiden puolelta. Tarkemmin tietämättä, vastauksista voisi tulkita, että taiteilijat kokevat olevansa altavastaajina suhteessa tilaajaan ja/tai rakentajiin, jolloin heillä on tarve saada rinnalleen lisävahvistusta esimerkiksi

⁴ Suomen valotaiteen seura 2023

ristiriitatilanteisiin – näitä tilanteita kun tulee vastaan projekteissa säännöllisesti. Toisaalta, jos tuottajan palkan maksaa rakennuttajan edustama yhtiö, niin ristiriitatilanteessa käy äkkiä niin, että kenen leipää syöt, niin sen lauluja laulat. Joten lopulta sillä onkin suuri merkitys, miten tuottaja on asemoitunut suhteessa projektiin.

Summa summarum, jos nyt koet palavaa halua tekniseksi tuottajaksi valo- ja mediataiteen kentälle, niin positiivinen uutinen on, että sellaisia selkeästi kaivataan. Pystyäksesi hoitamaan työtäsi mahdollisimman hyvin, sinun tulisi tuntea tekninen puoli sekä mielellään sähköturvallisuusmääräykset. Osaamistasi arvostetaan vielä enemmän, jos osaat aikatauluttaa ja kommunikoida sekä hoitaa taideteoksen rakennusaikaisen koordinoinnin toteutussuunnitelusta aina post-production vaiheeseen. Vastausten perusteella osaamistasi kaivataan myös tulkkina ja yhteistyön rakentajana. Selvästikään ei ole väliä, oletko missä työsuhteessa projektiin, tärkeintä on, että olet mukana. Paitsi ristiriitatilanteissa, silloin sillä on väliä kuka maksaa sinulle palkan. Tervetuloa valon ja median maailmaan, täällä ei varmasti ole kahta samanlaista päivää ja projektia!

Kiitokset

Ensinnäkin isot kiitokset kaikille kyselyyni vastaajille, ilman teitä artikkeliani ei olisi! Kiitokset myös kaikille asiasta kanssani keskustelleille sekä kanssaopiskelijoille sparrailusta. Erityiskiitokset Suomen Valotaiteen seura sekä työnantajani Granlund Oy taustatuesta ja ajatustenvaihdosta!

Lähdeluettelo

- Hillgen, Elisa. 2022. Kulttuurialan YAMK opinnäytetyö. Turun ammattikorkeakoulu, taiteen uudet kontekstit koulutusohjelma. Saatavilla verkossa: <https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2022121530109>.
- Suomen valotaiteen seura. Best of light art in Finland. <https://www.valotaiteenseura.fi/blaf-haku>. Viitattu 29.9.2023.
- Suomen valotaiteen seura. Toiminta. <https://www.valotaiteenseura.fi/toiminta>. Viitattu 29.9.2023.

Tanja Silvennoinen (medianomi, muotoilija YAMK) on toiminut kaksikymmentä vuotta valaistussuunnittelun parissa, pääsääntöisesti valaistussuunnittelijana rakennetun ympäristön parissa, mutta myös esittävien taiteiden saralla. Ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon Silvennoinen suoritti palvelumuotoiluun erikoistuen. Tällä hetkellä hän on erityisen innoissaan tulevasta syksystä ja ensimmäisestä valotapahtumaan tulevasta valotaideteoksestaan yhteistyössä toisen taitelijan kanssa.

Väleissä – Näköaloja julkisen taiteen prosesseihin

Mukavuusalueeni on toimia väleissä. Kaupungin ja maiseman, julkisen ja yksityisen, teknisen ja luovan sekä suunnittelun ja taiteellisen tekemisen väleissä. Ehkä näin on aina ollut, vaikka en tietoisesti olekaan hakeutunut näihin yhdistäjän, ymmärtäjän, sillanrakentajan ja joskus välienselvittelijän rooleihin. Näen julkisessa taiteessa ilmiönä paljon samankaltaista tasapainottelua usean maailman välillä. Ehkä se siksi onkin aina kiehtonut minua ja vienyt myös ammatillisella polullani julkisen taiteen äärelle.

Seuraavassa kirjoituksessa pyrin jakamaan kokemuksiani julkisen taiteen prosesseista monessa eri roolissa ja sitä kautta pohtimaan keinoja julkisen taiteen edistämiseen, sen laadun ylläpitämiseen ja prosessien selkeyttämiseen. Toivon, että näköalani sekä suunnittelijan että taiteilijan rooleista avaa myös muille tekijöille entistä paremman kuvan niin sanotusti toisen osapuolen näkökulmasta. Kirjoituksellani etsin myös ymmärrystä siihen, miksi julkista taidetta on niin vaikea mukauttaa kaupungin muiden suunnitteluprosessien kaavoihin.

Julkinen tila avautuu

Olen koulutukseltani maisema-arkkitehti ja työskennellyt valmistumisen jälkeen nyt kymmenen vuotta erilaisten julkisten kaupunkitilojen suunnittelijana. Olen aina sanonut, että itselleni maisema-arkkitehdin tutkinto on taidetutkinto verhoiltuna teknilliseen viitaan ja aloitinkin opintoni silloisessa Teknillisessä korkeakoulussa.

Maisema-arkkitehdin tutkintoon onkin sisäänkirjoitettu ikään kuin kaksi maailmaa; teknillistieteellinen suunnitteluosaaminen ja taiteellinen ilmaisu. Se, miten nämä taidot maisema-arkkitehdin roolissa hyödyntää, on hyvin yksilöllistä.

Maisema-arkkitehtien ammattikunta Suomessa ei ole suuri, mutta on silti jakautunut hyvin laajasti erilaisiin hallinnollisiin, päättäviin ja suunnittelijan tehtäviin. Itse työskentelen hyvin vahvasti suunnittelijaroolissa. Julkisen tilan suunnittelussa minulle on erityisen tärkeää käyttäjälähtöisyys ja ekologinen sekä visuaalinen laatu. Koen, että maisema-arkkitehtuuri on poikkitieteellistä yhteistyötä, joka tehdään tiiviisti yhdessä katu-, rakenne-, hulevesi- ja liikennesuunnittelijoiden kanssa.

Maisema-arkkitehdin tehtävänä on yhdistää julkisessa tilassa niin liikenteelliset, tekniset ja ekologiset ratkaisut kuin käyttäjän kokemukselliset ja virkistykelliset tarpeet niin toiminnalliseksi kuin esteettiseksi kompositioksi. Alan koulutukseen kuuluu kokonaisvaltainen ympäristön hahmotus ja suunnittelu, aina suurmaisemasta jokaisen tilan pienempiin yksityiskohtiin. Suunnittelijalla tulee olla laaja tietämys monen eri tekniikkalajin osaamisesta ja kyky pitää tätä kokonaisuutta koossa.

Heijastus Porisontti-teoksen (Suvi Saastamoinen, Anssi Mäkinen, Teo Rinne ja Tapani Rinne, 2021) kautta Porin rautatieaseman alikulkutunnelissa.

Kuva: Suvi Saastamoinen.

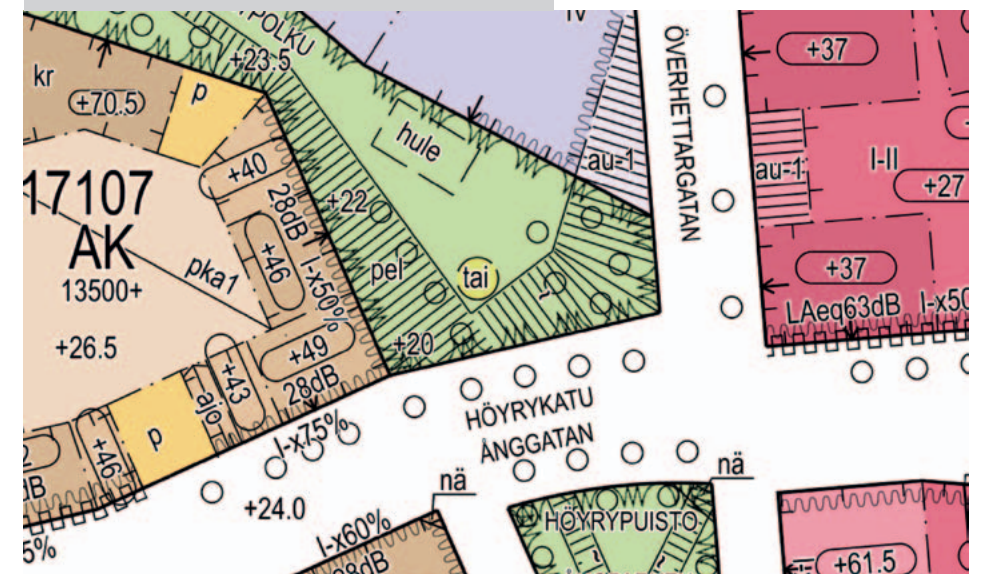
Taiteen paikka

Maisema-arkkitehdin kengissä olen kohdannut julkisen taiteen ensimmäisiä kertoja katkoviivalla rajattuna tilavarauksena kartassa, keskellä suunnittelualuetta. Taidevaraus hahmottuu tällöin suunnittelijalle lähinnä mustana aukkona keskellä muuten jo pitkälle suunniteltua kokonaisuutta, epämääräisenä elementtinä, josta ei ole sen tarkempaa tietoa tai johon ei ole mahdollisuutta vaikuttaa. Harmillisen usein tässä suunnitteluvaiheessa ei ole tiedossa julkisen taiteen tekijää, ei nimettyä taiteilijaa tai välttämättä edes taidemuotoa, joka auttaisi suunnittelijaa tilakokonaisuuden suunnittelussa. Jos taiteilijan valintaprosessi on kesken, se saattaa olla usein salaista ja muiden kuin suunnittelusta vastaavien organisaatioiden, kuten taidemuseon vastuulla, eikä tieto kulje suunnittelijalle saakka. Suunnittelijan tarve ja halu antaa itse julkiselle taiteelle rajoja, määrittäviä ja jopa muodonantoa on tällöin suuri.

Julkisen tilan suunnitteluprosesseissa tieto teoksen tekijästä ja muodosta tulee siis kokonaisuuden suunnittelijalle usein liian myöhään. Siihen saakka tilan suunnittelu on ollut taiteesta riippumaton mutta sen mahdollistavaa, eikä oikeasti limittyvää. Prosessin seuraava askel onkin valmiiden suunnitelmien sovittaminen

Asemakaavaote, jossa määritelty taiteen paikka (ympyröity tai-teksti) Pasilan Rata-pihakortteleiden alueelta.

Kuva: Data ja kartat © Helsingin kaupunki, kaupunkimittauspalvelut.

taideteoksen ympärille tai toisessa tapauksessa valmiin taideteoksen sovittamista ympäristön suunnitelmaan. Lopputulos voi olla joko onnistunut tai epäonnistunut, mutta uskon että varminkin hyvään lopputulokseen päästäisiin, jos suunnittelija ja taiteilija pääsisivät mahdollisimman aikaisessa vaiheessa saman työpöydän ja tilan ympärille.

Julkisen taiteen tilan suunnittelussa yhdistyy kaksi maailmaa ja kulttuuria; rakennetun ympäristön ja arkkitehtuurin maailma sekä taidemaailma. Mitä kauemmin suunnitteluprosessissa nämä maailmat pidetään erillään, sitä enemmän niiden väliin syntyy oletuksia ja kitkaa. Suunnittelija saattaa nähdä taiteilijan ja taideteoksen hankalana, ylimääräisenä vaivana muuten toimivassa kokonaisuudessa, ja taiteilija puolestaan saattaa olettaa suunnittelijan olevan taiteilijan tontille tuppautuva, taiteilijan vapautta turhaan rajoittava tekijä. Jotta näiltä stereotyyppioilta vältyttäisiin, tarvitaan lisää yhteistyötä ja tiedottamista kaikille ammattikunnille, jotka työskentelevät julkisen taiteen tilojen ympärillä.

Suurissa ja osin pienemmissäkin kaupungeissa kaavoitustasolla julkisten kaupunkitilojen suunnittelussa on jo otettu askeleita kohti suunnittelijoiden ja taiteilijoiden tiiviimpää yhteistyötä. Toimeksiannot kuten julkisen taiteen periaatteet, taideohjelmat ja -suunnitelmat ovat hyviä esimerkkejä siitä, miten monialaiset työryhmät voivat toimia yhdessä julkisen taiteen edistämiseksi kaupungeissa. Taiteen huomiointi tulisi osata jalkauttaa näiltä kaavoituksen tasoilta vähitellen myös tarkemmille suunnittelutasoille aina toteutussuunnitteluun saakka.

Irti kaavoista

Julkinen taide kuuluu kaupunkitilaan ja on aina kuulunut. Saatamme joskus aluksi unohtaa prosenttitaiteen ja uutuuttaan kiiltävien taidekaupunginosien kehittämisen myötä, että taide kaupungissa ei ole mikään uusi ilmiö. Näen kaupungin historiallisten kerrostumien, paikkojen ja muistojen kokonaisuutena, jonka sisälle kätkeytyy merkityksellisiä tiloja. Taiteella kaupungissa on suuri rooli näiden paikkojen muodostamisessa.

En muista lapsuudessa ja nuoruudessa olleeni erityisen taiteellinen ihminen, vaikka myöhemmin kysyttäessä, moni läheiseni on saattanut olla sitä mieltä. Taannoin minulta kysyttiin varhaisinta taidekokemustani – hetkeä, jolloin olen ensimmäistä kertaa

kohdannut taidetta. Mieleni löi tyhjää. Taiteellinen ajattelu ja intohimo syttyi vasta yliopistossa tilallisen suunnittelun kysymysten ympärillä, jonka vuoksi taide usein yhdistyy ajatuksissani automaattisesti sitä ympäröivään tilaan. Vaikka maisema-arkkitehtuurin koulutus sisältää taiteellista opetusta ja vaatii rakennustaiteellista ymmärrystä ja ilmaisua, koin aikoinaan, että en päässyt siinä roolissa kuitenkaan tarpeeksi syvälle tarinalliseen kerrontaan ja kokemuksellisen ympäristön luomiseen. Valmistuttuani maisema-arkkitehdiksi, tieni veikin jatko-opiskelemaan Aalto-yliopiston Taiteen laitokselle ympäristötaiteen koulutusohjelmaan. Uudessa koulussa jouduin ensimmäistä kertaa kunnolla pohtimaan ilmaisullista identiteettiäni ja taiteilijuuttani.

Teoksen tilallisuus ja teoksen suhde katsojaan on aina ollut taiteessani tärkeää, koska koen, että teokset heräävät eloon vasta kun niillä on kokija. Tietyllä tapaa katsojan kokemus on mielestäni osa teosta. Teokseni ovat lähes aina sijoittuneet julkiseen tai puolijulkiseen tilaan, tai galleriaan sijoittuessaan olleet vahvasti tilallisesti osallistavia. Taiteeni aiheet kumpuavat aina paikasta, usein luonnonympäristöstä tai alueen käyttäjistä. Astuessani taideyhteisöön arkkitehtuurin kentältä tein huomion ammattikunnan heterogeenisyydestä; jokaisella oli omat lähtökohdat ja työkalut, tietynlainen ilmaisu vapaus oli samaan aikaan innostavaa ja pelottavaa. Arkkitehtuurille ominaiset kaavat, trendit ja tyylit, joihin olin tottunut nojaamaan suunnittelussa ja tekemisessä ratkaisuisissa, eivät olleetkaan tekemisessä samalla tavalla keskiössä. Toki olen myöhemmin oppinut hyödyntämään näitä ominaisuuksia soveltuvien osien taiteen tekemisessä, mutta aluksi oli tärkeää osata päästää niistä myös irti.

Ensimmäinen kosketukseni julkiseen taiteeseen tekijänä oli osallistuessani kesänäyttelyyn Korkeasaaren vanhassa Karhulinassa. Näyttelyyn hyväksytyt väliaikainen teokseni *Artificial* (2014) opetti nuorelle taiteilijanalulle paljon taiteilijan vastuusta ja vapaudesta sekä julkisen tilan tuomista haasteista ja rajoitteista kantapään kautta. Suunnittelupöydällä syntynyt, melko pitkälle mietitty taiteellinen idea ei yllättäen kädenkäänteessä taipunutkaan rakenteellisesti ja tilallisesti täydelliseen lopputulokseen vaan prosessi sisälsi useita käytännön kompromisseja ja vastoinkäymisiä. Toteutuksen lopputulokselle ja kompromisseille voi jo nyt nauraa, mutta todettakoon, että teoksesta ei ole edes kunnollista dokumentaatiota jäljellä. Sekä nämä ensimmäiset kokemukset toteutetuista teoksista

että taideopiskelu ja taideyhteisöön tutustuminen olivat arkkitehtuurin koulutuksen saaneelle tervetulleita, nöyryttäviä ja silmiä avaavia kokemuksia. Näkökulman vaihto ja oman roolin kyseenalaistaminen oli haastava, mutta hyödyllinen prosessi.

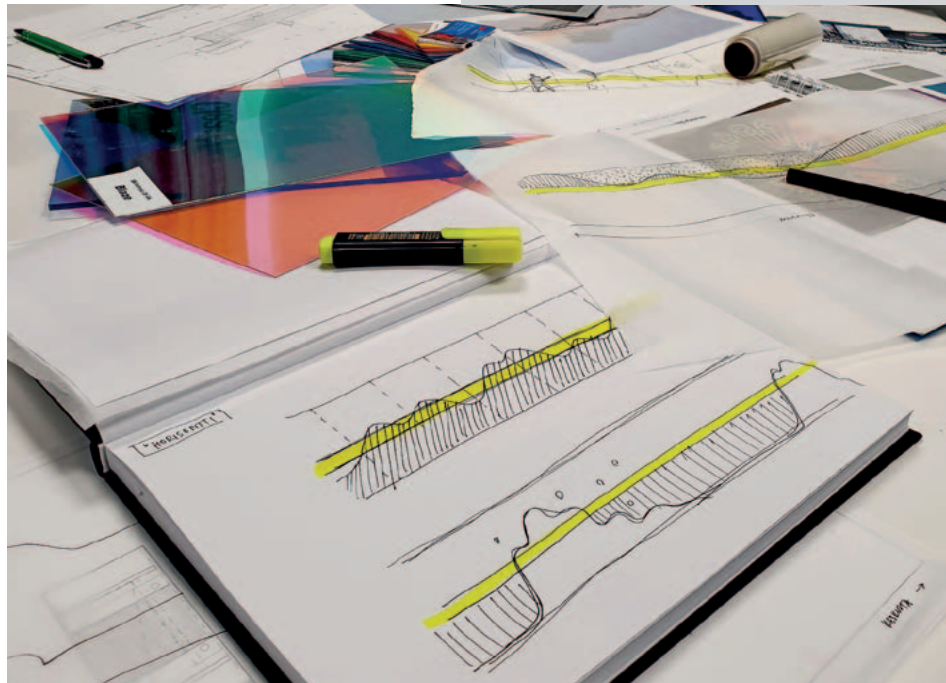
Vapautta ja vastuuta

Sittemmin olen päässyt suunnittelemaan ja toteuttamaan useampia pysyviä ja väliaikaisia julkisen taiteen teoksia muun muassa pääkaupunkiseudulle ja Poriin. Roolini julkisen tilan suunnittelijana on mahdollistanut erilaisia avauksia myös näihin julkisen taiteen toimeksiantoihin uudessa roolissa, taiteilijana. Uudet toimeksiantot ovat tuoneet suunnitteluuni ja ilmaisuuni tietynlaista vapautta, mutta myös uudenlaista vastuuta.

Suunnittelemani ja toteuttamani teokset ovat vahvasti maisema-arkkitehtuuriin ja arkkitehtuuriin integroituja, sillä se tuntuu omalle ilmaisulle luonnolliselta. Niiden aiheet liittyvät alueen luonnonympäristön elementteihin; paikalliseen säilyvään

Porisontti-teoksen (Suvi Saastamoinen, Anssi Mäkinen, Teo Rinne ja Tapani Rinne, 2021) kalvojen sommittelun luonnoksia ja materiaalinäytteitä.

Kuva: Suvi Saastamoinen.

luontoon tai sieltä tuhottavaan tai tuhoutuneeseen luontoon. Teokset ovat muodoltaan valoa, ääntä, pintamateriaaleja ja -kuvioita tai rakenteita hyödyntäviä kokonaisuuksia. Niissä käytetään kestäviä materiaaleja, jotka ovat itselleni tuttuja ympäristörakentamisesta. Myös yhteistyö on teosten prosesseissa vahvasti läsnä; suurin osa on laajemman taidekollektiivin kanssa tehtyjä ja mukana on ollut arkkitehteja, valotaiteilijoita ja muusikoita.

Roolin muutos julkisen tilan suunnittelijasta taiteilijaksi ja taiteen asiantuntijaksi on ollut prosessista riippuen sujuvaa tai haastavaa. Olen huomionut, että suunnitteluprosessit ja niiden vastuut eivät ole taiteen tekijälle lainkaan niin selkeitä ja suunniteltuja, kuin esimerkiksi julkisen tilan muut suunnitteluprosessit ovat suunnittelijalle. Kuten aiemmin totesin, taiteilija saattaa tulla prosessiin mukaan hyvin vaihtelevasti eri vaiheissa. Olen saanut suunnitella taidetta niin olemassa olevaan tai valmiiksi suunniteltuun ympäristöön, kuin olla mukana prosessissa alusta asti, kun alueen rakennussuunnitelmia aletaan laatimaan. Tämä vaatii taiteilijalta ymmärrystä suunnittelutahoista ja kykyä työskennellä eri lailla keskeneräisten prosessien yhteydessä. Suunnittelijan kokemuksesta on ollut minulle näissä projekteissa iso etu.

Taiteilijan vastuu prosesseissa vaihtelee kohteen ja tilaajan mukaan. Olen ollut niin projektista kokonaisvastuussa olevan projektipäällikön roolissa, kuin taiteilijana laatimassa suunnitelmaa jonkun muun tahon teollisesti toteutettavaan teokseen. Taiteen tekijän tulee olla näiden vastuiden edessä mukautuvainen ja osata kiinnittää huomiota vastuunjakoon jo prosessin alkuvaiheessa.

Valaisevat prosessit

Kuvaan seuraavissa kappaleissa kolme eri julkisen taiteen prosessia, joissa olen itse ollut taiteen tekijänä. Olen valinnut kolme erityyppistä hankintaa, joiden kautta toivon taiteilijan roolin moninaisuuden ja sen tuomien haasteiden kirjon välittyvän mahdollisimman laajasti. Yksi teoksista on väliaikainen ympäristötaideteos, toinen pysyvä ääni- ja valoteos ja kolmas vielä suunnittelutasolla oleva valotaideteoksen suunnitelma.

Espoon kaupungin tilaama ympäristötaideteos *Rakkauskirjeitä luonnolle* oli ensimmäinen SISU-kollektiivin (Suvi Saastamoinen ja Sini Parikka) toteuttama julkinen taideteos. Se sijoitui Suur-Espoonlahden alueelle ja oli esillä yhdeksän päivän ajan

elo-syyskuussa 2023. Teoksessa kollektiivimme keräsi kaupunkilaisilta osallistavalla prosessilla henkilökohtaisia rakkauskirjeitä luonnolle, jotka luettiin ääneen Espoon rantaraitin varrelle sijoitetuissa, kierrätysmateriaaleista rakennetuissa ääniteoksissa.

Tässä toimeksiannossa kollektiivimme sitoutui suunnittelemaan ja toteuttamaan taideteoksen kaupungin määrittämällä kattohinnalla ennakkoon hyväksytyyn työsuunnitelman mukaisesti, ikään kuin avaimet käteen -periaatteella. Toimeksiannon alussa määriteltiin yhdessä kaupungin kanssa projektin vastuut ja mm. infran järjestäminen teospaikoille sekä prosessin ja teoksen pääasiallinen viestintä rajattiin taiteilijan vastuusta pois kaupungin hoidettavaksi. Pääasiallisesti kuitenkin teoksen tuottamisesta, alihankinnoista ja aikataulusta oli vastuussa taiteilija. Taiteilija hoiti tässä projektissa myös alihankintojen rahaliikenteen.

Teos toteutui suunniteluun aikataulun mukaisesti hyvän suunnittelun ja kollektiivin jäsenten laajan projektinjohtokokemuksen ansiosta. Prosessissa korostuikin taiteilijan vastuu budjetoinnin,

SISU-kollektiivi (Suvi Saastamoinen ja Sini Parikka) hyödynsi Rakkauskirjeitä luonnolle-teoksessaan (2023) pääosin jätteenä luokiteltuja materiaaleja kuten vanerijätettä.

Kuva: Antti Annanpalo.

aikataulutuksen ja viestinnän asiantuntijana. Tiukka aikataulu vaati taiteilijoilta erityisen paljon kommunikaatiotaitoja sujuvan yhteistyön syntymiseksi. Projektinjohtovastuu oli tässä prosessissa jaettu kollektiivin kahden jäsenen kesken. Avaimet käteen -tyyppinen tilaus sopi hyvin tämän tyyliin nopean aikataulun väliaikaisen taideteoksen toteutukseen. Taiteilijana rakensimme itse teoksen ja työstimme siihen haluamamme sisällön. Varsinaisia rakennussuunnitelmia ei teokseen siis tarvittu, ja siinä mielessä teoksen prosessi oli suoraviivaisempi. Samanlainen tilausmuoto ei kuitenkaan välttämättä sopisi pysyvään julkisen tilan teokseen, jossa teoksen muoto ja sijainti voi muokkautua paljonkin ympäröivän alueen suunnittelun edetessä.

Yhdessä tekemistä

Toinen prosessiesimerkkini on julkinen taidehankinta, jossa Porin kaupunki haki vuonna 2020 taiteilijaa toteuttamaan julkinen taide-teos Porin rautatieaseman alikulkutunneliin. *Porisontti* (Suvi Saastamoinen, Anssi Mäkinen, Teo Rinne ja Tapani Rinne, 2021) on Porin rautatieaseman alikulkutunneliin koko pituudelta ulottuva, tunnelin lasivetriineihin sijoittuva pysyvä ääni- ja valoteos. Teos koostuu lasipintojen käsittelystä erilaisilla peilaavilla ja kuultavilla lasikalvoilla, muuntautuvasta valaistuksesta sekä teosta varten sävelletystä neliosaisesta äänimaisemasta. Teos tarjoaa tunnelin läpi kulkevalle katsojalle hetkellisen irtautumisen kaupunkitilasta ja abstraktin tulkinnan Porin kansallisen kaupunkipuiston maisemasta. Muusikko Tapani Rinteen säveltämät äänimaisemat vievät kokijan porilaisten äänien äärelle.

Taide-teos hankittiin avoimen portfoliohaun avulla. Hakuilmoituksessa oli mainittu teokselle alustava budjetti, josta osa oli Taiteen edistämiskeskuksen rahoittamaa. Portfoliohaun myötä nelihenkinen taiteilijaryhmämme kutsuttiin haastatteluun, ja lopulta onnistuneen haastattelun myötä saimme toimeksiannon teoksen suunnittelusta ja toteuttamisesta. Taiteilijan valintaprosessi oli sujuva ja laadukas, ja kaupunki oli koonnut asiantuntevan työryhmän päättämään tekijän valinnasta sekä valvomaan ja kommentoimaan suunnittelua. Portfolio ja haastattelu eivät olleet työryhmälle liian työläs kokonaisuus valmistella hakua varten. Prosessissa oli myös tiettyä arvokkuutta; tuntui siltä, että tilaaja aidosti arvosti osaamistamme ja ideoitamme. Myös itse suunnittelu- ja

toteutusprosessi sujui hyvin, ja teokseen on oltu tyytyväisiä sekä taiteilijaryhmän että käyttäjien toimesta.

Teos oli itselleni ensimmäinen toteutettu pysyvä julkinen taideteos, joka lisättiin taidemuseon kokoelmaan. Tässä työssä taiteilijaryhmä oli varsin iso ja olikin järkevää nimetä ryhmälle yksi projektipäällikkö; vastuu, jonka otin itse hoitaakseni. Projektipäällikön vastuusiin kuului niin yhteydenpito tilaajaan ja taidemuseoon, sopimukset, laskutus, budjetin kokoaminen ja seuranta, alihankkijoiden kilpailutus ja niin edelleen. Tehtäviä, jotka olivat minulle jo valmiiksi tuttuja julkisen tilan suunnitteluprosesseista. Samaan aikaan oli kuitenkin löydettävä oikeat tavat ja aikaa myös taiteelliseen työskentelyyn ja sen sanoittamiseen, niin työryhmän kesken kuin kaupungin ja taidemuseon kanssa.

Ideoitamme ohjasi itse tilan tuomat rajoitteet, kuten myös kaupungin määräämä budjetti. Koen kuitenkin, että nämä eivät olleet esteenä taiteellisen vapauden toteutumiselle. Taideteoksen myötä pääsin toteuttamaan julkiseen kaupunkitilaan kokonaisvaltaisen vision, moniaistillisen ja kokemuksellisen tilan, joka perinteisissä julkisen tilan suunnitteluprosesseissa harvoin mahdollistuisi.

Vastuut tämän taideteoksen prosessista poikkesivat jonkin verran aiemmin kuvailemastani Espoon kaupungin hankkeesta. Taiteilijaryhmällämme oli toimeksianto ainoastaan taideteoksen suunnittelusta ja itse toteutuksen ja alihankkijoiden sopimusasiat ja kustannukset hoiti tilaaja. Taiteilijalle kuului kuitenkin hankkeen kokonaisbudjetin päivittäminen toteutuskustannusten osalta ja sitä seurattiin säännöllisesti suunnittelun edetessä. Taiteilija myös osittain kilpailutti mm. lasikalvojen toteuttajaa ja suositteli tilaajalle tuotetoimittajia. Tilaja oli kuitenkin sovitun vastuunjaon myötä selkeästi enemmän läsnä ja mukana teoksen suunnittelu- ja toteutusprosessissa, joka toi projektipäällikölle ja koko taiteilijaryhmälle tietynlaista varmuutta ja vapautta teoksen suunnitteluun.

Voiko taidetta kilpailuttaa?

Kolmas esimerkkini on yksityisen rakennusyhtiön tilaama valotaiteen suunnitelma uudiskortteliin pääkaupunkiseudulla. Teoksen suunnittelu ja toteutus on kesken, joten siitä ei voi julkaista tämän artikkelin julkaisuhetkellä yksityiskohtaisia tietoja. Teoksen hankintatapa poikkesi melko paljon kahdesta aiemmasta kaupungin tilaamasta hankkeesta. Prosessi muistutti enemmänkin hyvin

perinteistä puisto- tai katuvalaistussuunnittelun kilpailutusta, jossa rakennusyhtiö laatii tarjouspyynnön ja lähettää sen tuntemilleen suunnittelualan toimijoille. Tarjouspyynnössä vaadittiin kokemusta vastaavanlaisista toimeksiannoista, mutta varsinaista laadullista pisteytystä ei ollut eikä työnäytteitä pyydetty. Tarjoajan tuli arvioida suunnittelutyöhön käytettävä aika tietämättä, mikä on teoksen budjetti, mahdolliset sijoituspaikat tai toivottava koko. Hyödynsimme paremman puutteessa laatimassamme tarjouksessamme prosenttiperiaatteen ajatusta ja arvioimme teoksen laajuudelle ja kustannuksille jonkinlaiset kuvitteelliset raamit.

Tämän tyyppinen tarjouskilpailu on kokemukseni mukaan tarkoituksenmukaista tyypillisissä toimeksiannoissa kuten piha-, katu- tai rakennusten suunnittelussa, jossa on ennalta tiedossa oleva tarkka suunnittelualue, tietyt toimintamallit ja melko rajatut suunnitteluratkaisut. Julkista taideteosta suunnitellessa kuitenkin teoksen koko, tekniikka ja muoto saattaa vaihdella hyvinkin paljon riippuen rakennuksen koosta, teoksen materiaaleista, sen sijoituksesta tontille ja niin edes päin, puhumattakaan teoksen ilmaisullisesta ideasta ja laadusta.

Epäselväksi jäi, saatiinko toimeksianto lopulta edullisimmalla hinnalla vai vakuuttavimman työryhmän ja työohjelman myötä. Oli kummin vain, valinnasta jäi taiteilijalle olo, että taiteen laadullinen arvostus ei hankintaprosessissa ollut kovin korkea. Kyseisessä suunnitteluprosessissa taiteen laadullinen arviointi tuli eteen vasta taiteilijavalinnan jälkeen, kun ensimmäisten taideteoksen ideoiden jälkeen ne esiteltiin kaupungin asettamalle laaturyhmälle. Taiteen laadullinen hyväksyntä siis toteutui loppupeleissä, mutta itse rakennusyhtiöltä sellainen puuttui taiteilijavalintaa tehdessä. Tämä saattaa rajata paljon hyviä tekijöitä pois taiteen toteutuksesta ja homogenisoi tarpeettomasti valotaiteen tekijäkuntaa.

Itse teoksen suunnitteluprosessi rakennusyhtiön ja arkkitehdin kanssa oli sujuva ja tuntui, että taiteilijan ideat otettiin hyvin vastaan ja niitä arvostettiin. Taiteellista prosessia kuitenkin koko ajan rajoitti tarjousvaiheessa ilman tarpeellisia lähtötietoja lukkoon lyöty suunnittelun kattohinta. Aiemmista esimerkeistä poiketen tässä toimeksiannossa laadittiin ainoastaan teoksen toteutussuunnitelmat. Teoksen toteutus ja urakointi hoidetaan rakennusyhtiön toimesta erilaisia kilpailutusmenetelmiä hyödyntäen. Suunnittelutyön ennalta määrätty budjetti ei riittänyt esimerkiksi 1:1-mallien valmistukseen taideteoksesta tai 3D-printattuihin pienennöksiin,

sillä niiden tarve selvisi vasta teoksen idean rakentumisen myötä. Suunnitelmat teoksesta laadittiin tiettyyn tarkkuuteen, jonka budjetti salli, jonka jälkeen valmistus on suurilta osin tilaajan ja urakoitsijan vastuulla. Prosessi etenee ja aika kertoo, onko lopputulos yhtä tyydyttävä kuin Espoossa ja Porissa.

On ymmärrettävää, että julkisen taiteen hankintaprosesseja halutaan yhtenäistää ja sujuvoittaa. Mallia otetaan luonnollisesti muista julkisen tilan suunnittelun hankintatavoista. On kuitenkin tärkeää, että oli hankintatapa mikä tahansa, julkisen taiteen laadullinen taso voidaan pitää korkeana. Taide ei ole täysin rinnastettavissa muuhun suunnitteluun. Haluaisin uskoa, että kokemieni prosessien haasteissa on syynä tilaajan kokemattomuus ja tietämättömyys sekä asiantuntijoiden ja toimintamallien puute, eikä niinkään taiteen arvostuksen puute. Nämä asiat ovat onneksi korjattavissa.

Kilpailuilla näkyvyyttä ja läpinäkyvyyttä

Sekä julkisen taiteen alalle että arkkitehtuurille ja kaupunkisuunnittelulle on ominaista erityyppiset suunnittelukilpailut. Kilpailujen järjestämisen prosessit ovat melko rutinoituneet ja julkisen taiteen kilpailuille on otettu paljon mallia arkkitehtuurikilpailuista. Arkkitehtuurin puolella olen saanut olla pidempään mukana monenlaisissa kilpailuissa aina avoimista julkisista kilpailuista palkkioisiin kutsukilpailuihin. Tyypillistä arkkitehtuurikilpailuille on, että niihin osallistuu arkkitehtitoimistot ja työryhmät yksittäisten osallistujien sijaan. Kilpailuihin osallistutaan lähes poikkeuksetta työryhminä, sillä kilpailut vaativat usein monialaista osaamista ja paljon työtä. Rutinoituneet arkkitehtikilpailujen tekijät tunnistavat kilpailuprosesseissa ja ehdotusten laatimisessa tietyt kaavat ja säännöt ”oikeanlaisen” ehdotuksen laatimiseen. Tämä auttaa menestykseen kilpailuissa.

Avoimiin julkisen taiteen kilpailuihin olen osallistunut sekä työryhmänä että yksin. Olen huomannut, että kilpailujen tarjoamien palkkioiden suuruus hyödyttää nimenomaan yksin toimijoita. Hyvin tyypillinen toisen sijan palkinnon suuruus on kaksituhatta euroa. Olen voittanut sen kahdesti; toisen kerran nelihenken, poikkitieteellisen taidekollektiivin kanssa ja toisen kerran yksin. Kun kilpailuehdotukseen käytetyt työtunnit lasketaan yhteen, ei palkinnosta jää kovinkaan paljon käteen nelihenkiselle

tiimille. Yhdelle yksittäiselle tekijälle se kuitenkin on jo huomattava summa.

Kilpailuun osallistuminen on aina riski. Palkkiosummaa ei voi ajatella automaattisena työtuntien korvaajana, huomattakoon kuitenkin, että sillä summalla tilaaja usein lunastaa ehdotuksen. Kilpailun järjestäjän kannattaakin pohtia tarkkaan, millaisia teoksia kilpailuun toivoo saavansa; jos toivotaan ehdotuksilta laadukkaita havainnekuvia, poikkitieteellistä yhteistyötä, tarkkaa kustannusarviota tai muuta työmäärää kasvattavaa materiaalia, tulisi reiluuden nimissä palkintosummatkin miettiä työmäärän kannalta.

Verrattaessa erilaisia julkisen taiteen kilpailumalleja, koen että kutsukilpailut ovat taiteilijalle palkitsevin malli, johon osallistua. Taiteilijat voidaan valita suoravalinnalla kilpailuun tai voidaan järjestää avoin portfolioon perustuva taiteilijahaku, jolloin valinta on tasavertaisempi. Valitut taiteilijat saavat luonnoksestaan luonnospalkkion, ja tällöin on helppo suhteuttaa tekemänsä työ palkkiosummaan, kun se on etukäteen tiedossa. Ymmärrän, että avoimille kilpailuillekin on paikkansa. Merkittävässä kohteissa avoimen kilpailun tuoma näkyvyys ja läpinäkyvyys on osa kohteen markkinointia. Näin toivotaan myös alalle uusia tekijöitä ja nuorille taiteilijoille mahdollisuuksia. Toivoisinkin, että erityisesti aloitteleville taiteilijoille suunnattuja kilpailuja järjestettäisiin enemmän.

Kuinka voin auttaa?

Tavanomaisten suunnittelutoimeksiantojen ja julkisen taiteen kilpailujen ja toteutusprojektien ohella olen huomannut päätyneeni toimimaan myös julkisen taiteen toteuttamisen prosesseissa asiantuntijana ja tietynlaisena taiteen välittäjänä. Julkisen taiteen asiantuntijan tai tuottajan tehtävä onkin melko luontaisesti muodostunut osaksi omaa toimintarooliani. Tämä myös kertoo siitä, että rakennusosalalla on selkeästi tarvetta tällaiselle osaamiselle. Aiemmin kuvailemani suunnittelu- ja toteutusprosessit kertovat mielestäni siitä, että monista julkista taidetta tilaavista organisaatioista ja hankkeista puuttuu julkisen taiteen asiantuntemus. Tämä asiantuntemus olisi tärkeää taiteen laadullisen valvonnan ja sujuvien toteutusprosessien näkökulmasta. Lisäksi monista suunnittelu- prosesseista puuttuu julkisen taiteen tarpeeksi aikainen huomiointi ja edistäminen.

Kerron kahdesta esimerkistä, joissa olen toiminut hieman eri tavoin perinteisen suunnittelun ja julkisen taiteen edistämisen välillä. Molemmat hankkeista ovat tämän artikkelin laatimisen aikaan keskeneräisiä. Puistosuunnittelijan, kaupungin virkamiehen, rakennesuunnittelijan ja taiteilijan päämäärät voivat olla samat, mutta kieli ja kommunikointi saattavat olla hyvin erilaisia. Tämän olen huomannut Annfredinpuiston suunnitteluprojektissa, jossa suunnitellaan julkisen taiteen teoskokonaisuutta uuteen rakennettavaan puistoon Vantaan Aviapolikseen. Puistoon sijoitetaan taiteilija Harri Larjoston kaksiosainen taideteos. Tehtävänäni on ollut toimia taiteilijan ja puisto- ja rakennesuunnittelun välisenä tuottajana. Koen, että tehtävänäni on ollut toimia ensisijaisesti taiteilijan näkemysten ja laadun puolestapuhujana, ja ikään kuin valjastaa tekninen suunnittelu palvelemaan taiteilijan näkemystä.

Toisaalta tehtävänäni on myös osata esittää puistosuunnittelussa esiin tulleet tekniset vaatimukset ja ratkaisut taiteilijalle niin, että suunnittelussa päästään eteenpäin. Monet oman kokemukseni tuomat tiedot ja taidot ovat osoittautuneet projektissa tärkeiksi ominaisuuksiksi. Rooli julkisen tilan suunnittelijana sekä julkisen taiteen tekijänä auttaa ymmärtämään tuottajana molempia osapuolia. Projekti on osoittanut, että tämän kaltaista molempien puolien osaamista tarvitaan julkisen taiteen alalle.

Tampereen kaupungille valmistuva raporttini *Läntisen keskustan taiteen kehittämissuunnitelma* puolestaan pyrkii edistämään julkisen taiteen huomiointia kaupungin kaavoitusprosesseissa jo ennen erillisten taideohjelmien laadintaa. Suunnitelman tarkoituksena on toimia työkaluna kaupungille ja taidemuseolle kehittää keskustan julkisen taiteen verkostoa. Koen, että ensimmäistä kertaa laadittava julkisen taiteen kehittämissuunnitelma tulee olemaan linkki kaupungin laatimien julkisen taiteen periaatteiden ja alueellisen taideohjelman välillä. Sen tarkoituksena on kartoittaa Tampereen läntisen keskustan alueelta jo olemassa olevan julkisen taiteen verkoston pääpisteet ja reitit, potentiaaliset uuden julkisen taiteen kehittämisalueet ja saavutettavuus ja alueisiin kohdistuvat jatkotoimenpiteet. Jatkotoimenpiteet voivat olla esimerkiksi erillisten taideohjelmien laadintaa tai julkisen taiteen suunnitelmien laadintaa yleisille alueille kuten puistoihin. Tarkempaan suunnitteluun työssä on otettu alueen keskellä sijaitseva Hämeenpuisto, johon olen laatinut tarkemman julkisen taiteen

Analyytikartta Tampereen läntisen keskustan julkisen taiteen kehittämissuunnitelmasta (Suvi Saastamoinen, 2023). Työ pyrkii edistämään julkisen taiteen huomiointia suunnittelussa jo ennen erillisten taideohjelmien laadintaa.

yleissuunnitelman osana puiston kunnostussuunnittelun toimeksi-antona.

Hämeenpuiston julkisen taiteen yleissuunnitelmassa on määritelty puistoon uudet taiteen paikat ja luonne, nykyisten taideteosten siirrot ja niille suoritettavat toimenpiteet

kuten ympäristöjen uudelleen suunnittelu, ja työn myötä pyritty edistämään uuden julkisen taiteen toteutumista puistoon laadukkaasti ja tarkoituksenmukaisesti puistosuunnittelun seuraavissa vaiheissa. Työ on itselle ainutlaatuinen esimerkki prosessista, jossa julkisen taiteen tuominen mukaan suunnitteluun on tapahtunut erityisen aikaisessa vaiheessa.

Sopivasti joustava

Tuntuu, että olen päätenyt julkisen taiteen asiantuntijuuden pariin osittain huomaamattani. Sen myötä olen löytänyt itseni samanhenkisten yhteisöstä, joka yhdessä pyrkii luomaan alalle tunnettuutta, käytäntöjä ja toimintatapoja. Minulle tutut kaavat ja normit loistavat poissaolollaan tai ne ovat vielä keskeneräisiä. Olen kuitenkin oppinut, että taidetta ei voi samalla tavalla kaavoittaa kuin liikennettä tai infraa. Vaarana on kaupunkitilan yksiaineisuus, monotonisuus ja yksilöiden äänen puuttuminen. Laatiessa käytäntöjä, meidän täytyy muistaa pitää kiinni taiteen vapaudesta, tarinoiden rikkaudesta ja monimuotoisesta ilmaisusta.

Koen, että joustavuus on yksi julkisen taiteen tekijän välttämättömistä ominaisuuksista. Samaan aikaan taiteilijuuteen kuuluu tarinankerronta ja ilmaisutaito, joka ei saa kadota prosessissa, vaikka taloudelliset, tilalliset ja tekniset rajat vaikeuttavat teoksen luomista. Suunnittelijana olen ajan ja kokemuksen myötä oppinut olemaan entistä enemmän joustava, tekemään kompromisseja, sopeutumaan. Taiteilijana minun on pitänyt uudestaan opetella pitämään kiinni periaatteistani ja visioistani.

Suvi Saastamoinen on taiteen maisteri ja maisema-arkkitehti, joka työskentelee julkisen tilan parissa monessa eri roolissa ja vaihtelevissa työryhmissä. Saastamoisen pysyvät ja väliaikaiset teokset käsittelevät luontoa, rakennettua ympäristöä ja ihmisen suhdetta tilaan. Kaupunkiympäristön suunnittelua Saastamoinen on tehnyt konsulttina monessa eri mittakaavassa ympäri Suomea.

Kuva: Karitta Liikka

- Instagram: [@saasuvi](#) ja [@sisu.kollektiivi](#)

NEUVOTTELUN PAIKKA

Taidemuseo vailla seiniä, kattoa ja lattioita

– Nykytaiteen Lönnström-projektit julkisessa tilassa

Lönnströmin taidemuseolla on takanaan muutos perinteisestä näyttelyitä tuottavasta taideinstituutiosta suurten nykytaiteen Lönnström-projektien tuottajaksi. Usein projekteukset toteutuvat tavalla tai toisella julkiseen tilaan. Tekstissä kerrotaan, miten museo on reflektoinut toimintaansa siirtyessään uuteen tuotantomalliin sekä tarkastellaan sen roolia julkisen tilan taiteen tuottajana ja kuraattorina. Teksti sivuaa myös museoiden tärkeää tehtävää sisältöjen välittäjänä moninaisille yleisöille ja yhteisöille.

Ulos tutusta näyttelytilasta – alati muuttuvaan julkiseen

Lönnströmin taidemuseo on Raumalla toimiva yksityinen museo. Museota ylläpitävä säätiö perustettiin vuonna 1987 teollisuusneuvos Teresia Lönnströmin (1895–1986) testamentin ja säädekirjan mukaisesti. Teresia Lönnström oli vauras ja vaikutusvaltainen nainen, joka johti puolisonsa Rafael Lönnströmin (1892–1943) perustamaa metalliteollisuusyritystä kolmen vuosikymmenen ajan Rafaelin kuoleman jälkeen. Teresia oli myös taiteen rakastaja ja tukija. Kuolemansa jälkeen perustettavan säätiön tarkoituksena hän kirjasi kuvataiteen tuntemuksen ja arvostuksen edistämisen ja kuvataiteen muunkin tukemisen. Lisäksi säätiön tulee ylläpitää Teresian,

Rafaelin sekä Teresian sisarentyttären Else Lönnström-Bechin (1911–1988) kotina toiminutta taloa yleisölle avoimena kotimuseona.¹

Vuonna 1991 säätiö osti Rauman Valtakadulta näyttävän jugend-talon. Se oli alun perin valmistunut vuonna 1912 kauppaneuvos Vladimir Sofronoffin kodiksi, minkä jälkeen rakennus toimi hotellina, suojeluskunnan päämajana ja vuosikymmenien ajan poliisiasemana. Talo avattiin uutena Lönnströmin taidemuseona yleisölle vuonna 1993. Rauma oli nyt kokoonsa nähden onnellisessa asemassa, kun kaupungissa toimi kaksi näyttelyitä järjestävää taidemuseota, toisena nykyisin Rauman kaupungin ylläpitämä Rauman taidemuseo.

Uudessa museorakennuksessaan säätiö toteutti sille määrättyä tehtävää edistäen kuvataiteen tuntemusta ja arvostusta näyttelyiden muodossa. Lönnströmin taidemuseossa järjestettiin säännöllisesti vaihtuvia, pääasiassa suomalaisten nykyaiteilijoiden näyttelyitä. Vuosien varrella taidemuseon päärakennus ja pienempänä näyttelytilana toiminut piharakennus tulivat tutuiksi lukuisille taiteilijoille ja taiteen ystäville. Raumalla museo oli tunnettu ja pidetty, ja varsinkin näyttelyiden avajaiset olivat merkittäviä tapahtumia, jotka toivat taidetta juhlivia raumalaisia runsaslukuisesti yhteen.

2010-luvulle tultaessa säätiön hallitus alkoi pohtia taidenäyttelytoiminnan taloutta ja tarkastella sitä säätiön perimmäisen tehtävän näkökulmasta. Taidemuseokiinteistön ylläpitämiseen oli vuosittain budjetoitava suuria rahasummia, mikä aiheutti sen, että varsinaisen museotoiminnan vyötä oli kiristettävä. Toteutuiko tässä säätiön tehtävä? Voisiko kuvataidetta tukea ja edistää museona niin, että rahaa ei tarvitsisi käyttää rakennuksen seiniin, kattoon ja lattioihin?

Vastauksena näihin kysymyksiin Lönnströmin taidemuseo uudisti toimintatapansa kokonaan vuonna 2014–2015. Säätiö myi taidemuseokiinteistön ja alkoi toteuttaa tehtävänsä täysin uudella museotoiminnalla: mahdollistamalla taiteilijoille nykyaiteen Lönnström-projektien toteuttamisen huomattavalla tuotantobudjetilla ja työskentelykorvauksella. Toimintaa ei enää rytmittäisi vuosittainen näyttelykalenteri, vaan museo keskittyisi tukemaan pitkäjänteisesti pienempää määrää taiteilijoita, mahdollistaen heille unelmiensa teosten toteuttamisen. Toteutuspaikka ja esityskonteksti olisivat osa taiteellista prosessia, eikä taidemuseon rajattu

¹ <https://lonnstromintaidemuseo.fi/kotimuseo>

tila määrittäisi teoksen esillepanoa. Museo olisi uusien teosten tuottaja ja kuraattori sekä taiteilijoiden kumppani.

Museon uusi toimintamuoto sai runsaasti julkisuutta ja herätti yleisemmälläkin tasolla keskustelua siitä, millainen on tulevaisuuden taidemuseo nykyaiteen olemuksen muuttuessa jatkuvasti monitahoisemmaksi. Ilman näyttelytilojen seiniä toimiva taidemuseo oli jotakin aivan uutta, ja edelleen Lönnströmin taidemuseon konsepti on Suomessa ainutlaatuinen. Uusille teoksille myönnettävä 100 000 euron tuotantobudjetti sai oman osansa huomiosta ja luonnollisesti kiinnosti myös taiteilijoita. Ensimmäiseen avoimeen projektihakuun saapui määräaikaan mennessä 154 hakemusta ja ensimmäinen toteutettava Lönnström-projekti julkistettiin Teresia Lönnströmin 120-vuotissyntymäpäivän aikoihin joulukuussa 2015.²

Taidemuseon toiminta päättyi Valtakadun kiinteistössä ja museon toimisto siirtyi säätiön alkulähteille, Teresia ja Rafael Lönnströmin kotimuseon tiloihin. Kotimuseo jatkaa toimintaansa ympärivuotisesti avoinna olevana museona. Taidemuseon toiminnalle sen sijaan ei enää ole kotipesää eikä aukioloaikoja, vaan Lönnström-projektin voi visioida toteutettavaksi missä vain. Koska museolla ei ole pysyviä näyttelytiloja, jokaiselle projektille etsitään juuri sille sopiva esitys- tai sijoituspaikka. Käytännössä tämä on usein jollakin tavalla julkista tilaa. Lönnström-projektina voi syntyä pysyvä teos tai jotakin ajan myötä muuttuvaa tai hetkellistä. Prosessi tai sen aikana muodostuva yhteisö saattavat olla yhtä tärkeitä kuin lopputulos. Pitkäkestoisten projektien aikana museon henkilökunta näkee ja myötäelää teosten kaikki vaiheet, ensimmäisestä teosehdotuksesta monivaiheisen matkan valmiiksi teokseksi, sekä teoksen elinkaaren ja olemassaolon sen valmistumisen jälkeen.

Uudenlaiseksi museokentän toimijaksi

Museorakennuksesta luopuminen ja uudenlainen yhteistyö taiteilijoiden kanssa muutti merkittävästi päivittäisen museotyön luonnetta. Esimerkiksi kuratoinnin tavoitteita ja käytäntöjä on pitänyt tarkastella uusilla tavoilla.³ Uudistusten rinnalla kulkivat koko ajan museoiden perustehtävät, tavoitteet ja velvollisuudet, jotka ovat edelleen

² Ks. esim. Lehtinen 2014 ja Frilander 2014.

³ Museoiden, gallerioiden ja muiden taidelaitosten ulkopuolella tuotettavan taiteen kuratoinnista ks. esim. Malm 2017 ja Tuukkanen 2020.

Lönströmin taidemuseon perusta. Muun muassa yleisötyö, yksi museoiden ydintehtävistä, on ollut tärkeässä roolissa alusta saakka.

Aloitin Lönströmin taidemuseon johtajana vuonna 2021, ja tätä kirjoittaessa olen työskennellyt museossa lähes kolme vuotta. Tämän tekstin lähtökohtia ovat näkemykseni museon uudenaikaisesta roolista Lönström-projektien toteuttajana, erityisesti kuratoinnin ja yleisötyön näkökulmasta, nyt kun museon seinä ei enää ole. Miten museon tehtävät ovat muuttuneet, kun emme ota vastaan valmiita taideteoksia henkilökunnan läpikotaisin tuntemiin näyttelytiloihin, vaan toimimme tuottajina pitkäkestoisille ja monimuotoisille projekteille, joita vastaavia ei ehkä ole koskaan aiemmin tehty? Millainen toimija on yksityinen taidemuseo julkisessa tilassa? Miten osaltamme tuemme taiteilijoita, jotka tekevät Lönströmin taidemuseon rahoittamia teoksia; ehkä siihenastisen uransa suurimpia projekteja? Ja mikä on suhteemme yleisöön, joka ei enää omasta päätöksestään astu museon ovesta sisään, vaan voi kohdata teemmämme museotyötä aivan uudenaikaisessa kontekstissa?

Aloitin esittelemällä neljä jo valmistunutta Lönström-projektia⁴, jotka eri tavoin ovat asettuneet kaikille avoimeen julkiseen tilaan. Taiteelliset ja tuotannolliset lähtökohdat ovat olleet jokaisessa teoksessa erilaiset, ja jokainen on edellyttänyt museon työryhmältä omanlaista aseoitumista tuottajan ja kuraattorin rooliin. Kaksi ensimmäistä projektia ovat valmistuneet ennen kuin olen aloittanut nykyisessä tehtävässäni. Ajattelen kuitenkin, että kuraointi (eli huolenpito⁵) jatkuu näidenkin teosten parissa edelleen, sillä museon tavoitteena on vaalia teoksia ja tehdä niitä näkyviksi vielä niiden valmistuttua ja niiden olemassaolon jatkuessa.⁶ Kahden jälkimmäisen teoksen tuotantoon olin itse syvästi uppoutunut etenkin niiden valmistumisvuonna 2022.

⁴ Lönström-projekteja on vuoteen 2023 mennessä valmistunut kaikkiaan viisi ja seuraavat valmistuvat vuosina 2024 ja 2025. Tässä kirjoituksessa esittelen leimallisimmin erilaisiin julkisiin tiloihin valmistuneita teoksia. Kaikkiin Lönström-projekteihin voi tutustua Lönströmin taidemuseon kotisivuilla <https://lonnstromintaidemuseo.fi/lonnstrom-projekti>.

⁵ Latinankielinen sana *curare* tarkoittaa huolenpitoa, hoitamista, vaalimista.

⁶ Teos voi olla pitkäkestoisesti esillä tai sen olemassaolo fyysisenä objektina voi päättyä jossain vaiheessa julkistamisen jälkeen. Kummassakin tapauksessa museon tavoite on ylläpitää teoksen "toista elämää", dokumentoida teosta ja kertoa siitä erilaisille yleisöille. Museo huolehtii, että teokset tunnetaan, ja että niistä puhutaan. Näin määritetään myös tilapäisten ja katoavien teosten olemassaolo taideteoksena niiden elinkaaren päättymisen jälkeenkin. Ks. Kaitavuori 2018, 111.

Khronoksen talo on ollut ihmisiltä suljettu alue vuodesta 2016.

Kuva: Vesa-Matti Väärä.

IC-98

Khronoksen talo

Ensimmäisen Lönström-projektin tekijäksi valittiin turkulainen taiteilijaduo IC-98 (Visa Suonpää ja Patrik Söderlund) teoksella *Khronoksen talo*. Sen lisäksi, että kyseessä oli toimintansa uudistaneen

taidemuseon ensimmäinen suuri teostuotanto, teos herätti julkistamisensa jälkeen suurta huomiota käsitteellisyydellään ja toteutustavallaan. Vuonna 2016 taiteilijat ostivat tyhjän maatilakiinteistön Pöytyältä. Tontin pihapiirin geologia, arkeologia, kasvillisuus ja linnusto tutkittiin ja dokumentoitiin, samoin kuin pitkään asu-mattomana olleen talon rakennushistoria. Tämän jälkeen tontti aidattiin portittomalla teräsverkkoaidalla tuhanneksi vuodeksi. Tontista tuli ajan jumala Khronoksen koti, joka sulkeutui ihmisiltä

kokonaan. Luonnolle annettiin tilaisuus ottaa omansa takaisin ihmisen muokkaamassa ympäristössä. Osana prosessia aidatulle pihapiirille haettiin myös rauhoitus- ja luonnonsuojeluasemaa Varsinais-Suomen ELY-keskukselta sekä rakennusperinnön suojelua Museovirastolta. Kaikkiin hakemuksiin tuli kielteinen päätös, kuten taiteilijat osasivat odottaakin.

Heti kiinteistön hankkimisen jälkeen IC-98 lahjoitti *Khronoksen talon* Pöytyän kunnalle, joka on sitoutunut säilyttämään alueen koskemattomana. Tontti sijaitsee Ortenojan kylässä hiekkatien varrella. Kasvillisuus on vallannut pihapiirin, mutta muutokset esimerkiksi rakennuksen ulkonäössä ovat olleet hitaita. Teoksen kuulumisia kysytään usein, ja monet kysyjät tuntuvat ajattelevan, että alueella käynnistyi nopea rapistuminen heti aitaamisen jälkeen. Teoksen tuhatvuotisella aikajanalla ensimmäiset seitsemän vuotta on kuitenkin lyhyt aika. Silmin havaittava luonnon yliote alueesta syntyy luultua hitaammin.

Kun projekti oli aktiivisesti käynnissä 2015–2016, museon rooliin tuottajana kuului ensisijaisesti taiteilijoiden avustaminen sopivan tontin etsimisessä, sopimuskäytännöt eri osapuolien kanssa sekä dokumentointi ja viestintä. Nyt, kun *Khronoksen talo* on usean vuoden ajan ollut ihmisiltä suljettu alue, näen museon tehtävänä erityisesti välittämisen, eräänlaisen ”jälkikuratoinnin”, jotta teos pysyy relevanttina ja ymmärrettävänä yleisölle. Kyseessä on julkiseen tilaan, varsinaissuomalaiseen maalaismaisemaan toteutettu teos, mutta ei julkisen taiteen tavanomaisimmalla tavoitteella kaunistaa tai elävöittää ihmisten elinympäristöä. *Khronoksen talon* luokse ei ole helppo päästä, eikä se edes ole välttämätöntä teoksen kokemiseksi. Fyysisen maatalouspihapiirin ohella *Khronoksen talo* on idea ja taiteellinen teko, jota voi monin tavoin avata yleisölle menemättä lainkaan paikan päälle. Ajan hampaan armoilla oleva, ihmisiltä kielletty alue tarjoaa runsaasti ajateltavaa ihmisiestä, ajan olemuksesta ja ihmisen jälkeisestä ajasta, mahdollisesti vielä vuosisatojen ajan.

Tellervo Kalleinen ja Oliver Kochta-Kalleinen

Keskustelualue

Vuonna 2017 Lönnström-projektiksi valittiin Tellervo Kalleisen ja Oliver Kochta-Kalleisen yhteisöllisesti julkisen tilan haltuun ottava *Keskustelualue – peli yhteisestä maaperästä*. Teoksen tavoite oli mahdollistaa kaksivuotinen keskustelu yhden tietyn tontin käytöstä

kaupunkitilassa sekä pohtia kaupunkilaisten kanssa, millainen julkinen puisto voisi tänä päivänä olla. Taiteilijat muotoilivat *Keskustelualueesta* julkisen tilan pelin, jossa 21 ”pelaajaa”⁷ – joukko eri-ikäisiä raumalaisia – unelmoivat, suunnittelivat ja toteuttivat pelin sääntöjä noudattaen julkisen puiston. Kaksivuotisen prosessin lopputuloksena Rauman Kalliokadulla on nyt puisto, joka on syntynyt niin yksilöllisistä ideoista kuin ryhmän kollektiivisista päätöksistä.⁸

Keskustelualueesta oli lukuisia vaiheita, joihin museo osaltaan osallistui kumppanina, kuraattorina ja tuottajana. Paikallistuntemus ja yhteistyö Rauman kaupungin avainhenkilöiden kanssa olivat tärkeässä roolissa. Tuotantoon liittyi puistoksi sopivan tontin etsimistä, projektin esittelemistä päättäjille sekä viestintää puiston lähiasukkaille ja muille kaupunkilaisille, mutta myös kahvi-hetkien järjestämistä puiston yhteisölle, tutustumista ja ystävystymistä. Taiteilijoiden osaavan sitouttamisen ansiosta suurin osa mukaan lähteneistä pelaajista jatkoi projektin loppuun asti ja sai iloita yhteisen työn tuloksista puiston avajaisissa syyskuussa 2020. Museon amanuenssilla oli kuitenkin myös tärkeä rooli pelaajien välisten yhteyksien ylläpitämisessä ja tiedonkulussa, koska taiteilijat itse asuivat Helsingissä, kolmen tunnin ajomatkan päässä Raumalta.

Keskustelualueesta on useita tasoja. On Tellervon ja Oliverin taiteellinen teko, pelin luominen ja fasilitoiminen niin, että ryhmä toisilleen tuntemattomia ihmisiä saivat yhteisillä pelisäännöillä toteutettua yhteisen puiston. Tässä avainasemassa ovat osallistujat ja heidän keskinäinen yhteistyönsä. Voi ajatella, että visuaalinen lopputulos on tällä tasolla toissijainen, sillä taiteilijat luopuivat kontrollista tietämättä itsekään, millainen puisto pelaajien käsissä syntyi.⁹ Puiston avajaisten jälkeen teoksen elämä on kuitenkin jatkunut kaikille kaupunkilaisille avoimena alueena, missä kuka tahansa voi grillata nuotiopaikalla, lukea kirjaa penkillä tai leikkiä hevostallin

⁷ Pelaajia oli alun perin 30, joista 21 jatkoi projektissa mukana sen loppuun asti.

⁸ Tellervo Kalleisen ja Oliver Kochta-Kalleisen tavoitteet sekä *Keskustelualueen* yhteisöllinen prosessi kuvaillaan seikkaperäisesti kirjassa *Keskustelualue – peli yhteisestä maaperästä* (2022).

⁹ Taiteilijat toteavat kirjassaan: *Olemme iloisia siitä, mitä puistosta käytännössä tuli. Taideteoksemme ei kuitenkaan olisi varsinaisesti epäonnistunut, vaikka pelaajat olisivat päällystäneet koko alueen asfaltilla*. Kalleinen & Kochta-Kalleinen 2022, 98.

keppihevosilla. Kaikille puiston käyttäjille, tai katsojille¹⁰, se ei varmasti edes näyttäydy taide-teoksena, vaan pelkästään persoonallisena puistona raumalaisella pikkukadulla. Oma lukunsa on vielä puiston tulevaisuus ja kaupungin päätöksenteko siihen liittyen. Puisto on luovutettu Rauman kaupungin Wihertoimen huomaan, joka hoitaa puistoa tätä kirjoittaessa hyvin. Aluetta ei kuitenkaan ole kaavoitettu puistoksi, ja kaupungin päätöksellä *Keskustelu puisto* voisi lakata olemasta. Se, että sitä hoitaa yhä joukko vapaaehtoisia ja kaupunkilaiset viettävät siellä aikaa, voi pitkittää puiston olemassaoloa, tai lopulta myös tehdä sen pysyväksi.

Koska Rauman kaupungin Wihertoimi otti puiston hoitaakseen, museolla ei ole ollut käytännön velvollisuuksia huolehtia puistosta vuoden 2020 jälkeen. Tämänkin teoksen kohdalla museo kuitenkin tekee jatkuvasti jälkikuratointia. Pidämme teoksen eri tasoja näkyvinä ja elävinä. Olemme yhteydessä päättäjiin ja jaamme yhteisöllisen prosessin hyviä kokemuksia. Pidämme yhteyttä puistoa vapaaehtoisesti hoitaviin puistokummeihin. Viestimme puiston

¹⁰ Yhteisöllisessä tai osallistavassa taiteessa "osallistujien" ja "katsojien" roolit ovat erilaiset. Taide teoksen osallistavuus ei kuitenkaan sulje pois mahdollisuutta katsoa teosta puhtaasti yleisön näkökulmasta. Kaitavuori 2018, 6, 12.

Kerrostalojen ympäröimässä Keskustelu puistossa järjestettiin kesällä 2023 monia yleisötapahtumia.

Kuva: Elinä Tiainen.

kuulumisista vuodenaikojen kierrossa ja muistutamme kaupunkilaisia sen olemassaolosta. Puisto tarjoaa myös mahdollisuuksia monenlaisille ulkoilmatapahtumille, joita museo järjestikin kesällä 2023 runsaasti, tavoitteena tehdä *Keskustelu puiston kesästä* monivuotinen perinne.

Raimo Saarinen

Kelluva saari

Raimo Saarisen *Kelluva saari* on tähänastisista Lönnström-projekteista leimallisimmin tiettyyn paikkaan toteutettu julkinen taide teos. Kyseessä on mereen sijoitettu ympäristö teos, keinotekoinen saari, joka on rakennettu kelluvan betoniponttonin päälle ja jolla kasvaa puita ja muita kasveja. Kun Raimo Saarisen teosehdotus tuli valituksi vuonna 2018, oli selvää, että taiteilijalla itselläänkään ei ollut aiempaa kokemusta vastaavanlaisen teoksen tekemisestä. Kuten jokainen Lönnström-projekti alkaessaan, myös *Kelluva saari* vaati sekä museon henkilökunnalta että taiteilijalta uuden osaamisen ja uusien käytäntöjen omaksumista, sekä suuren määrän selvitys- ja valmistelutyötä. Museo päätti kuitenkin luottaa siihen, että taiteilija löytää ideansa tueksi parhaat asiantuntijat, ja että museon tiimi omassa kuraattorin ja tuottajan roolissaan pystyy osaltaan tukemaan työtä – vaikka alkuvaiheessa lähes kaikki kyseiseen teokseen liittyvät käytännöt olivat vieraita.

Mikään suuri taide teostuotanto ei voi toteutua ilman osaavia ja aidosti kiinnostuneita yhteistyökumppaneita. *Kelluvan saaren* suunnitteluun lähti kumppaniksi kelluviin rakenteisiin erikoistunut Bluet Floating Solutions Oy, jossa saaren runko suunniteltiin. Taiteilija luonnosteli saaren muodon, jonka perusteella Bluet suunnitteli pohjan sellaiseksi, että se kantaisi saarirakenteen ja pysyisi meressä kelluessaan suorassa. Matkan varrella kokonaisuuden painoa tarkasteltiin useita kertoja: painoon ja sitä myötä kelluvuuteen vaikuttivat kalliota jäljittelevän betonikuoren paksuus sekä puiden kasvamiseen varattujen kasvualtaiden maa-aineksen määrä ja laatu. Tärkeä yhteistyökumppani oli Biolan Oy, josta taiteilija sai neuvoja saaren kasvillisuuden kasvualustoihin liittyen. Biolan myös tuki projektia tuotteillaan, samoin kuin betonituotteiden valmistaja Fescon Oy. Mitä tärkein yhteistyökumppani, aivan kuten *Keskustelu puistoakin* valmistellessa, oli Rauman kaupunki, jonka maanmittausinsinöörin kanssa kartoitettiin taiteilijan toiveiden mukainen sijoituspaikka, ja jolta sijoituslupa teokselle saatiin vaivattomasti.

Sijoituslupa on tätä kirjoittaessa voimassa vuoden 2024 loppuun asti ja toiveissa on, että sille saadaan jatkoa vielä pidemmäksi ajaksi. Museo piti yhteyttä myös Traficomien vesiväyläpalveluihin, jonne teoksen koordinaatit ja koko tuli ilmoittaa. Tieto saaren muodostamasta ”esteestä” meni myös Tiedonantoja merenkulkijoille -julkaisuun.

Kesäkuussa 2022 noin 15 tonnia painava teos hinattiin ja ankuroitiin paikalleen Rauman Fåfångan niemen edustalle Otanlahteen. Sen lähimpään rantaan, josta saari sijaitsee noin 20 metrin päässä, pystytettiin infotaulu kertomaan ohikulkijoille teoksesta, sillä alusta alkaen oli tiedossa, että moni tulee kohtaamaan teoksen ensimmäisen kerran sattumalta alueella ulkoillessaan. Saaren näkee hyvin eri puolilta lahtea ja näköyhteyden päässä on suosittu ranta-alue sekä maauimala, kahviloita ja Poroholman leirintäalue. Aivan läheisyydessä on myös Merikyöpylän yleinen sauna, josta saaren viereen voi uida. Ketterimmät uimarit voivat myös nousta saarelle.

Teos kasveineen alkoi heti elää omaa elämäänsä. Vain muutama viikon kuluttua ankkuroinnista saareen oli pesinyt ja muninut heinäorsora. Saman kesän kuluessa huomattiin, että yhtä saareen istutetuista männyistä olivat hyvää vauhtia tuhoamassa okakaar-nakuoriaiset. Teos on omannäköisensä eri vuodenaikoina ja eri

Kelluva saari elää vuodenaikojen vaihteluiden mukana Rauman Otanlahdessa.

Kuva: Niko Tiainen.

sääolosuhteissa. Osa teoksen jälkikuratointia onkin dokumentoida saaren tapahtumia ja vaihteluja ja viestiä niistä. Teoksen ensimmäisen vuoden aikana museon yleisötyöntekijä vei lukuisia ryhmiä Fåfångan rannoille tutustumaan teokseen. Retkiä on järjestetty päiväkotiryhmille, kaikenikäisille koululaisille ja hoivakotien asukkaille. Vierailujen aikana on pohdittu nykyihmisen luontosuhdetta, ihmetelty tuhansien kilojen painoisen objektin kelluvuutta, haaveiltu unelmien saarista ja muisteltu lapsuuden kesiä meren äärellä.

Nastja Säde Rönkkö

Selviytymisopas maailmanlopun lapselle

Neljäs esimerkkini, Nastja Säde Rönkön suuri videoinstallaatio, poikkeaa aiemmista, sillä se oli esillä Raumalla tilapäisesti, vain kuuden viikon ajan. Kyseessä on 26-osainen videoteos, joka käsittelee aikamme erilaisia uhkakuvia sekä globaalilla että yksityisellä tasolla runollisissa, aakkosiin perustuvissa videoissa.

Jo teosehdotuksessaan taiteilija hahmotteli teokselle ihanteellista esityspaikkaa, yhtenä vaihtoehtona jonkinlainen tyhjä teollisuusuhalli Raumalla. Museolla oli keskeinen rooli sopivan esityspaikan etsimisessä. Erityisesti Lönnströmin taidemuseon pitkäaikaisella amanuenssilla Arja Roivaisella oli useita ideoita, joista yksi, Lönnström-yhtiöiden entiseen tehdaskiinteistöön kuuluva tyhjä halli, tuntui erityisen sopivalta. Rönkkö toteutti teoksensa kuvauksia tuossa tunnelmaltaan ainutlaatuisessa tilassa syksyllä 2021, ja tuolloin jo todettiin, että paikka olisi loistava myös teoksen esittämiseksi. Vain muutama kuukausi ennen teoksen valmistumista varmistui, että kyseinen tila todella saataisiin teoksen käyttöön, ja konkreettisesti suunnittelu voitiin aloittaa.

Kyseessä on aikoinaan tehtaan henkilöstön sosiaalitaloina toiminut halli, jossa on ollut erilliset puolet miehille ja naisille. Lisäksi hallin yhteydessä on pienempiä peseytymistiloja, jotka tyhjiilleen jätettyinä ja osin purettuina henkivät voimakkaasti teoksen nimen mukaista maailmanlopun tunnelmaa. Tuottajan roolissa museo järjesti tilan tyhjentämisen ylimääräisestä tavarasta, perusteellisen siivouksen sekä suurimpana työvaiheena riittävän sähkön tuomisen pitkään käyttämättömänä olleeseen tilaan esitystekniikan toimivuuden turvaamiseksi. Lisäksi museo huolehti erityislaatuisten näyttelytilan turvallisuudesta palotarkastajan ohjeiden mukaisesti.

Vaikuttava teos oli esillä 22.10.–4.12.2022. Teoksen 26 videota levittäytyivät tilaan eri tavoin: suurista projisoinneista ja näytöistä pienempiin tv-näyttöihin tilan intiimeissä nurkkausissa. Lisäksi tilassa oli esillä Rönkön veistoksia ja maalauksia. Pimeissä marraskuun illoissa tilan tunnelmaan saattoi uppoutua ja kävijät viettivät teoksen äärellä pitkiä aikoja. Oli myös kävijöitä, joita kiinnosti itse näyttelytila, esimerkiksi omana tai sukulaisen entisenä työpaikkana.

Teoksen esityspaikka on sivussa Rauman keskustasta, eivätkä teollisuusalueen osoitetiedot johda suoraan näyttelytilan ovelle. Lisäksi teoksen esilläoloaika osui loma-aikojen ulkopuolelle ja se oli Raumalla melko hiljaista aikaa. Niinpä museo panosti tuon kuuden viikon ajan huomattavasti viestintään, markkinointiin ja yleisötyöhön. Kaupunkinäkyvyydellä tehtiin lyhytaikaista, kansainvälisen tason nykytaidetaapahtumaa kaikille ohikulkijoille tutuksi ja opastettiin perille. Yleisöyöntekijä viesti näyttelystä aktiivisesti opettajille, ja näyttelyssä kävikin suuri määrä yläkoulu- ja lukioryhmiä, joille teoksen teema tarjosi runsaasti kosketuspintaa. Lisäksi teoksen yhteyteen järjestettiin tapahtumia, joilla pyrittiin madaltamaan kynnystä tutustua videotaieteeseen.

Nastja Säde Rönkön 26-osainen videoinstallaatio levittäytyi myös tehdashallin entisiin pesutiloihin.

Kuva: Jari Laurén.

Esimerkiksi kahtena lauantaipäivänä järjestetyissä soppahetkissä sai syödäkseen Rauman seudun Marttojen keittämää vegaanista linssikeittoa ja samalla sai jutella nykyaiteesta yleisöyöntekijän kanssa. Tapahtuma toi näyttelyyn ihmisiä, jotka omien sanojensa mukaan eivät koskaan ole käyneet taidenäyttelyssä, saati tutustuneet videotaieteeseen.

Museo tuottajana, kuraattorina ja välittäjänä

Neljä esimerkkiäni osoittavat, kuinka jokainen Lönnström-projekti on ainutlaatuinen hanke, jonka tiloissa ja tilanteissa museon työryhmällä on merkittävä kuratoriaalinen rooli. Lönnström-projekti voi olla teos, jolle museon on etsittävä sopivimmat puitteet (*Khronoksen talo*, *Kelluva saari*) tai jotain, jolle on luotava ohjelma tai löydettävä aktivoitava yhteisö (*Keskustelupuisto*). Etsimme teoksille toteutus- ja esityspaikkoja, joiden ympäristöllä tai kontekstilla on yhteys teoksen sisältöön (*Selviytymisopas maailmanlopun lapselle*). Tuottajina ja kuraattoreina tehtävämme on saada aikaan olosuhteet, joissa teos ja sen merkitykset voivat syntyä ja tulla näkyviksi.¹¹

Jos perinteisemmässä näyttelytyössä koko prosessin ajan mukana kulkee vähintään näyttelytilan pohjapiirustus, johon teokset sijoitetaan, nykyisessä Lönnströmin taidemuseon tuotantomallissa ei uuden projektin alkaessa ole minkäänlaista karttaa tai ohjenuoraa. Jokainen projekti alkaa tyhjältä pöydältä, ja tuottajakuraattorina museon tehtävä on jakaa osaamistaan sekä varautua ratkomaan yllättäviä tilanteita. Usein Lönnström-projektit ovat taiteilijoille itselleenkin aluksi tuntematonta maastoa: tuotantomalli ja budjetti sallivat kokeilun sellaisten teosten parissa, joita he eivät ehkä ole aiemmin tehneet. Tärkeää on löytää yhteinen kieli, vaikka kumpikin osapuoli on yhtä lailla uuden ääressä.

Lönnströmin taidemuseon hyvin pieni työryhmä on siis paitsi teosten sisällöllinen asiantuntija, myös käytännön tekijä ja ongelmien ratkaisija. Erityisesti julkiseen tilaan toteutettavissa paikka-, aika- ja prosessisidonnaisissa teoksissa kuraattorin rooliin kietoutuvat merkittävästi nimenomaan myös tuottajan tehtävät.¹² Tuottajakuraattorin tehtävä on olla välittäjä, neuvottelija, tiedottaja, kalenterin ja budjetin ylläpitäjä; toisinaan ehkä jopa työsuojelupäällikkö.

¹¹ Malm 2017, 8.

¹² Kaitavuori 2018, 109.

Hänen tulee hahmottaa kokonaisuus, horisontissa valmis projekti, mutta myös kaikki yksittäiset palaset, joista kokonaisuus muodostuu, sekä tiedostaa yksityiskohtien merkitys.¹³ Hänen tulee myös ymmärtää taiteilijan tavoitteet ja prioriteetit ja sovittaa ne museon ja yhteistyökumppaneiden tavoitteisiin toimien monien eri osapuolien välissä. Kunnianhimoisten teosten valmisteluissa täytyy sietää epävarmuutta ja sitä, että lähtötilanteessa ei ole olemassa vastauksia läheskään kaikkiin kysymyksiin.¹⁴ Saammeko teoksen sijoittamiselle tarvittavat luvat? Saammeko aktivoitua yhteisön? Hyväksyvätkö turvallisuusviranomaiset teoksen toteutuksen suunnitellulla tavalla?

Taiteellisen ajattelun ja sisältöjen ymmärryksen lisäksi julki- seen tilaan toteutuvien Lönnström-projektien tuotanto edellyttää paikallisten toimijoiden tuntemusta, hyviä henkilösuhteita ja viestintätaitoja. Tuotannot nojaavat huomattavan paljon osto- ja asian- tuntijapalveluihin, ja erityislaatuisten toteutuspaikkojen onnistu- minen on usein kaupungin tai myötämielisen yksityisen toimijan varassa. Oikean osaan löytäminen on onnen hetki, sillä oivallus siitä, kuka on paras mahdollinen henkilö antamaan neuvoja, voi viedä projektia harppauksilla eteenpäin.

Lönnström-projektien lähtökohtana on säätiölle määritelty teh- tävä, kuvataiteen tukeminen ja edistäminen. Tavoitteena on tukea taiteilijoita, kun he tekevät jotakin, joka ei ehkä heidän päivittäis- sessä työssään olisi mahdollista. Toiminta on taiteilijalähtöistä, ja pidämme tärkeänä museon roolia taiteilijoiden tukijana ja kump- panina, joka on kirjattu myös Lönnströmin taidemuseon arvoihin. Nämä tavoitteet ja arvot kulkevat niiden perustehtävien rinnalla, jotka ovat kaikkien museoiden yhteisiä. Dokumentoiminen ja säi- lyttäminen on niistä yksi, ja myös tähän työhön on muotoutunut uusia käytäntöjä seinättömänä toimimisen myötä. Museo tallentaa nyt kanssaan toimivien taiteilijoiden työtä, taiteellisia prosesseja ja kohtaamia teosten kanssa.

Yksi museoiden keskeisistä tehtävistä on toimia yhdessä ylei- söjen ja erilaisten yhteisöjen kanssa, keskustelun herättäjänä ja keskustelualustana. Osana kuvataiteen kenttää Lönnströmin taide- museo tuo ihmisten koettavaksi ainutlaatuisia taidetuotantoja yllät- tävässäkin ympäristöissä. Kuraattorin työssä näiden toteutusten

¹³ Doherty 2017, 86.

¹⁴ Zaweija & Segerlund 2017, 117.

tekeminen ymmärrettäväksi niitä kohtaaville ihmisistä on mitä tär- keimmässä asemassa.¹⁵ Suunnitelmallista yleisötyötä tekemällä yleisöä voi osallistaa teoksiin monin eri tavoin ja nykytaiteeseen voi luoda hyviä käyntikokemuksia – myös niille, jotka yleensä eivät astuisi museoon tai galleriaan.

Yleisötyö on museoiden ydintyötä. Suomalaisissakin museoissa se on huipputasoa, mutta pääasiassa sitä tehdään museoiden seinien sisällä, ja paljon vähemmän julkisen taiteen äärellä. Seinättömyyden myötä Lönnströmin taidemuseo on saanut etsiä museon tekemälle yleisötyölle uusia paikkoja ja konteksteja. Lönnström-projekteilla on mahdollisuus sähköistää monenlaisia yleisöjä monenlaisissa sijain- neissa ja hetkissä. Yleisöt ovat museossa tehdyn työn keskiössä projektin alkamishetkestä sen päättämiseen ja vielä päättämisen jälkeenkä. Projekteihin voi osallistua hetkellisesti, sattumaltakin, tai pitkäkestoisesti ja sitoutuen. Jo lopputulokseen johtava prosessi voi ottaa huomaansa suuren määrän ihmisiä. Valmistuneet projek- titeokset ovat myös tarjonneet lukemattomia mahdollisuuksia ker- toa nykytaiteesta erilaisille yleisölle. Tätä työtä museossa tullaan kehittämään myös jatkossa.

Lopuksi

Lähtökohtaisesti Lönnströmin taidemuseon tavoite ei ole tuottaa vain julkisen taiteen teoksia. Pysyvien näyttelytilojen puuttuminen ja taiteilijoiden ennakkoluulottomasti ympäristöön kurottuvat teos- ehdotukset ovat kuitenkin tehneet museosta omanlaisensa toimijan julkisessa tilassa, pienessä länsisuomalaisessa kaupungissa. Osaksi työtämme on tullut etsiä keinoja, joilla erityislaatuiset teokset voi- vat toteutua kaikille yhteisissä paikoissa. Lönnström-projekteja toteuttaessaan museo kuratoi monitahoisia nykytaiteen teoksia, mutta myös tiloja, toimintaa, yhteyksiä ja prosesseja. Kaikkien projektien kohdalla kysymme: Miten tavoitamme parhaiten tällä teoksella yleisön, ja millaisen yleisön? Keitä yleisöt ovat ja miten he voisivat kokea Lönnström-projektina syntyneen teoksen? Miten välitämme teoksia niin, että niihin voi osallistua katsojana, keskus- telijana, kokijana tai tekijänä?

¹⁵ Esimerkiksi Johanna Tuukkasen väitöskirjasta käy ilmi, kuinka tärkeää yleisön laajan käsitteen huomioonottaminen on kuraattoreille, jotka tuottavat teoksia taidelaitosten ulkopuolelle. Tuukkanen 2020, 128.

Lähdeluettelo

- Doherty, Claire. 2017. ”From Crystal Ball Gazing to Air Traffic Control. Arts Producing in Public Contexts.” Teoksessa Magdalena Malm (toim.): *Curating Context. Beyond the Gallery and into Other Fields*. Art and Theory Publishing.
- Frilander, Aino. 2014. ”Taiteilijat eristävät talon Suomessa tuhanteksi vuodeksi muurilla – oman talonsa myynyt museo rahoittaa.” *Helsingin Sanomat* 10.12.2015.
<https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000002871976.html>.
- Kaitavuori, Kaija. 2018. *The Participator in Contemporary Art. Art and Social Relationships*. Bloomsbury.
- Kalleinen, Tellervo & Oliver Kochta-Kalleinen. 2022. *Keskustelupuisto – peli yhteisestä maaperästä*. Lönnströmin taidemuseo & Studio Kalleinen.
- Lehtinen, Toni. 2014. ”Museo ryhtyy mesenaatiksi.” *Helsingin Sanomat* 13.12.2014.
<https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000002785117.html>
- Malm, Magdalena (toim.). 2017. *Curating Context. Beyond the Gallery and into Other Fields*. Art and Theory Publishing.
- Tuukkanen, Johanna. 2020. *Curatorial Practice Embedded in the City – A Case Study of Curating New Genre Public Art in a Festival Context*. Jyväskylän yliopisto.
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-8219-5>
- Zaweija, Joanna & Jessica Segerlund. 2017. ”Curating Infrastructure.” Teoksessa Magdalena Malm (toim.): *Curating Context. Beyond the Gallery and into Other Fields*. Art and Theory Publishing.

Silja Lehtonen työskentelee raumalaisen Lönnströmin taidemuseon johtajana. Museo toimii ilman pysyviä näyttelytiloja ja tuottaa taiteilijoiden kanssa suuria nykytaiteen Lönnström-projekteja. Ennen nykyistä tehtäväänsä hänellä on pitkä kokemus nykytaiteen näyttelyiden kuraattorin tehtävistä museotiloihin.

Kuva: Jari Laurén

Tekisin itte paremmin

Ajatelmia kulttuurin käsitteestä ja taiteilijan työkuvasta julkisen taiteen kentällä.

Olen koko taiteellisen urani ajan kyseenalaistanut monitekniikkaista työtapaani. Juuri sen takia olen kuitenkin hakeutunut taiteilijaksi julkisen taiteen hankkeisiin ja tullut perehtyneeksi asiaan. Aiempi muotoilijan ammatti on antanut hyvät valmiudet käytännön toimintaan taiteilijana, mutta sen kääntöpuolena on ollut joskus liika selkäytimestä kumpuava asiakaspalveluhenkisyys. Tätä duunari-muotoilija-taiteilija-asetelmaa kohtaan tuntemani hämmästys onkin yksi pohdinnan aiheistani.

Julkisen taiteen parissa toimiminen vaatii kokemukseni perusteella kykyä ymmärtää yleisöään sekä tarkastella omia näkemyksiään ulkopuolisen silmin. Taiteellinen sisältö voi toisinaan olla vaikeaa sovittaa julkisen taiteen raameihin, mutta parhaimmillaan konteksti täydentää teosta.

Perheeni työläistäustaisuus tuntuu monasti sitovan taiteen politiikkaan. Olen suhtautunut, ja pyrin jatkossakin suhtautumaan taiteilijuuteen tavallisena ammattina. Osin taustani ja vanhempieni ansiosta kykenen kommunikoimaan myös sellaisen yleisön kanssa, jolle taide ei muodosta samanlaisia merkityksiä kuin minulle, tai jotka jopa vihaavat taidetta. Keskusteluyhteyden ylläpito onkin haastavuudestaan huolimatta osoittautunut elintärkeäksi asiaksi. Polarisointi tai ylpeys ei anna tietä ulos annetusta olosuhteesta, kuten perhetaustasta.

Luokkajakojen kärjistyessä ekokatastrofin kynnyksellä, olen hahmottanut entistä selkeämmin henkilökohtaisilta tuntuvien vaikuttimien merkitystä. Mitä tarkoittaa esimerkiksi duunarius työn murroksen aikana? Pohdin usein, mistä kumpuavat henkilökohtaisuuden tunne, arkuus ja niiden yhdistelmän synnyttämä vaihtolo. Tulisiko kulttuurin ja sivistyksen merkityksistä keskustella

myös henkilökohtaisemmalla tasolla eriytymisen välttämiseksi ja yhteyden löytämiseksi? Olisiko hyvä tarkentaa, mitä termit ylipäättään tarkoittavat, jotta keskustelu ylipäättään on mahdollista?

Lähestyn näitä kysymyksiä julkisen taiteen tekijänän näkökulmasta. Olen kokenut julkisen taiteen sellaisen yleisön kohtaamis-pintana, joka syystä tai toisesta jää taidemaailman ulkopuolelle. Tuolla alueella kysymykset toimeentulosta ja taiteilijan työnkuvasta nousevat helposti esiin. Julkisen taiteen merkitys myös taiteilijan kannalta on moninainen; se voi poiketa huomattavastikin muusta tuotannosta ja olla siksi jopa kiusallinen asia – tai sitten kiinnostava tilaisuus päästä kuulemaan taidekentän ulkopuolisia näkemyksiä.

Julkinen taide kulttuurin kasvoina

Koska julkinen taide on useimmiten taidemaailman fyysisistä rakenteista erillään esitettyä taidetta, se toimii kohtaamis-pintana niin sanotun tavallisen yleisön ja kulttuurintekijöiden välillä. Usein se toimii käytännön kimmokkeena kulttuurikeskusteluihin, koska julkinen taide tulee vastaan ennalta-arvaamattomasti, usein lupaa kysymättä. Verrattuna vapaaehtoiseen museokäyntiin ero on valmiudessa ja halukkuudessa kohdata taiteellista ajattelua. Siksi julkisen taiteen kohtaaminen herättää tunteita ja ilmentää mielestäni hyvin yhteiskunnassa vallitsevia käsityksiä kulttuurista ja sivistyksestä.

Taiteeksi tunnustamisen akti on oleellisessa osassa julkista taidetta, tarkemmin julkisen taiteen ja sen yleisön kohtaamisissa. Kun itsensä taidekentän ulkopuolelle asemoiva, mahdollisesti jopa kulttuurivihamielinen henkilö kohtaa julkisen taideteoksen, koen että pääsemme kiinnostavien kysymysten äärelle: Miten kulttuuri määritellään ja mitkä sen funktiot ovat? Miksi se näyttää juuri tältä? Entä kuka tämän kaiken määrittelee, ja kenelle?

Jos kokemusta tai osaamista taiteen katsomisesta ei ole, on ymmärrettävää, että katsoja assosioi siihen, minkä jo tietää. Tunnistaminen saattaa näin ollen liittyä myös taiteen herättämiin kohuihin tai vaikkapa sen rahoituspohjan tai laadun arviointiin oman kokemuspohjan perusteella. Taidekentän ulkopuolisen yleisön mielipiteet ja keskustelut saattavat erota ammattilaisten keskuudessa käydystä, mutta ne ovat kaikki arvokkaita. Erityisesti julkisen taiteen rahoitus on hankala julkisesti keskusteltava asia, koska siitä puhutaan erittäin vähän myös taidekentän sisällä.

Taiteilijana koen usein haastavaksi määritellä jo sen, mitä julkinen taide on – saati milloin, missä ja miksi se on hyvää tai huonoa. Huomaan soveltavani julkiseen taiteeseen erilaisia ennako-asenteita ja -odotuksia kuin vaikkapa perinteiseen taidegalleriassa esitettyyn taiteeseen. Juuri määrittelemisen hankaluus on yksi ydinkysymyksistäni. Taiteilijana en pyri esittämään totuuksia, vaan huomaamaan ja nostamaan esiin kysymyksiä, joihin ei ehkä lainkaan ole yksioikoista vastausta. Vastauksen puuttuminen ei vähennä asian merkitystä, päinvastoin.

Julkinen taide kategoriana

Näyttelytilaan saapuessaan katsoja on varautunut kohtaamaan taidetta. Hän on tietoinen siitä, että edessä saattaa olla jotakin, mikä ehkä kyseenalaistaa totuttua. Näyttelytilassa saapuminen kyseenalaistamisen äärelle on vapaaehtoista. Julkisessa tilassa teos taas saattaa tulla vastaan yllättäen. Mikäli se sijoittuu arkisen reitin varrelle, teoksen voi kohdata jopa useita kertoja päivässä. Ajattelinkin, että julkisen taiteen sisällä on erilaisia alakategorioita, jotka vaikuttavat osaltaan esitettävän taiteen sisältöön ja/tai tyyppiin. Kohderyhmä on erilainen kadulla tai puistossa kuin vaikkapa koulussa tai sairaalassa. Vielä selkeämmin yleisö rajautuu suljetuissa tiloissa, esimerkkinä taloyhtiöiden sisäpihat tai rappukäytävät. Eri konteksteissa esitettävä taide kohtaa myös erilaisia vaatimuksia.

Kun yleisö on pääosin taidemaailman ulkopuolelta, saattaa taiteilija joutua pohtimaan uudelleen tapoja ja keinoja, joilla ilmentää sanomaansa. Julkisen taiteen tilaustyön muodossa jollekin paikalle usein myös tilataan ikään kuin ajattelua; luonne. Tällainen taide-teos profiloii ympäristöään, minkä vuoksi ainakin itselleni teosten paikkasidonnaisuudella on suuri merkitys. Tähän liittyen näen, että rakennetussa ympäristössä päätökset taiteen sisällyttämisestä rakennushankkeisiin tulee tehdä riittävän ajoissa. Taide tarvitsee tilaa hengittääkseen, eikä sitä siksi voi sijoittaa jo täyteen suunniteltuihin tiloihin. On aina merkittävää, mitä teoksen välittömässä läheisyydessä tapahtuu ja on esillä.

Yksi julkisen taiteen erityispiirre taiteilijan näkökulmasta on myös sen rahoitus. Olen työskennellyt vuosia ”vapaasti” apurahojen varassa. Jokainen rahoitettava idea on perusteltava esimerkiksi kohdeapurahan tapauksessa yksitellen ja rahoitettavat summat ovat usein suhteellisen pieniä todellisiin kustannuksiin verrattuna.

Apurahajärjestelmä teettääkin paljon ylimääräistä työtä. Julkisen taiteen hankkeissa työn kohde voi olla tavanomaista suurempikoinen tai laajempi, toteutuksesta on olemassa sitova sopimus ja budjetti on usein yksityisiä näyttelyhankkeita kohtuullisempi. Kun toimeentulo on turvattu, voi taiteilija keskittyä itse työskentelyyn.

Mutta taloudellisen turvan rinnalle julkisen taiteen tilaustyö asettaa tekijälleen reunaehdot, jotka on huomioitava. Taiteellisen, vapaan itseilmaisun rinnalla on kyettävä kunnioittamaan tilaajan toiveita ja otettava ne mahdollisuuksien mukaan huomioon. Kompromisseja on siksi mahdotonta välttää. Taiteilijoiden välisessä keskustelussa kuuleekin joskus ajatuksen, että tilaajan olemassaolo vähentää teoksen taiteellista arvoa, tekee siitä ikään kuin lievenetyn version. Vaikka julkisen tilan asettamat reunaehdot kuuluvat oleellisesti julkisen taideteoksen olemukseen, myös tilaajan positiolla ja vaikutusvallalla on rajansa. Joskus teoksen muotokielellä tai sisältöön saatetaan yrittää vaikuttaa tavalla, joka lopulta estää luovaa työskentelyä tai jopa muuttaa teoksen aivan toiseksi.

Joskus kyseisissä keskusteluissa on vaikeaa seurata omaa intuitiotaan ja nähdä, onko taiteilija tai taiteen tilaaja toiminut vilpittömästi, ajattelemattomuuttaan vai tietoisesti jotakin asiaa ajaakseen. Taiteilijan työhön voi nähdäkseni kuulua se, että osallistuu tärkeisiin arvokeskusteluihin ja myös herättää teoksillaan kysymyksiä, mutta joskus osallistumisen luonne voi tuntua vieraalta. Tämä on sidoksissa vallitsevaan keskustelukulttuuriin, joka on joskus räjähdysherkkää ja polarisoitunutta, eikä tarjoa tilaa aidolle keskustelulle. Julkinen taide voi pahimmillaan tarjota avoimen taistelukentän vastakkainasettelulle ja perustelemattomille mielipiteille. Julkisen taiteen tekijä joutuu urallaan kohtaamaan varmasti erilaisia näkemyksiä verorahojen käytöstä, köyhien laiskuudesta sekä väittämän, että taiteen kokija tekisi työn ”itte paremmin”. Keskustelu on vaikeaa silloin, kun kohu on oleellisempaa (ja joillekin tahoille hyödyllisempää) kuin kohun sisältö.

Kulttuurikupla räjähtää

Nykyisen eduskunnan, ja sitä edeltäneen vaalikeskustelun aikaista politiikkaa seurattessani olen havahtunut siihen, että minäkin, duunaritaustastani huolimatta, elän kulttuurikuplassa. Tämän kuplan rikkoi Riikka Purran (Peruss) 2023 eduskuntavaalitentissä esiin tuoma käsitys kulttuurista toissijaisena toimintona yhteiskunnassa.

Taiteilija teoksessaan
Toisen naisen tuoksu, 2023.
Kuva: Antti Ahtiluoto.

Purra puki sanoiksi huoleni siitä, että tietyt tahot mieltävät taiteen arkielämän ulkopuoliseksi luksukseksi. Olen ehkä jopa hiukan kiitolinen siitä, että tämän lukumääräisesti merkittävän kokijakunnan edustama käsitys taiteesta

on näin muotoiltu ja lausuttu ääneen. Pelinavaus on tärkeä, mikäli sen myötä voi syntyä aitoa keskustelua.

Joskus tuntuu, että kulttuuria pyritään leimaamaan vain varakkaan eliitin leikkikentäksi, jonne rahvaalla ei ole asiaa. Näen, että tähän on täydellisen tietoisia, poliittisia syitä. Ajattelen, että kysymys osallisuudesta ja empatiasta ei koske vain taloudellisia suhteita, vaan siihen kytkeytyy yhteiskunnan ja hyvinvointivaltion arvopohja. Sivistyksen systemaattinen alasajo vaikuttaa olevan osa arvopohjan tarkoitushakuista murentamista.

Nykyiset ekonomiset valtasuhteet sekä niitä vahvistava politiikka lisäävät köyhyyden näköalattomuutta pitkällä aikajänteellä. Prekarisaatio, eli siirtymä palkansaajien mallista yrittäjämäiseen toimintaan, hajottaa tehokkaasti turvallisuudentunnetta ja syventää myös taiteesta ja kulttuurista vieraantumisen kierrettä. Tulosvastuu ylittää yrittäjämäiseen tilanteeseen pakotetun yksilön vapaa-aikaankin, jolloin mahdollisuus lepoon ja uudistaviin kokemuksiin vähenee. Taide ei ole tästä kehityksestä erillinen saareke.

Pitkään jatkunut vähäosaisuus johtaa kokemuksen ja elämyksiä tarjoavan ajattelun köyhyyteen. Koen hälyttäväksi tilanteen, jossa tätä kehitystä tuetaan poliittisin keinoin. Pelkkään arkiseen selviytymiseen kuluu köyhältä paljon aikaa. Selviytymistaistelu vie voimavaroja eikä elämyksille taiteen äärellä, tai sen äärelle pääsemiseen, jää mahdollisuuksia. Kierre ei näyttäydy varakkaalle väestön osalle, koska konsepti sinällään on kokemusperustainen. Köyhyyttä ja sen vaikutuksia on mahdotonta käsittää, jos niistä ei ole henkilökohtaista kokemusta. Kulttuurin häivyttäminen ja rajaaminen köyhältä saavuttamattomiin, rikkaiden luksukseksi, riistää tavalliselta ihmiseltä kontaktin perinteeseen ja arvoihin, joiden varaan elämän mielekkäys paljolti rakentuu.

Kokemus erkaantumisesta tuntuu tässä ajassa oleelliselta. Purran esittämä vertaus taiteesta luksusesineenä sai pohtimaan nykyisiä sivistyksen ja kulttuurin määritelmiämme. Tiedätkö itse asiassa lainkaan, mitä nämä asiat vaikkapa vanhemmilleni tarkoittavat? Olen ehkä elämänvalintojeni vuoksi vieraantunut sellaisesta taiteen ideasta, jota vaikkapa julkisen taiteen perehtymätön katsoja kadulla teoksiin soveltaa. On selvää, että julkinen taide toimii usein ikään kuin triggerinä ajatuksille ja kokemukseksi, mutta millaisille?

Taiteilijan työnkuvan murros ja sen vaikuttimet

Yhteiskunnan muuttuessa myös taiteilijan rooli muuttuu. Taiteilijan toimeentulo erityisesti julkisen taiteen kohdalla koostuu useimmiten yksittäisistä tilaustöistä. Myös myynti taiteilijasta yksinäisenä nälkätaiteilijana, yhteiskunnan ulkopuolella elävänä nerona hankaloihtaa kentällä toimimista; taiteilijan ammatinkuva ja sen historialliset kytkökset ovat välillä vaikeita hahmottaa. Melko harvoin sen enempää julkisen taiteen tilaajalla kuin yleisölläkään on käsitystä siitä, millainen taiteilijan työnkuva oikeastaan on.

Taiteeksi tunnustamisen akti suhteessa historiaan on nähdäkseni muuttunut. Aiempina vuosisatoina mahdollisuus vaikuttaa taiteen avulla sai hallitsijan tai kirkon tilaamaan ja mesenoimaan taidetta. Luonnollisesti tilaaja myös saneli reunaehdot, joiden rajoissa taiteilija toimi elantonsa eteen. Nykyinen julkinen taide noudattelee edelleen historiallisten tilaustöiden kaavaa, mutta tilaajina on usein katsomuksiltaan neutraalimpia kuntia tai vaikkapa kaupunkia. Mille kentälle sitten asemoituu niin sanottu vapaa taiteilija?

Tullakseen tunnistetuksi taiteilijaksi, on taiteilijan ilmaistava jotakin tavalla, jonka taidemaailma tunnistaa. Entä onko taiteilijan julkisen taiteen keinoin sitten ilmaistava niin, että kuka tahansa tunnistaa tuloksen taiteeksi? Jos jokin teon taiteeksi määrittävää taho ei ole vahvistamassa taideteoksen asemaa, kuka sen tekee ja millä perusteilla? Millainen on silloin arvioivan yleisön käsitys taiteesta? Minkä ryhmän armoille taiteilija joutuu julkisen taiteeteoksen esittäessään?

Taiteilijat ovat kautta aikojen paitsi ilmaisseet itseään, myös toteuttaneet rahoittajiensa toiveita. Tuloksena on ollut hallinnollista ja uskonnollista taidetta, josta taiteen historia pitkälti koostuu. Keskusteltaessa vaikkapa kirkon saneleman kuva-aiheen puitteissa ilmaisun taituruudesta, kysynkin, voisiko nykyistä julkista taidetta joissain tapauksissa katsoa samojen lasien lävitse; tilaajan oman merkistön ja tarkoituksiperät tiedostaen.

Ajattelen, että julkiset taideteokset ovat paikkaan ja käyttötarkoitukseensa sidottuja tilaustöitä, jotka saattavat vaikuttaa hämmentäviltä kontekstistaan irrotettuna.

Vertauskohta löytyy ehkäpä rakennusveistoksista ja ornamentiikasta. Perinteisesti arkkitehtuuri on luonut paikkoja kuvanveistäjille, toki usein arkkitehdin ennalta määrittämien rajojen sisällä, mutta pääasiallisesti kuvanveisto on kuulunut julkisena taiteena julkisivurakentamiseen ja kaupunkikuvaan. Nykyarkkitehtuurissa vallitseva käsite ”julkinen taide” kuvaa havaintojeni mukaan enemmänkin taidetta, joka esiintyy irrallisena, usein jopa siirrettävänä tai väliaikaisena elementtinä. Taideteosta ei siis ole suunniteltu useinkaan yhteistyössä arkkitehdin kanssa elimelliseksi osaksi rakennuksen estetiikkaa tai funktiota, vaan taide ikään kuin kutsutaan mukaan jälkikäteen, ja se asettuu toisinaan jopa kilpailemaan tai peittämään arkkitehtuuria – jota sitäkin toisinaan kutsutaan vähättelevästi vain ”infraksi”. Ympäristöstä tunnutaan häivyttävien sen esteettisiä puolia ja taiteen toivotaan paikkaavan tätä aiheutettua vajetta.

Kärjistän: kuvataiteesta on siis toisinaan tullut väline pieleen suunnitellun ympäristön koristeluun ja jopa korjailuun. Varsin luonnollisesti kuvataide ei tällöin voi tarjota eheää ja kokonaista estetiikkaa, jos sen koko olemassaolon peruste on paikata ammatikuntien sisäisiä tai välisiä paineita, jopa periksiantoja. Arkkitehtuurin ja kuvataiteen liitolla on pitkät perinteet, mutta niiden ylläpito nykyisessä rakennuskulttuurissa on muuttunut hankalaksi.

Julkisen taide edellyttää toteutuakseen monialaista tilaajan, arkkitehdin, rakennuttajan ja taiteilijan välistä tahtotilaa.

Kuinka sitten mahdollistaa taiteen integroiminen arkkitehtuuriin? Jo nyt julkista taidetta tekevistä taiteilijoista moni on arkkitehtitaustainen. On tietysti hieman latistavaa todeta, että kyseiset opinnot helpottavat huomattavasti julkisen taiteen parissa toimimista, mutta käytän sitä yhtenä ilmeisimmistä esimerkeistä. Kyky lukea rakennuspiirustuksia, käyttää alan suunnitteluohjelmistoja, ja jo aivan perustavanlaatuisen käsitys mittakaavasta helpottavat muiden rakennushankkeissa mukana olevien tahojen kanssa asiointia. Julkinen taide liittyy rakentamiseen monelta muultakin osin: rakennusmateriaalit, niiden asennus ja huolto, eri ammattikuntien oma työkieli ja -tavat, muutaman mainitakseni. Lista on pitkä. Kentällä ollaan tekemisissä monen eri ammattikunnan kanssa, joten jo taidetilauksen hallinnointi edellyttää rautaista projektinhallintakykyä. Taustalla olevalla osaamisella on oma, tärkeä roolinsa kaikessa taiteellisessa työssä.

Julkisen taiteen projekteja löytyy kuitenkin laidasta laitaan. Myös koulutuksella voidaan joiltain osin vastata tähän kysyntään, mutta koska julkisen taiteen kenttä erilaisine tekniikoineen on hyvin laaja, sen vaatimaa ydinosaamista voi olla vaikea hahmottaa. Lisäksi tärkeimmät käytännön asiat ovat usein taiteilijan kannalta vaikeaselkoisia ja aikaavieviä: verottaja, kirjanpito, työmaaluvat – esimerkiksi. Osa tilaajan vastuuta ja haastetta lieneekin löytää sopiva tekijä hankkeelleen.

Taidekoordinaattori, tarpeellinen vai tarpeeton välikäsi?

Julkisen taiteen kentällä toimii myös taidekoordinaattoreita. Suhteellisen uusi työnkuva pitää sisällään esimerkiksi laajojen taidehankkeiden yleiskoordinoimisen taiteilijavalinnoista teosten huolto-ohjeen toimittamiseen. Usein taidekoordinaattorin työhön kuuluvat kilpailujen ja toimeksiantojen suunnittelu, eli esimerkiksi tilaajan ja taiteilijan välisen sopimuksen laatiminen. Valmiita pohjia on hyvin suppeasti saatavilla, joten erityisesti uransa alussa olevalle taiteilijalle taidekoordinaattorista on paljonkin hyötyä. Edistyneemmälle vastaavasta systeemistä hyöty voi olla kyseenalainen, jos esimerkiksi taiteilija ei itse istu tilaajan kanssa neuvottelemassa työnsä ehtoja.

Taiteilijan suora riippuvuussuhde tilaajaan voi mahdollistaa outojen käytäntöjen synnyn. Jos taiteilija ei uskalla, voi tai kykene esimerkiksi työn peruuntumisen pelossa kyseenalaistamaan tai oikaisemaan itselleen vahingollisia seikkoja, voi neuvotteluissa jäädä altavastaajaksi. Taiteilijalle on ongelmatilanteissa harvoin tarjolla ulkopuolista tukea.

Julkisen taiteen tapauksessa tilaajan itsensäkin täytyy olla tilaamisen ammattilainen ja hallita vähintään perusasiat käytettävästä työskentelymetodista kyetäkseen ymmärtämään esimerkiksi budjetin oikeellisuuden. Jos työ- ja alihankintakulut eivät ole tilaajalle ymmärrettäviä, syntyy pakostakin väärinkäsityksiä. Erityisesti, koska taiteilijan ammatissa ei juurikaan ole ennalta määritettyjä toimintatapoja tai valmiita eettisiä malleja.

Taidekoordinaattoreille ei ole vielä tietääkseni olemassa yleisiä pelisääntöjä eli perusodotuksia palvelun luonteesta. Esimerkiksi taideohjelmiin kuratoitujen taiteilijoiden valintaa ei tavata perustella. Taiteilijan näkökulmasta ja yleisen kehityksen kannalta tälle olisi mielestäni tilausta.

Vakiintuneiden käytäntöjen puuttuessa pyörä on keksittävä jatkuvasti uudelleen. Tätä turhaa työtä voitaisiin välttää hyvällä koordinoinnilla, johon voisi kuulua esimerkiksi valmistelevat työt, kuten lupa-asioiden hoitaminen, tilaajan valmiuksien selvittäminen ja kummankin osapuolen etujen yhdenvertainen käsittely. Myös Venäjän hyökkäyssodan tai koronan aiheuttamat yllättävät tilanteet luovat painetta pelisääntöjen vakiinnuttamiseen. Näkisin taidekoordinaattorin eräänlaisena taiteilijan turvaverkkona, virheidä varalle, sekä tarvittaessa rakennuttajan ja tilaajan välisenä kommunikaatioväylänä.

Pohdintaa lopuksi

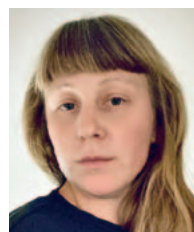
Julkisessa keskustelussa kuulee usein kysyttävän, mihin taidetta ylipäättään tarvitaan? Itse kuitenkin ehkä pohtisin, mitä meiltä ilman taidetta puuttuu? Kulttuurin tai taiteen merkitystä itsearvoisena osana hyvää elämää on vaikea mitata rahassa ja sitä osataan usein kaivata vasta, kun sitä ei ole.

Myös rakentamiseen yleisesti liittyvät tavallisetkin kulurakenteet jäävät usein vieraiksi julkisen taiteen kontekstissa. Hankkeiden rahoitus saatetaan julkisuudessa nostaa esiin vain kokonaissummana, joka ei kuitenkaan kerro taiteen tuottamisen tavoista tai

siitä, että julkinen taide luo ympärilleen paljon työtä ja toimeksiantoja, ja siten myös tuottaa verotuloja. Arvelen, että näitä aspekteja avaamalla taide ns. tavallisena työnä voisi rinnastua paremmin muihin luoviin ammatteihin.

Taiteen mukanaan tuoma vireys on arvo, joka pakenee vertailua ja mittaamista. Taiteen sijoittuminen julkisiin tiloihin on tärkeää mahdollistaessaan taidekokemuksia ja niiden luomaa merkityksellisyyttä niillekin, joiden on muutoin vaikea tavoittaa taidetta.

Arja Kärkkäinen (s. 1986) on helsinkiläinen kuvataiteilija. Kärkkäinen työskentelee pääasiallisesti kuvanveiston materiaalein, mutta monialaisuus ja laaja tekniikoiden kirjo on oleellinen osa hänen työskentelyään. Kärkkäinen pyrkii löytämään omanlaisiaan tapoja käsitellä klassisia materiaaleja kuten betonia ja tekstiiliä. Teoksissa toistuvat yhteiskunnalliset teemat kuten osallisuus, kommunikaatio ja sanattomat sopimukset. Kärkkäinen on valmistunut Lahden Muotoiluinstituutista muotoilijaksi sekä kuvataiteen maisteriksi Kuvataideakatemiaan kuvanveiston osastolta.

Teksti: Heini Aho

Saako pokaaliin koskea?

Pyrin esittelemään tässä tekstissä taiteilijan näkökulmasta prosessia, jonka läpikäyminen on ollut poukkoilevaa, hapuilevaa sekä etsivää. Julkisen taiteen prosessit törmäyttävät usein taiteilijan sekä taiteen ulkopuolisen maailman. Kokeemus ei välttämättä täytä turvallisen tilan kriteerejä. Olen tekstissäni tavoitellut jutustelun rentoutta, eräänlaista ajatuksen vapautta. Kirjoittamisen prosessi teki näkyväksi ja auttoi minua hahmottamaan sitä, miten eläytymisen ja samaistumisen kyky voi auttaa taiteilijaa kokemaan turvan tunnetta erilaisissa, yllättävissäkin tilanteissa. Olen havainnut, että ymmärtävä rooli suhteessa asiakkaan ja taiteen vastaanottajan reaktioihin, on lisännyt varmuutta ja antanut tilaa työskentelyyn. Tilaustyö suodattuu aina oman taiteilijuuden kautta, mistä kiinni pitäminen vaatii rohkeutta. Samalla ymmärryksellä ja lempeydellä, jolla voi vastaanottaa työhön liittyviä yllättäviäkin haasteita, voi tarvittaessa kohdella myös itseään. Pohdin tekstissäni taiteilijan ymmärryksen ja suhtautumisen taidon tärkeyttä siinä vaiheessa, kun teos tulee näkyväksi tilaajalle tai taiteen kokijalle, ja herättää hämmennystä, joskus jopa torjuntaa.

Olen kaarrellut tämän tekstin kirjoittamista ja sen sisältämiä asioita kuin jonkin herkullisen asian ympärillä pörräävä karpänen. Olen työstänyt rinnakkain erilaisia julkiseen tilaan tulevia teoksia ja halunnut käydä läpi niiden prosesseja, mutta miten kirjoittaa sellaisesta, mikä on vielä kesken? Miten kuvailla sellaista, minkä haasteita tai onnistumisiakaan ei ole vielä löytänyt? Miten kuvailla taiteellisen työskentelyn laajuutta ja monipuolisuutta?

Silmu (Kasvun tarina) 2023, naisten superpesiksen mestaruuspokaali, pronssi.

Kuva: Heini Aho.

Tällä hetkellä teen julkisen taiteen teoskokonaisuutta ulkotilaan, josta ei tule vielä puhua. Sen sopimusluonnoksen valmistuminen vei jo itsessään vuoden. Teoksen tilaus voi peruuntua syystä ja toisesta, ja joitain prosesseja toivotaan pidettäväksi salassa juuri tämän takia. On outoa työstää asioita, mistä ei voi puhua, eikä prosessia voi avata käden ulottuvilla olevilla medioilla. Tarkasteltavaksi tulee teoksen valmistuttua vain lopputuotos.

Toinen työstön alla oleva julkinen teos on Kärjen kouluun Seinäjoelle toteutettavaksi valittu ehdotukseni *Lintu*. Kokonaisuus koostuu yhdestä rakennuksen ulkoseinään ja viidestä sisätilaan levittäytyvästä veistoksesta ja tekstistä. Teoksen ideana on ajatus linnusta, jota ei näy, on vain jälkiä ja viitteitä sen elämästä koulun suojissa.

Kolmas työni valmistui hiljattain Lapinlahden Taidevalimolla, jossa viimeisteltiin suunnittelemani naisten superpesiksen mestaruuspokaali.

Pohdiskelin näiden julkiseen tilaan eri tavoin sijoitettujen teoskokonaisuuksien samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia tätä tekstiä silmällä pitäen ja sitten aivan odottamatta syliini tipahti kukkaan puhjennut ”pokaalihämmennys”.

Aivan jotain muuta

Sain loppupalvesta, puoli vuotta sitten yhteydenoton Suomen Taiteilijaseuralta liittyen naisten Superpesiksen Mestaruuspokaalin suunnitteluun. Miehillä on jo sadan vuoden ajan ollut pokaalinaan ”poika”, Eemil Halosen alastonta miestä esittävä pronssiveistos. Naisilla vastaavaa pokaalia ei ole ollut lainkaan.

Kysyessäni puhelimesta, miksi juuri minun kaltaistani teki jää pyydetään suunnittelemaan voittopokaalin luonnos, sain selkeän ja ymmärrettävän vastauksen, mikä oli myös varsin motivoiva; miehillä on alaston miespokaali, naispelaajat haluavat jotakin aivan muuta.

Reunaehtoja pokaalin sisällölle tai muodolle ei ollut. Suuntaa antava koko, materiaali sekä ennalta valittu valupaikka olivat ainoat rajaukset tässä tilaustyössä. Kiertopalkinnon merkityksestä kuoriutui laaja ja kiinnostava ajatus liikkuvasta veistoksesta. Nämä paikasta toiseen ja taholta taholle matkaavat veistokset ovat aivan ihmeellisiä; niiden kanssa tuuletetaan, niitä ravistellaan, niitä raahataan, niiden kanssa saunotaan, niistä juodaan ja niitä suudellaan. Ne ovat täynnä performanssia, koreografiaa, etikettiä ja iloa.

Lähestyin pokaalin ideaa materiaalisista lähtökohdista. Tutkiskelin pesäpallon pelaamiseen tarvittavia välineitä. Pesäpallomaila erottui joukosta, sen muoto on yksinkertainen ja käytännöllinen. Mailan varressa oleva käden ote näyttää hauskalta ja tuo sitä kautta veistokseen otteen ja ihmisen läsnäolon. Toisaalta maila on niin pitkä, että se kutsui ajattelun vääntöön. Tieto siitä, että pesäpallomailat on alun perin tehty puusta jäi kutkuttamaan mieltä, kyseessä on koruton, sorvattu muoto. Tässä kohtaa voitaneen puhua nykypokaalin hahmottelusta, lähestyin pokaalin aihetta ja muotoa käsitteellistäen, jotta päästin työstämään pokaalin ajatusta tyypillisistä mielikuvista eteenpäin.

Kukka patinoitiin vaaleanpunaiseksi muutoin pokaalin hehkuun pronssin ruskeana. Kuvassa patinointisävyä valitsemista.

Kuva: Heini Aho.

Hanami, koko kansan viihdettä

Istuin loppukeväästä Kobessa Japanissa ja tuijottelin kukkulan laelta avautuvaa maisemaa kaupunkiin päin. Japanissa oli yllättävän viileä, vaikka kirsikkapuut kukkivatkin. Annoin katseeni levätä puussa ja pohdiskelin hanamia. Hauskaa, että luonto järjestää tuollaisia massiivisia kukintahetkiä, jota koko kansa seuraa. Istuessani lautalla lentokentältä lahden yli, tv-uutiset näyttivät vain kuvia erilaisista kukinnoista!

Mietin omenapuun kukintaa. Omassa puutarhassani on noin kymmenen vanhaa ja kauniisti leikattua puuta. Niistä tulee aina omenaa, heti sen nopean ja niin kauniin kukinnan jälkeen. Tarkensin katseeni vankkaan oksaan ja aloin leikitellä ajatuksella oksasta, hitaasta kasvusta, kukkaan puhkeamisesta sekä puun materiaalisesta suhteesta pesäpallomailaan.

Valinta, kasvun tarina

Työstin rinnatusten erilaisia ehdotuksia. Päädyin ehdottamaan luonnosta kukkaan puhjenneesta oksasta. Päätin, että kukka patinoidaan muusta pokaalista erottuen vaaleanpunertavaksi, mihin kulminoituu koko pokaalin idea. Hitaasti kasvava hedelmäpuu toimii vertauskuvana menestyksen vaatimalle työlle ja kukoistukselle. Jalusta on näyttävän kokoinen, jotta sivulle kallistuva muoto pysyy varmasti pystyssä.

Tämä työtehtävä alkoi yllätyksestä, sillä tiellä se myös jatkui. Luonnokseni valittiin kolmen luonnoksen jättävän taiteilijan ehdotuksen joukosta toteutettavaksi. Valintaraati muodostui naispelaajista, taiteilijajäsenestä sekä pesäpalloliiton edustajasta. Jury perusteli valintaansa viitaten juuri pokaaliehtotuksen sisältämään ajatukseen kasvusta ja kukkaan puhkeamisesta. Kasvun tarina puhutteli naispelaajia.

Valmistin veistoksen sekamateriaalista. Siinä oli muun muassa pesäpallomailan osat, puuta, vahaa, mdf-levyä ja sammalta. Toimitin veistoksen taidevalaja Kirsi Siposelle (Tanssiva taidevalaja Kirsi Siponen), joka pilkkoi veistoksen osiin muotin ottamista varten. Kirsi oli toteuttanut myös miesten pokaalin uuden valun sen kärsittyä juhlinnassa. Vahavalujen valmistuttua tarkistin ja korjasin ne, jonka jälkeen osat siirtyivät Lapinlahden taidevalimolle metallivalua varten. Tätä seurasi muutaman päivän retki valimoon, jossa

viimeistelin Kirsin kanssa valmiiksi vale-
tut ja toisiinsa kiinnitettyt osat.

Hämmennys uuden äärellä

Pesäpalloliitto julkaisi *Silmu (Kasvun tarina) – pokaalin* omilla tiedotuskana-
villaan keskiviikkona. Uteliaana kurkis-
tin instagram postaukseen, huomaten heti, ettei syntynyttä some
keskustelua kannata seurata. Ilmapiiri, mikä jo muutamasta sanasta
huokui, oli sulkeutunut ja ahdasmielinen ja aiheen käsittelytapa täy-
sin vieras itselleni. Mietin, kenellä on oikeus kommentoida pokaai-
lia, ja miten asiaa käsitellään ja mistä lähtökohdista.

Ilta-Sanomat julkaisi jutun otsikolla *Mestaruuspokaali pantiin
uusiksi – pöyristely alkoi heti: ”Mikä helvetti tuo on?”* Juttu yksinker-
taistuna listasi mahdollisimman nasevia some-kommentteja, jotka
alun perin rehottivat pesäpalloliiton omilla kanavilla. IS:n jutun
perään Ilta-Lehden toimittaja soitti ja halusi kuulla taiteilijan vas-
tineen pokaalin saamaan kritiikkiin: *mitä sillä on tekemistä pesä-
pallon kanssa?* Pokaaliuutinen mainittiin seuraavan viikon aikana
useilla lehtien urheilusivuilla ja radiokanavilla. Keskustelu vaikutti
olevan hetimiten jumissa ja uuden pokaalin merkitystä ei osattu

Taidevalaja Kirsi Siponen hiekka-
puhalletta pronssiveistoksia Taide-
valimo Lapinlahden pihalla. Hiekka-
puhalluksen jälkeen pinta käsiteltiin
patinoimalla ja vahaamalla.

Kuva: Heini Aho.

tai haluttu vastaanottaa ja käsitellä. Kysymyksen ja kommentoin-
nin asettelu kulki kehää: Miksi se ei ole malja? Pokaalin pitää olla
malja! Minkälainen miesten pokaali on, ai se on ihminen. Sekään
ei ole hyvä pokaali. Mutta miksei taiteilija tehnyt naisille alastonta
naista, sen nimi voisi olla tyttö?

Tiesin, että asiassa pysyminen hyötyy parhaiten rauhallisesta
käytöksestä ja korkeintaan teoksen sisältöä kommentoiden. Muu-
tama päivä kului, ja some-kuohunta ja lehtien yhteydenotot hyytyi,
kun uutisten kommentointimahdollisuus vanheni. Taiteilija on täl-
laisen mielipidepurkauksen keskellä yksin, mutta tieto siitä, että
uuden äärellä on aina hämmennystä, auttoi ymmärtämään synty-
nyttä reaktiota. Pokaalin käsittelyyn liittyvä melu ja hyöriä kan-
san ja median saralta osoittivat, että pokaaliin näytti kohdistuvan
paljon ennalta määriteltyjä vaateita ja toiveita, joita kukaan aikai-
semmin ei ehkä osannut ajatellakaan.

Steven Spielbergin ohjaaman elokuvan Indiana Jones ja viimeinen ristiretki
loppupuolella on kohtaus, jossa tulee tunnistaa oikea Graalin malja. Elokuvan
pahista esittävä henkilö ei osaa valita ja naispuolinen tohtori valitsee tahallaan
hänen puolestaan väärän, kultaisen jalokivin varustellun maljan. Pahis juo mal-
jasta, vanhenee äkillisesti ja kuolee. Indiana Jones ymmärtää, että kyseessä
pitää olla puusepälle sopiva malja. Hän poimii vaatimattomimman muhuraisen
puisen mukin ja juo siitä. Malja oli oikea.

Vastuunkanto

Kokemuksen perusteella vaikuttaa siltä, että pienet kokemukset yksin jäämisestä, sellaiset kodittomuuden tunteet, ovat vankka osa julkisen taiteen prosesseja. Taiteilija on siellä jossain oman työskentelynsä syvyydessä tuodessaan teoksen tai ajatuksen teoksesta komiteoiden, arkkitehtien tai työmaiden eteen. Sähköpostiin tulee viesti, yhteyshenkilö vaihtuu, kaikki aiemmat keskustelut pyyhkiytyvät pois ja eikä uudet henkilöt tunnekaan teosta tai ymmärrä sen syntyprosessia. Saat työmaalta yhteyshenkilön tiedot, jolle pitää alkaa puuhaamaan teoksen tarpeita. Tässä kohdassa teosta tai ideaa ymmärtävät ja arvostavat välikädet ja taiteilijan vierellä seisovat tahot ovat tärkeitä.

Hyppy suoraan luovasta prosessista itsevarmuutta vaativan hankkeen pomon kenkiin ja teoksen järjestelmällisen toteuttamiseen ryhtyminen vaatii samankaltaisen transformaation, jonka käyvät läpi elokuvien supersankarit.

Itselleni on ollut tärkeää hahmottaa se, mihin oma työosuus päättyi tässä tapauksessa. Taiteilijan työ loppui tämän projektin parissa silloin, kun pokaalit luovutettiin pesäpalloliitolle. Sen jälkeen kohun keskiössä vilahtelu on vain asian passiivista sivusta seuraamista. Päätös olla seuraamatta julkista kommentointia ja tasotonta keskustelua on loppujen lopuksi melko helppoa. Taiteilijana keskityin julkisen reaktion syvempään pohtimiseen, mikä tuntui vievän teoksen merkitystä eteenpäin, kaikki muu oli periaatteessa merkityksetöntä. Pokaalin synnyn kokonaiskuvaa ei missään kohtaa hahmotettu; toive ja toteutus uudesta pokaalista oli pesäpalloliitolla, jossa kilpailuvaiheiden yhteistyötahot, valitsijaraati sekä taiteilija ja toteuttaja ovat osa suurempaa yhteistyökuviota. Pesäpalloliitto käynnisti pokaalin toteutuksen ja yhdessä valintaraadin jäsenten kanssa linjasivat valinnallaan sen, mitä uudelta pokaalilta toivotaan. Kiinnostavaa on se, miksi nämä tahot halusivat uudistaa ajatusta pokaalista. Vai tuliko tämä vahingossa matkan varrella, kun asiaa kerran nyt sataan vuoteen ruvettiin ajattelemaan?

Asiasta on sittemmin muodostunut laaja ja kiinnostava keskustelualue yksittäisten eri alojen taiteilijoiden sekä taiteen ulkopuolelta tulevien ihmisten kesken. Olemme pohtineet, mistä on kyse, ja myös miten jatkossa hoitaa tämän kaltaiset asiat paremmin taiteilijan näkökulmasta.

Silmu-pokaali luovutettiin mestaruuden voittaneelle Porin Pesäkarhut joukkueelle Tampereella 23.09.2023.

Kuva: Antti Haapasalo.

Saako pokaaliin koskea

Silmu luovutettiin mestaruuden selvittyä parhaalle joukkueelle. Se siirtyi riemukkaasti sylistä syliin pelin loputtua yleisön ja tv-kameroiden edessä. Seuraavan aamun uutisoinnin mukaan pokaali oli mennyt poikki jalustan juu-

resta, ja joukkueen pelaaja oli levittänyt kuvan rikkimenneestä pokaalista sosiaalisessa mediassa yön aikana. Kuvissa joukko pelaajia hupaili eri tavoin pelkän jalustan kanssa voittoaan juhlistaen. Mestaruuden ratkettua, pokaalin pokaaliksi muuttumisen jälkeen, sen käyttöön ja julkisuudessa puimiseen puututtiin tilaajan puolelta.

Pesäpalloliiton toimitusjohtaja Olli Aro astui keskusteluun mukaan pokaalin rikki mentyä. Hän toi esille ajatuksia pokaalin ja lajin kunnioittamisesta sekä ammattimaisempaan suuntaan kasvamisesta. ”Toivon, että tästä tulisi se pyhin elementti, mitä urheilussa on – se, mitä kaikki tavoittelevat ja mihin liittyy jopa taikauskoa. Toivon, että sitä osattaisiin kunnioittaa ja varjella”, Olli Aro sanoo Ilta-Sanomien haastattelussa.

Pokaalin elämää

Tämä kirjoitus käsittelee pääasiallisesti aikaa ennen pokaalin pokaaliksi muuttumista. Senhän elämä alkoi vasta voittavan joukkueen vastaanottaessa sen. Silmu astui tiettyyn seremoniaan ja tilanteeseen, jossa voittaneen joukkueen tekemä työ palkittiin. Nähtäväksi jää miten pokaalin elämä jatkuu, kenellä on tarve ja oikeus kommentoida sitä ja miten sen elämä kiertopalkintona kehittyy seuraavien mestaruuksien selvityksessä. Juhlinnasta kärsinyt Silmu lähtee seuraavaksi korjattavaksi taidevalajalle, joka voi siten myös todentaa, mitä on tapahtunut ja päivittää toteutuksen juhlintaa paremmin kestäväksi käytettäväksi veistokseksi.

Kohun jälkeen Silmu-pokaalin merkitys tuntuu hieman muuntuneen. Median käyttämät sotilaalliset termit, kuten yleisön torjunta, hyökkäys sekä tyrmäys, korostivat pokaalin puimisen tavoitteellista vastakkainasettelua. Kaiken kuohunnan keskellä kuva itse pokaalista on pysynyt rauhallisena, sellaisena kuin se alusta asti on ollut. Itselleni se on alkanut symboloida rauhaa ja rauhassa olemista. Ystävä ja kollega mainitsi samasta asiasta ja assosiaatiosta Carl Fredrik Reuterswärdin tunnettuun veistossarjaan solmitusta revolverista *Non-violence*.

Silmu tuo näytille taipuneen, orgaanisesti vanhenevan oksan, jonka sisimmästä puhkeaa kukka. Käpristynyttä vartta ei tarvitse lukea kirjaimellisesti välineen vioittumisena, voittamista ei tarkastella kiiltävänä vahvan ja nopean voiton juhlanä, vaan pitkäjänteisen kasvun prosessin yhtenä hetkenä.

Heini Aho on kuvataiteilija, joka yhdistää veistoksen, installaation ja liikkuvan kuvan elementtejä tila- ja ympäristökäsityksiä käsitteleviksi teoksiksi. Hänen teoksissaan analyytinen kohtaa intuitiivisen ja materiaali kohtaa immateriaalisen. Ahon menetelmä perustuu konkreettisen ilmiön ja materiaalin lainomaisen ominaisuuksien havainnointiin. Niissä on taiteilijalle tyypillistä hienovaraisen kevyttä sävyä; se voi olla ripaus huumoria, ihmettelyä elämänilolla tai yllättävää vapauden tunnetta tavallisten asioiden edessä.

• www.heiniaho.com

Kuva: Jaska Poikonen

Baba Mama Yaga ja taiteellinen päätäntävalta

Tämä teksti käsittelee julkisen taidehankkeen prosessia ja ottaa pohjaksi Valtion taideteostoimikunnan vuoden 2020 kilpailun voittaneen teoksen, Baba Mama Yaga, sekä sen hankkeen käsittelyn alusta loppuun. Päätin avata tapausta tässä kontekstissa koska lukijakunta tulee olemaan alan ammattilaisia, jotka voivat rakentavalla tavalla lähestyä sisältöä kriittisesti ja koska artikkelin formaatti antaa mahdollisuuden käydä asiaa läpi sen monimutkaisuudessa. Koen että epäonnistuneita hankkeita harvemmin halutaan avata jälkikäteen koska ongelmien osoittelu voi tuntua sillanpolttelulle, riskinä hankalaksi leimautuminen. Tämä kirjoitus perustuu minun näkökulmaan ja lisäksi olen hyödyntänyt sähköpostiviestintän sekä toimikunnan pöytäkirjoja.

6.10.

Saan tietää voittaneeni kilpailun Kuvataideakatemia uudisrakennuksesta ehdotuksella, jossa on pronssista veistetty iso rujo hahmo, jonka sisällä on lepakkoluola. Ennen ensimmäistä kokousta järjestetään pienempi palaveri, johon osallistuvat arkkitehti ja taideyliopiston projektipäällikkö sekä toimikunnan pääsihteeri ja sihteeri. Käymme läpi käytännön yksityiskohtia ja selvitämme teoksen rakenteeseen liittyviä seikkoja.

Ensimmäisessä kokouksessa teosta kehutaan kovasti koko toimikunnan sekä yliopiston edustajien ja arkkitehdin kanssa. Muun muassa toimikunnan jäsen toteaa, että se oli ainoa ehdotus, joka sai hänet huudahtamaan ”Wow!” Työtä kutsutaan rohkeaksi ja

BABA MAMA YAGA

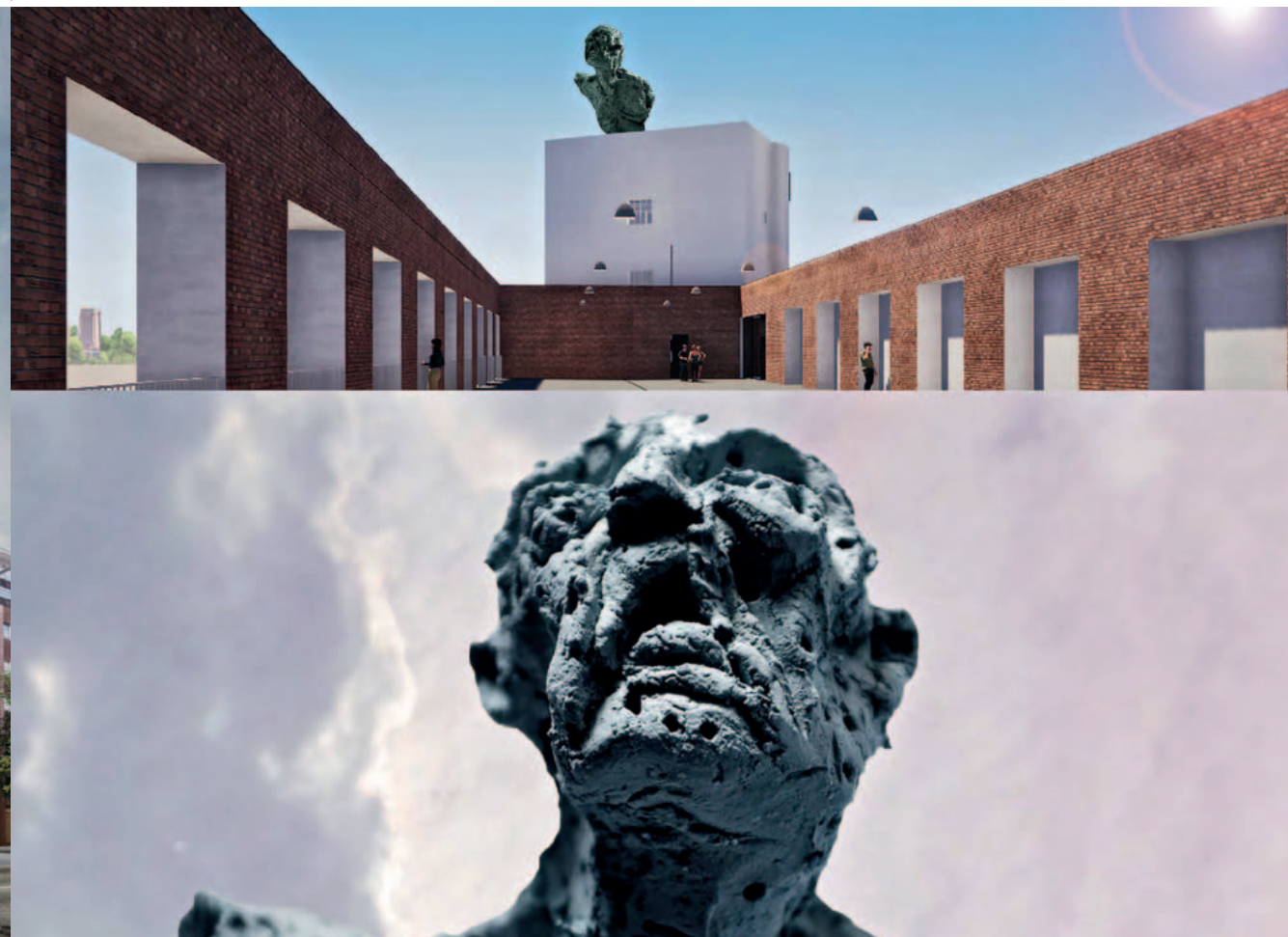
sen sanotaan sopivan mainiosti Helsinkiin. Kuvataideakatemia opiskelijaedustajat sekä kaksi opettajaa kyseenalaistavat teosta; miksi se näyttää maskuliiniselle ja vanhalle? Toimikunnan jäsen sanoo kokevansa teoksen sukupuolettomaksi. Kokouksen jälkeen teoksen perustan suunnittelu-työ ja hintakilpailutus sekä 3d-mallinnus alkaa.

12.12.

Kaksi kuukautta myöhemmin, toimikunta saa kirjeen opiskelijaedustajalta, jonka kaksi muuta opiskelijaedustajaa, yksi lehtori ja yksi tutkijaprofessori, ovat allekirjoittaneet. Kirjeen sisältö kohdistuu mm. aiheeseen; voidaanko veistoksen ulkomuoto tulkita maskuliiniseksi sekä sen ympärille liittyvään problematiikkaan.

Kuva 1 Baba Mama Yaga -teosehdotuksesta.

Kuva: Benjamin Orlow.

Kuva 2 Baba Mama Yaga -teosehdotuksesta.

Kuva: Benjamin Orlow.

2.3.

Asian käsittelemistä varten järjestetään kokous, johon osallistuvat toimikunnan lisäksi hankkeen arkkitehti, projektipäällikkö sekä Kuvataideakatemia edustajat; dekaani, kirjeen allekirjoittaneet opettajat sekä yksi opiskelijaedustaja.

Kokouksessa opettaja 1 kyseenalaistaa teoksen sijoituksen käsitteelliset konnotaatiot ja vertaa teosta saksalaisiin kansallisromanttisiin monumentteihin, kirkkotorneihin ja Mercedes Benz -logoon, joka sijaitsee Helsingin Autotalon päällä. Opettaja 2 sanoo, että teos on kuin hakaristi. Opiskelijaedustaja pyytää, että teos tehtäisiin feminiinisemmäksi.

Vastaan kirjallisesti kirjeeseen, ja otan asian esille myös sanallisesti kokouksessa mm. kysymällä, mitä muutos feminiinisempään

muotoon tarkoittaa. Jos ongelma on, että feminiiniseksi oletettu hahmo koetaan maskuliinisen näköiseksi, tarkoittaisiko pyydetty muutos feminiinempään; päin binääristä, klassista feminiinisyttä, vai olisiko mahdollista määritellä sukupuolta käsitteellisesti teoksen hahmon fyysisen muodon ukopuolella? Kokouksesta ei laadita pöytäkirjaa.

Heti kokouksen jälkeen saan hyvää palautetta toimikunnan sihteeriltä ja pääsihteeriltä, että seuraava vaihe on sopimuksen allekirjoittaminen.

8.3.

Kuusi päivää tämän jälkeen, toimikunta ilmoittaa minulle sähköpostitse päättäneensä kokouksessa, josta en ollut tietoinen, että veistoksen materiaalin pitää vaihtua, mm. koska ”pronssiin liittyvät heroiset ja maskuliiniset identifikaatiot herättivät toimikunnassa muutoksen tarvetta”.

Terveisiä toimikunnalta:

”Moi. Meillä oli äsken vielä toimikunnan kokous teoksen jatkosta. Päätös on se, että aikataulua hidastetaan niin, että asia ehtii edetä rauhassa.

Materiaali pitää vaihtaa. Pronssin tilalle pyydetään toinen ratkaisu. Perusteita on muutamiakin:

- hintaa pitää saada halvemmaksi
- teoksen paino alkaa huolestuttaa – ei kuitenkaan pitäisi joutua enää kajoamaan siilon rakenteisiin
- pronssiin liittyvät identifikaatiot, heroiset ja maskuliiniset kuvastot herättivät toimikunnassa muutoksen tarvetta
- näillä asia on meidän puolestamme ratkaistu.”

Voittaneen ehdotuksen materiaali oli pronssi ja se on ollut myös muiden julkisten teosteni materiaali. Olin tehnyt selväksi, että pronssi on ensisijainen valintani ja että se on materiaali, jota olen tottunut työstämään. Olin tässä vaiheessa myös useita kertoja, sekä suullisesti että kirjallisesti huomauttanut, että juuri pronssi sopii teokseen parhaiten, varsinkin siksi, miten se tässä kontekstissa refereoi ja avaa monumentaalisuuden käsitettä. Bonuksena pronssin pinta myös muuttuu ja patinoituu ajan mittaan. Hankkeen arkkitehti oli kanssani samaa mieltä ja puolsi alkuperäistä ideaa ja kokonaisuutta.

Kuva 3 Baba Mama Yaga
-teosehdotuksesta.

Kuva: Benjamin Orlow.

Pian käy myös ilmi, että alumiini tulisi lopulta pronssia kalliimmaksi, koska se vaatii pintakäsittelyn ja erityisen tukirakenteen, joka olisi tehtävä erikseen. Painolisäykselläkään ei olisi merkitystä, koska samoja vahvistuksia tarvittaisiin joka tapauksessa, eikä sillä olisi kulujen kannalta eroa.

26.2.

Minut kutsutaan uuteen kokoukseen lyhyellä varoitusajalla, johon minun on mahdotonta saapua Englannista covidin ja karanteeni määräysten vuoksi. Minua pyydetään tilaamaan 3D-mallin printit teoksen kahdesta versiosta, toisesta selkä on poistettu, toisessa se on mukana, sillä selätön versio olisi kevyempi ja halvempi. Toimikunta ilmoittaa myös, että he ovat päättäneet toteuttaa teoksen alumiinisenä ja hyväksyvät Taidevalimo Lapinlahden valutarjouksen.

Kun nämä printatut mallit esitellään kokouksessa, toimikunnan jäsenen rakentaman rakennusmallin päällä, minä en ole vielä

fyysisesti nähnyt niitä. Minua ei myöskään pyydetä osallistumaan kokoukseen netin kautta, mikä tarkoittaa, etten voi esitellä malleja, nähdä esittelyä enkä osallistua keskusteluun. Tämän kokouksen jälkeen saan viestin, ettei toimikunta ole vielä tyytyväinen teoksen muotoon, ja että sitä pidetään liian pienenä rakennukseen.

Pari viikkoa myöhemmin COVID-19 matkarajoitukset helpottuvat hieman, ja pääsen matkustamaan Suomeen kolmella PCR testillä, sekä virallisella todistuksella, joka todistaa, että työskentelyni on *kulttuurillisesti merkitsevää*. Näin ollen 25. maaliskuuta, karanteenin lousimisen jälkeen voin ensimmäisen kerran olla itse läsnä toimikunnan tapaamisessa.

Baba Mama Yaga -teosmalli
katsottuna lännestä.

Kuva: Benjamin Orlow.

25.3.

Kokouksessa keskustelemme kulmasta, koosta ja materiaalista. Sitä puolta, joka näkyy Hakaniemeen päin, ei pidetä 3D-mallin perusteella ”tarpeeksi toimivana” ja minua pyydetään kehittämään sitä. Yksi toimikunnan jäsenistä kertoo minulle, kuinka huomioida kuvanveiston peruskäsitteitä. Tulos on esiteltävä mittakaavan mukaisena mallina, yhdessä kuluarvion ja aikataulun kanssa 3. kesäkuuta. Niiden perusteella tehdään päätös teoksen toteuttamisesta.

Tein selväksi, että budjetti vaikuttaisi ratkaisevasti teoksen kokorajoitukseen, mutta minulle vastattiin, ettei pitäisi ajatella kuluja vaan ainoastaan, miltä teoksen pitäisi näyttää. Muutettuna teos saisi myös poiketa täysin alkuperäisestä kilpailua voittaneesta muodosta. Kokouksen lopussa toimikunta muistutti minua siitä, että teos on minun ja minun on tehtävä se juuri sellaiseksi kuin haluan.

Minä koin tämän annetun vapauden ristiriitaisena, koska samalla teos tulisi ainoastaan toteuttaa siten, että teoksen muoto ja materiaali muuttuisivat sen mukaan, mitä toimikunnan jäsenet olivat kulloinkin päättäneet haluta. Heidän toiveensa ja ehdotuksensa olivat vaille strukturaalista tai kustannuksellista perustaa, koska ne kohdistuivat suoraan taiteellisiin päätöksiin. Minun oli kuitenkin vaikea tässä vaiheessa täsmentää ja huomauttaa saamastani ohjauksen problemaattisuudesta. Koin, että toimikunnan kyseenalaistaminen ja vastaanasettuminen johtaisi hankkeen lopettamiseen, ja tämän takia yritin olla mahdollisimman vastaan tuleva.

Tämän kokouksen jälkeen solmittiin ensimmäinen sopimus.

JATKOLUONNOSSOPIMUS

Valtion taideteostoimikunta ja Benjamin Orlow Österberg ovat tänään tehneet jatkoluonnossopimuksen, työnimi: ”BABA MAMA YAGA -tilausteoksesta.

1. Taiteilija tekee jatkoluonnoksen, joka pitää sisällään pienoismallin (1:10) Siilo huomioituna sekä eri suunnista olevia kuvia upotetuista mallikuvista. Taiteilijan tulee etsiä uusi ratkaisu, jossa hän ottaa huomioon näkymät eri suuntiin sekä tilan mittakaavan. Ratkaisu voi olla myös selkeästi erilainen kilpailuehdotukseen

nähdän (kokoluokka, materiaalivalinnat), kunhan alkuperäisen teoksen teema on mukana.

- 2. Jatkoluonnos, kustannusarvio ja toteutusaikataulu (vuosille 2021/2022) tulee olla valmiina viimeistään 3.6.2021, jolloin taiteilija esittelee ne valtion taideteostoimikunnalle.*
 - 3. Tilaaja maksaa xxxx euroa (alv 0%) jatkoluonnoksesta laskua vastaan. Maksettu summa katsotaan osaksi teoksen hintaa.*
 - 4. Taiteilija vastaa jatkoluonnoksen tekemisestä koituvista kustannuksista. Tilaaja kuitenkin mahdollistaa taiteilijalle rakennesuunnittelijan konsultointipalvelut (max xxxx eur + alv).*
 - 5. Luonnosmateriaali jää taiteilijan omistukseen.*
 - 6. Tätä sopimusta on tehty kaksi samasanaista kappaletta, yksi kummallekin osapuolelle.*
- Helsingissä 30.3.2021*

27.3.

Alan työskennellä mallien parissa työhuoneessa, jonka olen vuokrannut tätä tarkoitusta varten Turusta. Eräs ystäväni kehottaa minua ottamaan yhteyttä David Stögeriin, sveitsiläiseen asiantuntijaan, joka on erikoistunut kaupunkimiljöön suurten veistosten tuottamiseen. Hänellä on kokemusta suurista projekteista ympäri Eurooppaa. David ja tekninen insinööri laativat laskelman, jossa on huomioitu teoksen tekniset vaatimukset ja rakenteelliset tarpeet. Hän löytää mielestään sopivan valimon ja tekee kokonaistarjouksen, johon sisältyy teoksen toteuttaminen, kuljetukset, verot, teknisten ratkaisujen suunnittelu ja toteutus, metallinhinnan vaihtelut, rakentaminen, matkakulut ja palkkiot. Mukana on myös varautumispuskuri siltä varalta, että tapahtuu jotain ennalta arvaamatonta. Kokonaisuudessaan kulut ovat selvästi pienemmät kuin niissä tarjouksissa, joita olen saanut Suomesta. Lisäksi aikataulu on puolta nopeampi.

Ehdotan useita kertoja, että toimikunnan jäsenet tulisivat käymään Turussa työhuoneessani. Voisimme keskustella teoksesta ja muodoista työn ollessa vielä kesken, ja rennommassa ympäristössä kuin puheenjohtajanvetoisessa kokouksessa, jossa puheenvuorot estävät spontaanisuuden. Koska työskentelyvaihe on nyt keskeytynyt teoksen muotoiluun, painotan, että kokouksissa pyrimme saamaan päätöksiä aikaan ja että teoksen kehityksen kannalta olisi hyödyllistä keskustella ja ideoida teoksesta vapaasti, ilman aikarajoitusta.

Ehdotukseni tapaamisista torjutaan, ja minulle ilmoitetaan, että tapaamme seuraavan kerran kokouksessa 6.5.2021.

Kokousta varten varten dokumentoin uudet mallit eri perspektiiveistä: otan kuvia ulkona, sisällä, läheltä, etäältä, ja lähetän ne toimikunnan jäsenille. Ehdotan, että teoksen korkeus on 6 metriä ja materiaali olisi edelleen pronssi. Pyysin palautetta, mutten sitä saanut. Yksi toimikunnan jäsenistä kysyi uudestaan teoksen maskuliinisesta ulkomuodosta. Ja minä vastasin, että koen teoksen painopisteen olevan muualla kun sen sukupuolella.

Minulle ilmoitetaan, että teoksen muodosta keskustellaan vasta kokouksessa 3.6.2021 ja samalla päätetään mahdollisesta toteutuksesta. Huomautan, etten ehdi saada eri materiaalien kululaskelmia ja aikatauluja valmistajilta, ellei muotoa ole päätetty. Suullisen päätöksen mukaan minun ei tarvitse esitellä aikatauluja eikä budjetteja. Kesäkuun kokouksessa aiotaan keskustella vain muodosta.

Viikkoa ennen 3.6.2021 pidettävää kokousta saan lyhyen viestin, jossa minua muistutetaan, että päätös toteuttamisesta tehdään kokouspäivänä. En voi ymmärtää, miten päätös voitaisiin tehdä ottamatta huomioon taloudellisia ja käytännöllisiä seikkoja.

3.6. kokouksessa esittelin kolme erikokoista mallia ja selitin, miten aion työskennellä niiden parissa. Esittelin pieniä variaatiota havainnolistaakseni, miten ne vaikuttavat veistoksen dynamiikkaan. Vertasin niitä alkuperäiseen ehdotukseen niin, että kuvat malleista oli leikattu rakennuksen mittasuhteiden mukaisesti. Veimme mallit myös ulkotilaan ja asetimme ne korkealle, että niitä pystyi katsomaan kymmenien metrien päästä. Minusta tunnelma oli hyvin positiivinen. Yksikään toimikunnan jäsen ei lausunut teoksesta ainoatakaan negatiivista kommenttia. Päinvastoin, yksi toimikunnan jäsen totesi, sanatarkasti lainaten, olevansa nyt vakuuttunut, että hallitsen muodon ja voin tehdä työn valmiiksi oikealla tavalla. Toinen sanoi, että teos näytti erittäin hyvältä ja kiitti minua siitä, että olin uhrannut siihen niin paljon työtä.

Samana iltana kello 19.46 minulle ilmoitettiin puhelimitse, että toimikunta on päättänyt olla toteuttamatta teosta. Toimikunnan mielestä teos ei toimi paikalla, johon se oli tarkoitus sijoittaa: ”Teoksen muoto niin tärkeällä paikalla ei vain toimi.”

Kaksi kuukautta myöhemmin saan kirjallisen palautteen, jossa lopullinen kokous ja esitetyt mallit kuvaillaan seuraavasti:

...Orlowille annettiin mahdollisuus parantaa ehdotustaan ja taideteostoimikunta täsmensi sekä päätösaikatauluaan että pienoismallille annettuja ehtoja. Orlow teki noin 50 cm korkean mallin joka pääpiirteissään noudatti täysin alkuperäistä mallia. Pieniä muutoksia oli tehty, mutta ne olivat merkityksettömiä suhteessa niihin ongelmiin, jotka veistoksessa oli. Teoksen muodon kehitys oli niukkaa, ja Orlow ei ottanut vapautta liikkuu tai tehdä konkreettisia, näkyviä tai perusteltuja muutoksia ehdotukseen, jotka olisivat tarjonneet vaihtoehtoja taideteostoitimikunnalle. Kehitystyö keskittyi pelkästään teoksen muotoon ja jätti kokonaan huomiotta teoksen aiheeseen, teeman tai ideaan keskittymisen.

...Taideteostoimikunta antoi selkeästi ymmärtää, millaisiin asioihin Baba Mama Yagan jatkokehittämissä tulisi keskittyä. Koko ajan tuntui siltä, että Orlow näki veistoksen hyvin toisella tavalla, eikä kehittänyt veistoksen muotoa monumentaaliveistoksen vaatimuksiin.

Ote Valtion taideteostoimikunnan palautekirjeestä, joka lähetettiin minulle, Dekaanille ja toimikunnan sihteerille 3.8.2021.

Tämän lisäksi toinen, lyhyempi palaute lähetettiin kolme päivää ratkaisevan kokouksen jälkeen Veritakselle, Kuvataideakatemialle ja pääsuunnittelijalle. Siinä versiossa sanotaan mm.:

”Suunniteltu sijaintipaikka, teoksen muotokieli ja siihen sisältyvät materiaaliratkaisut osoittautuivat taideteostoimikunnan näkökulmasta ratkaisemattomaksi haasteeksi.

– Toimikunta 7.6.2021

Vertauksena toimikunnan lausunto sijainnista ja teoksen muotokielestä 1.10.2020:

”Taidekilpailun tarkoituksena oli hakea ideoita taideteoksista Kuvataideakatemian käyttöön tulevaan uudisrakennukseen. Teosten tuli luoda tilaan omaa identiteettiä ja tukea Taideyliopiston pedagogisia prosesseja. Arvostelussa kiinnitettiin erityisesti huomiota ehdotusten taiteelliseen laatuun sekä toteutus- ja kehityskelpoisuuteen. Teosehdotusten muodossa ja ajallisuudessa oli avoimuutta ja muuntuvuutta, johon myös Kuvataideakatemian opiskelijat voivat tulevina vuosina vaikuttaa tai tehdä tulkintoja.

Palkintolautakunta totesi, että kilpailu oli korkeatasoinen. Teosehdotuksista yläluokkaan valittiin...

Pronssi-, puu- ja betonirakenteisen veistoksen sisätila toimii isona lepakkopöytä, luolastona, jossa eläimet voivat asua. Teos pyrkii kommunikoimaan luonnon ja elämistön kanssa keskellä kivikaupunkia. Ehdotusta pidettiin käsitteellisessä ja toiminnallisessa mielessä mielenkiintoisena, ja joka generoisi keskustelua. Ekspressiivisen rujo rintakuva isossa mittakaavassa on osa rakennuksesta näkyvää fasadia sijoituessaan rakennuksen viereisen siilon tai rakennuksen kattoterassin kulman päälle. Ihmisfiguuri on taiteessa perinteinen lähtökohta muovailulle sekä muodon hakemiselle ja etsimiselle.”

– Toimikunta/Palkintolautakunta 1.10.2020

Saatuani elokuun palautekirjeen, jossa keskityttiin minun kyvyttömyyteen ratkaista teoksen dynamiikkaa, vastasin siihen kirjeellä ja luomallani aikajanalla, jossa vetosin teoksen toteutumisen puolesta. Kuvanveistäjäliiton jäsenenä minulla oli oikeus Suomen taiteilijaseuran lakimiespalveluun ja olin myös yhteydessä Kuvaston toiminnanjohtajan kanssa. Tästä seurasi puolitoista vuotta kestänyt prosessi ja useita kokouksia lakimiehen, toimikunnan ja Kuvaston kanssa. Alla on muistio viimeisestä tapaamisesta jossa Taideteostoimikunnan silloinen pääsihteerini, sekä toimikuntaa edustavaa kansallisgallerian lakimies, Kuvaston toiminnanjohtaja, Taiteilijaseuran lakimies ja minä keskustelimme tapauksesta ja taiteellisesta päätäntävällästä.

Muistio Valtion Taideteostoimikunta ja Benjamin Orlow, tapaaminen 23.2.2022 klo 15.00

Läsnä:

Henri Terho, Valtion Taideteostoimikunta
Timo Enroth, Kansallisgalleria
Benjamin Orlow, kuvataiteilija
Tommi Nilsson, Kuvasto
Aura Lehtonen, Suomen Taiteilijaseura

Tapaamisen tarkoitus

Tapaamisen tarkoituksena on keskustella Taideteostoimikunnan jatkolouonnosvaiheen prosessista *Baba Mama Yaga* -teoksen kautta

sekä keskustella laajemminkin siitä, miten teoksen taiteellinen pää-
tävältä säilyisi taiteilijalla koko luonnosvaiheen ajan. Toimikun-
nan päätösvalta perustuu vertaisarviointiin, jota tulee tehdä tai-
teilijan tekijänoikeutta ja taiteilijan taiteen vapautta kunnioittaen.

Keskustelun pohjaksi Benjamin Orlow oli lähettänyt 22.2. säh-
köpostilla osallistujille yhteenvedon otsikolla Taiteellinen Integri-
teetti ja *Baba Mama Yaga* kokous 23.2.2022.

Tapaamisen avaaminen

Tapaaminen alkoi Benjaminin lyhyellä yhteenvedolla siitä, miten
hän on kokenut prosessin. Benjamin nosti esille, että hänen mie-
lestään ydinongelmana on ollut taiteellinen integriteetti ja taitei-
lijän päätösvalta omasta teoksesta. Valtion taideteostoimikunnan
päätoimikunta perustuu vertaisarviointiin ja toimikunnalla on
mahdollisuus olla tilaamatta teosta itse määrittelemillään syillä.
Tämä tarkoittaa, ettei taiteilijalla ole mahdollisuutta kieltäytyä
toimikunnan toiveista tai ehdotuksista ilman, että hän riskeeraa
hankkeen päättymisen. Teoshankkeet ovat isoja mahdollisuuksia,
jotka tulevat usein kilpailuvoiton kautta, ja taiteilija on asemassa,
jossa hän on valmis tekemään hyvin paljon teoksen toteutuksen
vuoksi. Tästä syntyy valta-asetelma, jossa toisella osapuolella on
rajaton päätösvalta, jonka päätökset samalla voivat perustua yksi-
löiden hyvinkin henkilökohtaisiin mielipiteisiin. Tässä asetelmassa
ainoa asia, joka suojaa taiteilijan taiteellista integriteettiä on toi-
mikunnan itsehillintä.

Henri nosti esille kysymyksen siitä, mitkä ovat ne pisteet, joissa
tehdään päätöksiä ja sopimuksia, sekä taustoitti lyhyesti proses-
sia: 1) kilpailun voitto ei vielä tarkoita, että teos toteutettaisiin. 2)
Luonnosvaihe ei myöskään vielä tarkoita, että teos toteutettaisiin.
3) luonnosvaiheen päättyessä tehdään erikseen päätös toteutuk-
sesta ja toteutussopimuksesta.

Alustusten jälkeen sovimme, että keskustelemme aiheesta
vapaamuotoisesti.

Vapaamuotoinen keskustelu

Keskustelun aikana pääteemoiksi nousivat ilmaisunvapaus ja tai-
teen vapaus sekä kysymys siitä, millaisella prosessilla voidaan
parhaiten turvata tilausteoksen laatu, mutta ei puututtaisi taiteen
vapauteen. Julkisessa taiteessa taiteilijan vapaus törmää tilaajan
oikeuteen tehdä ratkaisu tilattavasta teoksesta.

Muina huomioina tehtiin muun muassa seuraavia:

- Timo: Vertaisarvioinnin tehtävänä on taata laatua, mutta tässä tapauksessa sisältö on hiertänyt tilaajaa tuoden ongelman taiteen vapauteen. Kuulostaa siltä, että prosessin aikana on tuotu monta kertaa feminiinisyys – maskuliinisuus esille ja jos tässä keskustelussa ei saisi käyttää maskuliinista hahmoa, silloin ollaan taiteen vapauden ytimessä. Benjamin, kuinka isossa roolissa koit sukupuolikysymysten olevan? Koitko, että tekniset ongelmat olivat näennäissyy hankkeen päättymiselle?
- Benjamin: Koin, että käytännön kysymykset, kuten paino ja koko olivat ratkaistavissa. Koin sukupuolikeskustelun hyvin läsnä olevaksi tässä prosessissa, kuten alun lyhyessä yhteenvedossa kuva-
sin. Koin, ettei keskustelu sukupuolesta myöskään edennyt tavalla, jossa minun vastaukseni olisi vastattu, vaan se palasi aina uudestaan samaan alkuvaiheeseen ja samat pyynnöt teoksen muuttamisesta jatkuivat. Dynamiikkaongelma oli vaikea nähdä tämän keskustelun ulkopuolella. Teoksen muoto ja sen ilmaisu ovat tässä tapauksessa sama asia.
- Henri: Julkisella taiteella on korostunut vastuu perustella taiteelliset ratkaisut eri käyttäjille. En tarkoita, ettekö Benjamin olisi sitä tehnyt, vaan lähtökohtaisesti julkisen taiteen teoksissa on tarve perustella eri käyttäjille ja neuvotella näiden kanssa. Tässä tapauksessa ensimmäisten kolmen kuukauden aikana keskusteltiin representaatiosta ja teoksen konnotaatioista, mutta pääsimme helmikuussa maaliin tämän kanssa. Helmikuun jälkeen toimikunta ei enää palannut teoksen sukupuoli-identifi-
kaation liittyvään keskusteluun. Minun on vaikea arvioida, jos se jäi leimaamaan Benjaminin jatkotyöskentelyä. Realiteetti on, että tilaajataho tekee lopullisen päätöksen teoksen tilaamisesta.
- Benjamin: Koska jokaisessa kokouksessa myös helmikuun jälkeen kysyttiin, jos muoto voisi olla feminiinisempi, ja koska pronssi pyydettiin muuttamaan myös helmikuun jälkeen, koen, etteivät nämä aiheet kadonneet. Mielestäni on myös relevanttia todeta, että kuvataideakatemian edustajat eivät olleet käyneet keskustelua avoimesti akatemian sisällä, ei opettajien tai opiskelijoiden kesken. Akatemian sisällä on paljon kuvataideakatemian edusta-
jien mielipiteistä eriäviä mielipiteitä.
- Tommi: Tässä prosessissa on ollut sekä prosessuaalisia että sisällöllisiä kysymyksiä, jotka ovat osin lomittuneet. On tärkeää

huomioida aika ennen muodon syntymistä ja aika muodon syntymisen jälkeen. Muodon syntymisen hetkellä syntyy myös tekijänoikeus. Muodon muuttamiseen liittyvät toiveet herättävä kysymyksiä tekijyydestä. Missä vaiheessa työskentely muodostuu työryhmän yhteiseksi teokseksi? Kenellä on tällöin luova tekijänoikeudellinen panos työryhmässä?

- Timo: On tärkeää pohtia sitä, millainen prosessuaalinen tapa on myrkyä taiteen vapaudelle ja millainen tapa taas tukee taiteen vapautta.
- Aura: Tulisiko prosessia kehittää niin, ettei taideteostoimikunta voisi tehdä teoksen sisällöllisiä päätöksiä (esim. materiaalista) ilman taiteilijaa?
- Henri: Taideteostoimikunta tekee päätökset aina kollektiivina. Taideteostoimikunnassa myös lomittuvat vertaisarviointia tekevien taiteilijoiden oma vapaus ja tarkoitus rohkaista taiteilijaa tekemään uusia ratkaisuja sekä taiteilijan omaan työskentelyyn liittyvä vapaus. Tämä esimerkki, mistä nyt puhumme, on se huono esimerkki mitä ei saisi tapahtua, näitä kahta intressiä ei pystytty sovittamaan. Tulisiko toimikunnan työskentelyn painopisteitä miettiä aikajanalla kilpailun voitosta mahdollisen teoksen julkistamishetkeen?
- Benjamin: Tässä on mielestäni kaksi asiaa, toinen koskee luottamusta ja luottamuksen puuttumista. Julkisen taiteen tilaamisen prosessi rakentuu luottamukselle. Mielestäni näihin prosesseihin vaikuttaa myös paljon se, minkälainen teos on kyseessä. Jos kyseessä on teos, jonka valmistaminen on ulkoistettu, niin virhemarginaali on tietysti erilainen, kuin käsintehtyn ekspressiivisen teoksen, joka syntyy samalla kun se rakentuu. Toinen asia on taiteellinen päätöksenteko. Vertaisarviointi on hyvä asia ja en tarkoita, että toimikunnan pitäisi päästää irti hankkeesta ja sulkea silmänsä, mutta missä menee se raja taiteellisessa päätöksenteossa? Voisiko määritellä, mihin taideteostoimikunta saa puuttua ohjaavasti ja mihin ei? Tilaajataholle jäisi aina oikeus olla tilaamatta teosta. En usko, että toimikunnassa olisi lähdetty aggressiivisesti tahallaan ohjaamaan teosta taiteellisesti. Tapahumaketju kuitenkin johti siihen, *Baba Mama Yaga* -teoksen kohdalla päätäntävalta esimerkiksi siitä, milloin teos on dynaaminen, siirtyi taiteilijalta toimikunnalle.

Yhteenveto

Baba Mama Yaga -teoksen jatkokehittämisen prosessi nosti esille kysymyksen tekijyydestä ja teosten muuttamisesta jatkoluonnosvaiheen aikana taideteostoimikunnan toimesta. Kaikki olivat yksimielisiä siitä, että jatkoluonnosvaiheen prosessia tulee tarkastella tästä näkökulmasta.

Kaikki keskusteluun osallistuneet kokivat aiheen erittäin tärkeäksi ja keskustelun hyväksi. Keskustelun ydinsanat olivat tekijyys, taiteen vapaus, vallankäyttö, laatu, luottamus ja teoksen muuttaminen. Kaikki olivat yksimielisiä siitä, että lähtökohtaisesti vertaisarviointi on hankinnan laadun varmistukseen paras menetelmä. Kehittämistarpeeksi kiteytettiin prosessin muokkaaminen niin, että voidaan parhaiten turvata tilausteoksen laatu, mutta ei puuttuttaisi taiteen vapauteen.

Henri totesi, että prosessin myötä on jo tehty luonnosvaiheen sopimuskäytäntöön tarkennuksia. Esimerkiksi on tarkennettu sitä, minkä tyyppisiin kokouksiin taiteilija veloitetaan osallistumaan. Taideteostoimikunnan vastuulla on prosessien kehittäminen ja edistäminen yhä läpinäkyvämmäksi. Taideteostoimikunta keskustelee asiasta ja miettii keinoja, joilla taiteilijan tekijyyttä vahvistetaan jatkoluonnosvaiheen aikana. Taideteostoimikunta palaa asiaan muille kokouksessa läsnä olleille.

Tämän muistion on laatinut Aura Lehtonen, Suomen Taiteilijaseuran lakimies

Opiskelijaedustajan kirje:

Baba Mama Yaga -teoksesta esitetyn palautteen taustaa 12.12.2020

Keskusteltuani muiden opiskelijaedustajien kanssa ensimmäisestä voittajateosten jatkokehityksen kokouksesta ja Orlowin työn yhteydessä esiin nousseesta palautteesta ja kysymyksistä, tulimme yhdessä siihen tulokseen, että niiden tarkempi taustoittaminen ja saattaminen sekä lautakunnan että taiteilijan tietoon olisi reilua ja aiheellista.

Tähän ei valitettavasti ollut kokouksessa riittävästi aikaa, ja jotta esiin nousseiden asioiden osalta ei jäisi ilmaan epäselvyyksiä, olen koonnut ja selventänyt tähän ne asiat ja syyt joiden vuoksi tarkempi harkinta ja laajempi keskustelu aiheesta olisi mielestämme tärkeää.

Toivon, että antamamme palaute tarjoaa mahdollisuuden tarkastella teoksen jatkokehitystä rakentavalta kannalta, mutta

useammasta näkökulmasta. On myös hyvä huomioida, että tarkoin laaditun ylimääräisen kirjallisen palautteen antaminen on lisätyötä, johon minulla ei olisi ollut tehtäväni puolesta velvoitetta.

Alkuun haluan nostaa esiin sen, että meidän kaikkien mielestä Orlowin teoksessa oli useita hyviä ja kiinnostavia puolia. Monet innostuivat lepakoiden asuinsijaksi soveltuvan veistoksen ideasta ja oli positiivisen huomion arvoista, että eläinten hyvinvointiin liittyviin näkökulmiin ja tarpeisiin oli kiinnitetty huomiota teoksen suunnittelussa ja siihen käytettävien varojen budjetoinnissa.

Osa piti myös veistoksen goottilaisista vivahteista ja vaikutteista, ja olisi ehkä toivonut juuri näiden ominaisuuksien rohkeampaakin jatkokehittelyä. Baba Yagan hahmosta innoittuminen oli myös monestakin syystä yksi teoksen kiinnostavimmista piirteistä ja herätti paljon ajatuksia.

Myös se, että teos nostaa kriittisiä ajatuksia ja huomioita keskustelun keskistöön on positiivinen asia. Toiveemme kuitenkin on, että antamaamme palautetta todella pohdittaisiin jo ennen kuin teos asetetaan kaupunkitilaan ja Kuvataideakatemiaan uuden koulurakennuksen yhteyteen.

Seuraavissa kappaleissa palaan Orlowin teosta käsitellessä kokouksessa esiin nousseisiin huomioihin ja niiden taustoittamiseen:

1. Opiskelijoilta saatu palaute kertoo siitä, että teoksen hahmo tulkitaan ulkomuotonsa perusteella mieheksi tai maskuliiniseksi hahmoksi. Suunnitellun veistoksen muotokielessä on myös sellaisia piirteitä, jotka tuovat mieleen perinteiset rintakuvaveistokset ja suurmiespatsaat.

Koska teosten kontekstisidonnaisuus on asia, jota ei voida ohittaa, on syytä tarkastella sitä hiukan enemmän. Elämme parhaillaan yhteiskunnallisessa ja historiallisessa tilanteessa, jossa jopa edistyksellisinä pidettyjen pohjoismaisten hyvinvointivaltioiden naiskansalaisilla on ollut oikeus sukupuolestaan riippumatta osallistua yliopisto-opetukseen vasta kovin lyhyen aikaa.

Naiset ovat saaneet esimerkiksi Suomessa yhtäläisen opiskeluoi-keuden miesten kanssa vasta vuonna 1901. Eurooppalaisten taideakatemioiden traditioihin perehtyminen kertoo myös karua faktaa siitä, miten naisten pääsy niiden jäseniksi on evätty vuosisatoja sukupuoleen perustuvan syrjinnän nojalla. Ensimmäisten eurooppalaisten yliopistojen historian katsotaan alkavan Italiassa n. 1000-luvulla

(joidenkin näkemysten mukaan sen lasketaan alkavan jo kreikasta ennen ajanlaskumme alkua) ja varhaisimpien taideakatemioiden katsotaan syntyneen n. 1400-luvun ja 1500-luvun taitteessa. Turun akademia, Suomen ensimmäinen yliopisto, perustettiin vuonna 1640.

Naisiin kohdistuvan syrjinnän osalta ei siis puhuta mistään lyhyestä ajanjaksosta. Koska niin taiteen, tieteen kuin laajemmin koko kulttuurin saralla naisten osallisuus, saavutukset ja näkyvyys on laajamittaisesti häivytetty ja kielletty, elämme edelleen tilanteessa, jossa tämän vinouman korjaaminen vaatii paljon työtä. Syrjinnän mekanismit ovat ihmiskunnan historian aikana vaikuttaneet, ja vaikuttavat edelleen järkyttävillä tavoin myös sukupuolivähemmistöihin.

Tätä taustaa vasten olisi mielestämme syytä miettiä tarkemmin sitä, miksi Kuvataideakatemiaan uuteen koulurakennukseen halutaisiin niin näkyvälle (rakennuksen julkisivua ja sen kautta myös mielikuvia määrittävälle) paikalle asettaa monumentaalinen veistos, jonka monet tulkitsevat miestä esittäväksi figuuriksi, ja jonka muotokieli muistuttaa patriarkaalista perinteistä.

2. Teos on nimetty slaavilaisessa Folkloressa esiintyvän, perinteisesti (ambivalentista olemuksestaan huolimatta) feminiiniseksi käsitetyin Baba Yaga -hahmon mukaan. Kokouksessa lautakunnasta esiin nousut toive figuurin sukupuolettomuudesta tai neutraaliudesta, sekä taiteilijan esittämä kanta myyttisen puolijumalallisen hahmon sukupuolettomuudesta eivät ole aivan ongelmattomia tapoja kuitata esitettyjä kysymyksiä, ja niiden taustalla olevaa kriittistä ajattelua.

Erilaisissa ja eri aikoina esitetyissä jumaltarustoissa, mytologioissa ja kansantaruissa esiintyy paljon niin jumalallisia kuin puolijumalallisiakin hahmoja, jotka ovat kertomuksissa ja käsityksissämme miehiä, naisia, androgyynejä tai eksplisiittisemmin sukupuolettomia. Jostain syystä esimerkiksi Väinämöisen tai vaikkapa Prometheuksen esittäminen sukupuolettomana ja/tai ulkomuotonsa puolesta ennemmin feminiiniseksi kuin maskuliiniseksi tulkittavana hahmona ei kuitenkaan tule kysymykseen tai ole yleistä. Miksi siis feminiiniseksi määritellyn mytologisen hahmon sukupuolen häivyttäminen olisi jotenkin neutraali teko? Miltä kuulostaisi uudelleen määrittää Medusa tai Kalevalan Louhi sukupuolettomaksi ja/tai esittää hänet maskuliinisempana, koska hänen hahmonsakin poikkeaa monista muista naishahmoista?

Kuten moniin muihinkin kulttuureihin, myös suomalaiseen kulttuuriin ovat lähtemättömällä tavalla vaikuttaneet Abrahaimilaiset monoteistiset uskonnot, joiden toimesta naisjumaluudet on hävitetty määriteltäessä yksi ainoa luoja jumala, joka esim. Kristinuskon yhteydessä määritellään isästä, pojasta ja pyhästä hengestä muodostuvaksi kolminaisuudeksi, joka yleisesti ottaen käsitetään mieheksi. Muun väittäminen tai esittäminen on johtanut eri aikoina pahimmillaan jopa kuolemanrangaistukseen. Kenties esim. näistä kulttuurihistoriallisista kerrostumista (vain muutamman mainitakseni) johtuen usein myös. nk. neutraalius paljastuu tarkemmin tarkasteltuna monesti maskuliinisuudeksi.

3. Sukupuolen häivyttäminen ei ole neutraali teko. Jos lautakunnasta esitetyn toiveen taustalla on esimerkiksi huoli sukupuolivähemmistöjen reaktiosta, olisi ehkä hyvä keskustella asiasta niiden ihmisten kanssa, joita asia koskee ja perehtyä esimerkiksi representaatiosta käytävään keskusteluun (jos niin ei ole jo tehty), joka on tällä hetkellä ajankohtainen aihe niin Kuvataideakatemiassa, Taideyliopistossa kuin muuallakin taiteen kentällä. Jos innoitusta halutaan etsiä mytologioista ja taruista, olisi ollut ehkä mahdollista löytää myös hahmoja, jotka eivät alkujaankaan hahmotu binäärisen sukupuolijärjestelmän puitteissa, vaikka haastavaa se toki on. Aina olisi myös mahdollisuus yrittää kehittää jotain uutta, jos jo olemassa olevat hahmot ja narratiivit eivät ole sitä mitä toivottaisiin.

*Parhain terveisin,
xxxxx, Taideyliopiston Kuvataideakatemian opiskelijaedustaja*

*Palautetta kannattavat:
xxxxx, Taideyliopiston Kuvataideakatemian opiskelijaedustaja
xxxxx, Taideyliopiston Kuvataideakatemian opiskelijaedustaja
xxxxx, maalaustaiteen lehtori, Taideyliopiston Kuvataideakatemia
xxxxx, tutkijatohtori, Taideyliopiston Kuvataideakatemia*

”Tässä tekstissä esiin nostetut asiat ja seikat osoittavat, että ehdotetun veistoksen ilmiasuun liittyy problematiikkaa, jota tekijä ei vain voi ohittaa. Toivon, että Orlow lukee palautteen tarkasti ja avoimin mielin.” – xxxxx

Vastaukseni Opiskelijaedustajan kirjeeseen.

Firstly I would like to thank you for taking the time and putting in the effort of compiling these thoughts and pushing the discussion further.

I understand that representation in the public space is an important and effective part in trying to raise awareness of diversity of gender, race, social background and health.

There was an issue brought up in the discussion, that I would also like to include here, which was the elderly appearance of the figure. I would like to relate this to the issue of a visual relationship between this work and heroic – monumental sculpture, which historically has been a platform for patriarchal expressions of power and idealism. This monumental language has conventionally excluded the elderly, the infirm and marginalised bodies.

While I do not make work within a predetermined framework and while my personal interpretation might not be of relevance for an outside viewer, in this discussion with you, I think it's worth pointing out, that for me, this figure mainly resembles my mother during a period when she was gravely ill. I made the figure by hand without a sketch or a final result in mind. The end result felt like it showed a bodily fragility and was vulnerable.

I very much agree that removing the gender from a character generally attributed to be female is in no way a neutral or slight gesture. While Baba Yaga is a shapeshifter able to take the form of people, animals and objects, the character is specific and too multifaceted to be altered or retouched haphazardly to skirt a bigger issue. I also strongly believe that public art becomes generic and uninteresting when it is the end result of compromises with the objective of removing any thing potentially offensive or disturbing.

If the problem is that a female character appears so masculine that it can be read as male by a viewer, does this then lead to having to decide between physically altering the body to give it more anatomically feminine features that conform to the standard idea of what a female body is, or can it be conceptually decided that the body is attributed to a specific gender?

I think the nature of this work and the existence of it in such a visible public space will always raise issues and garner attention. This is why I think it serves a purpose that is very much in the spirit of the academy and it's program.

In its function as a symbol, the sculpture is figurative, but does not function like a portrait that would depict the academy through physical likeness or caricature. Instead I see the work and its presentation in the space as representing the drive to create a gesture, that deals with something problematic and unaddressed and placing that process into the eye of the public.

Benjamin Orlow

18.12.2020

Pohdinta

Vaikka tämä tapausesimerkki on hyvin spesifinen, Valtion taideostoimikunta toimii esikuvana monelle tilaajataholle. Ellei tilaussopimuksessa erikseen suojata taiteellista päätäntävaltaa, se on helposti taiteilijan menetettävissä, jos esimerkiksi tilaajalla tulee taiteilijan kanssa erimielisyyksiä. Taiteellisiin päätöksiin vaikuttavia ohjauksia voi syntyä hyvillä tarkoituksilla ja syistä, jotka tilanteessa vaikuttavat olevan ongelmaratkaisun loogisena päätelmänä. Taiteilija on usein yksin vastaavanlaisissa tilanteissa, ja puolensa pitäminen tai ongelmien osoittelu voi tuntua siltojen poltelulta, riskinä hankalaksi leimautuminen. Tulevaisuuden työmahdollisuuksien varjelemisen vuoksi on hyvin tavallista olla nostamatta meteliä, etenkin jos vastassa on henkilöitä joiden asemat antavat heille alalla vaikutusvaltaa.

Tilaajan, kordinaattorin, käyttäjän ja projektivastaavan roolinjako on myös äärimmäisen tärkeä olla selkeä. Tässä tapauksessa tilaaja (toimikunta) oli eri kuin käyttäjä (Taideyliopisto) ja myös eri kuin rakennuksen omistaja (Vakuutusyhtiö Veritas).

Varsinaista virallista koordinaattoria ei ollut, ja tämän tehtävät omaksuivat suurilta osin toimikunta/tilaaja itse. Roolin omaksuminen oli kuitenkin epävakaa, sillä kun esimerkiksi käyttäjä kyseenalaisti teosta, toimikunta ei itse perustellut valintansa, vaan siirsi vastuun siitä suoraan taiteilijalle, joka itse joutui puolustamaan teoksensa ikään kun voittajavalinta olisi ollut taiteilijan oma päätös. Toisinaan toimikunta yritti sovittaa tilannetta muuttamalla teosta niin, että se olisi käyttäjälle mieluinen, ja tämän yhteydessä alettiin tekemään päätöksiä, jossa taiteilijan oma näkemys hänen teoksestaan oli toissijainen.

Lopuksi koen tärkeäksi mainita se tuki ja ymmärrys, joka prosessin aikana sain muilta taiteilijoilta, jota ilman tämän asian

käsittelyminen olisi ollut minulle mahdotonta. Päätös siitä, kuinka edetä on mennyt monen mutkan ja selvityksen kautta, ja ajatus avata asiaa tässä artikkelissa tuntui lopulta eniten asianmukaiselta ja rakentavalta.

Olen prosessin aikana jakanut aikajanan sisältöä toimikunnan kanssa ja yrittänyt toimia mahdollisimman avoimesti. Aikajanan kirjoittaminen on tehty sähköpostiviestinnän ja toimikunnan pöytäkirjoja hyödyntäen sekä keskittyen niihin tapahtumiin, jossa mielestäni puututtiin taiteellisen päätäntävaltaan.

Benjamin Orlow (MFA Goldsmiths College 2012) on Lontoossa asuva suomalainen taiteilija, joka työskentelee pääasiassa veistosten ja liikkuvan kuvan parissa. Hän on toteuttanut julkisia teoksia ja näyttelyitä Suomessa ja kansainvälisesti. Taiteellisen työskentelynsä lisäksi hän kuratoi St. Chads -projekttilaa Lontoon Kings Crossin alueella.

Kuva: Romi:n Vennekens / Vice Magazine

Uuden äärellä

Vuoteni julkisen taiteen ja uuden teknologian parissa

Tässä ja nyt

Seinämaalaukset, katutaide ja spraymaalaukset ovat olleet osa arkeani reilut kaksikymmentä vuotta. Ajan myötä näistä aiheista on tullut iso osa elämäni ja minuuttani. Maalaaminen on ollut minulle aina intohimoista ja ”rakkaudesta lajiin” tekemistä. Viime vuosina olen kuitenkin huomannut intoni hiipuvan, eivätkä samat aiheet jaksa innostaa kuin ennen. Tämä muutos on saanut minut etsimään uusia kiinnostuksen kohteita. Utta innostusta etsiessäni hain julkisen taiteen koulutukseen, hankkeenani AR-teknologian käyttö julkisessa tilassa. Nyt kahden opiskeluvuoden jälkeen olen tutustunut lisätyn todellisuuden tekniikkaan ja sen kautta moniin uusiin teknologioihin ja ohjelmistoihin. Matka tähän hetkeen on ollut ajoittain haastava, sillä uuden äärellä olo aiheuttaa aina toistoja ja turhautumista. Työn ja opiskelujen yhteen sovittaminen on ollut myös ajoittain vaativaa ja koetellut jaksamista. Olen kuitenkin tyytyväinen lähdettyäni mukaan koulutukseen, koska se on avannut minulle uusia tapoja kehittää omaa työskentelyäni. Tällä hetkellä tuntematon tulevaisuus näyttää taas toiveikkaalta, ja odotan innolla tulevia hankkeita. Avaan seuraavassa tekstissä taustaani sekä vuoden 2023 työskentelyäni julkisen taiteen ja uusien tekniikoiden parissa.

Taustani seinien maalaajana

Piirtäminen ja maalaaminen ovat olleet minulle luontaisia ilmaissuotoja pienestä pitäen. Muistan seuranneeni lähiympäristössäni vaihtuvia graffiteja jo alakouluikäisenä 90-luvun alkupuolella.

Ensimmäisen oman kokeiluni spraymaalilla tein vasta 2000-luvun vaihteessa, kun tutustuin saman kiinnostuksen jakaviin ystäviini. Nuorena en ollut kovin aktiivinen spraymaalari, mutta aihe pysyi mukana samanlaisten ”tee se itse” henkisten skeittaus- ja lumilautailuharrastusteni taustalla. Vaikka graffiti oli se muoto, jonka kautta tutustuin seinien maalaamiseen, en kuitenkaan koskaan tuntenut sitä täysin omaksi työtäväkseni. Halusin erottua muista, eikä mielenkiintoni riittänyt nyansseilta tuntuvien kirjainmuunnelmien suunnitteluun.

Sivustot kuten www.ekosystem.org ja www.graffiti.org mullistivat näkemykseni siitä, mitä spraymaalilla tehtävät kuvat voivat olla. Tätä vapaampaa ja monipuolisempaa maalaustyyliä kutsuttiin

Ensimmäinen talonpää-
maalaukseni Lappeenran-
nassa vuonna 2012.

Kuva: Jukka Hakonen 2012.

maailmalla nimellä ”street art” suomeksi katutaide. Aloin kokeilla internetissä näkemiäni eri maalaustapoja omassa tekemisessäni ja päädyin maalaamaan seinille samoja hahmoja, joita piirtelin paperille jo pienenä.

2007 aloitin opiskeluni Lahden Muotoiluinstituutissa. Uuden ja inspiroivan ympäristön kautta kiinnostuin maalaamisesta enemmän ja aloin kehittämään töitäni saamieni oppien avulla.

Oman tyylin löydettyäni, huomasin teosteni muuttuvan henkilökohtaisemmiksi ja niistä tuli yhä suurempi osa elämäni ja minuutani. Katutaiteen kautta tutustuin myös muihin tekijöihin Suomessa ja toteutin maalauksia heidän kanssaan eri paikkakunnilla.

Samoihin aikoihin suuria talojen päätyjä peittäviä katutaideteoksia eli muraaleja alkoi ilmestyä kiivaaseen tahtiin ympäri maailmaa. Tämän myötä alkoivat myös omat työni suurentua ja haave omasta talonpäämaalauksesta heräsi. Toiveeni toteutui ensimmäisen kerran vuonna 2012 ystäväni järjestämässä katutaidetapahtumassa Lappeenrannassa. Samana vuonna aloitin maisteriopinnot Aalto-yliopistossa ja perustin oman toiminnan. Ajatukseni oli kokeilla opintojen ohessa, voisiko kuvataidetta teemmällä tulla toimeen.

Aallon opinnäytteenäni toteutin osallistavan seinämaalauksen Turkuun. Keräsin kyselylomakkeilla ideoita teoksen suunnittelun pohjaksi, joiden avulla toteutin lopullisen maalauksen. Työn kautta sain konkreettista infoa ihmisten yleisistä mielipiteistä ja samalla julkisenteen lainalaisuksista. Valmistuttuani jatkoin työskentelyä itsenäisenä toimijana ilman suurempia suunnitelmia ja onnellisena jokaisesta eteen tulleesta mahdollisuudesta toteuttaa uusi teos.

Tähän päivään tultaessa olen saanut toteuttaa noin 60 suuri-kokoista seinämaalausta.

Työskentelyni on ollut itsenäistä ja olen nauttinut siitä, että saan päättää asioista. Kiire ja rutiini ovat kuitenkin johtaneet leipäntymiseen ja projektien yksipuolistumiseen. Olen alkanut pohjata syitä motivaationi puutteelle ja etsiä uusia kiinnostuksen kohteita. Mikä mättää? Mitä jo osaan, mutta en hyödynnä? Muotoilukoulujen opit ovat jääneet taka-alalle ja osaaminen keskittynyt yhteen tekniikkaan. Kuinka laajentaa omaa osaamista? Mikä voisi kiinnostaa? Miltä tulevaisuus näyttää?

Törmään useampaa kertaa eri yhteyksissä VR- ja AR-teknoologiaan. Olisiko tämä mielenkiintoista? Näillä tekniikoilla voisin ehkä yhdistää aikaisempaa osaamistani uudella tavalla.

Pääsen opiskelemaan Taideyliopiston julkisen taiteen erikoistumiskoulutukseen, ja kurssit alkavat. Idea AR-hankkeestani syvenee ja kuulen laaja-alaisen ryhmän ajatuksia julkisesta taiteesta. Ymmärrän taas, etten ymmärrä mistään mitään.

Tammikuu 2023

Istun tietokoneella ja yritän motivoida itseäni. Koitan pitää mielessä, että uuden oppiminen on työlästä, mutta palkitsevaa. Työhuone on siivottu ja järjestelty moneen kertaan. Päätän ottaa yhteyttä uudet teknologiat paremmin tuntevaan ystävääni ja sovin tapaamisen. Vaihdan kaverini kanssa ajatuksia lisäystä todellisuudesta, tekoälystä ja NFT tokeneista. Aiheen laajuus alkaa hieman kauhistuttaa, mutta herättää samalla mielenkiintoa.

Syvennyn uuteen aiheeseen ja sen eri mahdollisuuksiin lukemalla muutaman lisättyä todellisuutta käsittelevän opinnäytteen ja artikkelin. Uusia asioita kuten WebAR ja kolmiulotteista tilaa skannaava Lidar-sensori nousee esiin. Tutkin muiden toteuttamia vastaavia teoksia internetistä. Useiden katutaideostojen yhteydessä esiin nousee Artivive-sovellus¹. Lataan apin puhelimeen ja tutustun sen toimintaan. Artivive tunnistaa erilaisia kohdekuvia ja alkaa toistaa niiden päälle lisättyä digitaalista sisältöä. Vaikuttaa sopivan yksinkertaiselta sovellukselta tekniikan opiskeluun. Samalla huomaan useiden sovellusten käytön olevan maksullista ja päätän tehdä muutaman apurahahakemuksen.

Lataan eri AR-sovelluksia puhelimeeni ja kokeilen niiden käyttöä. Appeja on moneen tarkoitukseen. Pelaaan lisättyä todellisuutta hyödyntävää peliä, asettelen virtuaali-huonekaluja tilaan ja testaan omalle naamalleni sopivia silmälasia. Ihan viihdyttävää, mutta en tiedä, onko näistä itselleni muuhun käyttöä?

Saan tarjouspyynnön seinämaalauksesta vantaalaiseen toimistoon. Pyydän kuvaa maalauskohteesta, teen muutaman tarkentavan kysymyksen ja lasken niiden pohjalta arvion työn kuluista. Aikaa kuluu ja unohdan soittaa tarjoukseni perään. Tarjoukseeni ei koskaan vastata.

Tartun toimeen ja päätän piirtää ensimmäiset AR-teokset vanhan seinämaalaukseni päälle Turussa. Valitsen maalauksesta muutaman yksityiskohdan, joihin lisään informaatiota animoinnin

¹ <https://artivive.com/>

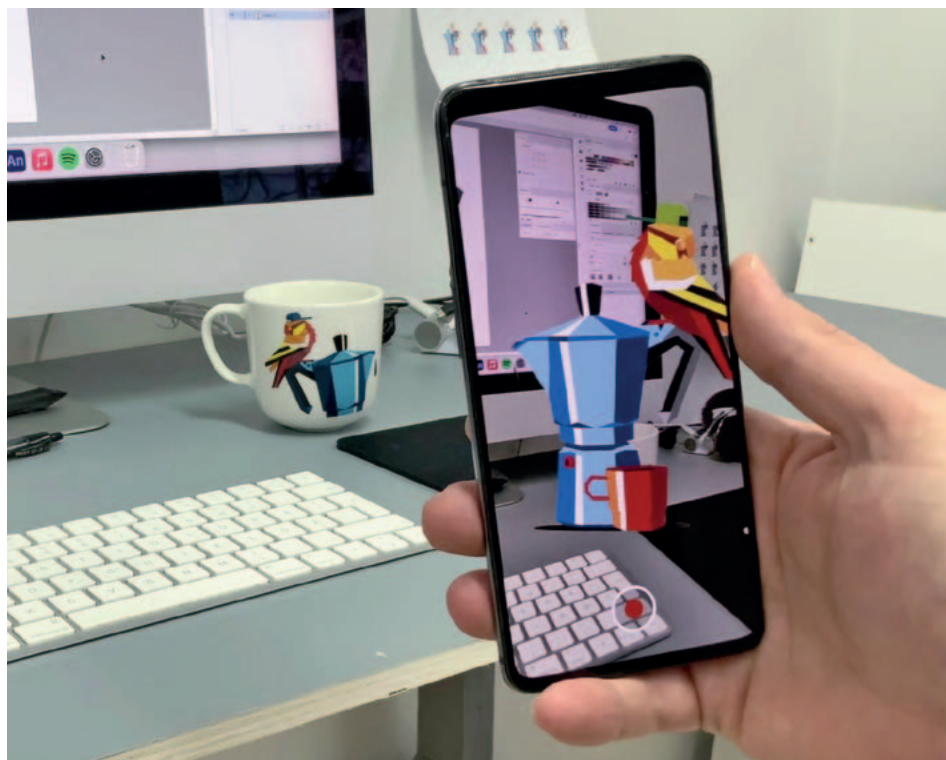
avulla. Piirrän ensimmäiset kuvat Illustratorilla ja kokoan niistä GIF-animaation Photoshopilla. Saan videot toimimaan ja lähdän testaamaan niitä. Eteen tulee kuitenkin heti ongelmia. Apilla on vaikeuksia tunnistaa osaa seinämaalauksen yksinkertaisimmista kuvista, ja joissain kohdissa näköesteet seinän edustalla vaikeuttavat kuvien skannaamista. Tekemisestä jää kuitenkin positiivinen mielikuva. Tämähän on ihan mielenkiintoista! Oma osaaminen animaatioiden ja liikkuvan kuvan tekijänä on kuitenkin rajallinen ja vaatii opiskelua. Lisäksi vaatimus sovelluksen lataamisesta puhelimelle ennen teosten katsomista vaikuttaa vaivalloiselta ja tarvitsisi kevyemmän ja helpomman vaihtoehdon katsojalle.

Alkuperäisessä hankesuunnitelmassa olin ajatellut toteuttavani täysin uuden teossarjan AR-tekniikalla. Aiheeseen tutustuessani, ajatus vanhojen seinämaalauksien herättämisestä henkiin uuden teknologian avulla alkaa kuitenkin kiinnostaa enemmän. Vanhimpiin kuuluva ja yhä olemassa oleva maalaukseni on 2014 toteutettu teos Salossa. Se sinnittelee yhä paikoillaan, vaikka sävyt ja seinän rakenteet ovat alkaneet jo heikentyä. Työstä on tullut osa normaalia kaupunkikuvaa ja se on ikään kuin hävinnyt maisemasta. Lisäämällä informaatiota vanhan maalauksen päälle, voisin saada ihmiset uudelleen kiinnostumaan siitä. Samalla pystyn hyödyntämään aikaisemmin keräämäni tietoa sen taustasta ja ympäristöstä. Vai olenko vain laiska, ja tämä on se helpoin tapa? Jostain pitää kuitenkin aloittaa, ja omat työt ovat taustaltaan ja tyylyltään tutuimmat ja helpoimmat lähestyä.

Helmikuu 2023

Pidän Teams palaverin Hämeenlinnan kulttuurikeskus ARXin kanssa, jossa tarkennamme viime marraskuussa sovitun seinämaalauksen yksityiskohtia. Sovimme toteutus ajankohdaksi toukokuun alun, ideoimme teoksen sisältöä ja selvitämme käytännönasioita. Ehdotan, että työhön voisi lisätä jälkikäteen lisättyä todellisuutta. Idea otetaan ilolla vastaan.

Osallistun Turun pyöräparkki kilpailuun kuvitusteoksella, johon lisään AR-sisältöä aikaisemmin käyttämäni sovelluksen avulla. Viikko suunnittelua, piirtämistä ja animointia. Toivon, että tuomaristo viitsii asentaa tarvittavan ohjelman, jotta he voivat tarkastella kuvituksiin lisättyjä osia. Keskustelua WebAR sisällön luomisesta verkkosivulleni ystävän kanssa. WebAR mahdollistaa lisätyn

todellisuuden toistamisen suoraan verkkoselaimen kautta ilman erillisiä sovelluksia. Syötämme idean ChatGPT² tekoälyn käsiteltäväksi ja ohjelma vahvistaa toteutuksen mahdolliseksi. Samalla tulevat tutuksi QR-koodi generaattorit, erilaiset markkerit ja AR kameran toiminta.

Saan perinteisen ”kiitos osallistumisestanne” -viestin Turun pyöräparkin kilpailusta. Kilpailuun osallistui 6 hakijaa, joista valittiin 3 jatkokon. En tullut valituksi ja tämä aiheutti pientä toivon puutetta arjessa. Viikonlopun tuskailun jälkeen siirsin hakemuksen Ö-mappiin ja aloin työstämään seuraavaa projektia.

Sähköpostiviestien teema jatkuu samana, kun saan kielteiset päätökset hakemistani apurahoista. Pitää koittaa löytää rahat sovellusten lisenssimaksuihin jostain muualta.

Saan kutsun katutaidetta käsittelevään näyttelyyn Ouluun. Aikataulu on melko tiukka, eikä minulla ole valmiita teoksia varastossa, joten päätän pyytää apuja kaveriltani. Toteutamme nopealla

² <https://chat.openai.com/>

Artivivellä luotu AR-animaatio kahvikupin pinnassa.

Kuva: Jukka Hakaniemi 2023.

aikataululla kierrätysmateriaaleista yhteisteoksen ja lähettämme sen näyttelyyn.

Teen kolme kappaletta luonnoksia Hämeenlinnan rautatieaseman seinämaalaukseen. Taustalla ajatus mahdollisesta lisätyn todellisuuden osuudesta, mutta en miettinyt vielä tarkemmin sen sisältöä. Päätän odottaa ensin, minkä luonnoksen he valitsevat.

Osallistun Turun lastenpuisto Seikkiksen kilpailuun ”Seikkis safari” -nimisellä AR-teoksella. Ehdotukseni on etsintäpeli, jossa kartan ja AR-sovelluksen avulla on mahdollista löytää uusia sisältöjä puiston alueelta. Olin unohtanut kilpailun ja toteutukselle jäi vain pari päivää aikaa. Tiiviin aikataulun takia työstä tuli aika suorite ja lopputuloksesta enemmänkin lasten lelu. Tein lisätyn todellisuuden sisällöistä YouTube-videot, jolla sain ne esiteltäviä ilman ylimääräisiä sovelluksia.

Maaliskuu 2023

Teen kaverini kanssa hakemuksen Purkutaide ”Ihmema X” -näyttelyyn. Teoksemme idea on toteuttaa purettavan rakennuksen kierrätysmateriaaleista installaatio ja lisätä työhön jälkikäteen AR-tekniikalla sisältöä. Tein taas lisätyn todellisuuden osuudesta lyhyen animaation YouTubeen, jolla sain esiteltäviä idean. Valmiissa animaatiossa installaatio jatkaa kasvamistaan täyttäen lopulta koko näyttelytilan.

Päätän tehdä uuden portfolion Valkean monitoimitalon kilpailuun ja lisätä siihen ainakin yhden AR-teoksen. Valitsen teoksen pohjaksi Vallilalle tekemäni kahvikupin kuvituksen. Samalla saan lisättyä infoa ihmisten ostamiin astioihin. Muokkaan kupin kuvitusta ja luon siitä animaation. Lisään videon ja tunnistekuvan AR-sovelluksen 3D tilaan. Siirtelen tiedostoja 3D avaruudessa saadakseni videon toistumaan sopivalla kohdalla kuppiin nähden. Työstä tulee ihan kelvollinen, ja tekniikka alkaa tuntua tutumalta.

Saan tarjouspyynnön helsinkiläisen pelifirman toimistoon tehtävistä seinämaalauksista. Yhteyshenkilö kiittää tarjouksesta ja lupaa palata asiaan. Yhteydenottoa ei koskaan tule, enkä jaksa soitella projektin perään.

Etätapaaminen koulutuksen pienryhmän kanssa, ja taiteen tulevaisuuden teknologioiden pohdintaa. Keskustelun yhteydessä löydän pari uutta kuvien luomiseen suunniteltua tekoäly ohjelmistoa:

DALLE2³ ja Midjourney⁴. Ohjelmat vaativat sisäänkirjautumisen ja toimivat ilmaiseksi vain muutaman kokeilukerran. Lisää credittejä saadakseen tulisi tileille syöttää luottokorttitiedot. Vaikka kuvien luominen on ihan viihdyttävää, en innostu aiheesta niin paljoa, että haluaisin alkaa siitä maksamaan.

Saan haastattelukutsun Valkealan monitoimitalon taiteilijahakuun liittyen. Keskustelen etänä haastattelijoiden kanssa mahdollisista teoksista ja AR:n saavutettavuus eri ikäryhmien parissa nousee esiin. Miten vanhukset tai lapset, joille älylaitteiden käyttö ei ole tuttu löytävät lisätyn todellisuuden teokset? Koitan pelastaa itseni kertomalla, kuinka kuusivuotias kummilapseni opastaa minua AR-tekniikkaan perustuvan Pokémon GO:n pelin käytössä ja kuinka vanhemmille ihmisille helposti saavutettavat AR-teokset voisivat toimia porttina uusien teknologioiden pariin.

Törmään internetissä Mutkalammin tuulipuiston taiteilijahakuun. Teen muutamia muokkauksia aikaisempaan portfoliooni ja syötän sen hakemuslomakkeeseen.

Käyn Turkulaisen tapahtumajärjestäjän kanssa keskustellessa mahdollisesta aluetaideprojektista. Tapahtuma-alue on suuri ja työn hallinnointi tuntuu isolta hommalta yksin. Olen yhteydessä Turkulaiseen urbaaniin taiteeseen keskittyvään Freshcode yhdistykseen ja pyydän heitä mukaan toteutukseen. Teemme yhdistyksen kanssa tarjouksen.

Lomailen Äkäslompolossa ja Ylläsjärvellä pari viikkoa. Teen lomalta pari tarjousta seinämaalauksiin ja vastailen sähköposteihin.

Huhtikuu 2023

Kahden viikon umpihangessa kahlaaminen on tehnyt tehtävänsä. Pää lyö tyhjää ja kroppa on väsynyt. Paluu työhuoneelle vaatii totuttelua, ja motivaatio on melko hukassa. Bongaam pari artikkelia tekoälystä, jotka vaikuttavat mielenkiintoiselta. Ajatukseni ovat alkaneet selvästi kääntyä näitä aiheita kohti.

Sähköpostiviesteissä ilmoitetaan, etten tullut valituksi Valkealan tai Mutkalammin julkisentaiteen hankkeisiin. Sain kuitenkin edistettyä AR-asioita ja opeteltua uutta tekniikkaa. Mietin, miksi Turun lastenpuisto Seikkiksen kilpailusta ei kuulu mitään.

³ <https://openai.com/dall-e-2>

⁴ <https://www.midjourney.com>

En varmaan tullut valituksi tai sitten olen täyttänyt yhteystiedot väärin?

Pääsemme kaverini kanssa mukaan Purkutaiteen ”Ihmema X” -näyttelyyn. Tapahtuman tuottaja soittelee ja sanoo toteutuksen alkavan aikaisintaan elokuussa ja näyttelyn avautuvan keväällä 2024. Normaalaa pidempi aikataulu tuntuu mukavalta ja antaa työn pohdinnalle enemmän mahdollisuuksia. Alamme kaverin kanssa suunnitellaan installaation rakentamista.

Turkulaisen tapahtumajärjestäjän ja Freshcode yhdistyksen yhteistyöprojekti etenee. Tarjous hyväksytään ja käymme yhdistyksen puheenjohtajan kanssa tapaamassa työn tilaajaa. Töiden, osallistujien ja materiaalien listausta.

Matkustan muutamaksi päiväksi Kuopioon maalaamaan kuvaa seinälle. Tapaan samalla reissulla tuttuja ja työ käy lomailusta.

Sähköpostin infokirjeessä kerrotaan Pirkkalan vapaa-aikakeskuksen taiteilijahausta. Aikaisemmista hakemuksista syntynyt pieni turhautuminen saa minut poistamaan kaiken AR-sisällön portfolioistani. Lisään tekstiosuuteen olevani kuitenkin kiinnostunut lisäystä todellisuudesta ja sen mahdollisuuksista. Lähetän päivitetyn portfolioin mukaan hakuun.

Teen installaatio ehdotuksen Turun Taiteilijaseuran 100 v. julkisen taiteen kilpailuun. Ajatuksena saada portfolioon muutakin täytettä kuin seinämaalauksia. Mietin 3D ohjelmiston päivittämistä koneelle, mutta kalliita lisenssimaksuja tarkastellessa päädyn rautakauppaan ostamaan lautaa ja rakennan mallit käsin. Mallien rakentelu ja kuvaaminen pitkästä aikaa tuntuu mielekkäältä.

Tarjouspyyntöjä eri seinämaalauksien hankkeisiin alkaa tipahdella sähköpostiin. Kesä alkaa ilmeisesti lähestyä ja tilaajat heräillä. Vastataan kaikkiin viesteihin taas myöntävästi ja samalla mietin kauhulla tulevan kesän mahdollisia aikatauluja.

Toukokuu 2023

Pidän Teams-luennon Kaakon taiteelle aiheena seinämaalauksen/muraalien luonnokset ja lupaprosessit. Samalla tulee hyvää ajatusvaihtoa ja keskustelua julkisessa tilassa työskentelystä.

Katson Moodlesta aikaisemman koululuennon materiaaleja. En päässyt itse paikalle, koska Lapin matkani ajoittui samoille päville. Luentojen aiheina uudet teknologiat julkisessa taiteessa. Esiin nousee useamman kerran väliaikaisuuden teema, joka on omista

töistäni liiankin tuttu. Ohjelmistojen ja laitteiden päivittyessä lakkaavat mediateokset toistumasta suhteellisen nopeasti. Ajattelin aikaisemmin pääseväni AR-tekniikalla tekemään jotain pysyvämpää, mutta tämä väliaikaisuuden teema tuntuu seuraavan minua.

Lähden toteuttamaan seinämaalausta Hämeenlinnaan. Huomaamme tilaajan kanssa heti alkuun että, luonnosten kanssa on tullut pientä hämmennystä. Sekaannuksen takia muokkaan teosta toteutuksen aikana jonkin verran. Tämä tekee hommasta hieman työläämpää, mutta samalla mukavampaa. Suoraan paperista suurentaessa olo on ajoittain kuin suurkuvatulostimella, mutta muuntelu antaa vapauksia kehittää maalausta tehdessä. Maalatessa on aikaa miettiä mahdollista lisätyn todellisuuden aiheita. Saan idean teoksen taustojen avaamisesta videoiden avulla. Teema liittyy hyvin myös kirjalliseen osioon, jossa olen kirjoittanut raporttia työskentelystäni. Pyrin dokumentoimaan videolle toteutusta parhaani mukaan.

Voitan Turun taiteilijaseuran 100 v. julkisen taiteen kilpailun ”Vuosirengas” teoksella! Työ koostuu 100 eri kokoisesta kiilapuusta, joista rakennan installaation Turun Porthanin puistoon. Käyn läpi pieniä kauhunhetkiä toteutusta miettiessäni. Mitähän on taas tullut luvattua? Tulevan kesän aikataulut pelottavat, mutta tämän työn poikkeavuuden takia otan sen ilolla vastaan.

Pirkkalan vapaa-ajankeskuksen taidehankkeen tuottaja soittaa ja kertoo, että minut on valittu taiteilijaksi! Piti käydä vielä tarkistamassa sähköpostista ja hankkeen verkkosivuilta ennen kuin uskoin asian. Tekisi mieli laskea kaikki tekemäni portfoliihakemukset, mutta en taida viitsiä. Todistetusti näitä kannattaa kuitenkin tehdä, vaikka se välillä turhalta tuntuukin.

Kesäkuu 2023

Lähden kavereiden kanssa maalaamaan ja lomailemaan Vaasan ja Oulun purkutaide-näyttelyihin. Muutama päivä poissa tietokoneelta tekee pääkopalle hyvää.

Maalaan Turun kaupungille skuuttipysäköintiruutuja samalla konseptilla kuin parina aikaisempina vuonna. Yksinkertaisen rakentamisen tekeminen on palkitsevaa varsinkin, kun tuloksia alkaa näkyä välittömästi. Maahan tehdyillä viivoilla on ihmeellinen vaikutus, ja laudat alkavat löytää niille merkityille paikoille, ainakin ajoittain.

Hämeenlinnan seinämaalaus, joka toteutettiin yhteistyössä paikallisen Kulttuurikeskus ARXin kanssa.

Kuva: Jukka Hakanen 2023.

Katselen lounastauoilla Youtubesta Blender 3D⁵ ilmaissovelluksen tutorial-videoita. Vaikuttaa opittavalta, vaikka peruskäytännöt hieman eroavat itselle totutuista. En kuitenkaan löydä aikaa ladata ohjelmaa ja aloittaa sen opiskelua.

Pitää palata asiaan myöhemmin ja mallintaa oma donitsi.

Pidän tapaamisen Turun Taiteilijaseuran kanssa 100 v. julkisen taiteen teoksen toteutuksesta. Lupa- ja käytännön asioiden läpikäyntiä. Toteutuksen vaatima työmäärä alkaa jännittää.

Käyn tekemässä kaverini kanssa aluetaideteoksia helsinkiläiselle festivaaleille. Työn tuottaja antaa vapaa kädet toteutuksessa ja homma sujuu vauhdilla. Kolme tiivistä päivää rakentamista ja maalailua.

Palaan tämän tekstin ääreen ja mietin missä välissä mahtaisin ehtiä edistämään omaa hankettani? Kirjaan heinäkuulle kalenteriin viikon pelkkää AR-tuottamista. Saa nähdä pitääkö suunnitelmani.

Aloitin Turun taiteilijaseuran 100 v. teoksen rakentamisen sahaamalla kehysrimaa 200 metriä kesämökillä kaverini kanssa. Jatkan seuraavina päivinä osien kasaamista työhuoneellani ja homma edistyy yllättävän hyvin.

Saan yhteydenoton seinämaalausprojektista, joka olisi toteutettava samaan aikaan kuin toinen työni. Uuden työn skaala, budjetti ja kohde olisi ollut huomattavasti paremmat kuin maalauksen, johon olin jo lupautunut. Työstä kieltäytyminen aiheuttaa melkoista paineenousua otsalohkossa, mutta samalla mietin, että siinähan

⁵ <https://www.blender.org/>

opit. Ei pitäisi aina heikolla hetkellä lupautua kaikkeen. Katsotaan miten käy, kun kalenteri on taas tyhjä?

Turkulaisen tapahtumatuottajan ja Freshcoden yhteistyönä toteutetut aluetaideteokset valmistuvat ongelmitta. Pari päivää jutustelua uusien ja vanhojen tuttujen kanssa. Tämän työn edut ehkä enemmän sosiaalisessa puolessa kuin taloudellisessa. Hyvä muistutus myös itselleni, että mukavaa pitää myös olla.

Heinäkuu 2023

Puhumme uudelleen ystäväni kanssa WebAR-sivujen kehittämisestä hankettani varten. Kaverini, kuten kaikki muutkin, ovat kuitenkin kesälomilla, enkä halua painostaa asian kanssa liikaa. Aikataulu alkaa olla melkoinen haaste oman hankkeen kanssa. Kesän töideni takia itselleni olisi helpointa edistää työtä vasta syksyllä, mutta projektin palautus on jo syyskuun alussa. Täytyy koittaa keksiä jotain.

Käyn yrittämässä maalauksen tekoa Helsingissä, mutta säät eivät suosi ja toteutusta siirretään tulevaisuuteen. Seuraavalla viikolla olen jo uuden maalaustyön parissa Turussa. Mukana on toinen tuttu taiteilija, ja teoksesta on hyväksytetty tarkat luonnokset. Skaalaamme luonnokset seinälle, pohjamaalaamme ne ja viimeistelemme kuvat spraymaalilla. Työ käy rutiinista ja valmistuu nopeasti.

Asennan Photoshop BETA⁶-ohjelman koneelle kokeillakseni sen tekoäly ominaisuuksia. Rajaan objektin valinta työkalulla maalauskohteita ja pyydän tekoälyä luomaan minulle luonnoksia. Ohjelma saa aikaan muutamat hyvät naurut, ja päätän käydä maalaamassa jonkin luonnoksista. Photoshop BETAn käytöstä ei synny myöskään lisämaksuja, koska se kuuluu muiden Adoben ohjelmistojeni lisenssimaksuihin. Huomaan viettäväni yllättävän pitkän ajan ohjelman parissa. Voisiko tälle olla jotain oikeaa käyttöä?

Löydän Adoben ohjelmien joukosta myös Adobe Aeron⁷, jolla on mahdollista luoda AR-sisältöä. Kokeilen ohjelman käyttöä ja törmään taas tuttuihin ongelmiin. Sisällön toistamiseksi pitäisi

⁶ Photoshop BETA on poistunut jo Adoben ohjelmistoista. Nykyinen generatiivinen tekoäly käyttää Adobe Firefly ohjelmaa ja toimii osana Photoshop 2023 versiota: <https://www.adobe.com/fi/sensei/generative-ai/firefly.html>

⁷ <https://www.adobe.com/fi/products/aero.html>

"Vuosisirenkaat" Valmis installaatio
Turun taiteilijaseuran 100 v. julkisen
taiteen kilpailuun.

Kuvat: Jukka Hakonen 2023.

taas ladata appi tai olla Applen älylaite. Ei paljoa lohduta. Ehkä jonain päivänä sisältö on kaikkien helposti tavoitettavissa, tai sitten koko media unohtuu sen vaikean saavutettavuutensa takia.

Valmistelen useampana päivänä Turun Taitelijaseuran 100 v. installaation osien ripustusta. Ruuvaan viimeiset osat kasaan, asennan lamppuja kehyksiin ja tuskailen työn määrää.

Työstän videomateriaalia Hämeenlinnan seinämaalauksen AR-osuuteen. Editoin videoklipeistä erilaisia kokonaisuuksia ja mietin, mitkä osat sopisivat yhteen. Jaan maalauksen pienempiin palasiin ja testaan toimivatko ne sovelluksessa tunnistekuvina.

Käyn maalaamassa aikaisemmin tekoälyllä luomani seinämaalauksen. Ajatuksena maalauksen tekeminen oli hauska, mutta toteutus suoraan paperista saa olon taas tuntumaan suurkuvatulostimelta. Odotan provosoituneita kommentteja someen päivittämiini kuviin, mutta maalaus herättää enemmän hilpeyttä kuin paheksuntaa. En ehkä ole koskaan aikaisemmin ollut kovin provosoiva ja seuraajani ymmärtävät vitsin.

Elokuu 2023

Turun taiteilijaseuran 100 v, ”Vuosirenkait”-teoksen ripustus sujui stressaamisesta huolimatta vauhdilla ja saan työssä apuja ystäväiltäni. Lopputulos jää vähän askarteluksi, mutta olen kuitenkin iloinen normaalista poikkeavasta teoksesta. Pelkästään uuden asian pariin pääsy aiheuttaa minussa innostusta ja onnistumisen tunteen. Itsensä voittaminen ja stressistä yli pääseminen tuovat minulle uudelleen niitä ilon tunteita, joita olen pitkää kaivannut.

Lataan Blender 3D -ohjelman vihdoinkin koneelle ja alan käydä läpi tutorial-videoita. Pääsen viidennen videon kymmenestä, kunnes ongelmat kasaantuvat, ja koko homma pitäisi aloittaa alusta. Päätän jättää mallintamisen sikseen ja palata donitsin ääreen myöhemmin.

Toteutan pari AR animaatiota valmiisiin tauluihini, jotka tulevat esille Turun Taiteen talon yhteisnäyttelyyn. Animointi ja niiden ideointi alkaa tuntua jo helpommalta. Asiaan perehtynyt henkilö voisi olla tästä eri mieltä, mutta olen itse ihan tyytyväinen uusiin sisältöihin.

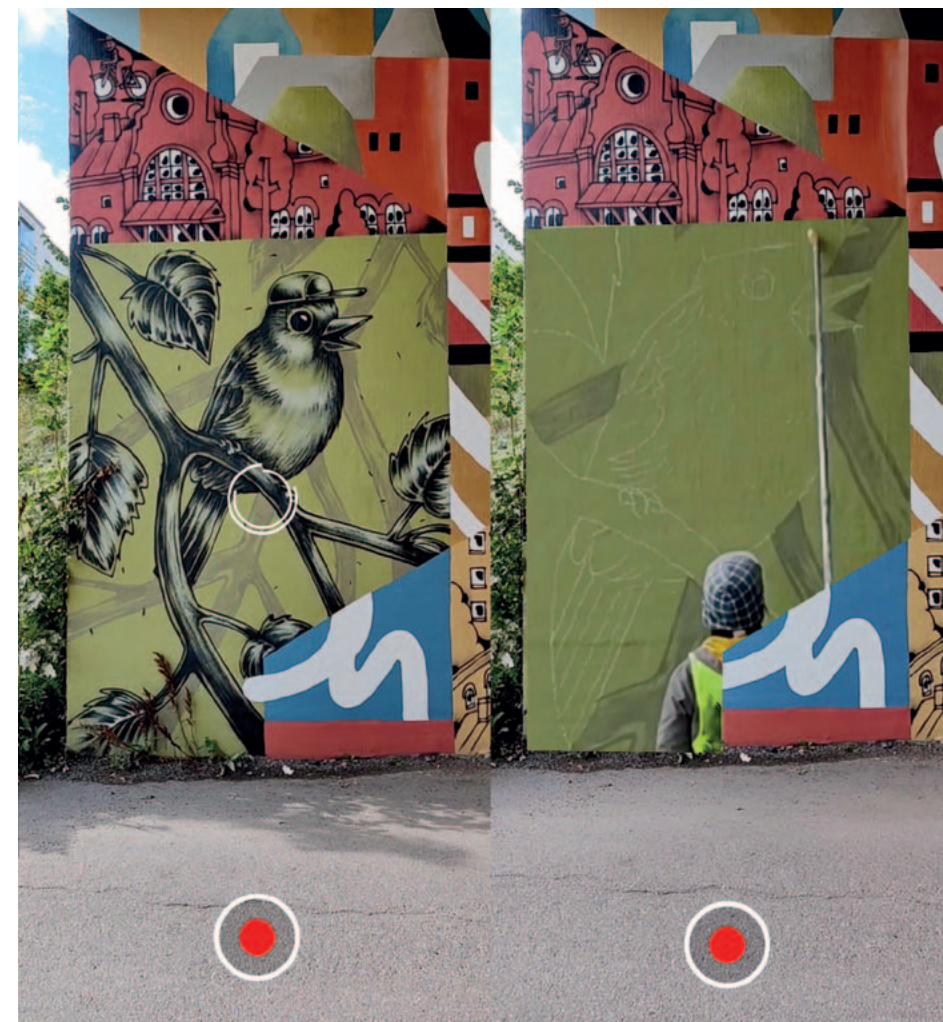
Avaan 8thWall.com⁸ -sivustolle tilin, jolla on mahdollista luoda WebAR-sisältöjä. Katson nopeasti läpi muutaman tutorial-videon. Ohjeiden siirtyessä koodin muokkaamiseen menee homma yli hilseen. Täydellinen ymmärtämättömyys näiden asioiden kanssa aiheuttaa ärsytystä, mutta samalla mietin, että ehkä kaikkea ei tarvitse osata itse. Sitä varten on tuttuja, joita voi vaivata.

Keskustelunavaus ystäväni kanssa WebAR-verkkosivujen luomisesta jää suunnitelman tasolle, eikä sen toteutukselle ole enää aikaa. Sovimme kuitenkin palaavamme asiaan heti kun molempien aikataulut sallivat.

Päätän tehdä lopullisen AR-teokseni Hämeenlinnan seinämaalauksen päälle jo aikaisemmin tutuksi tulleen Artivive-sovelluksen avulla. Olen ehtinyt tehdä kyseisen sovelluksen avulla jo useamman työn eri kohteisiin ja ominaisuudet ovat tulleet tutuksi. WebAR:n kanssa törmäisin todennäköisesti uusiin ongelmiin, jotka vaikeuttaisivat jo tekemiäni suunnitelmia.

Alan editoida videoita. Hämeenlinnan seinämaalauksen koostuu eri tyyleillä toteutetuista osista, jotka aikaisemmin tekemiäni kokeilujen perusteella toimivat hyvin AR-sisältöjen tunnisteina. Käytän apuna myös sovelluksen ”transparent” ominaisuutta, jolla on mahdollista

⁸ <https://www.8thwall.com/>

Kuvakaappaus AR-sovelluksen näkyvästä ja Hämeenlinnan seinämaalauksen lisätystä sisällöstä. Vasemmalla maalauksen osa, joka toimii tunnisteena ja oikealla sen päälle ilmestynyt video.

Kuva: Jukka Hakonen 2023.

luoda läpinäkyviä pintoja videoiden päälle. Näin saan videot rajattua seinämaalauksen eri osien päälle. Testaan videoita välillä maalauksesta tulostetun kuvan avulla. Lopputulos vaikuttaa hauskalta, ja eri osiin sijoitetut videot alkavat toistua hyvin. Saan videoihin koostettua

melko laajasti eri toteutuksen vaiheita, kuten teoksen luonnostelua, skaalausta ja töiden valmistelua.

Teen ensimmäisen version AR-sisällöistä valmiiksi ja ajan Hämeenlinnaan testaamaan työtä. Tila maalauksen edustalla on

melko kapea ja suurempia tunnustekuvia on vaikea skannata seinältä. Tämän vuoksi osa videoista ei ala toistua kunnolla. Pienempiin pohjiin sijoitetut osuudet ilmestyvät näkyviin kuitenkin hyvin, joten päätän keskittyä niihin.

Jatkan matkaani Hämeenlinnasta Kuopion lähelle Tervoon toteuttamaan seinämaalausta. Seinän rappaus on todella karkeaa ja työ meinaa käydä fyysiseksi. Maalaus valmistuu kuitenkin aikataulussa ja tilaaja on tyytyväinen lopputulokseen.

Kotiin palattuani jatkan lisätyn todellisuuden kehittämistä Hämeenlinnaan. Korjaan puutteet videoissa ja lisään klippejä lyhyiksi jääneisiin kohtiin.

Käyn Hämeenlinnassa vielä toistamiseen testausreissulla. Tällä kertaa otan läppärin mukaani, jotta voi tehdä muutoksia heti paikan päällä. Parin videon ja tunnustekuvan uudelleen rajaamisen jälkeen totean työn valmiiksi. Kokonaisuudesta tulee mukavan epämääräinen, ja taiteentuntu on läsnä. Videoiden rosoisuus ja hiomattomuus tuo myös kontrastia viimeistellyn maalauksen päälle.

Olen tyytyväinen maalaukseen lisäämini osiin, vaikka hanke jää kokonaisuudessaan hieman torsoksi. Ehkä tässä projektissa on ollut taas tärkeämpää se kuuluisa matka kuin lopputulos. Työn vajavaisuus jättää myös pientä ärsytystä ja nälkää jatkokehittämiselle.

Mitä sitten

Matkani uusien teknologioiden ja erityisesti lisätyn todellisuuden parissa on alkanut. Kokeilujen kautta olen oppinut hyödyntämään näitä uusia tekniikoita omassa työssäni ja löytänyt niille eri käyttökohteita. Vaikka perehtymiseni AR:n on jäänyt pintaraapisun tasolle, on se saanut kiinnostukseni aihetta kohtaan heräämään. Aion jatkaa myös muiden hankkeeni kautta tutuiksi tulleiden teknologioiden kanssa työskentelyä. Tekoälyn jatkuva kehittyminen ja leviäminen uusille alueille tuntuu merkittävältä. Haluan pysyä ajan tasalla sen edistymisessä ja oppia hyödyntämään sitä muuhunkin kuin itseni huvittamiseen.

Ensimmäinen työni lisätyn todellisuuden parissa on saattaa WebAR-sivuston kehittäminen loppuun ja kokeilla sen käyttöä omassa työskentelyssäni. Tekniikassa on varmasti omat ongelmansa, mutta erillisistä sovelluksista eroon pääsy tuntuu tärkeältä teosten saavutettavuuden kannalta.

Vaikka en vielä tarkalleen tiedä, mihin uudet tiedot ja taitoni tulevat minut viemään, olen avoin kaikille uusille mahdollisuuksille.

Linkkejä matkani varrella esiin tulleisiin sovelluksiin ja ohjelmistoihin:

- <https://artivive.com/>
- <https://chat.openai.com/>
- <https://openai.com/product/dall-e-2>
- <https://diffusionbee.com/>
- www.midjourney.com/
- <https://www.blender.org/>
- <https://www.adobe.com/fi/sensei/generative-ai/firefly.html>
- <https://www.adobe.com/fi/products/aero.html>

Jukka Hakanen on turkulainen muotoilija ja kuvataiteilija, joka tunnetaan parhaiten suurikokoisista seinämaalauksistaan. Hakanen on valmistunut taiteen maisteriksi vuonna 2015 ja työskentelee tällä hetkellä kuvataiteilijana ja kuvittajana. 2000-luvun vaihteessa alkanut kiinnostus spraymaalaukulttuuria kohtaan on vienyt Hakasen mukaan useisiin katutaidetahtumiin ja julkisen taiteen projekteihin niin Suomessa kuin ulkomailla.

Työhuoneenani kaupunki

– Taiteellinen työskentely julkisessa tilassa

Siitä lähtien kun siirsin työskentelyni kuvataiteilijana julkiseen tilaan, olen pitänyt kaupunkitilaa laajennettuna työhuoneenani. Tämä tuo mukanaan kolme minulle uutta näkökulmaa julkiseen tilaan. Ensimmäinen käsittelee sitä, miten voin luoda itselleni turvallisen työtilan julkisessa tilassa. Toinen esiin tullut asia on julkisen tilan käyttö lähinnä jättöpaikkana. Käsitteelen sitä epäsuorana kommunikaationa, jossa jotain aiemmin tapahtunut kumotaan vastatoimella. Ehdotan jälkien jättämisen kulttuurin uudelleen miettimistä. Kolmantena näkökulmana käsitteelen kokemuksen tahattomasta yhteisöllisyydestä julkisessa tilassa, esimerkkinä julkisen liikenteen tilanteita.

Kuvataiteilijana ja tutkijana työskentelen julkisen tilan kanssa. Pyrin tuomaan esille jotain siitä, miten koemme meitä välittömästi ympäröivää urbaania tilaa. Mielestäni sekä rakennetulla että sosiaalisella ympäristöllämme on mahdollisuus ja tarve kehittyä lisää monimuotoisuutta ja inhimillisyyttä tukevaan suuntaan. Julkinen taide ja sen yhteydessä tehty taiteellinen tutkimus antaa siihen metodin ja keinon jo pelkästään sen vuoksi, että taide on luonteeltaan valmiiksi evästetty julkituomisen piirteillä. Julkisen taiteen yksi päämäärä onkin aloittamaan vuoropuhelua. Tällaisessa vuoropuhelussa käynnistyy neuvottelu julkisesta tilasta, sen käytöstä yhteisöllisenä ja yksilöllisenä tilana.

'Kuvataiteilijana julkisen tilan kanssa työskentelyllä' tarkoitan kirjaimellisesti sitä, että työskentely tapahtuu ulkona, kaupungissa. Siirrän osan tai koko työskentelyään julkiseen tilaan.¹ Se eroa sellaisesta julkisen taiteen tekemisestä, jossa taitelija työittää teosidean ja toteuttaa teoksen työhuoneessa tai toimeksiannon kautta ja vasta lopputulos viedään pystytyspaikalle. Julkisessa tilassa tehty taide tuo taitelijan *työskentelyn* kaupunkikuvaan. Esitän tässä kirjoituksessa julkisen tilan kolme näkökulmaa, jotka liittyvät taiteelliseen työskentelyyn kaupungissa. Ensimmäiseksi käsittelen kaupunkitilaa laajennettuna työhuoneena ja sitä, miten tulen itse kuvataiteilijana ja tutkijana toimeen julkisen tilan kanssa. Toiseksi pohdin kaupunkia jättöpaikkana, joka sisältää ihmisten yllättäviäkin suhtautumisia julkisiin tiloihin ja -taideteoksiin ja kolmantena näkökulmana käsittelen kokemuksia tahattomasta yhteisöllisyydestä julkisessa tilassa.

Tulla toimeen julkisen tilan kanssa

Kun työskentelen julkisen tilan kanssa huomaan aina uudestaan, että julkisesti esillä oleminen tai esiintyminen ei ole minun alaani. Koen kiusalliseksi "esiintyä" julkisessa tilassa kun teen kaupungissa jotain, jota siellä ei yleensä tehdä. Minua kiehtoo työhuoneeni laajentaminen julkiseen tilaan postbeussilaiseen² tapaan – samalla minua hävettää työskennellä siellä avoimesti kuvataiteilijana.

Kun visuaalisen taiteen tekijä harjoittaa ammattiansa julkisesti, häneen kohdistuu perinteisesti yleisön uteliaisuutta ja kiinnostusta. Ohikulkija on utelias ja halua esimerkiksi vertailla maisemamaalarin

¹ Esimerkkejä julkisesta tilasta ja tilanteista saamiensa vaikutteita paikkakohtaisesti hyödynnettävistä taidemuodoista ovat muun muassa tutkimuksellisia interventioita (esim. Jaakko Ruuska, *Irtikytketty kaupunki* -projekti), julkisen taiteen liikkuvia laboratorioita (esim. *Sculpture expanded* -projekti) nykytaiteen esittämistapojen hierarkioita ja poliittisia kytköksiä pohtivia kuratoituja projekteja (esim. Porin kulttuurisäättö) tai julkisen taiteen taitelijakoulutusprojekti (esim. Kontula Art School, KAS). Monet heistä myös kirjoitta kokemuksistaan työskennellä julkisessa tilassa. Tässä ei tarkoiteta kuitenkaan performansitaidetta tai musiikki- ja tanssitaidetta. Nämä taidemuodot ovat luonteeltaan performatiivisia.

² Joseph Beuys (1921–1986) oli vaikutusvaltainen saksalainen taitelija. Hän vaati työn ja yhteiskunnan uudelleenjärjestelyä tavalla, jolla vapautuisi ihmisten kreatiivinen potentiaali. Tätä idea hän toi esille julkisilla esityksillään ja teoksillaan. Beuysin jälkeen monet yhteisötaideprojektit ovat syntyneet ilman aatteellisen johtajahahmon tarvetta.

syntymässä olevaa teosta edessä olevaan vastineeseen, ja niin yleisö usein kommentoikin, millä tavalla ja millä taidolla taitelija on siirtämässä havaittavaa ympäristöä teokseksi. Oma työskentelyni julkisessa tilassa tähtää kuitenkin erilaisen maiseman, kaupungin sisäisen maiseman, tutkimiseen. Työskentelyyni julkisessa tilassa kohdistuu vaikkapa siihen, miltä tuntuu istua bussissa, lähestyä monumenttia tai kävellä juuri tiettyssä osassa kaupunkia. Tämän vuoksi teokseni eivät asetu vertailtavaksi jonkin näkymän kanssa, vaan ne pikemmin kuvailevat kaupunkia siinä liikkuvan ja oleskelevan näkökulmasta.

Tiedostan, että oma kynnykseni työskennellä julkisessa tilassa johtuu suuremmalta osin ennakkoluulostani, siitä, miten muut kaupungissa liikkuvat ajattelisivat ja miten he reagoisivat työskentelyyni julkisessa tilassa. Kokemuksesta kuitenkin tiedän, ettei Suomessa muut kaupunginkäyttäjät yleensä näytä kiinnostustaan outoihin tapahtumiin julkisessa paikassa. Silti minun pitää miettiä keinoja, miten kaupungissa työskentely olisi minulle mahdollinen. Koen, että minun pitää muuttaa työtapojani ja kehittää erilaisia strategioita pystyäkseen keskittymään työskentelyyn julkisessa paikassa. Muraalitaitelijat kuulemma laittavat kuulokkeet päähän välttyäkseen ohikulkijoiden yhteydenotoilta. Toiset taitelijat käyttävät suojaliivejä tai muita ammattilaisten työvaatteita työskennellessään kaupunkitilassa. Itse kehitin muun muassa kannettavan työhuoneen strategian. Tein tämän voidakseni tehdä työtäni rauhassa ilman, että joutuisin itse naamioitumaan. Työskentelyni tapahtuu siis isossa kestokassissa. Kassista muodostuu pieni "työhuone", jossa on lattia ja neljä seinää. Seinät voi tarvittaessa taitella hieman sisäänpäin niin, ettei ulkopuoliset näe kassiin. Mukanani kulkevalle työhuoneelle mahtuu ainoastaan käteni ja katseeni, mutta juuri niillähän minä työskentelen. Kestokassin pohjan olen vahvistanut tukevalla, koko kassin pohjan peittävällä levyllä. Levyn päälle laitan esimerkiksi maalauusalustan. Näin alan tehdä maalauksia kassin sisällä.

Suunnittelen tarkasti kaupungissa työskentelyni eri vaiheet. Tämä on tarpeellista, jotta uskaltaisin mennä ulos työskentelemään. Kassityöhuonetyöskentely luo minulle turvallisen työtilan julkisessa tilassa. Työskentelyyni kuuluu kuitenkin myös se, että teen asioita intuitiivisesti ilman, että tietäisin tarkasti mihin prosessi vie. Yritin löytää työskentelytavan, joka sisällyttää tällaista vapaampaa työskentelyä myös kaupungissa tapahtuvassa

kassityöhuonetyöskentelyssäni. Löysin vastauksen, kun käänsin kysymyksen; miten voin työskennellä ulkona kaupunkiympäristössä toisin päin: miten voin tulla *sinuksi* minua ympäröivän julkisen tilan kanssa? Julkinen tilahan ei ole jotain, jota vastaan haluan työskennellä. Sen sijaan haluan tuoda esille jotain kaupungista siten, että olen kuvataiteilijana osana sitä. Haluaisin työskennellä julkisessa tilassa kuin mänty, joka kasvattaa juuriaan puhkeamaan vieressä kulkevalla asfalttitiellä. Haluaisin työskennellä julkisessa tilassa niin kuin tietömaan työntekijä, joka tekee työtään liikenteen seassa, tai niin kuin bussinkuljettaja tai torimyyjä, joka palvelee työllään kaupunkilaisia ilman, että joutuisi naamioimaan tekemisiään. Visioni on, että kuvataiteilijan työskentely voisi olla avoin arkipäiväinen näky katukuvassa, eri yhteyksissä ja yhteisöissä. Ihmiset voisivat sanoa: ”Ah, katso, tuossa kuvataiteilija on havainnoimassa kaupunkiympäristömme tilaa.” Tai: ”Pyydetäänpä kuvataiteilija mukaan projektiimme työskentelemään. Tilannesidonnainen taiteellinen työskentely antaa erilaisen näkökulman, jonka avulla pystymme paremmin miettimään, missä kontekstissa me oikein työskentelemme ja mitä työmme seuraavat kehitysaskeleet voisivat olla.”

Kaupunki jättöpaikkana – hätää tilassa

Mitä kaikkea tapahtuu osallistavalle julkiselle teokselle, sen välitömmässä ympäristössä sen jälkeen, kun teos on pystytetty? Entä vuosikymmenten kuluttua? Teokseni *Konsertto laaksolle*³ vuodelta 2001 kutsuu ohikulkijaa luokseen. Kivinen kapellimestarikoroke Laakson rinnepuistossa, Helsingissä, odottaa sitä, että ohikulkija nousee tälle korokkeelle ja alkaa ohjata ympärillään kuulemiaan ääniä ”kapellimestarina”. Teoksen sijainti rinnepuiston korkeammalla kohdalla, sen leveä koroke ja yhdellä sivulla oleva kaide suorastaan kutsuvat ohikulkija pysähtymään ja nousemaan korokkeelle. Teos käynnistää mitä erilaisimpia muitakin toimintoja. Erään keran lenkkeilijä tuli venyttelemään selkäänsä pitämällä kiinni korokkeen kaiteesta juuri kun satuin tulemaan paikalle. Teos on usein grafitin alustana siten, että Helsingin suurempien jalkapalloseurojen tunnuksat ilmestyvät vuoron perään kapellimestarikorokkeen kivipintaan ja teoksen kaiteeseen kiinnitetään tarragrafitteja. Tämä johtune siitä, että teos on kokoontumispaikka jalkapallostadionin

³ Ziegler 2001

tapahtumien aikana, vaikka areenan katsomon katos estääkin näkemästä tapahtumia kentällä. Välillä Helsingin kaupungin taidemuseo huoltaa teosta puhdistamalla teoksen jalkapallofanien merkkauksista. Teos sijaitse ilmeisesti alueen eri käyttäjäryhmien rajavyöhykkeellä. Kun kävin tänä kesänä *Konsertto laaksolle* -teoksella, oli korokkeella aurinkopaahteissa kuivunut pieni tumma ulostekasa. Oliko kettu kuutamolla kiivennyt korokkeelle kuuntelemaan konserttoa? Ketut kun tekevät kasojaan usein korkealle, näkyvälle paikalle.⁴ Onko teos myös ketun reviiirin kulmakivenä? Teoksen päältä on varmasti hyvä öisin tähyttää kettureviirille.

Teos on ollut paikallaan yli kaksikymmentä vuotta. Osallistavuuden idean toteutuminen toi esille, mitä kaikkea halutaan nostaa korokkeelle.⁵ Minulle yllättävä on ollut se, että teoksen ja sen ympäristön käyttäjille on useimmiten tarve jättää käynneistään jälkiä, jotka kommentoivat tai lähinnä kumoavat edellisen käyttäjän jättämät jäljet. Mieleeni muistui vuoden 2019 kesällä Helsingin tuomiokirkon takasisäänkäynnillä esillä ollut väliaikainen teos *Helmiä sioille*.⁶ Tuomiokirkon suntion kanssa keskustellessa kävi ilmi, että varsinkin kesäisinä viikonlopun aamuina kukkulalla kohoavan tuomiokirkon valkoisten ulkoseinien katveista on löydettävissä kaikkia mahdollisia ihmisten eritteitä. Ihmiset tulevat öisin korkealle paikalle hätiensä kanssa. Kirkon henkilökunta siivoa sitten paikat vesiletkulla. Tästä näkövinkkelistä julkinen tila on useimmiten jättöpaikka kaupungissa liikkuvien erilaisille kehollisille tarpeille. Teoksen nimi *Helmiä sioille* tulee Raamatusta, kohdasta Matteus 7:6. Sitaatti on useimmiten tulkittu tarkoittavan, ettei kannattaa tarjota jotain arvokasta tai hyvää jollekin, joka ei pysty sitä arvostamaan. Teoksen nimellä kysynkin: mikä on meille julkisessa tilassa arvokasta ja miten vaalimme ja kehittämme julkista tilaa, sen tuottamia kokemuksia ja sen tuottamaa tietoa?⁷

Julkiseen tilaan jätetyt merkit ja jäljet ovat viiveellä tapahtuvaa, epäsuoraa kommunikaatiota seuraavana paikalle saapuvan kanssa, joka vastaa vuorollaan jätettyihin jälkiin esimerkiksi siivoamalla paikat tai peittämällä paikalla olevat jäljet omilla uusilla merkeillään.

⁴ Turun museokeskus 2022, *Kappas, kakkaa!* -vinkkimateriaali

⁵ Teoksen idea sen tekohetkellä ilmaisun suurin piirtein näin: ”Korokkeelle astunut ikään kuin täydentää teoksen omalla tavallaan ja samalla juuri hänen tapansa havaita ja käyttää ympäristöä on hetkeksi nostettu korokkeelle.”

⁶ Ziegler 2019

⁷ SKL 2019

Julkisessa tilassa kommunikoidaan kokemuksi mukaan ennen kaikkea juuri tällaisilla konkreettisilla toiminnoilla ja vastatoiminnoilla. Miten julkisessa tilassa tapahtuva, epäsuora kommunikatio saataisiin luonteeltaan toisenlaiseksi kommunikaatioksi, jonka päämääränä ei olisi ensisijaisesti jotain juuri tapahtuneen kumoamista? Toimen ja vastatoimen sijaan julkiseen tilaan jätetyt jäljet voisivat mielestäni olla *julkisia tekoja*, jotka olisi jätetty seuraavalle paikalle saapuvalla löydettäväksi sillä tarkoituksella, että ne sysäisivät liikkeelle kokemuksen tai ajatuksen esimerkiksi seuraavasta julkisesta teoksesta. Julkinen tila tulisi näin sen käyttäjien omaksi.

Massan hitaus⁸ ja tahaton yhteisöllisyys

Pohdin tässä luvussa kahdessa eri julkisessa kulkuvälineessä (metrossa ja bussissa) matkustamisen tuottamaa yhteisöllisyyden luonnetta. Metromatkan aikana siirryn usein hypnoottiseen unenkaltaiseen tilaan, johon vaivun junan toistuvien kiihdytys- ja jarrutusliikkeiden, äänten, Helsingin metron istuinten kirkkaan oranssin värin ja ympäröivän pimeyden saattamana. Eräänä sateisena päivänä seurasin pientä vesilätäkettä, joka liikkui metron lattialla vuorotellen edes ja takaisin. Mietin, että kun ihminen on yli 60 prosenttia vettä, niin minussakin neste liikkuu edestakaisin matkan aikana ilman, että minä voin tehdä sille mitään. Aloitin kokeiluja, jossa sijoitin tipan tussia metrojunan lattialle asettamani maalauspuhjan keskelle. Metron liikkeet, kiihdytykset ja jarrutukset liikuttivat maalia massan hitauden voimalla piirtäen tai lähinnä laajentaen viivaa matkan aikana. Näin syntyi teossarja, joka koostuu metrojunien yhteistyössä tehdyistä viivamaalauksista. *Maanalaisia viivoja*-teossarja on yritys visualisoida unenomaista yhteistä tilaa, johon metronkäyttäjien kehot vaipuvat matkan aikana.

Kun istumme ventovieraiden kanssa metrossa, jaamme tavan, jolla kehoamme on liikutettu kulkuvälineen ja inertian toimesta. Katselen ympärilläni ja kuvittelen mielessäni, että osallistumme kanssamatkustajien kanssa täydellisesti synkronoituun fyysiseen harjoitukseen. Päämme ja olkapäämme hytkyvät koneellistetun aluksen tahdissa. Metrojuna kiihdyttää: takaraivomme liikkuvat taaksepäin ja kehomme painuvat penkkien selkänojaa. Metrojuna jarruttaa: alaleukamme putoavat rintakehillemme ja ponnahtavat

⁸ Kappaleen hitaus (inertia) tarkoittaa fysiikassa sen kykyä vastustaa muutosta

sieltä taas pystyasentoon, kun juna on pysähtynyt. Matkan aikana kiskojen käännökset ja epätasaisuudet siirtyvät koneesta kehoihimme ja ilmenevät yhteneväisinä samanaikaisina liikkeinä. Minikälaisen jäljen nämä kollektiiviset tahattomat liikkeet mahtavat jättää ihmiskehelle? Mitä minä teen näillä yhteisillä liikkeellä olemissa hetkillä, jotka jaan joka päivä kymmenien tai satojen ihmisten kanssa? Koneellistettu yhteys matkustajien välillä toteutuu hytkymisen eleenä, joka näyttää oudolla tavalla tasavertaiselta. Se ei kysy osaatko, pystytkö paremmin, korkeammin, kauniimmin jne. Se on kuin pienin yhteinen nimittäjä, jonka metromatkustajat jakavat. Kehomme hytkyvät jokainen erikseen julkisen liikenteen teknologian väijäämättömässä tahdissa. Tahaton synkronisoitu liike jättää minuun melankolisen tunteen lunastamatta jääneestä yhteisöllisyydestä.

Joskus jaetut hetket aamuruuhkaisessa julkisessa liikenteessä tuottaa toisenlaistakin kokemusta. Seurasin arkiamuina toistuvasti seuraava tapahtumaa: Täysillä olevassa bussissa isä kampa rauhallisesti ja hartaasti tyttärensä pitkiä hiuksia. He juttelevat hiljaa ranskan kielellä. Kun hiukset ovat selvitetty ja kammattu suoriksi, isä sitoo ne ponnariksi. Sitten tytär poistuu bussista koulureppu selässään, ja isä jatkaa matkansa bussissa. Tätä seesteistä tapahtumaa aamuruuhkassa seuraamalla sain kerättyä ajatuksiani tulevan työpäivän tapahtumiin, ja itselleni tuli rauhallinen ja luottavainen olo. Olin ollut matkan ajan osa bussiyhteisöä ja tätäkin tapahtumaa.

Julkista liikennettä säännöllisesti käyttävät voivat huomata vieraiden kanssamatkustajien huomaamattomampiakin rutiineja, vaikkapa valitun istuinpaikan tai matkan päämäärän suhteen. Bussissa ajelu hytkyttää, sanotaan lastenlaulussa. Täyteen pakatussa aamuruuhkabussissa yhteinen 'hytkymisharjoitus' korostuu. Bussilla ajo onkin hytkeisempää kuin metrojunan kyydissä. Se johtuu siitä, että bussi kulkee pyörillä kaduilla. Bussilla matkustaessa mutkat voivat olla jyrkempiä ja matkan varteen voi osua esimerkiksi rakennustyömaita, joiden kohdalla bussi joutuu ajamaan väliaikaisesti hyvinkin epätasaisia kiertoteitä pitkin. Tällaisten äkillisempien liikkeiden tutkimiseen työhuone-kassissa-maalauksilla ei osoittautunut sopivaksi. Kokeilin sen sijaan piirtämistä. Ajatus oli rekisteröidä piirtämällä tahattomia liikkeitä, jotka koetaan keholla bussimatkan aikana. Kehitin proteesimaisen käden jakeen, joka sallii bussissa istuvan henkilön piirtävän käden roikkua vapaasti piirustuspaperin yläpuolella. Tämä toteutuu piirtäjän olkapään

ja edellä olevalle istuimelle viritetyn hirsipuun kaltaisen telineen avulla. Piirtäjällä on polvillaan alusta ja sen päällä paperia. Yhdellä kädellään hän pitää kiinni alustastaan. Toinen käsi roikkuu vapaasti paperin yläpuolella joustavalla taakkaköydellä telineeseen kiinnitettynä. Piirtäjä pitää kynää kädessä, käsi lepää köyden silmukassa – sekä olkapää että käsi ovat mahdollisimman rentona. Kun bussi lähtee liikkeelle, piirtäjä katsoo muualle kuin paperille, esimerkiksi ikkunasta ulos, ja antaa käden liikkua mahdollisimman vapaasti paperin päällä, pitäen kynän kärkeä koko ajan paperille kohdistettuna. Näin syntyvät piirustukset ovat yksi mahdollinen notaatio bussilla matkustamisen liiketekstuureista.⁹ Piirustukset kirjaavat ylös sen, miten ihmisen keho reagoi motorisoituneen kulkuvälineen kyydissä olemiselle. Ihmiskehon massan liikkeelle lähtemisen ja pysähtymisen voimat ovat bussin kyydissä erilaisia kuin esimerkiksi kävellessämme, jolloin liikkeet syntyvät kehomme omasta voimasta. Bussimatkan aikana koneellinen monihevonon liikuttaa ihmiskehoa. Bussi liikuttaa kaikkia sen kyydissä olevia samalla tavoin. Yhdistääkö vai ahdistaa heidät tämä tahdoton liikuttetuksi tuleminen? Syntyykö tästä matkustajien kesken yhteistä kehollista muistia? Esimerkiksi matkapahoinvointi voisi olla sellainen yhteisen muistin tulos. Ymmärtääkseen paremmin matkan aikana tapahtuvia kehon tahdottomia liikkeitä, kehitin vempaimia ja metodeja kirjamaan ylös liikettä. Tulkitsin matkustajien yhteisiä bussin ajosta johtuvia liikkeitä piirtämisen tekstiksi tai kieleksi. Bussimatkan aikana syntyneet piirustukset kirjaavat, ei pelkästään teknisen kulkuvälineen toimesta syntyneitä ihmiskeholle siirtyneitä liikkeitä, vaan myös bussinkuljettajan tavasta ajaa bussia. Tämä kävi ilmi kokeilusta, jossa yhdentoista opiskelijan ryhmä oli saman linjan kahden eri bussin kyydissä tekemässä piirustuksia. Opiskelijat eivät nähneet toistensa piirustuksia matkan aikana. Selvästi oli erotettavissa kahden bussikuljettajan ja tai bussien eri ajotyylit.¹⁰

⁹ Yhdessä pisteessä kiinnitetty käsi tuottaa enimmäkseen pystysuoriin ja vaakasuoriin viivoihin perustuva tekstuuria, jossa voi nähdä kolmiulotteisen rakennelman piirteitä. Bussin kyydissä matkustamisen vaikutus keholle näyttäytyy tilalliseksi konstruktioksi. Jos käsi pystyisi roikuttaen ulottumakentällään vapaasti liikkuvalla tavalla, niin piirustuksista tulisi mahdollisesti eri näköisiä. Tulkinta ja tekstuuri on kytköksissä niille annetuista parametreista.

¹⁰ Pidin työpajan Aalto yliopiston Life Drawing -kurssin opiskelijoiden kanssa 11.9.2023.

Tutkimusmateriaali: piirustusteline ja metodi bussin liikkeen vaikutuksen ihmiskeholle rekisteröimiseksi

Kuva: Denise Ziegler

Lopuksi

Ennen kuin siirsin työskentelyni julkiseen tilaan jännitin, miten muut tilan käyttäjät reagoisivat työskentelyyni. Jännitin turhaan, kukaan ei näytä (Suomessa) kiinnittävän huomiotaan, kun teen omituisia piirustuksia bussissa tai kestokassityöhuonemaalauksiani metrossa. Ehkä on nähty kummallisempiakin tekoja, kuin piirtäminen kuminauhalla tangosta roikkuvalla kädellä ja tussilla maalaukseni kassityöhuoneessa. Tulin siihen tulokseen, että kannattaa vaan tehdä enemmissä määrin utoja asioita julkisessa tilassa, jos taiteellinen työ vie siihen suuntaan. Julkista tilaa koskevat kirjaimattomat käyttäytymissäännöt ovat mahdollisesti vain peritty ja opittu kuvitelmani, jonka tilalle haluan vaihtaa uusia tapoja käyttää ja käyttäytyä julkisessa tilassa. Julkisuuden juhlallinen mielyhtymä katoaa, kun tarkkaillee kaupunkia hädän ja mieltymyksien jälkien jättöpaikana. Julkinen tila onkin fyysisenä tilana määrätynä keinotekoinen, ihmisen keksimä asia. Se, miten ymmärrämme julkisen tilan käsitteen, on mielestäni hieman umpikujassa. Julkisen tilan käsitteen laajempi käyttö kommunikaatio- ja neuvottelutilana voisi selvittää asian ja tuoda kuvataiteilijoillekin uutta työmaata. En koe, että ymmärrän toisia bussissa matkustavia paremmin, vaikka hytkymme samassa tahdissa. Sen sijaan tuntuu arvokkaalta havaita, tiedostaa ja tulkita teoksiksi julkisen tilan kokemuksia. Nostin esille esimerkkinä teknologian vaikutuksen alaisen ihmiskehon kokemuksen bussimatkan aikana. Taiteellinen työskentely julkisessa liikenteessä antaa minulle tietoa ja tuntemusta kohtaamisista sekä yksilöllisyyden ja yhteisöllisyyden rajoista. Se mahdollistaa materiaalsen työskentelyn kautta ilmeneviä keskusteluja, joiden avulla julkista tilaa voidaan jatkuvasti neuvotella itsellemme, toisillemme ja infrastruktuurillemme. Näiden keskustelujen perusteella alan enemmän ja enemmän kyseenalaistaa topografisen julkisen tilan käsitteen merkitystä. Julkisen tilan kanssa työskentelevänä kuvataiteilijana ryhdyn purkamaan ja uudelleen rakentamaan kaupunkiani.

Kirjallisuus:

- Turun museokeskus. 2022. *Kappas, kakka* -vinkkimateriaali. https://www.turku.fi/sites/default/files/atoms/files/vinkkimateriaali_kappas_kakkaa_v3_fi_saavutettava.pdf
- Kontula Art School (KAS). <https://www.facebook.com/kaskontulartschool/>
- Porin kulttuurisäätiö. <https://porinkulttuurisaato.org/>
- Suomen kuvanveistäjäliitto (toim.). 2019. *Sculpture Expanded – Moving Laboratory of Public Art in Helsinki*. Helsinki: Parus Versus.
- Ruuska, Jaakko. 2021. *Irtikytketty tila* -harjoite. Helsinki: Taideyliopiston tutkimuspaviljonki #4. <https://www.uniarts.fi/tapahtumat/irtikytketty-tila-harjoite/>
- Ziegler, Denise. 2001. *Konsertto Laaksolle*. Julkinen veistos Laakson Rinnepuistossa. Helsinki: Helsingin kaupungin Taidemuseo. <https://www.hamhelsinki.fi/veistos/konsertto-laaksolle/>
- Ziegler, Denise. 2019. *Helmiä sioille*. Osana Sculpture Expanded liikkuvan kuvan laboratorio -projektia. Helsinki: Suomen kuvanveistäjän liitto. <https://www.sculptureexpanded.com/denise-ziegler>

Denise Ziegler on kuvataiteilija ja julkisen tilan tutkija. Zieglerin teokset ovat usein jälkiä eleistä, inhimillisestä toiminnasta, jostain julkisessa tilassa tapahtuneesta. Ziegler toimii parhaillaan Taiteellisen tutkimuksen professorina Taideyliopiston kuvataideakatemiassa ja yliopistonlehtorina Monialaiset taideopinnot (TAITE) -yksikössä, Aalto yliopistossa.

Kuva: Samteri Happonen

Taidetta luonnon kainalossa

– Residenssin ja matkailuyhteistyön synnyttämä julkinen taide Kuusamossa

”Etsiessäni erämaan kauneutta ja sen ihmeellistä rauhaa.”

Kaipuu erämaan rauhaan

”Levottoman nykyajan ihminen – lähde etsimään erämaan kauneutta ja sen ihmeellistä rauhaa.” Tämän lauseen esittivät Paavo ja Esko Suomalainen jo 85 vuotta sitten kirjassaan ”Suomen erämaiden kauneus”, jossa he lumoutuivat Kuusamon ja Sallan luonnosta.

Kun tarkastelee nykypäivän kiireistä ja levotonta elämäntyyliä, ei voi olla pohtimatta, kuinka voimakas tämä kaipuu erämaan rauhaan lienee nykyajan ihmisillä. Itsekin aloin pohtia tätä kuusi vuotta sitten, kun jätin taakseni Vallilan kodin Helsingissä ja vaihdoin sen kelomökkiin Kuusamossa.

Matkani julkisen taiteen pariin alkoi kaipuusta luonnon rauhaan, mutta matkan aikana olen saanut kokea miten taide vaikuttaa yhteisöön ja ympäristöön, ja miten sen avulla voidaan luoda alueelle uusia julkisen taiteen toimintamalleja.

Kuusamo: luonnon lumo ja matkailun nousu

15 000 asukkaan Kuusamo sijaitsee Euroopan ja Siperian rajalla ja kätkee sisäänsä suomalaisen matkailun helmen. Kaupunki on ollut vuosikymmenestä toiseen yksi Suomen vaikuttavimmista matkakohteista, joka vetää puoleensa niin matkailijoita, taiteilijoita kuin tutkijoitakin. Syynä tähän on Kuusamon luonnon monimuotoisuus

ja erämaat, mitkä ovat tehneet vaikutuksen jo 1800-luvun lopulta lähtien mm. Akseli Gallen-Kallelaan ja valokuvaaja I.K. Inhaan. Heidän jalanjäljillään kulkevat vuosittain monet luontokuvaajat, taiteilijat ja luonnossa liikkujat. Kuusamosta on tullut paikka, jossa etsitään inspiraatiota ja luonnon rauhaa, ja sen sydämessä sijaitseva helmi – Oulangan kansallispuisto tarjoaa ainutlaatuisen luontokokemuksen vaellusreitteineen.

Kun saavuin Kuusamoon, kaupungin slogan ”Suomen luontopääkaupunki” ei heti avautunut minulle. Keskustan läpi kulkiessani mietin, kuinka tämä paikka – Suomen luonnon aarreaitta, näyttäytyi niin vaatimattomana. Historialliset syyt ovat osaltaan selityksenä tähän. Sodat koettelivat Kuusamo rankasti ja 70 prosenttia kaupungista tuhoutui. Suomen Sveitsiksi kutsuttu Paanajärven alue menetettiin samalla. Tämä synkkä ajanjakso katkaisi matkailun, ja jälleenrakennusprosessi vei vuosia.

Kuusamon onneksi uusiksi matkailun vetonauloiksi nousivat Ruka ja Karhunkierros, jotka perustettiin vuonna 1954. Matkailusta tuli elinkeino, ja vuonna 1970 rakennettu Kuusamon lentokenttä vauhditti matkailun kasvua entisestään. Nykypäivänä Oulangan kansallispuiston läpi kulkeva Karhunkierros kuuluu Suomen suosituimpiin vaellusreitteihin, ja Rukan rinteet tarjoavat Suomen pisimmän laskukauden. Tuoreiden tutkimusten mukaan Kuusamon matkailutulo on saavuttanut ainutlaatuisen aseman: ”Helsingin ja Vantaan jälkeen Suomen suurimmat matkailualueet ovat matkailutulolla mitattuna Tampere, Turku, Oulu, Jyväskylä, Espoo ja Kuusamo. Kun tarkastellaan matkailutuloa per asukas, matkailun osuutta kaikkien toimialojen liikevaihdosta ja välitöntä matkailutyöllisyyttä, Kuusamo kipuaa listan ykköseksi.”

Taiteen ja kulttuurin innovaatio Kuusamossa: KRIPA-hankkeen alku

Tämä on projektikoordinaattorin tarina siitä, miten taide, luonto ja matkailu punoutuvat yhteen pohjoisen perukoilla ja miten ne synnyttävät uudenlaista yhteistyötä ja julkista taidetta. Entä millä tavoin luontokaupunki voi kasvattaa taiteen ja kulttuurin merkitystä alueellaan?

Kun vuosi 2020 koitti, toi se mukanaan uuden tuulahduksen Kuusamon taide- ja kulttuurikenttään. Kansainvälinen residenssien innovaatioverkosto Pohjois-Pohjanmaalle, KRIPA-hanke näki

päivänvalon. Hankkeen tavoitteena oli synnyttää uudenlaista liiketoimintaa ja luoda hedelmällisiä yhteistyökuvioita taiteen ja kulttuurin kentällä. Keskeisenä päämääränä oli yhdistää maakunnan residenssitoimijat, resurssit ja voimavarat, rikkoa sektori- ja toimialarajat sekä luoda hedelmällistä yhteistyötä maaseutuelinkeinojen, julkisen sektorin ja kolmannen sektorin välille. Hankkeen toteuttajia ovat Iin kunta, Raahen kaupunki sekä Kuusamo-opiston kannatusyhdistys ry.

Kuusamon taiteilijaresidenssi ja matkailusektorin synergia – luovuuden ja yhteistyön voima

Kuusamon päämääränä KRIPA-hankkeessa oli perustaa Kuusamon taiteilijaresidenssi ja kehittää liiketoimintamalleja erityisesti matkailualan, taidetuotannon sekä kulttuuripalvelujen välille. Projektin käynnistyessä marraskuussa 2020 aloitin työni 50% projektikoordinaattorina Kuusamo-opistossa, jonne Kuusamon residenssikeskus oli tarkoitus perustaa.

Kuusamo-opiston juuret ulottuvat aina vuoteen 1909, kun se perustettiin Vienan karjalaisten liiton toimesta. Opisto toimi kotouttamiskeskukseksi ja tarjosi mahdollisuuden opiskella Suomen kieltä ja kulttuuria, kun 10 000 vienankarjalaista saapui pakolaisina Suomeen vuosina 1921–1922.

Yli sata vuotta perustamisensa jälkeen Kuusamo-opisto jatkaa toimintaansa Kuusamon keskustassa, ja sen alla toimii kolme vapaan sivistystyön oppilaitosta: kansanopisto, kansalaisopisto ja kesäyliopisto. Opiston painopiste on yhä vahvasti taiteissa, ja se tarjoaa monipuoliset puitteet kädentaitojen harjoittamiselle, kengänvalmistuskursseista pronssinvaluun. Opistossa löytyy myös majoituspaikkoja 80 hengelle.

Luovuus ja kokeilut residenssityössä

Hankkeet ovat minulle alustoja, joissa rajoja saa rohkeasti kokeilla. Se on hankkeiden perimmäinen tarkoitus, luoda jotain uutta, joka palvelee aluetta. Epäonnistumisia ei ole, on vaan tuloksia, joista opimme ja joista kehitämme uusia toimintamalleja. Käytin aikaa konseptointiin, siihen millainen on Kuusamo ARK ja miten se erottuu muista residenssitoimijoista, joita Suomessa on muihin maihin verrattuna runsaasti.

Residenssi – luovuuden innovaatiokeskus

Kuusamo ARK syntyi tarpeesta tuoda taide ja luovuus osaksi luontokaupunkia ja olla näkyvä taiteen toimija ja välittäjäkeskus alueella. Arktinen nimi tulee kreikan kielen sanasta *άρκτος*, *árktos*, joka tarkoittaa karhua. Jo antiikin historian kirjoituksissa pohjoista kuvattiin alueena, joka sijaitsee ison karhun tähdistön alla. Tähtitaivaalle katsoessa erottuvat sieltä Iso Karhu (Ursa Major) ja Pieni Karhu (Ursa Minor). Karhu on myös Kuusamon tunnuseläin.

Residenssityöskentely Kuusamo ARKissa suunnattiin eri taiteen alojen ammattilaisille, tutkijoille ja luontokuvaajille. Yksilöt, työparit ja ryhmät voivat hakea residenssiin perushaun kautta. Lisäksi valitsijaraati valitsee kutsu- ja kuratoidut taiteilijat ja tutkijat erillisellä haulla. Tavoitteena on tuoda taiteen avulla uutta elinvoimaa Kuusamoon ja vahvistaa alueen kulttuuriyhteisöä.

Residenssikeskus ei ole sidottu Kuusamo-opistojen seinien sisään vaan toimintaa voidaan järjestää ympäri Koillismaata. Toimintamalli keskittyy tuotantoon eli residenssijakson päätteeksi taiteilija luo julkisen teoksen alueelle. Nämä ovat kuratoituja tai erillisiä hakuja, joista maksetaan taiteilijalle matkat, majoitus, ruoka, materiaalit ja työskentelykorvaus.

Seuraavassa kerron hankkeen konkreettisista toimenpiteistä, miten ne vaikuttivat alueeseen ja mitä uutta ja inspiroivaa ne toivat mukanaan.

Alikulkuun piirtyvä tarina

Idea oli tuoda näkyvää julkista taidetta alueelle residenssikeskuksen kautta. Tämä idea sai alkunsa maaliskuussa, kun pohdimme yhteistyötä Ruka-Kuusamon Matkailuyhdistyksen tapahtumatuottajan kanssa. Suunnitelmana oli järjestää suuri muralimaalaus tapahtuma, jossa avoimen haun kautta valittaisiin taiteilijoita toteuttamaan teoksia Kuusamo ARK-residenssikeskuksen avajaisiin elokuussa 2021. Samalla tavoitteenamme oli elävöittää Rukan ja Kuusamon kaupunkikuvaa. Konseptiin kuului myös ajatus vuosittaisista workshop-tapahtumista, jotka toisivat alueelle uusia taideteoksia ja kansainvälisiä muralitaiteilijoita residenssitoiminnan erillishakujen kautta.

Sain huhtikuussa avustusta Kuusamon kaupungin kulttuuri-toimelta projektiin, mutta suurempi yhteistyökuvio oli vielä avoin.

Ruka FIS-rinteen sillan alikulkua ennen muraliteosta.

Kuva: Jonna Kalliomäki.

Toukokuuhun mennessä päätin muuttaa suunnitelmaa ja projektin laajuutta.

Kun asuin Helsingissä, huomioni kiinnittyi luontoaiheiseen muraliin, joka oli maalattu sillan alle. Se oli mustavalkoinen ja kuvasi huuhkajaa.

Se pysäytti joka kerta, kun kuljin sillan ali. Taiteilijan tyyli painui mieleen. Hän on yksi Suomen tunnetuimmista muralitaiteilijoista, katutaide- ja kuvataiteilija, joka on erikoistunut graffititaiteeseen ja katutaidemaalauksiin.

Päätin ottaa yhteyttä kyseiseen taiteilijaan, Jussi Twoseveniini, ja kysyä, olisiko hän kiinnostunut tekemään taideteoksen Kuusamoon. Näin hänestä tuli residenssikeskuksen ensimmäinen taiteilijavieras.

Aloin etsiä sopivia paikkoja muralille ympäri Kuusamoa, mutta valitettavasti en löytänyt sopivaa seinäpintaa, liian isoa vesitornia lukuun ottamatta.

Ainoa vaihtoehto oli yli siirtyä etsimään sopivaa kohdetta Rukalta. Löytyi 300 neliömetrin seinäpinta Rukan FIS-rinteen alikulussa, joka toimi talvisin laskettelurinteenä ja kesällä maastopyöräreittinä. Vieressä kulki lähtö- ja päätepieste 82 kilometrin vaellusreitille, Karhunkierrokselle.

Lähetin kuvia alikulkuksillasta taiteilijalle ja kysyin hänen mielipidettään. Hyväksytyään paikan, hän alkoi luonnostella ideaa. Sain häneltä luonnosversion toukokuun lopulla.

Luonnoksessa kahdeksan karhua juoksi kohti Rukan kylää. Alun perin suunnitelmana oli tilata taiteilijalta vain toinen puoli sillan maalauksesta, mutta TwoSeven halusi toteuttaa molemmat

puolet. Tähän suostuin mielelläni. Tästä teoksesta tuli lopulta taiteilijan suurin ja vaativin tilaustyö.

Alikulkusilta kuului Kuusamon kaupungille ja otin yhteyttä heihin ja esitin taiteilijan suunnitelman. Kaupungin yhdyskuntateknikan osasto oli vaikuttanut suunnitelmasta ja totesi, ettei erillistä lupamenettelyä tarvittu teoksen toteuttamiseksi. Vaikka Kuusamossa suurin osa julkisesta taiteesta on muistomerkkejä, huomasin, että pieni paikkakunta on hyvin myötämielinen ja avoin kaikelle uudelle. Osaksi uskon sen johtuvan jatkuvasta kehityksestä, minkä katalysaattorina matkailu toimii.

Kokonaisbudjetti julkiselle teokselle liikkui 10 000€ paikkeilla. Sain yhteistyöhön mukaan Ruka-Kuusamo Matkailu ry:n, Rukakeskuksen, ja paikallinen nostinvuokrausyritys suostui tukemaan tapahtumaa tarjoamalla ilmaisen nosturin kyseisen maalausviikon ajaksi. Taiteilijalle annettiin Rukalta huoneisto käyttöön työskentelyn ajaksi.

Ennen maalausurakan alkua Kuusamon kaupungin työntekijät olivat hoitaneet pyynnöstäni seinäpinnan pesun. Olen erittäin kiitollinen, miten sujuvaa yhteistyö Kuusamossa on, ja kuinka paljon luottamusta minuun ja projektiin osoitettiin.

Jussi TwoSeven saapui Rukalle elokuun puolessa välissä. Aamulla, kun työt piti alkaa, nosturi ei ollut saapunutkaan paikalle. Työskentelyssä oli tärkeää, että nosturin kori olisi tarpeeksi suuri, jotta sapluunat mahtuisivat siihen. Muutama hikikarpalo nousi siinä vaiheessa pintaan, mutta muutamien puheluiden jälkeen nosturi saatiin paikalle. Aloimme Jussin kanssa maalaamalla yli 300 neliömetrin alikulkusillan betoniseinät valkoisella pohjamaalilla. Työmäärä oli massiivinen, ja näin jälkikäteen taiteilija olisi voinut delegoida pohjamaalauksen etukäteen jonkun muun suoritettavaksi. Työskentelyssä piti huomioida, että alikulkusilta toimi maastopyöräreittinä, joten toinen puoli sillasta piti pitää vapaana.

Viikko oli kylmä ja sateinen, mikä venytti maalauspäiviä pitkiksi, ja Jussin majoitusta piti pidentää. Sade aiheutti myös sen, että sillan rakenteista valui keltaista väriä seinään. Tähän oli reagoitava nopeasti, ja päätimme laittaa metalliset pellit teoksen yläosaan. Tämä toteutettiin maalausurakan jälkeen Rukakeskuksen toimesta. He asensivat myös valot teokselle. Nämä eivät kuuluneet alkuperäiseen budjettiin vaan olivat yhteistyökumppanin tarjoamia. Myös tämä oli positiivinen merkki yhteisön sitoutumisesta ja osallisuudesta.

Jussi TwoSevenin teos *On the Run (Ursus arctos)* talvella Rukan hiihtokeskuksessa.

Kuva: Jonna Kalliomäki.

Kahdeksan karhua -teos valmistui lopulta kahdeksassa päivässä. Kaikki yhteistyökumppanit ja taiteilija olivat erittäin tyytyväisiä lopputulokseen ja kokemukseen, ja teos on saanut jälkikäteen paljon kiitosta. Teoksen näkee vuosittain noin 350 000 kävijää ja sen läpi laskiessa

tai pyöräillessä tuntuu, kuin karhut juoksisivat vierellä.

Projekti oli mieleenpainuva kokemus, joka yhdisti taidetta, kunianhimoa ja yhteistyötä. Näiden puitteissa onnistuimme tuomaan näkyvää julkista taidetta Rukalle ja samalla elävöitimme rakennettua ympäristöä. Taiteilija Jussi TwoSevenin luoma massiivinen karhumuraali on nyt osa alueen identiteettiä ja houkuttelee kävijöitä kokemaan ympäristön ainutlaatuisuuden.

Tämä projekti osoitti, että yhteistyöllä ja omistautumisella voidaan saavuttaa suuria asioita. Se vahvisti myös Kuusamo ARKin profilia taiteen välittäjäkeskuksena; kesällä 2023 sain yhteydenoton Pyhän hiihtokeskukselta, jotka ilmaisivat myös kiinnostuksensa saada muraalin keskuksensa. Tartuin tilaisuuteen ja otin yhteyttä Jussi TwoSeveniin tiedustellen, olisiko hän halukas toteuttamaan

tämän taideprojektin. Toimin välittäjänä taiteilijan ja tilaajan välillä prosessin alkuvaiheessa, ja kun kaikki yksityiskohdat oli sovittu, he etenivät keskenään toteutusvaiheeseen. Tämän yhteistyön tuloksena syntyi Pyhälle uusi eläinaiheinen muraali elokuussa 2023.

Taide ja Musiikki Kohtaavat: Solstice Festivalin ja Kuusamo ARK:n Luova Yhteistyö

Kuusamo Arktisen Residenssikeskuksen yhtenä päämääränä on toimia kulttuurisen innovaation voimanlähteenä Kuusamon alueella.

Eräs keskeisistä kumppaneista on Solstice Festival, joka yhdistää elektronisen tanssimusiikin, kokeellisen musiikin ja monimuotoisen taiteen Rukatunturin huipulle juhannuksena kolmipäiväisen festivaalin muodossa.

Aloitimme yhteistyöpilotin, jossa haettiin taiteilijoita festivaalin yhteydessä järjestettyyn taideresidenssiin. Residenssin aikana taiteilija luo teoksen festivaaleille. Taiteilijan kaikki kulut korvataan ja hänelle maksetaan työskentelystä palkkio.

Kun avoin haku ensimmäistä kertaa käynnistyi, saimme yli kaksikymmentä teoshakemusta. Valintaraati kiinnitti erityistä huomiota teosten sopivuuteen festivaalin luonteen ja ympäristön kanssa. Lopulta valinta osui kuvataiteilija Timo Vaittiseen, joka on tunnettu paikkasidonnoista julkisista teoksistaan. Vaittisen teos otti huomioon tapahtuman luonteen ja paikan ja toimi interaktiivisesti luonnon kanssa.

Timo aloitti työskentelyn Kuusamo-opiston veistolassa kesäkuussa ja juhannusviikolla valmistui teos ”Aeolian Hi-Pow”, äänentoistojärjestelmää mukaileva tuulikannel, joka soi tunturituulen mukana. Teos ihastutti yli kolmeatuhatta festivaalivierasta, ja se sai Rukakeskuksen luvalla olla esillä koko kesän.

Kun kysyin Timo Vaittiselta hänen kokemuksistaan, hän kertoi: ”On vieläkin hyvä fiilis kesäkuusta. Tosi monet ovat myös kyselleet millaista residenssissä oli ja olen kokemusta kehunut.” Hän jatkoi: ”Erytiskiitos vielä siitä, että kuvataiteeseen oli tuotannollisesti panostettu. Kuvataide saattaa jäädä helposti festivaaliympäristössä koristelun rooliin, mutta Solsticessa oman kokemuksen perusteella myös yleisö oli kiinnostuneita teoksista.”

Tämä yhteistyökokeilu osoittautui menestykseksi, ja päätimme jatkaa yhteistyötä ainakin Oulun kulttuuripääkaupunkivuoteen 2026 asti. Seuraava avoin haku oli vuonna 2023, jolloin taiteilijaksi

Kuvataiteilija Timo Vaittinen työskentelemässä Kuusamo ARK:n residenssissä.

Kuva: Jonna Kalliomäki.

valikoitui ukrainalainen Anastasiia Sviridenko, joka loi festivaalille kierrätysmateriaaleista tehdyn teoksen nimeltä *Light affects your eyes badly*. Anastasiia työsti teostaan Rukan koulun teknisen työn tiloissa ja majoittui Rukalla.

Myös tämä on esimerkki yhteistyöstä, joka rikastuttaa sekä taiteilijoita että festivaalin kävijöitä, ja luo uusia yhteistyömalleja alueelle. Se laajentaa myös residenssikeskuksen käsitettä, sillä toiminta ei ole sidottu tiettyihin seiniin, vaan se tapahtuu luontevasti siellä, missä se on merkityksellistä ja sillä hetkellä sopivinta.

Residenssitaitteen rajat: taide, luonto ja uudet ansaintamallit

Edelliset esimerkit ovat osoittaneet konkreettisesti, kuinka residenssitoimintaa voidaan laajentaa ja rahoittaa uusilla ansaintalogiikoilla. Seuraavaksi tarkastelen projektia, joka tarjoaa näkökulmia taiteen ja luonnon yhdistämiseen sekä residenssitoiminnan tulevaisuuden haasteisiin.

Hankkeen tavoitteena oli etsiä sopiva taiteilija osaksi yhteistyökumppanin kanssa toteutettavaan projektiin. Yhteistyöprojekti

kietoutui Kuusamo Nature Photo -tapahtuman ympärille, joka on luontokuvaamiseen keskittynyt vuotuinen tapahtuma. Pää tavoitteena oli tuoda tapahtumaan taiteilija, joka näkisi luonnon, taiteen ja valokuvauksen uudella tavalla ja loisi teoksen alueelle tapahtuman yhteydessä.

Projektiin asetettiin tietyt kriteerit: taiteilijan tuli pitää 45 minuutin luento Kuusamo Nature Photo -tapahtumassa, toteuttaa julkinen teos tapahtuman aikana ja vetää työpaja. Tavoitteena oli myös selvittää voisiko digitaalisten tulosteiden (NFT) avulla tuottaa erilaisia tulonlähteitä residenssitoiminnalle.

Projektin alkumetreillä etsin taiteilijaa, joka olisi innovatiivinen ja sopisi paikkasidonnaiseen yhteistyöhön. Ystäväni vinkkasi minulle David Popasta, joka oli herättänyt huomioni jo Helsingissä asuessani, joten olin häneen yhteydessä residenssitoiminnan puitteissa. David Popa on maailmankuulu maataiteilija, joka on päivittänyt maataiteen tälle vuosikymmenelle. Hän maalaa suuria teoksia pääasiassa Pohjoismaiden saarille ja luodoille, käyttäen itse keräämiään luonnonpigmenttejä.

Aloin tutkia aluetta ja etsiä sopivia paikkoja teokselle. Olin yhteydessä Metsähallitukseen saadakseni heidän näkemyksiään ja ideoitaan potentiaalisista paikoista. Oulangan luonto osoittautui

Timo Vaattisen teos *Aeolian Hi-Pow* Rukan huipulla Solstice Festivaaleilla 2022

Kuva: Jonna Kalliomäki.

Maataiteilija David Popa työskentelemässä Rukan huipulla.

Kuva: Jean-Paul Mannon.

äärimmäisen herkäksi, mikä esti teoksen sijoittamisen Oulangan kansallispuiston alueelle. Alueella kasvoi uhanalaisia sammalajeja kalliopinnoilla, ja teoksen toteuttaminen olisi vaatinut mahdollisesti häiritsevää liikkumista tällä alueella. Lisäksi maalin levittäminen kalliioon saattaisi vahingoittaa sammalia ja Metsähallitus ei halunnut tukea minkäänlaista luonnon häiritsemistä luonnonsuojelualueella.

He kuitenkin ystävällisesti tarjosivat vinkkejä mahdollisista vaihtoehtoisista paikoista.

Lopulta otin huomioon logistiikan ja Kuusamo Nature Photo -festivaalin aikataulun ja palasin Rukalle. Kysyin Rukakeskukselta lupaa teoksen toteuttamiseen Rukan huipulle, missä oli sopivasti kallioaluetta. Lupa myönnettiin, mutta sillä ehdolla, että alueen kasvillisuus säilyy koskemattomana eikä alue jää siivottomaksi. Seuraavana vuonna alueelle ryhdyttiin kuitenkin rakentamaan Suomen ensimmäistä kahdeksan hengen tuolihissiä sekä neljää uutta laskettelurinnettä.

David Popa saapui Rukalle syyskuussa ja majoittui retkipakusaan kahden avustajansa kanssa. Valitun maapinnan epätasaisuus teki teoksesta haastavan, mutta David otti tämän huomioon suunnittelussaan. Sateen vuoksi maalaus vaati täysin kuivan kelin, joten tämä vaikutti maalauksajankohtaan. Lopulta teos valmistui nopeasti tarkan suunnittelun jälkeen, mutta sitä ei voinut hahmottaa maasta käsin; se oli nähtävissä vain lintuperspektiivistä.

David tallensi teoksen yläilmoista nelikopterin avulla ja julkisti sen yleisölle Rukalla Kuusamo Nature Photo -tapahtuman luennolla. Teoksen ympärille järjestettiin myös työpaja, jossa osallistujat saivat kokea luonnonpigmenttien sekoittamisen ja oman katoavan teoksen luomisen. Valmis teosvideo julkaistiin Ylellä ja sosiaalisessa mediassa, missä se tavoitti laajan yleisön.

David Popa kiteytti kokemuksen residenssiyhteistyöstä sanoihinsa: ”Toivon, että jokainen taiteilija voi kokea jotain tällaista. Parasta oli, että residenssi tarjosi paljon joustavuutta ja luotti taiteelliseen näkemykseeni ja antoi vapauden luoda taidetta, mitä halusin tehdä.”

Tämä projekti oli erinomainen esimerkki teoksesta, joka jää elämään sen kadottua ja herää eloon vain tietystä perspektiivistä katsottuna. Valmis teoskuva oli tarkoitus myös tulla myyntiin printtinä ja ohjata osa tuotosta Davidin valitsemaan hyväntekeväisyyskohteeseen, mutta tämä jäi toteutumatta projektin aikataulun vuoksi.

Luonnon inspiroimaa taidetta matkailukohteissa

Pilottiprojektit ovat toimineet alueella askelina kohti merkittävää julkista taidetta. Residenssitoiminnan avulla on voitu kutsua alueelle kiinnostavia taiteilijoita luomaan ainutlaatuisia teoksia, jotka ovat sulautuneet yhteen paikan ja luonnon kanssa. Se mikä tekee tästä

Valmis teos Eagle's Eye lintuperspektiivistä 2022.

Kuva: David Popa.

hankkeesta varteenotettavan kehityskohteen, on se, että toimintaa toteutetaan yhteistyössä alueen elinkeinotoiminnan kanssa. Näitä teoksia ei ole tehty pelkästään turisteja varten, vaan ne tuovat alueelle sisältöä ja vaikuttavat alueen viihtyisyyteen.

Yhteistyö on saanut arvostusta siitä, että se tuo alueelle taiteellista sisältöä ja vahvistaa kulttuuritarjontaa. Pilottiesimerkkimme ovat myös synnyttäneet muita yhteistyömahdollisuuksia. Esimerkiksi Karhuntassu-hanke halusi pysyvää valotaidetta remontoituun kohteeseensa ja yhteistyö Kuusamo ARKin kanssa teki tämän mahdolliseksi.

Tulevaisuuden haasteena on hankkeen päättymisen syyskuussa 2023 ja residenssitoiminnan integroiminen Kuusamo-opistoon, joka keskittyy ensisijaisesti koulutukseen. Taiteilijoiden ja kurssilaisten sovittaminen työtilojen ja majoituksen suhteen vaatii jatkossakin huolellista suunnittelua ja joustavuutta.

Kuusamossa toteutetut taide- ja kulttuurihankkeet ovat tarjonneet arvokkaita opetuksia ja innoittaneet alueen taidekehitystä monin tavoin. Näiden hankkeiden kautta on opittu, että taide ja kulttuuri voivat toimia voimakkaina yhdistävinä tekijöinä yhteisömme sisällä ja sen ulkopuolella. Ennen kaikkea ne ovat osoittaneet, että panostaminen taiteeseen ja kulttuuriin voi tuoda konkreettisia tuloksia, niin taloudellisia kuin sosiaalisia.

Mutta mihin päin seuraavaksi?

Koko Pohjois-Pohjanmaan, mihin Kuusamokin kuuluu, katseet suuntautuvat kohti vuotta 2026, jolloin Oulu on Euroopan kulttuuripääkaupunki. Kulttuuriohjelman pääviesti on Kulttuuriilmastonmuutos ja sen tarkoituksena on nostaa taiteen ja kulttuurin merkitystä kaupunkien, kylien ja alueiden tulevaisuudessa. Toivon, että panostaminen kulttuuriin ja taiteeseen ei rajoitu tuohon vuoteen, vaan kaikki nämä askeleet kohti kulttuuririkasta pohjoista synnyttävät pysyvän toimintamallin. Vuosi 2026 ei saisi olla kaikkien näiden ponnistusten huipennus, vaan toimisi ponnahduslautana projekteille, joissa julkinen taide nähtäisiin osana ympäristöarvoja ja kulkisi näin käsikädessä alueen kehityksen kanssa.

Lähteet

- Kuusamon Arktinen Residenssikeskus.
<https://www.kuusamo-ark.fi/>. Viitattu 28.09.2023.
- Kuusamo matkailuyöllisyyden kärkikunta. <https://www.kuusamo.fi/tiedotteet/kuusamo-matkailuyollisyyden-karkikunta/>. Viitattu 28.09.2023.
- Suomalainen, Esko; Paavo. 1938. *Suomen erämaiden kauneus. Kuvia Kuusamosta ja Sallasta*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

Jonna Kalliomäki (TaM) on taiteen ammattilainen, joka on erikoistunut taiteisiin, monialaiseen yhteistyöhön ja konseptointiin. Hänellä on yli kymmenen vuoden kokemus alalta, ja rakkaus luontoon on saanut muuttamaan pohjoiseen.

Kuva: Eeva Mäkinen

YHTEISÖLLISET TILAT JA VAIHTUVAT KONTEKSTIT

Koulu sai prosentti- taideteoksensa – mitä sitten tapahtui?

Prosentitaidetta koulu- ja päiväkotiarjessa Kokkolassa

Kouluun hankittava prosentitaideteos tulisi tukea opetusta, olla hyödynnettävissä opetuksessa. Tämän toiveen eri versioita olen kokenut kuullesseni toistuvasti taidehankintatyöryhmissä, joihin olen osallistunut. Useimmiten toiveen on esittänyt kiinteistökäyttäjien edustajat, eli pedagogit. Jossain tapauksessa taiteen pedagogisesta käytöstä on puhunut kiinteistön suunnitellut arkkitehti tai taiteilija esitellessään luonnosehdotusta. Toteutuuko toive, kun teos on valmis ja asennettu, ja se on tullut osaksi koulun arkea? Tekstissäni palaan vuosina 2012–2022 Kokkolan kouluihin ja päiväkoteihin tehtyihin prosentitaidetehostuksiin. Tutkielmani on oma oppimisprosessini tulos, ja se palvelee työtäni tulevissa prosentitaidetehostuksissa.

Johdanto

Taideyliopiston järjestämän taideasiantuntijan erikoistumiskoulutuksen puitteissa olen työstänyt työhöni liittyvää kehittämishanketta. Työskentelen taidekokoelma-amanuenssina Kokkolan kaupungin alaisessa K.H. Renlundin museossa. Tehtävään kuuluu myös sihteerinä toimiminen Kokkolan kaupungin sivistystoimen rakennushankkeiden taidehankintatyöryhmissä. Opintojen kehittämishankkeeni tavoitteena on kehittää kaupungin taidehankintaprosessia niin, että sekä tilaaja, taiteilija että rakennuksen käyttäjät ovat tyytyväisiä ei pelkästään lopputulokseen vaan koko

taidehankintaprosessiin. Olen tarkastellut taidehankintaprosessin eri vaiheita, paikantanut kehittämiskohteita ja etsinyt ratkaisuja. Tutkielmani liittyy suoraan kehittämishankkeeseen ja keskittyy sen yhteen osaan, nimittäin taidehankintaprosessin jälkityöhön. Taideteoksen valmistuttua ja asennettua teoksen arki koulussa tai päiväkodissa vasta alkaa. Siinä vaiheessa olen taidekokoelma-ama-nuenssina jo jatkanut muihin tehtäviin, todennäköisesti seuraavaan taidehankintaan. Haluan tällä tekstillä palata tehtyihin hankintoihin ja selvittää, toteutuuko toive teosten hyödyntämisestä opetuksessa. Toistuva toive taidehankintatyöryhmissä, yleensä kiinteistökäyttäjien osalta, on nimittäin ollut se, että hankittava taideteos tulisi olla opetuksellinen tai tukea opetusta, viitaten todennäköisesti teoksen käyttöön opetuksessa. Minua kiinnostaa myös se, miten hankitut taideteokset ylipäättään huomataan koulu- ja päiväkotiarjessa.

Kyselyjen avulla haen esimerkkejä teosten hyödyntämisestä koulu- ja päiväkotiarjessa. Toinen kysely kohdistuu opettajiin ja keskittyy opetukseen. Haen esimerkkejä ymmärtääkseni, mitä toive taideteosten hyödyntämisestä opetuksessa tarkoittaa opettajien näkökulmasta. Toinen kysely kohdistuu lapsiin ja heidän mielipiteisiin taiteestaan koulu- ja päiväkotiarjessa. Raja-an katselmukseni Kokkolan sivistystoimen vuosina 2012–2022 tekemiin prosenttitaidehankintoihin, jonka aikana prosenttitaidehankinnat on tehty säännöllisesti ja periaatepäätökseen nojaten. Mainitun kauden aikana on hankittu kymmenen teoskokonaisuutta kahdeksaan eri kohteeseen. Taidehankintatyöryhmien pöytäkirjojen pohjalta käyn läpi, miten kussakin hankinnassa on käsitelty tulevien taideteosten käyttöä opetuksessa. Tekstini toimii samalla yhteen-vetona siitä, mitä prosenttiperiaatteella on saatu aikaan Kokko-lassa näinä vuosina.

Itselleni taiteen hyödyntäminen ja käyttö opetuksessa on herätännyt ristiriitaisia ajatuksia. Se antaa toisaalta kuvan taiteesta välineenä saavuttaaksemme tiettyä tarkoitusta, jossa se, mitä saavutetaan, on pääasia eikä niinkään taiteen kautta avautuvia moninaisia merkityksiä ja tulkintamahdollisuuksia. Jääkö kokijalle silloin tilaa löytää omia merkityksiä taiteesta vai tuleeeko taide-teoksesta oppilaalle yhtä kuin oppikirja, josta pitää hallita tiettyä tietoa? Samalla arvostan, että taiteen kasvatukselliseen potentiaaliin luotetaan niin, että sitä kautta on mahdollista nähdä mahdollisten oppiainerajoja ylittävienkin teemojen käsittelemisen sekä elämäntaitojen harjoittamisen. Maaretta Riionheimon mukaan

Yksityiskohta Anni Laukan teoksesta *Nya vindar*, 2021.

Kuva: Susanne Svensfors-Furu/
K.H. Renlundin museo.

taidepedagogiikassa yhdistyvät nämä taiteen kaksi eri intressiä, ”kasvatuksen sekä toiminnan, jolla on avoin päämäärä. Taide itsessään on moniarvoinen, merkityksiä täynnä oleva elämän ilmiö, joka avaa vaihtoehtoisia näkö-

kulmia ymmärtää todellisuutta. Pedagogiikalla pyritään puolestaan vaikuttamaan johonkin tietoisesti.”¹ Leena Knifin mukaan moninaista maailmaa taitein keinoin tutkimalla ja tarkastelemalla mahdollistaa oppilaista nousevan oman herkän tiedon työstämisen moniääniseksi asiantuntijatiedoksi.²

Taiteen läsnäolo koulussa on tärkeä ja se voi avartaa ja rikastuttaa elämää huolimatta siitä, koetaanko sitä opetuksessa vai vapaammin. Onkin todennäköistä, että lapset kokevat taideteoksia vapaammin arjessaan, opetuksen ulkopuolella, odottamatta koke-muksesta tiettyä oppia. Taiteen ja kulttuurin merkitystä lapsille tutkiva Louise Ejgod väittää, että lapset eivät ajattele oppimista kokiessaan taidetta, ja että aikuisnäkökulma keskittyy liikaa siihen,

¹ Riionheimo 2016, 50.

² Knif 2022, 211.

mitä lapsi hyötyy taiteesta sen sijaan, että taidekokemus on tarkoitus itsessään. Ejgodin mukaan meidän pitää varoa ”kouluttamasta” taidetta. Lasten on saatava kokea taidetta samoilla ehdoilla kuin aikuisetkin – vapaasti. Muuten lapsesta tulee joku, jota pitää kehittää ja muotoilla taiteen avulla. Ejgodin mukaan lapselle taiteen hyöty voi olla yksinkertaisesti se, että se on hauskaa.³

Osassa tarkasteltavistani taidehankinnoista on myös toivottu oppilaiden osallistamista taidehankintaan. Osallistaminen liittyy mielestäni teoksen hyödyntämiseen opetuksessa, vaikka sitä on tämän tekstin esimerkeissä toteutettu teoksen suunnitteluvaiheessa, ennen sen valmistuttua. Oppilaat ja taiteilija ovat taidepedagogian keinoin vuorovaikutuksessa esimerkiksi ideoineet tulevan teoksen kuvastoa esimerkiksi kertomusten, valokuvien tai piirrosten pohjalta. Osallistamisprosessi itsessään on näin ollen ollut taiteen hyödyntämistä opetuksessa, taiteessa oppimista ja tutkimista.

Tämän tutkielman tarkoitus on tutustua taidehankinnoissa esille nousseeseen toiveeseen taideteosten opetuskäytöstä ja sen toteuttamiseen sekä pohtia, miten tulevissa taidehankinnoissa voidaan tukea teosten pedagogista käyttöä.

Taidetta kouluarjessa, ja sen hyötyjä

Historiallisesti kuva on ollut tärkeä opetusväline suomalaisessa koulussa ja sitä taustaa vasten on luonnollista nähdä taiteen opetuksellinen potentiaali koulussa. Sari Savikon mukaan kuvalliset opetustaulut yleistyivät kouluissa 1800-luvun loppupuolella, kun kansakoulujärjestelmä toi mukanaan uusia oppiaineita. 1900-luvun alussa opetus nojasi laajalti jo havainnollistamiseen. Samoihin aikoihin perustetun Taidetta kouluihin -yhdistyksen yhtenä tehtävänä oli välittää kouluihin suomalaisten taiteilijoiden alkupe räisaiheilla varustettuja opetustauluja.⁴ Leeni Tiirakarin mukaan yhdistyksen muita tarkoituksia oli hankkia kouluille tiettyyn tilaan suunniteltua korkealaatuista kotimaista taidetta sekä vaikuttaa kauneusarvojen huomioimiseen koulurakentamis- ja sisustamishankkeissa. Yhdistyksen tavoitteisiin lukeutuivat myös kansan taidemaun kehittäminen, taiteen tuomisen osaksi arkielämää ja suomalaisten mielikuvituksen lisäämistä. Opetustarkoituksen lisäksi

³ Statens Kunstfond, 2020.

⁴ Savikko 2007, 13–14, 35.

huomioitiin arkiympäristön vaikutusta elämänhaluun ja työniloon.⁵ Isot ikäluokat sekä kaupungistuminen johtivat laajaan koulurakentamiseen Suomessa 1900-luvun puolessa välissä. Taiteen avulla rakennettiin sotien jälkeen uutta hyvinvointiyhteiskuntaa ja uskoa tulevaisuuteen. Tässä työssä taiteella oli oma sivistystehtävänsä.⁶ ”Seinämaalauksilla ja taiteella yleensä ajateltiin olevan ihmistä kasvattava ja luonnetta jalostava vaikutus. Uskottiin, että taiteilija saattoi siirtää teostensa välityksellä haluamiaan arvoja katsojille. Siksi seinämaalauksia teetettiinkin eniten koulurakennuksiin, joissa teosten kasvatukselliset arvot pääsivät parhaiten oikeuksiinsa.”⁷ Julkista taidetta oppimisenäkökulmasta tutkivan Oona Myllyntausen mukaan nykyajan monikulttuurisessa koulumaailmassa julkisen taiteen perinteinen isänmaallinen tematiikka ja sivistystehtävä ei pidetä enää lähtökohtana.⁸

Viime vuosilta on paljon tutkittua tietoa taiteen hyvinvointivai kutuksista, joilla on relevanssia arkeen kuin kouluarkeenkin. Taide luo viihtyvyyttä, edistää terveyttä ja oppimista. Taiteen läsnäolo kouluarjessa inspiroivan oppimisympäristön muodossa edistää oppimisen mahdollisuuksia. Oppilaalla, joka viihtyy ja voi hyvin on hyvät edellytykset oppia. Taiteen edistämiskeskuksen vuonna 2022 tehdyssä kyselyssä 70 % 15–79-vuotiaista suomalaisista haluaa taideteoksia arkiympäristöönsä koska taiteen ”koetaan piristävän, lisäävän viihtyisyyttä ja elävöittävän arjen elinympäristöjä.”⁹ Taide viihtyvyystekijänä mainitaan myös koulurakentamista ohjaavissa Rakennustietokorteissa, joiden mukaan taide luo tunnelmaa ja on osa oppimista tukevaa ympäristöä.¹⁰

Sitra on kansainvälisen tutkimuksen perusteella listannut oppimiseen liittyviä aihealueita, joihin taiteen ja taiteellisen toiminnan on todettu olevan myönteinen vaikutus. Esimerkkeinä näistä mainittakoon mm. kognitiiviset taidot kuten ongelmanratkaisu- ja päätelykyky; itsetuntemus, tunne- ja sosiaaliset taidot, kuten itseluottamus, empatia ja yhteisöllisyys sekä elinikäinen oppiminen mm. kommunikoinnin ja kansalaistaitojen muodossa.¹¹

⁵ Tiirakari 2007, 315, 320, 339.

⁶ Ruohonen 2020, 7–8.

⁷ Ruohonen 2004.

⁸ Myllyntaus 2022, 173.

⁹ Taiteen edistämiskeskus, 2023.

¹⁰ Myllyntaus 2022, 172.

¹¹ Honkala 2018.

ArtsEqual -hankkeen raportti *Taiteet, tasa-arvo ja hyvinvointi* mainitsee taiteen yhteyden oppimisvalmiuksiin ja -tuloksiin sekä kouluviihtyvyyteen. ”Ihmisen kokemustympäristön laadulla mm. esteettisessä kokemuksessa näyttäisi olevan [...] suuri merkitys aivojen toiminnalle ja kognitiiviselle prosessoinnille.” [...] ”Taustalla on ajatus, että taidekokemukset ja taiteellinen toiminta muuttavat hermostollisia ketjuja ja neuronien laukeamisen malleja eli tuottavat muutosta ja oppimista ilman tietoista ponnistelua. Tiedostamattoman hermostollisen toiminnan väitetään olevan taiteen kasvatuksellisen voiman merkittävä taustatekijä.”¹²

Maailmanterveysjärjestö WHO:n vuonna 2019 julkaiseman raportin *What is the role of art in improving health and well-being? A scoping review* (Fancourt & Finn, 2019) mukaan taiteella voi olla myönteisiä vaikutuksia sekä fyysisen, psyykkisen että sosiaalisen hyvinvoinnin puolella. Taikusydämen raportista tekemän suomennetun koosteen mukaan taidetoiminta voi mm. vähentää yksinäisyyttä, edistää sosiaalista sitoutumista, ja kouluympäristössä se voi vähentää käyttäytymisongelmia ja kiusaamista sekä parantaa keskittymiskykyä, mikä tukee lasten oppimista. Taiteella voi olla monenlaista merkitystä lapsen kehitykselle eri ikävaiheissa.¹³

Taidehankintojen ja toiveiden esittely

Kokkolan kaupunki otti vuonna 2012 käyttöön prosenttiperiaatteen, jonka mukaan kaupungin sivistystoimen rakennus- ja peruskorjaushankkeiden määrärahoista varataan osa taideteoksiin. Taidehankintoja varten laadittiin prosessikaavio hankintamenettelylle. Sen mukaan aloitetaan hankinta kuulemalla ja kirjaamalla ylös kiinteistökäyttäjien toiveet taideteoksen suhteen, kunnioittamalla näin niiden mielipiteitä, joiden arkeen teos on tulossa. Toiveet käsittelevät yleensä teoksen sijoituspaikkaa tai sisältöjä. Esimerkiksi pyritään sijoittamaan taideteoksia ensisijaisesti yhteisiin tiloihin, kuten esimerkiksi aula- tai ruokasalitiloihin, jotta taide olisi kaikkien oppilaiden ulottuvilla. Taiteen opetuksellisuus ei ole kriteeri hankinnalle, vaan toive taiteen pedagogisesta käytöstä on noussut esille keskusteluissa ja toistettu hankintaprosessien aikana. Toiveet

¹² Westerlund, Lehikoinen, Anttila, Houni, Karttunen, Väkevä, Furu, Heimonen, Jansson, Juntunen, Kantonen, Laes, Laitinen, Laukkanen ja Pässilä, 2016, 4.

¹³ Taikusydän 2019.

käytön suhteen on todettu itsestäänselvyytensä, eikä keskusteluissa tarkemmin ole pohdittu mitä teoksen opetusikäyttö tai opetuksellisuus käytännössä koulussa tai päiväkodissa tarkoittaa. Seuraavasta pöytäkirjojen perusteella tehdystä taidehankintojen esittelystä käy ilmi, millä tavalla taideteosten opetusikäytöstä on keskusteltu.

Kokkolan kaupunginhallituksen tekemän prosenttiperiaatepäätöksen aikaan Kokkolassa oli meneillään vanhan yhteislyseorakennuksen peruskorjaus, joka valmistui Kokkolanseudun opiston toimintaa varten 2013. Peruskorjaushankkeen taidehankintaprosessi oli lyhyt; taidehankintatyöryhmä päätyi ostamaan valmiin pronssiveistoksen, Tiina Torkkelin *Punainen lanka* vuodelta 2005. Noin 3,5 metriä korkea maalattu pronssiveistos, jonka päässä lentelee Ikaros -kaltainen hahmo, sijoitettiin sisäpihalle pääsisäänkäynnin yhteyteen. Taidehankintatyöryhmän harvoista kokouspöytäkirjoista ei löydy varsinaisia kriteereitä koskien taideteoksen sisältöä tai käyttöä.

Samana vuonna 2013 käynnistyi seuraava taidehankinta Isokylän monitoimitalon uudisrakennushankkeen liittyen. Kiinteistössä toimivat perusopetuksen 1.–6. luokat, erityisluokat 1.–9., esiopetus, päiväkotijoukko ja neuvola. Taidehankintaprosessi kesti pari vuotta, minkä ajalta löytyy monta pöytäkirjamerkintää teoksen opetusikäytöstä.

Taiteella toivottiin olevan kasvatuksellinen merkitys, sillä kiinteistöä käyttävät erilaisin tarpein varustetut nuoret.¹⁴ Monitoimitaloa varten tilattiin luonnos taiteilija-arkkitehtiduo Jaana Partasen ja Heikki Lamusuon yritykseltä Pa-La Oy:ltä. Teosehdotus *Jatulintarha* käsitti moniosaista teosta, joka tulisi kiinteäksi osaksi rakennuksen betonilattiaa ja jatkuisi rapatuille seinille. Teoksen aiheeksi nousi muinaismuistot, joita ovat löytyneet eri puolilta maailmaa, mukaan lukien Kokkolan rannikolta ja saaristosta. Luonnosesittelyssään tekijät toivat vahvasti *Jatulintarha*-teoksen opetuksellisuutta esille:

”Tätä labyrinthipelien verkostoa voivat tilojen aktiiviset käyttäjät käyttää peleissään, leikkeissään, ajanvietteenä tai vaikka mietiskelyn symboleina valmistautuessaan kokeisiin. Opetusmateriaalina ja tarinoiden pohjamateriaalina kuvasto toimii niin historian, äidinkielen, kuvaamataidon, uskonnon kuin arkeologiankin tunneilla. Pihamaalle on varattu alueita, joihin varsinkin koulun pienimmät voivat rakentaa

¹⁴ Isokylän monitoimitalon taidehankintatyöryhmän pöytäkirja 16.8.2013.

omatoimisesti sekä ohjattuna omia jatulintarhojaan, kuppikiviä sekä muita historiasta tunnettuja sekä vielä täysin tuntemattomia rakennelmia sekä kuvioita. Tarustot ja tarinat sekoittuvat historian faktoihin ruokkien mielikuvitusta. Merkkien ja symbolien käyttöä liikunnalliseen ja leikkisään pelaamiseen voidaan dokumentoida yhteisvoimin oppilaiden, opettajien ja tilojen muiden käyttäjien kanssa tulevaisuuden ”Pohjalaiseen pelikirjaan”, jolla voidaan esim. nettivideoiden kautta innostaa muidenkin suomalaisten – tai miksei jopa ulkomaisten – koulujen oppilaita ikiaikaiseen leikkiin ja liikkumiseen, vastapainona nykyajan sähköisille sorminäppäryyttä vaativille älypeleille.”¹⁵

Taidehankintaryhmä hyväksyi luonnoksen. Pöytäkirjassa mainittiin teoksen käyttöä sekä osallistamisen että opetuksen kautta: ”Osallistamisen mahdollisuudet ovat taiteilijoiden mukaan lukuisat [...] taiteilijat mainitsivat mm. eri luonnonmateriaalien viemistä pihalueelle joka vuosi, joista oppilaat voisivat rakentaa jatulintarhoja, arkeologisen veistospuiston jne. Kouluun voitaisiin esimerkiksi myös kutsua arkeologi kertomaan jatulintarhoista lähialueella. [...] Todettiin, että teososat [...] palvelevat opetusta [...] mm. kuvaamataittoa, historiaa, liikuntaa ja äidinkieltä.”¹⁶ Keskusteltiin myös siitä, miten tieto teoksesta olisi saavutettavissa kiinteistön käyttäjille ja vierailijoille. Mainittiin esimerkiksi teoksesta kertovat tekstit, jotka olisivat luettavissa kiinteistön infonäytöistä sekä teoskyltit teososien yhteyteen. Koettiin tärkeänä varmistaa, että teos tarinoineen tulisi koululaisille oppivuosien aikana tutuiksi niin, että he osaisivat kertoa niitä eteenpäin. Tilauspäätöstä tehtäessä kerrattiin teososien palvelevan opetusta parhaimmalla tavalla¹⁷ ja mediatiedotteessa kerrottiin teoksen olevan ”tarkoitettu käytettäväksi mm. opetuksessa, leikeissä sekä ajanvietteenä.”¹⁸ *Jatulintarha* -teos valmistui vuonna 2015.

Ulkometsän päiväkodin uudisrakennushankkeen taideteos syntyi suppean hankintaprosessin tuloksena. Rakennushankkeen

¹⁵ Partanen & Lamusuo, Isokylän monitoimitalon taideteosluonnos *Jatulintarha*, 2.10.2014.

¹⁶ Isokylän monitoimitalon taidehankintatyöryhmän pöytäkirja 2.10.2014.

¹⁷ Isokylän monitoimitalon taidehankintatyöryhmän pöytäkirja 21.1.2015.

¹⁸ Isokylän monitoimitalon taidehankintatyöryhmän tiedote medialle 7.1.2015.

työmaakokouksessa sovittiin varhaiskasvatuksen ottavan vastuun prosenttitaidehankinnasta ja päiväkodinjohtajan toimivan koordinaattorina. Otettiin yhteyttä kahteen taiteilijaan, ja päätettiin lopulta tilata luonnos Pekka Jylhältä. Taidehankintakokouksista ei ole olemassa pöytäkirjoja, ainoastaan jälkeinpäin tehty yhteenvedo hankinnan vaiheista. Mahdollisia toiveita teoksen käytön suhteen siihen ei ole sisällytetty. Vuonna 2015 valmistunut *Sade* on päiväkodin seinälle tehty veistoksellinen tilateos.

Kälviällä sijaitseva Lucina Hagmanin koulu, jossa toimivat yläkoulun vuosiluokat 7–9, valmistui 2015. Taidehankinnan alussa toivottiin mahdollisuuksien mukaan useampi teos ja taidehankintatyöryhmän muistiossa todetaan, että ”opetussyitä ajatellen olisi hyödyllistä, että teokset edustaisivat eri tekniikoita.”¹⁹ Kaavailtiin myös taiteilijan pitämiä työpajoja oppilaiden osallistamiseksi. Työpajat toteutuivat yhdessä taiteilija Jaana Brinckin kanssa, ja niissä tuotetun aineiston pohjalta hän teki luonnosehdotuksen. Taideteosluonnos sisälsi esimerkkejä teoksen käytöstä opetuksessa, joita voidaan hyödyntää myös teoksen valmistumisen jälkeen:

”Teemana työpajoissa oli Lucina Hagmanin perinnön hengessä luku- ja kirjoitustaidon merkitys sekä persoonallinen, ilmaisurikas käsintehtyn jälki. Oppilaat piirsivät kirjainkuvia sekä kirjoittivat kuvauksia omasta lapsuudestaan Kälviällä. [...] Taideteos voidaan ottaa mukaan osaksi uuden koulun tulevaa arkea tutkimalla oppilaiden kanssa teoksen historiallista kuvastoa ja sitä kautta perehtymällä Kälviän rikkaaseen kulttuuriperintöön laajemminkin.”²⁰

Lucina Hagmanin koulun porrasaulaan sijoittuva keramiikkateos koostuu teollisista värilaatoista ja uniikeista kuvakeramiikka- ja relieflaatoista. Uniikkilaatoissa käytettiin oppilaiden tekemiä piirroksia ja leimasimia sekä vanhoja valokuvia Kälviältä. *Ajan kirjo* -niminen teos valmistui 2015.

Torkinmäen koulun ja päiväkodin uudisrakennus valmistui 2017. Yhtenäiskoululla on perusopetusta 1–6 vuosiluokille sekä osalle 7–8 luokkien oppilaille. Tiloissa on esiopetusta sekä iltapäivätoimintaa. Koulu toimii myös opettajakoulutuksen harjoituskouluna.

¹⁹ Lucina Hagmanin koulun taidehankintatyöryhmän pöytäkirja 27.8.2014.

²⁰ Brinck, Taideteosluonnos uuteen Lucina Hagmanin kouluun, 30.3.2015.

Rakennushankkeen taidehankinta aloitettiin 2015. Luonnoksia tilattiin kuvataiteilija Hanna Vihriälältä ja valokuvaaja Joni Virtaselta.

Vihriälän ensimmäinen luonnosehdotus, jota ei toteutettu, kehuttiin opetukselliseksi.²¹ Toisessa teosehdotuksessaan taiteilija itse viittaa opetukseen sanomalla, että ”aiheen toteutus muistuttaa perinteisen koulun kasvion esitystapaa. [...] olen hakenut teosehdotukseen akvarellinomaista, pointillistista mutta myös koristeellinomaista tunnelmaa.”²² Taidehankintatyöryhmä päätyi tilaamaan *Hiirenvirna* -teoksen, joka on korkeudeltaan 4 metriä ja rakentuu vaijerihin kiinnitetyistä eri värisistä ja -kokoisista helmistä, jotka yhdessä muodostavat kasvikuvaan.

Joni Virtaselta tilattu valokuvakokonaisuus *Punainen lanka* näkyy rakennuksessa sekä printteinä lasille, canvakselle että vaihtuvina seinälle heijastettavina kuvina. Taidehankintatyöryhmän muistiossa mainitaan, että ”luontokuvien avulla hän haluaa luoda lapsille yhteyden, opettaa havainnollistamaan mitä on ympärillä...”²³ Mediatiedotteessa taidehankintaryhmä listasi teoskuvauksen muodossa aiheita teoksen käyttöön opetuksessa:

”Teos koostuu yhdestätoista ympyränmuotoisesta luontokuvasta, jotka on kuvattu Kokkolassa. Kuvissa näkyy sekä syntyvää että kuolevaa luontoa eri vuodenajoilta; muutamassa kuvassa myös eläinkuntaa. Ympyrä on muotona ikui- nen ja viestii kiertokulkua, jatkuvuutta. Ympyrän ääriviiva on käsin piirretty punainen lanka, verisuoni, joka kuvaa elämän sykettä. Voimakkaat taustavärit edustavat sateenkaaren koko spektrin.”²⁴

Taidehankinnan puitteissa konservoitiin Torkinmäen vanhan koulun prosenttitaideostos, Aino Tukiaisen *Palloveli*-veistos vuodelta 1966. Veistos sijoitettiin uuden koulun piha-alueelle.

Ruotsinkielinen ala-aste Chydenius skola valmistui uudisrakennuksena vanhan koulun paikalle 2019. Kiinteistössä on perusopetusta vuosiluokille 1–6, esiopetusta sekä iltapäivätoimintaa. Rakennushankkeen taidehankinta toteutui poikkeuksellisella tavalla.

²¹ Torkinmäen koulun ja päiväkodin taidehankintatyöryhmän muistio 8.2.2016.

²² Vihriälä, Luonnosehdotus *Hiirenvirna*, 2016.

²³ Torkinmäen koulun ja päiväkodin taidehankintatyöryhmän pöytäkirja 8.3.2016.

²⁴ Torkinmäen koulun ja päiväkodin taidehankintatyöryhmän mediatiedote 20.12.2016.

Paikallinen valokuvataiteilija Jyrki Portin, jonka valokuvanäyttely *Maan aika* oli tulossa esille K.H. Renlundin museoon vuonna 2019, ilmaisi halunsa lahjoittaa näyttelykokonaisuuden kaupungille. Museotoimen, kulttuuripalvelujen ja taiteilijan välisen keskustelun tuloksena esitettiin, että lahjoitus otettaisiin vastaan ja sijoitettaisiin Chydenius skola -tiloihin koulun taidehankintana. Varsinainen hankinta koostui valokuvien kehystämisestä ja äänisuihkun hankkimisesta esittämistä varten. Koska kyseessä oli valmis näyttelykokonaisuus sen sisältöön ei voitu vaikuttaa. Ainoasta muistiosta ei löydy mainintoja teosten tulevasta käytöstä. Teoskokonaisuus koostuu noin 40 valokuvasta ja yhdestä ääniteoksesta ja kertoo taiteilijan havaintojen kautta maiseman muuttumisesta ja elon kehän pienentymisestä.

Ykspihlajan uusi koulu otettiin käyttöön 2021. Tilaan sijoittuvat esikoululaiset ja perusopetuksen oppilaat luokat 1.–6. sekä päiväkotit. Taidehankinnassa sovellettiin rakennushankkeen arkkitehtikilpailun ehdotusta taideteoksesta, joka johdattaa pääsisääkäynnistä ruokasaliin. ”Taiteilija, mahdollisesti yhdessä oppilaiden kanssa, suunnittelisivat paikalliseen merellisyyteen tai luontoon liittyviä aiheita, jotka tukevat opetusta ja ympäristötietoisuutta.”²⁵ Arkkitehtuurikilpailuehdotusta varten kerätty aineisto Ykspihlajan ja Kokkolan alueen luonnosta annettiin taiteilijan hyödynnettäväksi. Taidehankintatyöryhmä valitsi Terhi Ekebomin taideteoksen toteuttajaksi. Taiteilijalla todettiin olevan kokemusta taideteosten suunnittelemisesta oppimisympäristöihin sekä taidekasvattajana pystyvän hyvin ottamaan pedagogisia näkökulmia huomioon teoksen suunnittelussa.²⁶

Oppilaiden osallistaminen teoksen suunnitteluun tapahtui kevätkauden viimeisillä viikoilla. Kuudennen luokan oppilaat saivat vaikuttaa teoksen aiheeseen valitsemalla paikalliseen luontoon kuuluvia uhanalaisia kasveja ja eläimiä, joista taiteilija teki lopulliset kuviovalinnat. Oppilaat käsittelivät ja dokumentoivat paikallista luontoa piirtäen, valokuvaten ja kirjottaen. Taidehankintaryhmässä mainittiin toistuvasti teoksen käyttömahdollisuuksia opetuksessa.

”Opetus- ja taustamateriaali tehdään sellaiseen muotoon, jonka koulun edustajat näkevät parhaaksi ja niin, että teos on hyödynnettävissä opetuksessa. Aineisto voi sisältää suoria

²⁵ Ykspihlajan koulun ja päiväkodin taidehankintatyöryhmän muistio 11.3.2020.

²⁶ Ykspihlajan koulun ja päiväkodin taidehankintatyöryhmän muistio 6.5.2020.

kysymyksiä kuten ”mitä tästä tulee mieleen?” tai se voi käsitellä helposti lähestyttävää muotoa, joka innostaa. Aineiston avulla oppilaat voivat tutustua kuvioihin ja tutkia mistä ne tulevat. Aineisto on tietopaketti, josta opettajat voivat ammentaa ideoita teoksen hyödyntämiseen opetuksessa.”²⁷

Taidetoimikunta totesi, että luonnos vastasi sitä mitä toivottiin; teemana oli paikallinen ja uhanalainen luonto ja opetuksellinen näkökulma oli huomioitu.²⁸ Ekebomin laatimassa esitteessä kerrottiin teoksista ja niiden taustoista sekä annettiin esimerkkejä siitä, miten teoksia voi tarkkailla ja niiden aiheita käsitellä joko itsenäisesti tai luokassa. Esite sisälsi kysymyksiä, jotka sopivat eri oppiaineiden teemoiksi. Taidehankintaryhmän esipuheesta kävi vielä kerran ilmi alkuperäinen idea siitä, että taide tukisi opetusta. Myös mediatiedote kertoi tästä: ”Taiteilija suunnittelee myös taiteeseen opetusmateriaalia, minkä avulla oppilaat voivat tutustua syvemmin teoksiin. Aineisto toimii myös tietopakettina, josta opettajat voivat ammentaa ideoita teosten hyödyntämiseen opetuksessa.”²⁹ Ekebon suunnittelema teoskokonaisuus on toteutettu digiprintteinä lasille ja vanerille. Teokset *Liitoharjoituksia* ja *Ykspihlajan elämää I–III* valmistuivat 2021.

Alakoulu Villa skola sai laajennuksen vuonna 2022. Koulussa on vuosiluokat 1–6, esiopetusta sekä aamu- ja iltapäivätoimintaa. Taidehankintaa varten tilattiin idealuonnoksia kolmelta taiteilijalta. Luonnosten perusteella päädyttiin tilaamaan koulun entiseltä oppilaalta, taiteilija Anni Laukalta teos *Nya vindar* (kuva s. 289). Muistioista ei ilmene toiveita teoksen käytön suhteen muuten kuin oppilaita osallistamalla. Laukan teos toteutettiin graafisen betonin menetelmällä kahdelle julkisivulle. Teos perustuu oppilaiden ja opettajien työpajoissa painamiin kädenjälkiin. Työpajat toteutettiin koronapandemian aikana taiteilijan tekemien video-ohjeiden avulla. Teos valmistui 2021.

Pöytäkirjojen ja tiedotteiden perusteella taidehankintaryhmien keskusteluissa on käytetty seuraavia ilmaisuja liittyen taiteen opetuskäyttöön: kasvatuksellinen merkitys; osallistaminen; toimii

²⁷ Ykspihlajan koulun ja päiväkodin taidehankintatyöryhmän muistio 31.8.2020.

²⁸ Ykspihlajan koulun ja päiväkodin taidehankintatyöryhmän muistio 26.10.2020.

²⁹ Ykspihlajan koulun ja päiväkodin taidehankintatyöryhmän mediatiedote 25.2.2021.

[oppi]tunneilla; palvelevat opetusta; tukevat opetusta; tarkoitettu käytettäväksi; käyttää teoksia; opetusyhtä; opetuksellinen; opettaa havainnollistamaan; opetus- ja taustamateriaali; pedagogisia näkökulmia; hyödynnettävissä opetuksessa; tietopaketti; pedagoginen aineisto; opetuksellinen aspekti ja opetusmateriaali.

Voidaan todeta, että teosten opetuksellisuutta ja pedagogista käyttöä on keskusteltu vaihtelevin määrin eri taidehankintatyöryhmissä. Kahdessa hankkeessa, Isokylän monitoimitalon sekä Ykspihlajan koulun ja päiväkodin taidehankinnassa asiasta on keskusteltu toistuvasti, kun taas puolestaan Lucina Hagmanin koulun sekä Torkinmäen koulun ja päiväkodin taidehankinnassa teoksen hyödyntämistä ovat ottaneet puheeksi lähinnä taiteilijat. Vähäisten tai puuttuvien pöytäkirjojen takia ei voida päätellä, onko asiaa ollut esillä Kokkolanseudun opiston ja Ulkometsän päiväkodin taidehankinnassa. Taidehankinnat Villa skola sekä Chydenius skola -kouluihin eivät herättäneet keskustelua teosten käytöstä.

Teosten käyttö kyselyvastausten perusteella

Toteutin kyselyn prosenttitaideteosten hyödyntämisestä opetuksessa ylhäällä esitellyissä kouluissa ja päiväkodeissa.³⁰ Kysely lähetettiin päiväkotien johtajille, ala- ja yläkoulujen rehtoreille sekä yläkoulujen kuvaamataideopettajille, yhteensä 17 henkilölle. Aineisto kerättiin aikavälillä touko-elokuu 2023. Hain vastauksia seuraaviin kysymyksiin:

1. Onko koulun/päiväkodin prosenttitaideteos hyödynnetty opetuksessa?
2. Millaista osaamista on edistetty prosenttitaideteoksen avulla?
3. Mikä edesauttaisi prosenttitaideteoksen hyödyntämistä opetuksessa?

Kyselyyn vastasivat seitsemän henkilöä, jotka edustavat yhteensä kuutta kahdeksasta tarkasteltavasta kohteesta. Kolme vastaajista oli omien sanojensa mukaan hyödyntäneet prosenttitaideteoksia opetuksessa, neljä eivät olleet. Yhden vastaajan mukaan taiteen läsnäolo rakennuksessa ja arjessa on sinällään hyödyntämistä. Toinen vastaaja viittasi samaan ajatukseen koskien taiteen läsnäoloa toteamalla, että teos on ollut ”mahtavasti esillä ruokailuissa”. Eräs

³⁰ Svenfors-Furu 2023.

kielteisesti vastannut tarkensi, että hän toisaalta oli keskustellut teoksista oppilaiden kanssa itsenäisissä tilanteissa. Kysely innosti yhtä vastaajaa keksimään uusia keinoja: ”Juuri ideoin, että voitaisiin vielä [...] valokuvata kiinnostavia yksityiskohtia teoksista [...] Ja sitten kuvat voisivat toimia myös virikkeinä ainekirjoitukseen. [...] Hyödyntämiskeinoja opetukseen olisi vaikka kuinka paljon!”

Kysymykseen siitä, mitä osaamista on edistetty taiteen avulla, mainittiin useassa vastauksessa luontoteema. Taideteosten kautta oli käsitelty luonnon monimuotoisuutta ja teoksista löytyviä tuttuja aiheita lähiympäristöstä kuten esimerkiksi eläimiä ja niiden elinoloja. Valokuvien luontoaiheet olivat auttaneet arvostamaan ympärillä olevaa kaunista luontoa. Opetuksen ulkopuolella taiteesta oppilaiden kanssa keskustellut vastaaja mainitsi seuraavia osaamisia: taideteoksen katselu ja arvostaminen, yksityiskohtien huomioiminen ja taideteoksen herättämien tunteiden sanallistaminen. Lisäksi opettaja ja oppilaat olivat yhdessä oivaltaneet, kuinka monella eri tavalla taideteoksia voi tulkita ja että myös negatiivisesti ladatut teemat kuten kuolleet eläimet voivat olla esteettisesti miellyttäviä. Keskustelu taiteesta, myös varsinaisten opetustilanteiden ulkopuolella kuten ruokaillessa, mainittiin toistuvasti. Vastaukset viestivät monesta eri oppimismahdollisuudesta mm. faktojen oppimisesta, tunnetaitojen kehittamisestä, omien mielipiteiden muodostamisesta ja esittämisestä, keskustelutaidon ja sosiaalisten taitojen kehittamisestä, vuorovaikutuksesta ja estetiikasta. Vapaassa keskustelussa oppilaat ja pedagogit, lapset ja aikuiset kohtaavat tasavertaisina taiteen kokijoina.

Kolmanteen kysymykseen tuli muutamaa teosten opetuskäyttöä koskevaa parantamishdotusta. Erään vastaajan mukaan hyödyntämismahdollisuuksia on monta; koulun taideteosten yhdistävän teeman löytämisen hän mainitsi yhtenä esimerkkinä. Teemaa oli toistettu myös nimeämällä yksi päiväkodin ryhmistä taideteoksen mukaan. Toinen vastaaja ehdotti, että taidehankintaan kannattaisi liittää pedagogisen aineiston suunnittelu. Aineisto olisi kaikkien oppilaiden hyödynnettävissä eri vuosikursseilla. Kolmas vastaaja haaveili teosten vieressä olevista QR-koodien kautta avautuvista puhutuista esityksistä, joita voisi elävöittää esim. lintujen äänimaailmalla tai meren kohinalla. Näiden avulla olisi kenen tahansa helpompi tutustua teosten taustoihin. Vastaajan mielestä taiteilijan lapsille pitämiä työpajoja, joista hankinnan aikana oli keskusteltu, mutta jotka jäivät toteuttamatta, olisi jälkikäteen ollut erittäin hyvä. Eräs vastaaja

toivotti museon henkilökunnan edustajan tervetulleeksi kertomaan teoksista oppilaille ja mainitsi erityisesti dramatisoidun esityksen. Toinen opettaja oli itse tehnyt PowerPoint-esitykset teoksista koulun henkilökunnalle, jotta heidän olisi helpompi hyödyntää teoksia jatkossa. Hän oli myös keskustellut teoksista luokassa työskentelevien ohjaajien kanssa, jonka jälkeen toinen ohjaajista oli itsenäisesti ottanut tehtäväkseen esittää taideteoksia muille.

Muutamit vastaajat avasivat vapaaehtoisesti syitä siihen, miksi teoksia heidän mielestään ei ole hyödynnetty kovin paljon opetuksessa. Yksi tekijä oli ajanpuute: ”...työ itsessään tuntuu olevan liian kiireistä nykyään ja sitten tällaiset hienot projektit herkästi unohtuvat. Niiden [teosten] ohi vain viiletetään.” Toinen haaste oli koulussa vasta taidehankinnan jälkeen aloittanut iso määrä uusia työntekijöitä: ”ne henkilökunnan jäsenet, jotka eivät itse olleet mukana taideprojektissa, eivät jotenkin saaneet koppia taiteesta.” Toisen vastaajan mielestä hänen työpaikallansa oleva taideteos ei materiaalin ja tekotavan vuoksi erottunut seinästä taideteoksena vaan jäi huomaamattomaksi eikä sitä sen takia ole hyödynnetty.

Vastaajista kolme edustivat kohteita, joiden taidehankinnassa keskusteltiin taideteosten hyödyntämisestä opetuksessa.

Opettajakysely oli tarkastelun päätehtävä mutta kirjoittamisen aikana huomasin kaipaavani myös lasten näkökulmia aiheesta. Kirjoitushankkeen puitteissa ei ollut mahdollista toteuttaa kyselyä, johon kaikkien kohteiden kaikki oppilaat olisivat vastanneet. Päätin siksi kerätä mielipiteitä tuttavapiirini kautta lapsilta, jotka käyvät tai ovat käyneet kyseisissä kouluissa ja päiväkodeissa.³¹ Kyselyyn vastasi 11 lasta, joiden ikähaarukka oli 6–13 vuotta. He edustavat yhtä päiväkotia ja neljää koulua tutkituista kohteista. Kysely suoritettiin kesä-elokuussa 2023. Halusin tällä kyselyllä kerätä lasten mielipiteitä taiteesta koulussa ja päiväkodissa ja kuulla, huomataan teoksia ylipäättään arjessa.

Kysymykset:

1. Ovatko kouluusi/päiväkotiisi hankitut taideteokset sinulle tuttuja? Huomaatko/huomasitko taideteokset päivän aikana?
2. Osallistuitko työpajaan, jossa kerättiin/valmistettiin aineistoa taitelijan taideteossuunnittelua varten? Jos osallistuit, minkälaisia ajatuksia se herätti? Perustele!

³¹ Svenfors-Furu 2023.

3. Onko koulun/päiväkodin taideteoksia käsitelty opetuksessa?
Jos on, missä oppiaineissa tai millä tavalla?
4. Käytätkö/käytitkö taideteoksia itsenäisesti kouluarjessa, esim. katseluun, unelmoimiseen, ajanvietteenä, inspiraationa, valokuvataustana tms? Perustele!
5. Mitä taide koulussa/päiväkodissa merkitsee sinulle? Perustele!

Kaikki vastaajat kertoivat huomanneensa teokset tai osan niistä arjessaan. Yksi oppilas oli osallistunut taiteilijan pitämään työpaajaan ja pitänyt sitä kivana. Vastaajista vain yksi muisteli, että teoksia oli hyödynnetty opetuksessa, ”kun harjoiteltiin kukkia 2. luokalla yllin tunnilla”. Muiden mielestä teoksia ei oltu käsitelty opetuksessa. Eräs oppilas tarkensi ”jos niistä kysyttiin niin sanottiin että ne ovat koulua varten tehtyjä taideteoksia”. Neljä oli käyttänyt teoksia itsenäisesti; katsellut niitä ja pohtinut mitä ne esittävät, uneksinut niiden avulla tai saanut teoksista inspiraatiota. Eräs kysymykseen kielteisesti vastannut lisäsi, että ”ne oli koristeita”, epäsuorasti ilmaistuna, että teokset eivät ole tarkoitettu käytettäväksi. Kysymykseen taiteen merkityksestä koulussa ja päiväkodissa lapset vastasivat näin:

- ”Tosi hyvää, on aina hyvä olla vähän taidetta kaikkialla. On kivaa katsoa jotain muuta kuin ikkunasta ulos.”
- ”En tiedä.”
- ”Ei mitään.” (3 kpl)
- ”Minun koulussa olevat taideteokset ovat hienoja.”
- ”Ei ole merkitystä.” (2 kpl)
- ”Aika kivaa. Niitä voi katsoa.”
- ”Minulle on luonnollista, että koulussa on taidetta. Tuntee kodikkaalta.”
- ”Ei oikein mitään, sillä koulussa on muuta sisustusta, joka vie huomion. Esim. värikkäitä seiniä ja luovia sohvia ja akustiikkalevyjä.”

Vastaajista kolme edustavat kohteita, joiden taidehankinnassa taideteosten opetusikäyttö oli ollut esillä.

Pohdinta

Taidehankintojen esittelyn seurauksena jouduin korjaamaan omaa käsitystäni kiinteistöikäyttäjien toiveen yleisyydestä. Mielikuvani

mukaan teosten hyödyntämistä opetuksessa oli toistettu lähes jokaisessa taidehankinnassa. Todellisuudessa asia oli ollut esillä muutamassa hankinnassa, ja vain parissa asiasta oli keskusteltu toistuvasti hankinnan aikana. Huomionarvoista oli lukuiset tavat, joilla taide opetusnäkökulmasta oli ilmaistu. Myös ei-pedagogi, kuin minä itse, voi saada käsityksen toiveen tarkoituksesta ilmaisujen perusteella. Samalla kyselyvastaukset antoivat ymmärtää, että myös pedagogit käsittävät taiteen pedagogista käyttöä eri tavoilla. Jollekin taiteen läsnäolo oli yhtä kuin sen hyödyntämistä, eli osa arkista kokemuksen ympäristöstä. Toiselle se tarkoitti nimenomaan opetustilanteissa tapahtuvaa, suunnitelmallista, määrätietoista käyttöä. On siis väliä, miten asioista puhutaan ja varsinkin että niistä puhutaan. Tulevia taidehankintoja varten onkin syytä selvittää paremmin, mitä eri toiveet käytännössä kullekin tarkoittavat. Ainoastaan jos ymmärrämme toiveet, voimme vaikuttaa niiden toteuttamiseen ja jatkossa tyytyväisyyteen taidehankintaprosessissa.

Kyselyvastaukset kertovat jotain siitä, mitä sitten tapahtui, kun koulut ja päiväkodit saivat prosenttitaideteoksensa. Ne antavat käytännön esimerkein tietoa taideteosten pedagogisesta ja muusta käytöstä, sekä opettajien että lasten näkökulmasta. Kyselyiden rajallisuus on kuitenkin ilmeinen. Pienimuotoisesti toteutettujen kyselyjen sekä vähäisen vastaajamäärän vuoksi vastauksista ei voi vetää yleispäteviä johtopäätöksiä. Opettajakyselyistä saadut vastaukset käsittävät kuutta kohdetta, mutta niistä ei ilmennyt missä määrin vastaajat olivat keränneet myös kollegoidensa hyödyntämiskokemuksia, eli vastasivatko he omalta osaltaan vai koulun tai päiväkodin edustajina. Lastenkyselyn vastaukset kertovat lähinnä yksittäisistä kokemuksista. Näin ollen vastausten avulla piirtyy vain osittainen kuva todellisuudesta. Lasten tapauksessa haastattelu olisi ehkä toiminut paremmin ja antanut runsaammin vastauksia; nyt varsinkin nuorimmilla lapsilla riitti haasteita kirjoittaa vastauksiaan. Pedagogien toivetta ja koko taidehankintaprosessin onnistumista ajatellen, olisi syytä ottaa käyttöön taidehankintojen säännöllinen arviointi, josta teosten opetusikäyttö voisi olla yksi osa. Olisi myös mielenkiintoista tutkia laajemmin lasten mielipiteitä hankituista taideteoksista.

Yksittäisistä vastauksista mieleenpainuvaa oli erään oppilaan kommentti kysymykseen teosten opetusikäytöstä: ”Jos niistä kysyttiin niin sanottiin että ne ovat koulua varten tehtyjä taideteoksia.” Opettajan vastaus oppilaan kysymykseen oli tietenkin korrekti,

mutta jätti paljon sanomattakin. Toivon mukaan keskustelu jatkui ja syventyi tai siihen palattiin myöhemmin. Kommentti ja vastaus viestivät taiteen vakiinnuttamisen tärkeydestä. Taidehanke pitää ”ankkuroida” yhteisöön, joka sen kanssa tulee elämään, jotta se tuntuisi sen jäsenille tärkeältä ja he tuntisivat itsensä osallisiksi. ”Hyvin juurtunut taideprojekti elää vielä kauan sen jälkeen, kun taideteos on vihitty ja taiteilija poistunut paikalta.”³² Kiinteistön käyttäjien, sekä lasten että henkilökunnan, osallistaminen taidehankintaan on mielestäni hyvä tapa vakiinnuttaa teos. Tarkasteltavista hankinnoista sitä on harjoitettu muutamassa, kuten esittelystä ilmenee. Oppilaat ja opettajat työskentelivät vuorovaikutuksessa taiteilijan kanssa ja pohtivat esimerkiksi tulevan teoksen sisältöä. He rakensivat näin siteen teokseen ennen kuin se oli valmistunut. Osallistamisessa käytetty työskentelytapa ja käsitelty aihe voivat inspiroida tuleviin hyödyntämiskeinoihin. Tarkasteltavien hankintojen jälkeen aloitetussa kokkolalaisessa prosentitaidehankinnassa käyttäjien osallistaminen on huomioitu toisesta näkökulmasta antamalla koulun oppilasaadin äänestää valittavista luonnoksista.

Ruotsin valtiollisen taidehankintaelimen Statens konstrådin mukaan teoksen vakiinnuttaminen ja siihen sitoutuminen ei ole kertaluonteinen tapahtuma vaan jatkuva työ. Jotkut taideteokset onnistuvat pitämään kiinnostuksen yllä, kun muut vaativat aktiivista ponnistelua.³³ Taidehankinta on kaupungille taloudellinen satsaus ja tästäkin syystä on tärkeää, että vastaanottajien sitoutumiseen teokseen panostetaan. Hankittava teos ansaitsee kunnan esittelyn suunnitteluvaiheesta sen valmistumiseen sekä sen jälkeenkin säännöllisesti, ottaen huomioon vuosittain koulukäyntinsä kiinteistössä aloittavia uusia oppilaita.

Eräs opettaja mainitsi asian, jota itsekin olen kirjoittamisen aikana tullut pohtineeksi, nimittäin museon mahdollisen osallistumisen taideteosten vakiinnuttamiseen ympäristöönsä. Kokkolan sivistystoimen hankkimat taideteokset luetteloidaan kaupungin taidekokoelmaan, jota hallinnoi K.H. Renlundin museo. On museon intressissä saattaa kokoelmateoksiaan yleisön nähtäville. Museo tarjoaa ennestään kouluille suunnattuja työpajoja ja opastuksia, yleensä omiin näyttelyihin liittyen. Voisiko museo herättää prosentitaideteosten opetuskäyttöä omalla museopedatoiminnalla?

³² Statens konstråd.

³³ Statens konstråd.

Mikäli jatkossakin toivotaan prosentitaideteosten käyttämistä opetuksessa kannattaa hankinnan yhteydessä varmistautua siitä ja teettää pedagoginen aineisto, jonka avulla opetuskäyttö helpottuu arjessa. Pedagogisen aineiston tuottaminen painetussa tai digitaaliossa muodossa taidehankinnan yhteydessä palvelee opettajia työkaluna heidän kiireisessä arjessansa, mutta myös kaikkien teokseen tutustuvien tiedonjanoa. Yksipihlajan koulun ja päiväkodin taidehankinnan yksi osa oli taideteosten esitteen tuottaminen, joka sisälsi taiteilijan ehdotuksia taideteoksiin tutustumiseen. Aineiston suunnittelija voi luonnollisesti olla taiteilija itse tai työryhmä, johon kuuluu taiteilijan lisäksi taidekasvattajia ja muita opettajia.

Ilahduttavaa tässä on ollut huomata erityisesti joidenkin pedagogien innostuneisuutta taidetta kohtaan; sekä taidehankintatyöryhmien toiminnassa että kyselyvastausten perusteella. Innostuneisuus tartuttaa. Sillä voi olla valtava vaikutus siihen, miten oppilaiden kiinnostus taidetta kohtaan herää. Innostuin itsekin aiheesta ja odotan jo seuraava taidehankintaa ja työryhmän keskusteluja taiteen opetuskäytöstä. Kirjoittamisprosessin kautta tehdyt oivallukset ja vastauksista jääneet kysymykset liitän osaksi kehittämishankkeen tulosta ja kannan ne mukani seuraaviin taidehankintoihin.

Painetut ja sähköiset lähteet

- Honkala, Nina. 2018. Näkökulmia taiteen ja kulttuurin vaikutuksista oppimiseen. Sitra. 7.2.2018. <https://www.sitra.fi/artikkelit/nakokulmia-taiteen-ja-kulttuurin-vaikutuksista-oppimiseen/>. Viitattu 10.8.2023.
- Knif, Leena. 2022. Kuvataiteen moninainen potentiaali koulussa. *Kasvatus* 53:2, 208–212. <https://journal.fi/kasvatus/article/view/115929>. Viitattu 17.7.2023.
- Myllyntaus, Oona. 2022. Julkisen taiteen pedagogiikkaa: Julkisen taiteen käyttö ja merkitys laajentuvissa oppimisympäristöissä. *Kasvatus*, 53:2, 171–186. <https://journal.fi/kasvatus/article/view/115924>. Viitattu 22.5.2023.
- Riionheimo, Maaretta 2016. Tukea taiteesta – taidekasvatus peruskoulun 10. luokalla. Teoksessa *Elämäntaitojen äärellä. Taidetyöpaja nuorten elämäntaitojen vahvistajana*. Toim. Fanny Vilmilä. Nuorisotutkimuseuran verkkojulkaisu 102, 2016, 48–65. https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/elamantaitojen_aarella.pdf. Viitattu 22.8.2023.

- Ruohonen, Johanna. 2004. Taidetta päin seiniä. *Turun Sanomat*, 14.5.2004. <https://www.ts.fi/kulttuuri/1073966256>. Viitattu 12.8.2023.
- Ruohonen, Johanna. 2020. Julkisten rakennusten taide 1900-luvun jälkipuolella. Rakennettu hyvinvointi-blogi. <https://www.rakennetuhyvinvointi.fi/fi/kulttuurirakennukset/julkisten-rakennusten-taide-1900-luvun-jalkipuolella>. Viitattu 11.7.2023.
- Savikko, Sari toim. 2007. *Koulujen taide*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Savikko, Sari. 2007. Koulutaulujen vuosisata. Teoksessa *Koulujen taide*. Toim. Sari Savikko. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi, 11–59.
- Statens konstråd. Förankra och engagera. <https://statenskonstrad.se/arbete-med-konst-i-offentliga-miljoer/forankra-och-engagera/>. Viitattu 22.5.2023.
- Statens Kunstfond. 2020. Må kunst godt bare være sjovt? <https://www.kunst.dk/maa-kunst-godt-bare-vaere-sjovt>. Viitattu 22.8.2023.
- Taikusydän. 2019. Maailman terveysjärjestö WHO:n raportti taiteen ja kulttuurin terveysvaikutuksista. 17.12.2019. <https://taikusydan.turkuamk.fi/yleinen/maailman-terveysjarjesto-whon-raportti-taiteen-ja-kulttuurin-terveysvaikutuksista/>. Viitattu 10.7.2023.
- Taiteen edistämiskeskus. 2023. ”Tulee sellainen sivistynyt olo” – julkisen taiteen suosio pysyy vakaana. Tiedote 13.1.2023. <https://www.taike.fi/fi/lehdistotiedotteet/tulee-sellainen-sivistynyt-olo-julkisen-taiteen-suosio-pysyy-vakaana>. Viitattu 10.8.2023.
- Tiirakari, Leeni. 2007. Taidetta kouluihin. Teoksessa *Koulujen taide*. Toim. Sari Savikko. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi, 315–379.
- Westerlund, Heidi; Lehikoinen Kai; Anttila Eeva; Houni Pia; Karttunen Sari; Väkevä Lauri; Furu Patrick; Heimonen Marja; Jansson Satu-Mari; Juntunen Marja-Leena; Kantonen Lea; Laes Tuulikki; Laitinen Liisa; Laukkanen Anu & Anne Pässilä. 2016. *Taiteet, tasa-arvo ja hyvinvointi: Katsaus kansainväliseen tutkimukseen*. Raportti. Taideyliopiston koordinoima Artsequal-hankkeen verkkosivu. <https://www.artsequal.fi/documents/14230/0/Katsaus+kansainvaliseen+tutkimukseen/9c772fd2-edd5-46ee-9807-f8004590cf52>. Viitattu 23.5.2023.

Painamattomat lähteet

K.H. Renlundin museon toiminnanarkisto;

Kokkolan kaupungin sivistystoimen taidehankinnat

- Brinck, Jaana. 2015. Taideteosluonnos uuteen Lucina Hagmanin kouluun.
- Isokylän monitoimitalon taidehankintatyöryhmän pöytäkirja, 16.8.2013.
- Isokylän monitoimitalon taidehankintatyöryhmän pöytäkirja, 2.10.2014.
- Isokylän monitoimitalon taidehankintatyöryhmän tiedote medialle, 7.1.2015.
- Isokylän monitoimitalon taidehankintatyöryhmän pöytäkirja, 21.1.2015.
- Lucina Hagmanin koulun taidehankintatyöryhmän pöytäkirja, 27.8.2014.
- Partanen, Jaana & Heikki Lamusuo. 2014. Isokylän monitoimitalon taideteosluonnos Jatulintarha.
- Svenfors-Furu, Susanne. 2023. Kysely Taiteen hankintaprosessi Kokkolan kaupungin sivistystoimen rakennushankkeissa; Vuosina 2012–2022 hankittujen taideteosten käyttö opetuksessa.
- Torkinmäen koulun ja päiväkodin taidehankintatyöryhmän mediatiedote 20.12.2016.
- Torkinmäen koulun ja päiväkodin taidehankintatyöryhmän pöytäkirja, 8.3.2016.
- Vihriälä, Hanna. 2016. Luonnosehdotus Hiirenvirna.
- Ykspihlajan koulun ja päiväkodin taidehankintatyöryhmän mediatiedote 25.2.2021.
- Ykspihlajan koulun ja päiväkodin taidehankintatyöryhmän muistio 11.3.2020.
- Ykspihlajan koulun ja päiväkodin taidehankintatyöryhmän muistio 6.5.2020.
- Ykspihlajan koulun ja päiväkodin taidehankintatyöryhmän muistio 31.8.2020.
- Ykspihlajan koulun ja päiväkodin taidehankintatyöryhmän muistio 26.10.2020.

Susanne Svenfors-Furu (FM, taidehistoria) on työskennellyt vuodesta 2008 lähtien K.H. Renlundin museossa Kokkolassa näyttely- ja taidekokoelmatehtävien parissa.

Kuva: Marcus Riska / K.H. Renlundin museo

Pelitaiteen uusia muotoja Valkealan monitoimitalon taidekilpailussa

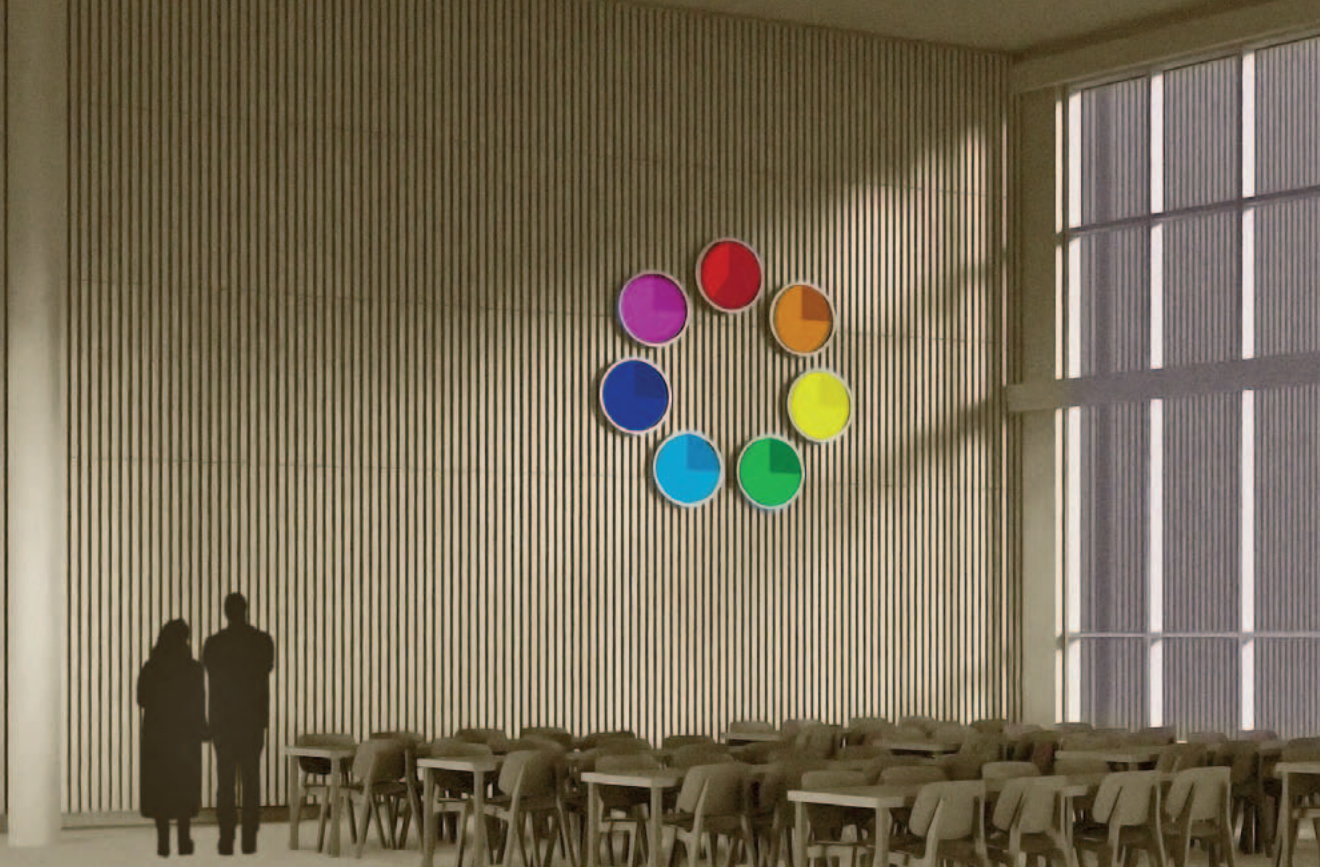
Tässä artikkelissa kuvaan prosessia, jossa Kouvolan kaupungin omistamaan Valkealan monitoimitaloon valittiin julkinen teos, jonka yhtenä valintakriteerinä oli pelillisuus. Käyn läpi kilpailun vaiheet portfoliohausta rinnakkaiseen luonnostilaukseen saakka. Kerron valintaprosessista, tilaus-sopimuksista, tiedotteista ja kokouksista – prosessin kaikki vaiheet aina valintaan saakka. Teos valmistunee vuoden 2023 loppuun mennessä ja monitoimitalon on määrä avautua tammikuussa 2024. Hakuprosessien ja kilpailuohjelman laadinnan lisäksi avaan, mitä on pelillisuus ja mitä se voisi tarkoittaa julkisen taiteen kohdalla.

Pelitaiteesta julkista taidetta

Minulla ei ole juurikaan kokemusta pelitaiteesta tai pelaamisesta. Kuulun niihin harvoihin suomalaisiin, jotka eivät pelaa oikeastaan mitään. Dosentti Jaakko Stenrosin (Tampereen yliopisto) mukaan vuonna 2022 tehdyn kyselyn perusteella 98,3 % suomalaisista pelasi jotakin peliä.¹

Valkealan monitoimitalon taidekilpailussa ideana oli löytää teoksia, joihin pelillisuus kytkeytyisi jollakin tavoin. Osallistuin Taiteen edistämiskeskuksen pelitaiteen läänintaiteilijan vetämään tilaisuuteen 5.5.2023, jossa sparrattiin rinnakkaisessa luonnostilauksessa

¹ Amos Rex 9.5.2023 <https://amosrex.fi/tapahtumat/game-amos/#puhujat>. Viitattu 26.9.2023.

olleita taiteilijoita. Tämä oli samalla ensimmäinen ohjauskokous taiteilijoille kilpailussamme. Ohjauskokouksia järjestettiin myöhemmin lisää osalle taiteilijaryhmistä, jos he kokivat tarvitsevansa sellaista. Osallistuin myös Game Amos-tapahtumaan 9.5.2023.² Molemmat tilaisuudet järjestettiin verkossa.

Opin pelitaiteesta aivan alkuun sen, että se kytkeytyy läheisesti leikkiin. Leikki kuuluu ihmisyyteen, mutta se on myös kaikille eläville lajeille ominaista. Siihen kytkeytyy myös vuorovaikutteisuus lajien kesken. Tuskinpa on mitään niin ihastuttavaa kuin seurata ihmisen ja koiran välistä iloista leikkimistä. Kaikille osapuolille on selvää, että ollaan purevinaan tai saalistavinaan, mutta leikin ”sääntöihin” kuuluu, että puremista ei tehdä vahingoittamistarkoituksessa.

Kun leikki muuntuu luovasti leikkijöiden kesken uuteen suuntaan ilman rajoituksia, niin pelaamiseen liittyy sääntöjä ja mekaniikkoja, jotka määrittelevät pelaamisen kulkua. Pelaamisessa on

² Amos Rex 9.5.2023 <https://amosrex.fi/tapahtumat/game-amos>. Viitattu 26.9.2023.

Havainnekuva teoksesta Yhteispeli, Petteri Nisunen, Tommi Grönlund, Joonas Sirén ja Jari Lehtinen (Avustajat: Tino Selic, Oliver Walter).

Kuva: Oliver Walter.

selkeä tavoite, jota kohti mennään. Sääntöjen lisäksi pelissä on mekaniikkoja, joita voi oppia pelin aikana. Pelin kuluessa interaktiivisuus lisää imua sisälle peliin. Pelaaja siirtyy vähitellen toisenlaiseen maailmaan ja todellisuuteen. Pelin taikapiiri on vallannut pelaajan mielen.

Sparrauksessa pelitaiteen läänintaiteilija kertoo meille erilaisista peleistä. *September 12th* -peliä³ voidaan pelata netissä. Siinä ammutaan ohjuksilla terroristeja kaupunkiympäristössä. Kun terroristi kuolee, hänen ympärilleen alkaa kerääntyä surijoita. Suri-joista tulee uusia terroristeja. Tätä peliä ei voi voittaa.

Toinen peli on kirjan muodossa. Peli on J.J. Abramsin ja Doug Dorstin *S/The Ship of Theseus*.⁴ Pelikansien sisäpuolelta löytyy vanhan näköinen kirja, V.M. Strakan kirjoittama kirja *The Ship of Theseus*. Kirja näyttää vanhalta kirjaston kirjalta, johon on tehty paljon muistiinpanoja ja jonka välistä löytyy muutakin kirjallista materiaalia. Muistiinpanojen perusteella kirja etenee tilanteesta toiseen. Läänintaiteilija päätyy johtopäätökseen: tämä ei ole peli, koska lukija ei pysty muuttamaan sisältöä.

Kirjallisuus ja interaktiivisuus kohtaavat tässä teoksessa jännittävänä taidekokemuksena. Tekstin lukeminen ei pelkästään riitä, vaan lukijalta vaaditaan muutakin toimintaa ja valintoja (ergodinen teksti). Mutta miten kohtautetaan kuvataide ja pelillisyyttä, ja miten se muuttaa taidekokemusta?

Läänintaiteilija lataa lisää esimerkkejä. Jim Sanbornin *Kryptos* veistos CIA:n päämajan pihalla (Langley Virginia, 1990)⁵ sisältää arvoituksen kirjainmerkkeineen. Samalla teos on epäilemättä taidetta. Se on teos, joka sisältää useita erillisiä osia: neljä kuparista levyä, vesielementin, puuta, kasveja, kiveä ja kivettyntä puuta. Tämä on teos, joka sisältää pelin: levyihin leikatut kirjaimet muodostavat koodin, joka motivoi ratkaisemaan viestin. Teos sisältää motivaatio- ja palkitsemismekaniikan ja siksi sitä voi hyvällä syyllä kutsua peliksi.

³ Espel, Florencia. 2015. September 12th: a Toy World – The First Newsgame. On Serious Games 4.9.2015. <https://www.onseriousgames.com/september-12th-a-toy-world-newsgame>. Viitattu 26.9.2023.

⁴ Living the Line. 2022. J.J. Abrams & Doug Dorst – S/THE SHIP OF THESEUS – Review. Youtube-videopalvelu, julkaistu 11.1.2022. <https://www.youtube.com/watch?v=y1a54WHojGs>. Viitattu 26.9.2023.

⁵ Sanborn, James. 1990. Kryptos. <https://mathweb.ucsd.edu/~crypto/Projects/KarlWang/index.html>. Viitattu 26.9.2023.

Asioiden kiinnostavuus syntyy usein jostakin, jolle ei vielä ole nimeä. Kryptos-esimerkissä pohditaan, onko kyseinen teos peli vai taidetta vai ehkä jotakin muuta. NykYTEKNIIKAT mahdollistavat uudenlaisia ilmaisukeinoja julkisissa taideteoksissa. Valojen, sensorien ja digitaalisuuden yhdistäminen teoksiin antaa mahdollisuuden julkisen taiteen kohtaamiseen uudella tasolla. Led-valoilla voidaan piirtää viiva, joka voi toimia perinteisen hyppynarun sijaan tai kosketuksen avulla sensorit vievät viestiä ja muuttavat esimerkiksi teoksen värejä tai saavat aikaan liikettä. Teoksen pelillistämisen ja interaktiivisuuden eron määrittelemine on teoksen kannalta ehkä lopulta sivuseikka, koska taide kulkee usein rajapinnoilla, joissa tärkeintä on se mitä tapahtuu teoksen ja teoksen kokijan välillä.

Game Amoksen luennoitsija dosentti ja pelitutkija Jaakko Stenros Tampereen yliopistosta pohtii taiteen tunkeutumista peleihin. Hänen mukaansa taide on parasta, mitä pelille on tapahtunut viime vuosina. Taide kohdistaa kritiikkinsä peleissä olevaan seksismiin, misogyniaan, militarismiin, rasismiin ja kolonialismiin.⁶

Teoksen edessä voidaan asettua toisen kokemuspäiriin tai muuttaa näkökulmaa, kirjoittaa jopa historiaa uudelleen. Interaktiivisen ja pelillistävän taiteen katsomisessa on mahdollisuus ottaa aktiivisempi rooli katsojana ja saada uudenlaisia kokemuksia jaettavaksi muiden kanssa.

Julkisen pelitaiteen asiantuntijaksi

Prosessin kuluessa on käynyt selväksi, että julkisen taiteen ja pelitaiteen yhteinen matka on ollut monipolvinen ja mielenkiintoinen. Hakuprosessien ja kilpailuohjelman laadinnan lisäksi olen saanut oppia, mitä on pelillisyyttä ja mitä se mahdollisesti tarkoittaa julkisen taiteen kohdalla. Prosessin aikana olen huomannut, että pelillisyyttä on monelle taiteilijallekin aika vaikea asia hahmottaa. Haki-joista suurin osa on ollut muita kuin pelitaiteilijoita. Tämänlainen eri taiteenlajien törmäily on omiaan synnyttämään jotakin uutta ja kiinnostavaa.

Pelitaide ei alun perin ollut minulle tuttua, tällaisessa hankkeessa tarvitaan kuitenkin monenlaista osaamista. Siksi projektin vetämisen kannalta on hyvä, että joku pitää langat käsissään

⁶ Amos Rex 9.5.2023 <https://amosrex.fi/tapahtumat/game-amos/#puhujat>. Viitattu 26.9.2023.

ja että asiat etenevät oikeassa järjestyksessä. Projektinhallinnassa hyvin suunniteltu on puoliksi tehty. Hankkeen edetessä ymmärsin, mihin asiantuntijuus perustuu. Julkisen taiteen asiantuntijuus syntyy työn edetessä oman aiemman kokemuksen ja uusien tietojen ja taitojen karttuessa. Asioiden selvittely, yhteydenotot, aikataulutusta ja toimintasuunnitelman laadinta tuovat lisää varmuutta omasta osaamisesta taidekoordinaattorina.

Kilpailuprosessi toi minulle paljon uutta tietoa siitä, mikä toimii julkisen taiteen kohdalla ja mikä ei. Taiteilijoiden portfolioilla oli iso merkitys valintaprosessissa, niiden perusteella pystyi luomaan näkemyksen taiteilijoiden visuaalisista ja sisällöllisistä ideoista.

Case Valkealan monitoimitalo

Pelitaide Kouvolaan

Kouvolan kaupunki on viime vuosina ryhtynyt uusimaan erilaisia alueen asukkaita palvelevia toimintakeskuksia. Olemme saaneet Kouvolaan muun muassa uuden koulurakennuksen, sairaalan ja monitoimitalon. Tulevaisuudessa siintää visio kokonaisesta kulttuurikorttelista, jossa yhdistyisivät kirjaston, teatterin, museon ja kansalaisopiston toiminnot. Tämä on herättänyt kaupungin kulttuuriväen pohtimaan julkisen taiteen osallisuutta näissä uusissa rakennuksissa ja sitä, miten parhaiten julkista taidetta voitaisiin hankkia ja valita näihin kohteisiin.

Julkisen taiteen hankintaohjelma valmistunee vielä tänä vuonna. Siinä on mainittu kaikki toimialat, jotka sivuavat julkisen taiteen hankintaa Kouvolaan ja määritelty kunkin toimialan vastuut prosessissa.

Varsinaiseen taiteen sisältöön tai tekniikoihin ei mitään ”ohjelmaa” ole. Tosin Kouvolan kaupunki on julistautunut ”pelitaiteen pääkaupungiksi”, joten painotus lähivuosina tulee olemaan pelitaiteessa. Toivottavasti kuitenkin kaikenlaiselle taiteelle löytyy tilaa jatkossakin. Tällainen ohjelma tuo taiteen näkyväksi kaupunkikuvassa ja samalla osaksi julkista keskustelua.

Valkealan monitoimitalon taidekilpailu

Poikilo-museoiden useamman vuoden Unelma pelitaiteesta -hanke, johon se on saanut tukea Wihurin rahastolta, tulee saamaan huomiota erityisesti Valkealan monitoimitalossa. Helmikuussa 2023 julistetun taidekilpailun tuloksena rakennukseen valitaan yksi-kaksi

pelitaiteen teosta, jotka tulevat olemaan kaikkien nähtävissä ja kokeiltavissa. Ideana on hyödyntää pelitaiteen sovelluksia ja tekniikkaa yhdistettynä kolmi- tai kaksiulotteisiin fyysisiin teoksiin. Tavoitteena on tarjota eri ikäisille vuorovaikutteista, koskettavaa ja pohdiskelevaa julkista taidetta.

Kiinnostavaa näistä teoksista tekee niiden ainutlaatuisuus ja kokeilevuus. Vuorovaikutteisuuden ja pelillisen idean löytämiseksi taiteilijat työskentelevät yhteistyössä pelialan osaajien kanssa. Tämä eri taiteenalojen kohtaaminen toivottavasti antaa mahdollisuuden uudenlaiseen estetiikkaan ja sisältöön julkisessa taiteessa.

Taidekoordinaattorin työnkuva

Poikilo-museot rekrytoi minut taidekoordinaattoriksi Valkealan monitoimitalon taidekilpailuun. Olin perehtynyt jo jonkin aikaa julkiseen taiteeseen ja taidekilpailuihin erikoistumisopintojen kautta, mutta varsinaisesta käytännön työstä minulla ei ollut kokemusta. Työhön ei ollut juurikaan mitään perehdytystä, joten lähdin selvittämään asioita.

Valkealan monitoimitalon julkisivu Kustaa III tieltä katsottuna, YIT, Linja Arkkitehdit.

Työsopimuksessani luki vain, että olisin taidekoordinaattorina Valkealan monitoimitaloon hankittavien teoksen/teosten luonnosten hankinnassa ja teosten toteutuksessa. Tehtäviini tulisi kuulumaan idea- ja portfoliohaun organisointi ja toteuttaminen, rinnakkaisen luonnoshaun organisointi ja toteuttaminen, yhteydenpito valittuihin taiteilijoihin, työryhmään ja palkintolautakuntaan, sopimusten valmistelu, taiteilijoiden ohjeistus yhteisten suunnitelmien pohjalta ja palkintolautakunnan sihteerinä toimiminen. Niinpä käärin hihani: työhön siis!

Kilpailuohjelman laatiminen

Ehkä kaikkein haastavin työ taidekoordinaattorille on kilpailuohjelman laatiminen varsinkin, jos sitä ei ole aiemmin tehnyt. Julkinen-taide.fi -sivustojen taidekilpailujen ohjelmat luin tarkkaan, samoin Suomen Taiteilijaseuran ohjeistuksen: ”Kuvataidekilpailun järjestäjän ja julkisen taiteen tilaajan opas”.⁷

Ensimmäinen vaihe kilpailuohjelman laadinnassa oli valita tilaamisen tavat, eli millä tavoin lähtisimme hankkimaan julkista taidetta. Suomessa julkista taidetta hankitaan viidellä eri tavalla: avoin kilpailu, kutsukilpailu, rinnakkainen luonnostilaus, portfoliohaku tai suora tilaus taiteilijalta. Minulla ei ollut ehdottaa ketään taiteilijaa suoraan työn tekijäksi, joten järkevin ja taiteilijaa vähiten kuormittava haku tässä tapauksessa olisi portfoliohaku. Tämä näytti olevan yleisesti käytössä julkinen-taide.fi -sivuston mukaan. Tätä seuraisi rinnakkainen luonnostilaus, jonka aikana varsinaisen luonnossuunnitelma tehtäisiin ja josta maksettaisiin palkkio.⁸ Tarkistutin kilpailuohjelman Suomen Taiteilijaseuran kilpailuasiamiehellä, jotta saisin ohjelmaan hyväksynnän myös heidän puoleltaan. Alun alkaen oli selvää, että käyttäisimme STS:n ohjeistusta kilpailuohjelmassa.

Teimme melko pikaisesti aikataulun taidekilpailulle. Asialla oli kiire, sillä Valkealan monitoimitalon käyttöönotto tapahtuisi tammikuussa 2024, ja teokset olisivat jo tarkoitus olla käyttöönottopäivänä paikoillaan. Samoin Wihurin rahaston hankerahoitus

⁷ Kuvataidekilpailun järjestäjän ja julkisen taiteen tilaajan opas. Suomen Taiteilijaseura. https://www.julkinen-taide.fi/sites/default/files/inline-files/2021-03/Kuvataidekilpailun%20jarjestajan%20ja%20julkisen%20taiteen%20tilaajan%20opas_2021_1.pdf. Viitattu 26.9.2023.

⁸ 3000 euroa (alv 0%)

päätyisi vuoden 2023 loppuun mennessä. Aloitin suunnittelun tammikuun puolivälissä 2023. Portfoliohaku tulisi olemaan helmikuun alusta maaliskuun alkuun 2023. Suomen Taiteilijaseuran julkinentaide.fi -sivustolta tarkistin, kuinka kilpailuohjelma tehdään.

Taidetyöryhmää säästääksemme haastattelimme pienellä kokoonpanolla potentiaalista yhdeksän hakijaa vielä Teamsissa ennen taidetyöryhmän kokousta maaliskuun lopulla 2023. Olin pyytänyt taidetyöryhmää perehtymään kaikkiin portfolioihin ja valitsemaan jo ennakkoon kolme suosikkia. Kokouksessa päädyimme valitsemaan kolme taiteilijaa ja heidän työryhmänsä vieläpä hyvin samantyyppisillä äänimäärillä rinnakkaista luonnostilaukusta tekemään. Luonnostilaus alkoi huhtikuun alussa ja päättyi kesäkuun puolen välin tienoilla 2023.

STS:n ohjeistuksen mukaan portfoliohakuun tulisi antaa minimissään kolme viikkoa aikaa ja rinnakkaiseen luonnostilaukukseen vähintään kaksi kuukautta aikaa. Aikataulumme oli tiukka, mutta pidin noista minimeistä kiinni.

Kesäkuun lopulla taidetyöryhmä kokoontui toisen kerran ja nyt se valitsi lopullisen teoksen ja taiteilijan. Kaupungin hankinnoissa noudatetaan aina kahden viikon valitusaikaa, niin tässäkin tapauksessa. Valitusajasta huolimatta teoksen valmistaminen saattoi alkaa jo heinäkuussa tavoitteena valmiin teoksen luovutus joulukuussa 2023. Minun tehtäväkseni jäi säännöllinen (kerran kuukaudessa) yhteydenpito taiteilijaan ja mahdollisten asioiden selvittely ja koordinointi.

Hakuun oli mahdollista osallistua kaikkien Suomessa toimivien kuvataiteilijoiden ja työryhmien, jotka saattoivat koostua kuvataiteilijoista tai pelialan ammattilaisista. Toivoimme, että erityisesti oman alueemme taiteilijat osallistuisivat hakuun. Lopulta ainoastaan kolme hakijaa oli Kymenlaaksosta tai Etelä-Karjalasta. Jälkikäteen ajattelin, että miten pystyisin tuon ”Suomessa toimimisen” selvittämään, mutta toisaalta STS ajaa Suomen taiteilijoiden asioita, joten ehkä maininta oli kuitenkin tarpeen. Esitimme myös toiveemme, että hakijat edustaisivat monipuolisesti eri visuaalisten taiteiden alueita, koska teoksen pelillisiä ominaisuuksia olisi mahdollista kehittää kenties yhteistyössä pelialan ammattilaisten kanssa. Hakumenettelynä oli portfoliohaku ja sen jälkeinen rinnakkainen luonnostilaus enintään kolmelta taiteilijalta.

Kilpailun rahoitus tuli Wihurin rahaston myöntämästä Unelma pelिताiteesta -hankkeesta. Lopulliseen teokseen oli varattu 45 000 euroa (alv. 0 %). Summa sisälsi taiteilijapalkkion, teoksen toteutuksen ja materiaalit, teoksen kuljetuksen paikan päälle sekä mahdolliset teoksen toteutukseen liittyvät alihankintakulut. Budjetilla oli mahdollista toteuttaa enintään 2 teosta. Suomen Taiteilijaseuran kanta on, että alle 40 000 euron kilpailuja ei juurikaan kannata aloittaa. Meidän kokonaisbudjettimme, johon kuului muun muassa taidekoordinaattorin ja taidetyöryhmän palkkiot, STS:n korvaus, taidetyöryhmäläisten ja taiteilijoiden matkakulut ym. oli hieman yli 60 000 euroa.

Laadimme Poikilo-museoiden johtajan ja amanuenssin kanssa listan ihmisistä, jotka olisi hyvä saada taidetyöryhmään. Ydinryhmä muodostui lopulta museoiden johtajasta, amanuenssista, Taiken pelिताiteen läänintaiteilijasta sekä taidekoordinaattorista. Muu taidetyöryhmä koostui rakennuttajapäälliköstä, arkkitehdistä, käyttäjiä edustavasta koulun rehtorista, oman alueemme taiteilijasta ja Suomen Taiteilijaseuran taiteilijasta.

Jokaisella paitsi minulla oli äänioikeus äänestettäessä. Totesin olevan tyytyväinen tuohon äänioikeudettomuuteen, koska olin jo niin paljon muutenkin asian kanssa tekemisissä. Lisäksi halusin olla puolueeton, jonka puoleen olisi helppo kääntyä asiassa kuin asiassa.

Jotta voisin lisätä kilpailuohjelmaan seuraavamme Suomen Taiteilijaseuran ohjeistusta, oli taidetyöryhmässä oltava taiteilijaedustus myös STS:stä. Taidetyöryhmän kaksi taiteilijaedustajaa olivat myös varmistamassa luonnostilauksen korkeasta taiteellisesti tasosta ja laadusta.

Jaoin tiedottamisvastuuta taidetyöryhmän puheenjohtajan, Poikilo-museoiden johtajan Anu Kasnion kanssa. Hän tiedotti kilpailusta poikilo.fi -sivustolla⁹ ja lähetti lehdistötiedotteen Kouvolan Sanomiin. Minä olin yhteydessä Suomen Taiteilijaseuraan, josta kilpailuohjelma ja tiedote lähtivät jäsenliittoihin, artists.fi¹⁰- ja julkinentaide.fi¹¹ -sivustoihin sekä liittojen uutiskirjeisiin. Paikalliset taiteilijat saivat tiedon Kaakon taiteen¹² ja Kouvolan taiteilija-

⁹ Poikilo-museot. <https://www.poikilo.fi/>. Viitattu 26.9.2023.

¹⁰ Suomen taiteilijaseura. <https://www.artists.fi/fi>. Viitattu 26.9.2023.

¹¹ Julkinentaide.fi. <https://www.julkinentaide.fi/>. Viitattu 26.9.2023.

¹² Kaakon Taide. <https://www.kaakontaide.fi/>. Viitattu 26.9.2023.

seuran¹³ kautta. Lähetinpä vielä Julkisen taiteen erikoistumisopin-
tojen opiskelijoille ja opettajille viestin asiasta.

Portfoliohaun ja rinnakkaisen luonnostilauksen tuloksista tie-
dotin kilpailuun osallistuneita. Toimin myös yhteyshenkilönä ja
tiedottajana sekä kilpailijoiden että taidetyöryhmäläisten välillä.

Taidekilpailun vaiheet

Portfoliohaun ideana oli keventää taiteilijoiden hakuprosessia, oli-
han haku vain kolme viikkoa. Haku toteutettiin helmi-maaliskuussa
2023. Toivoimme saavamme mahdollisimman hyviä hakijoita ja
niin tapahtuikin, mutta monelle pelillistäminen saattoi olla vieras
teema ja siten liian iso kynnyks hakemuksen jättämiseen. Portfolion
tuli sisältää seuraavat tiedot:

- yhteystiedot ja www-osoite
- ansioluettelo (max kolme sivua)
- enintään 3 esittelyä aiemmista teoksista sisältäen
kuvien lisäksi lyhyen esittelytekstin (esim. teoksen koko,
materiaali, sijainti, sisällölliset lähtökohdat).
- saatekirje, jossa sai kertoa miten oma taiteellinen
työskentely voisi näkyä Valkealan monitoimitalossa
(max 1000 merkkiä). Kilpailuun osallistuja voisi
esimerkiksi kertoa, mitä materiaaleja hän käyttäisi ja
mitkä olisivat kiinnostavia paikkoja taiteen kannalta.
Heidän oli mahdollista myös kertoa, jos hakijalla olisi
jo ajatuksia pelillisiksi ominaisuuksiksi tai ehdottaa
työparikseen pelialan osaaajaa.

Portfolioiden arvioinnissa painotettiin:

- Ammattimaisuus nykytaiteen kentällä
- Oman taiteellisen ilmaisun kiinnostavuus ja soveltuvuus
Valkealan monitoimitaloon
- Omien materiaalien ja prosessin hallinta
- Paikallisuuden huomioiminen
- Käyttäjälähtöisyys
- Kiinnostus pelillisyyden ja oman visuaalisen ilmaisun
yhdistämiseen

¹³ Kouvolan taiteilijaseura KOUTA. <https://kouvolantaiteilijaseura.fi/seura/>.
Viitattu 26.9.2023.

Varsinaisia visuaalisia luonnoksia ei tarvinnut eikä voinut vielä
portfoliohaun yhteydessä esitellä. Hakijoita oli kaiken kaikkiaan
29. Haussa oli mahdollista osallistua yksin, työparina tai työryh-
mänä. Osassa portfolioista oli kaikkien portfoliot, osalla taas oli
avustava tiimi taustalla.¹⁴

Portfoliohaun päätyttyä halusimme tutustua lähemmin yhdek-
sään taiteilijaan ja heidän työryhmiinsä. Katsoimme parhaaksi
tämän menettelyn, koska suurimmalla osalla hakijoista ei ollut
ajatusta vuorovaikutteisuudesta tai pelillisyydestä. Tai sitten tai-
teilijan teokset eivät soveltuneet monitoimitaloympäristöön, jossa
päivän aikana liikkuisi eri-ikäisiä ihmisiä. Portfoliosta saattoi myös
näkyä tietynlainen keskeneräisyys, ja emme voineet ottaa riskiä,
ettei taiteilija tietäisi, mitä aikoo tehdä. Pidimme haastattelut Team-
sissa, mikä oli kätevää ja nopeaa. Muuten haastattelut olivat melko
lyhyitä 20 minuutin mittaisia keskusteluja, joissa lähinnä saimme
ensi kosketuksen hakijoihin, mutta melko vähän tietoa. Kysymyk-
set olin lähettänyt etukäteen pohdittavaksi.

Haastattelut menivät eteenpäin joko omaehtoisesti taiteili-
jaa kuunnellen tai sitten otimme avuksi kysymyksiä kuten: mitä
pelattavuus mielestäsi tässä yhteydessä tarkoittaa tai miten teok-
sen sijoitus avoimessa ja julkisessa tilassa otetaan huomioon mm.
kestävyyden ja huollettavuuden suhteen. Halusimme myös kuulla
tiimin kokoonpanosta ja siitä voisimmeko auttaa yhteistyökumppa-
neiden etsimisessä. Osa oli jo lyhyellä varoitusajalla ehtinyt hankkia
yhteistyökumppaneita kuten pelialan osaaajan tiimiinsä. Pyysimme
myös taiteilijaa kertomaan, miten Valkealan monitoimitalon eri-
laiset käyttäjät tulisivat huomioiduksi teoksessa ja sen käytössä.
Oikeastaan haastattelut toimivat varmistuksena sille, mitä olimme
jo portfolioista nähneet ja lukeneet.

Portfoliohaun päätyttyä pidimme taidetyöryhmän kanssa ko-
kouksen, jossa jokainen jäsen oli perehtynyt kaikkiin hakemuksiin.

¹⁴ Suurin osa hakijoista kertoi olevansa kuvataiteilijoita (29). Muita (lisä)ammattajeja
olivat arkkitehti (3), pelialan ammattilainen (3), kuvittaja (1), muotoilija (1), sep-
pämestari (1), professori (1), katutaideohjaaja (1), itetaiteilija (1), valokuvaaja (1),
esiintyvä taiteilija (1) ja opiskelija (4). Tämä haku oli suunnattu ammattilaisille,
joten opiskelijat eivät voineet osallistua. Suurin osa hakijoista kertoi asuinpaik-
kakunnaksi Helsingin (10). Tampereelta (4) ja Turusta (3) oli seuraavaksi eniten
hakijoita. Lähialueelta Kymenlaaksosta ja Etelä-Karjalasta oli kolme (3) hakijaa.
Kolme ilmoitti kotipaikakseen muun maan kuin Suomen. Osa ei kertonut portfo-
liossaan, mikä on ammatti tai asuinkunta. Osalla hakijoista oli nimetty työryhmä.

Taidetyöryhmäläinen sai myös kertoa kantansa. Lopuksi äänestimme ja kolme tasaväkiä hakijaa sekä heidän työryhmäänsä valikoitui seuraavaan rinnakkaisen luonnostilauksen vaiheeseen.

Rinnakkaisen luonnostilauksen yhteydessä on kenties syytä pohtia sitä, mikä on luonnos, miten taideteoksen visualisointi on mahdollisimman havainnollistavaa ja mitä muita tietoja luonnoksen yhteydessä pitäisi kertoa. Pohdittavaa on myös siinä voiko luonnos näyttää paremmalta kuin lopullinen teos tai onko kilpailusuunnitelmassa aukkoja, joita ei voi vielä suunnitteluvaiheessa tietää.

Täydensin kilpailuohjelmaan luonnosehdotuksen sisältöä tarkemmin.

Pyysin, että jätettävään luonnokseen oli sisällytettävä:

- Teoksen idea ja sisältökuvaus
- Peli-idea
- Tekniset tiedot, materiaalit ja mitat
- Teoksen kustannusarvio eriteltyinä (taiteilijapalkkio, teoksen toteutus ja materiaalit, kuljetus paikan päälle sekä alihankintakulut)
- Luonnokset kaksi-kolme kappaletta: viitteellinen upotus sijoituspaikkaan sekä teosluonnoksia yksi-kaksi kappaletta
- Huolto/ylläpitosuunnitelma
- Työsuunnitelma
- Työryhmä ja alihankkijat

Visuaalisena toteutuksena halusimme kolme luonnosta ja yhden niistä tulisi olla upotettuna sijoituspaikkaan. Jokainen taiteilija sai talon piirustukset arkkitehdiltä.

Teoksen idea, sisältökuvaus ja peli-idea olivat lähtökohta kaikelle suunnittelulle. Sovimme, että pelitaiteen läänintaiteilija Taikesta auttaisi peli-idean kehittämisessä ja siinä, miten se toteutettaisiin.

Teoksen kustannusarviossa tulisi arvioida kaikki kulut siihen asti, kun teos on kuljetettu paikoilleen. Asennuksesta sovittaisiin taiteilijan kanssa. Tämä oli se problemaattinen kohta, jossa vastuu siirtyy taiteilijalta tilaajalle. STS:n juristi varoitti koulutuksessamme juuri tästä siirtymäkohdasta, sillä maksavan tahon vastuut on hyvä sopia etukäteen.

Luonnoksen tekemisestä maksettava palkkio oli 3 000 euroa (alv 0 %). Jos lasketaan, että taiteilijan tuntipalkka olisi viisikymmentä euroa/tunti, työhön saisi kulua kuusikymmentä tuntia. Jos laskea tuntipalkaksi kaksikymmentä euroa/tunti, olisi tunteja mahdollista

käyttää sataviisikymmentä tuntia. Tuntimäärä luultavasti olisi jotakin kuudenkymmenen tunnin ja sadanviidenkymmenen tunnin väliltä. Työmäärään tulisi joka tapauksessa sisällyttää visuaalisten luonnosten lisäksi kaikki yllä mainitussa listassa olevat suunnitelmat.

Lisäsimme tilaussopimukseen kohdan huolto/ylläpitosuunnitelmasta, jossa taiteilija luovuttaa tilaajalle taideteoksen tilaussopimukseen liitettävän huoltokirjan vasta lopullisen teoksen valmistuttua. Luonnokseen tulisi kuitenkin liittää suunnitelma, miten huolto hoidetaan.

Työsuunnitelmassa olisi hyvä kertoa työn eri vaiheet, jotta teos valmistuisi ajoissa. Mutta kaikenlaisia yllätyksiä olisi joka tapauksessa tiedossa, koska sotatoimet Ukrainassa ja muu maailman tilanne vaikuttivat toimituksiin ja materiaalien saatavuuteen.

Luonnosehdotukseen kuului myös maininta yhteistyökumppaneista ja alihankkijoista.

Tekijänoikeuksista Suomen Taiteilijaseuran kilpailuasiamies halusi taideohjelmaan oman kohtansa. Se löytyy rinnakkainen luonnostilaus -osiosta. Tekstin kopioidin suoraan STS:n ohjeistuksesta.¹⁵ Sopimus perustuu tekijänoikeuslakiin, jossa on määritelty muun muassa, että taiteilijalla on lainmukainen tekijänoikeus teokseen ja luonnoksiin ja että tilaaja voi käyttää teoksesta otettuja kuvia, jos se ei ole kuvan pääaiheena. Pääaiheena teoskuva voi olla tilaajan ei-kaupallisessa tiedotuksessa ja opetus- ja tutkimustoiminnassa. Taiteilijan ja teoksen nimi on kuitenkin mainittava tällaisissa yhteyksissä.

Tilaussopimuksen nimeksi tuli ”Sopimus taideteosluonnoksen tilaamisesta.” Sopimuksessa on sovittu mitä luonnosehdotuksen tulee sisältää, miten se toimitetaan, mihin mennessä ja mikä on korvaus tehdystä työstä. Lisäksi mainitaan matkakulukorvaukset. Sopimuksessa sovitaan myös luonnosehdotuksen myöhästymiseen liittyvistä seikoista ja siitä, jos tilaaja ei hyväksy luonnosta ja teoksen toteutus peruuntuu. Sopimuksessa on luonnollisesti oma kohtansa tekijänoikeuksista.

Tilaussopimukset allekirjoitettiin aloituskokouksessa huhnikuussa 2023. Samalla taiteilijat tutustuivat kohteeseen, vielä keskeneräiseen monitoimitukseen rakennuttajapäällikön johdolla.

¹⁵ Julkinen taide.fi. <https://www.julkinen taide.fi/sites/default/files/inline-files/2021-12/Taideteoksen%20tilaussopimus%20PDF.pdf>. Viitattu 26.9.2023.

Ohjauskokous pidettiin huhtikuussa 2023 aloituskokouksen jälkeen teams-palaverina. Taiteilijat miettivät yhdessä pelitaiteen läänintaiteilijan (Taike) ohjauksessa, mitä pelillistäminen ja vuorovaikutteinen osallistaminen voisi tarkoittaa kunkin teoksessa. Pohdittiin mahdollisia yhteistyökumppaneita ja kehiteltiin teosideaa eteenpäin.

Taidetyöryhmä valitsi lopullisen ehdotuksen kesäkuussa 2023. Taidetyöryhmä päätti valita Petteri Nisusen, Tommi Grönlundin, Joonas Sirénin ja Jari Lehtisen (Avustajat: Tino Selic, Oliver Walter) teoksen *Yhteispeli*. Poikilo-museoiden Anu Kasnio kirjoitti arviossaan, että ”Kilpailun monialainen taidetyöryhmä oli vaikuttanut teoksen yksinkertaisesta ideasta. Teoksen peli elää mukavasti koko ajan ja lisää yhteisöllisyyttä monitoimitalossa. Valinnassa painottui teoksen perusidean hienous eli se, kuinka jokainen monitoimitalon kävijä vauvasta vaariin voi osallistua peliin.”

Teos on peli, joka koostuu monitoimitalon ruoka- ja juhlatilan seinälle sijoitettavasta digitaalisesta väriympyrästä sekä aulatiloihin sijoitettavista näytöistä. Näytön aktivoituessa ja sitä koskettessa peli alkaa ja samalla ison väriympyrän osa aktivoituu. Pelin kulkua voi seurata isosta digitaalisesta väriympyrästä. Peliin voi osallistua kuka tahansa koskettamalla aktivoitunutta näyttöä. Pelilinen taideteos mahdollistaa eri-ikäisten monitoimitalon käyttäjien pelaamisen samalla puolella yhteistä tavoitetta kohti. Väriympyrä koostuu pyöreistä digitaalisista LCD-näytöistä, joiden värit kirkastuvat pelin ollessa käynnissä. Pelin päättyessä väriympyrän kaikki värit kirkastuvat ja muodostavat liikkeessä olevan kuvion. Väriympyrä toimii siten myös abstraktina satunnaisesti muuttuvana valotaideteoksena. Taidetyöryhmä oli vaikuttanut teoksen ideasta.

Peli taidekokemuksena

Oma pohdintani pelin ja julkisen taiteen väliseen vuorovaikutukseen perustuu Valkealan monitoimitaloon valitun Yhteispeli-teoksen pohjalle. Taidetyöryhmä piti tärkeänä, että valittu teos tukee monitoimitalossa toimivien ihmisten yhteisöllisyyttä ja yhteen hiileen puhaltamista. Vaikka tämä teos ei yhteisöllisyyttä tai toisen ihmisen kohtaamista helpottaisikaan, on jo ajatuksellisesti mukavaa, että osallistamalla peliin ollaan jo askel lähempänä yhteisöllisyyttä. Lisäksi teoksessa pidettiin tärkeänä, että jokainen voi osallistua peliin esteettömästi ja ikään katsomatta. Taide eli pelin loputtua väriympyrässä tapahtuva värien ja liikkeen muodostama

tapahtuma on huipentuma, johon voi päästä vain yhteispelillä ja tämä on ikään kuin palkinto vaivannäöstä. Yhteispeli-teoksessa pelaamiseen usein liitetty yksinäisyys ja eristyisyys on muuttunut yhdessä tekemiseksi ja yhteiseksi tavoitteeksi. Pelitaide on tehnyt julkisen taiteen katselijasta aktiivisen toimijan ja vaikuttajan, jonka toiminnalla on merkitystä.

Taidetyöryhmän arvioissa korostuivat myös teoksen käytettävyys, huollettavuus sekä kestävyys. Teoksen ja pelin suurin käyttäjäkunta tulee olemaan ala- ja yläkouluikäiset lapset, joten näissä asioissa luonnollisesti tulee olemaan haastetta. Kestävyyden suhteen laitteilla on oma käyttöikänsä, johon ei voi vaikuttaa. Siksi pienempiä näyttöjä hankittaisiin varalle ja suurempia näyttöjä uusittaisiin tarpeen mukaan. Selkeät käyttöohjeet jäävät käyttäjälle, jotta suuremmilta ongelmilta voitaisiin välttyä.

Minusta oli positiivista, että taidetyöryhmän jäsenille oli myös tärkeää, kuinka teos integroituu osaksi uutta monitoimitaloa arkkitehtuurin, rakenteiden ja tilojen suhteen. Ryhmä arvosti yksinkertaisuutta ja selkeyttä. Lisäksi abstraktia värien ja valojen leikkiä pidettiin kiinnostavana. Yhteispeli-teoksen LCD-näytöistä koostuva väriympyrä sisältäisi myös pedagogisen näkökulman ja mahdollisuuden värien oppimiselle.

Kiinnostavaa on nähdä kuinka eri ikäiset osallistuvat pelaamiseen vuosien saatossa ja millaisen taidejäljen väriympyrän liikehdintä saa aikaiseksi monitoimitalon eri ikäisissä käyttäjissä.

Lähteet:

- Amos Rex 9.5.2023 <https://amosrex.fi/tapahtumat/game-amos/#puhujat>. Viitattu 26.9.2023.
- Amos Rex 9.5.2023 <https://amosrex.fi/tapahtumat/game-amos>. Viitattu 26.9.2023.
- Espel, Florencia. 2015. September 12th: a Toy World – The First Newsgame. On Serious Games 4.9.2015. <https://www.onserious-games.com/september-12th-a-toy-world-newsgame>. Viitattu 26.9.2023.
- Julkinentaide.fi. <https://www.julkinentaide.fi/>. Viitattu 26.9.2023.
- Julkinentaide.fi. https://www.julkinentaide.fi/sites/default/files/inline-files/2021-03/Kuvataidekilpailun%20jarjestajan%20ja%20julkisen%20taiteen%20tilaajan%20opas_2021_1.pdf. Viitattu 26.9.2023.

- **Julkinentaide.fi.** <https://www.julkinentaide.fi/sites/default/files/inline-files/2021-12/Taideteoksen%20tilaussopimus%20PDF.pdf>. Viitattu 26.9.2023.
- Kaakon Taide. <https://www.kaakontaide.fi/>. Viitattu 26.9.2023.
- Kouvolan taiteilijaseura KOUTA. <https://kouvolutaiteilijaseura.fi/seura/>. Viitattu 26.9.2023.
- Living the Line. 2022. J.J. Abrams & Doug Dorst – S/THE SHIP OF THESEUS – Review. Youtube-videopalvelu, julkaistu 11.1.2022. <https://www.youtube.com/watch?v=y1a54WHojGs>. Viitattu 26.9.2023.
- Poikilo-museot. <https://www.poikilo.fi/>. Viitattu 26.9.2023.
- Sanborn, James. 1990. Kryptos. <https://mathweb.ucsd.edu/~crypto/Projects/KarlWang/index.html>. Viitattu 26.9.2023.
- Suomen Taiteilijaseura. <https://www.artists.fi/fi>. Viitattu 26.9.2023.

Nina Palmros (TaM) toimii Valkealan monitoimitalon taidekilpailun taidekoordinaattorina (2023). Päätönsään hän opettaa kuvallista ilmaisua ja -viestintää Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulussa (XAMK) Kouvolassa. Kuvataiteilijana hän haluaa olla vaikuttamassa Kaakkois-Suomen taidekenttään vahvistaen julkisen taiteen asemaa alueella sekä luomalla yhteyksiä alueen taiteilijoiden, kulttuurin opiskelijoiden, taiteesta nauttivien ihmisten ja taidetta hankkivien organisaatioiden välille.

Jujut eli väliaikainen julkisen taiteen näyttely

– Ajatuksia alueellisesta taidemuseotyöstä ja taiteen paikoista

Jujujen taustaa

Mitä tehdä, kun taidemuseo on useamman vuoden kiinni, mutta museo halutaan pitää ihmisten mielissä ja taidetta halutaan esitellä yleisöille? No, laitetaan tietenkin kaupunkitilaan pystyyn väliaikainen julkisen taiteen näyttely! Kuvatun kaltaisia pohdintoja käytiin Lahden visuaalisten taiteiden museo Malvan kulisseeissa vuoden 2020 syksyllä. Jo varhaisessa vaiheessa suunnittelua mukaan tuli myös ajatus näyttelyn maakunnallisesta ulottuvuudesta. Onhan kyseessä alueellinen taidemuseo. Peruutetaanpa kuitenkin hieman ja taustoitetaan tilannetta, jossa yllä mainittua aihetta pohdittiin.

Lahden taidemuseo perustettiin vuonna 1950 Viipurin taidemuseosta talvisodan alta evakuoitujen taideteosten ympärille. Museolle osoitettiin tilapäisiksi tarkoitettut näyttelytilat Lahden keskustasta Vesijärvenkadulta.¹ Tilapäisyys venyi kuitenkin lopulta lähes 70 vuoteen. Moninaisten vaiheiden jälkeen teki kaupunki vihdoinkin vuonna 2018 päätöksen uuden museon sijoittamisesta Mallasjuoma Oy:n vanhaan panimorakennukseen Lahden Pääjäsentekadulle. Taidemuseon kanssa samoissa tiloissa toimi vuodesta 1975 lähtien myös Lahden julistemuseo, joka kartutti omaa kokoelmaansa. Taidemuseo ja julistemuseo käyttivät samaa näyttelytilaa, joten julistemuseon näyttelyt olivat osa taidemuseon näyttelyohjelmaa.

¹ Korhonen 2016, s. 25–26.

Julistemuseo on tullut erityisen tunnetuksi Lahden kansainvälisestä julistettriennalesta. Taidemuseon viimeinen näyttely Vesijärvenkadulla oli vuoden 2018 joulukuussa päätynyt Taidemaalari-liiton 90-vuotisjuhlanäyttely.

Nämä kaksi museota yhdistävä, Lahden visuaalisten taiteiden museo Malva² avautui huhtikuun lopulla vuonna 2022. Ennen tätä kulisissa tehtiin paljon suunnittelutyötä ja pohdittiin myös sitä, miten kiinni oleva museo saataisiin pidettyä ihmisten mielissä. Oman osansa suunnitteluun toi myös museolain uudistus vuoden 2020 alusta, jonka myötä Lahden museot sai alueellisen vastuumuseon aseman sekä alueellisen taidemuseotehtävän. Lahden taidemuseo oli toiminut Päijät-Hämeen aluetaidemuseona jo vuodesta 1980³, mutta uusi laki toi mukanaan uusia velvollisuuksia.

Museolain mukaan alueellista taidemuseotehtävää hoitavan vastuumuseon tehtävänä on toimialueellaan toimia taiteen ja visuaalisen kulttuuriperinnön asiantuntijana sekä kehittää ja edistää toimialansa yhteistyötä sekä taiteen ja visuaalisen kulttuuriperinnön tallentamista ja digitaalista saatavuutta.⁴ Alueellisena taidemuseona Malva edistää omalta osaltaan laissa määriteltyjä tehtäviä myös julkiseen taiteeseen liittyen.

Alueellisen taidemuseotyön yksi perinteisimmistä toimintamuodoista ovat olleet kiertonäyttelyt. Kiertonäyttelyt ovat esimerkiksi museon kokoelmista tuotettuja näyttelyitä, jotka kiertävät museon seinien ulkopuolella kirjastoissa, kouluissa, muissa näyttelytiloissa ja museoissa tai vaikka kauppakeskuksissa. Näyttely voi olla tehty myös esimerkiksi yhteistyössä paikallisten taiteilijoiden tai taiteilijaseurojen kanssa. Lahden taidemuseon kiertonäyttelyiden kulta-aikaa oli 1980-luku, jolloin uusia näyttelyitä tuotettiin vuosittain. Näyttelyiden joukossa oli esimerkiksi museon kokoelmista koostettuja veistos-, grafiikka- ja piirustusnäyttelyitä. Kiertonäyttelyihin liittyy kuitenkin haasteita silloin, jos näyttely esittelee museon omia kokoelmia. Näyttelytilojen tulee nimittäin tällöin vastata museon olosuhdevaatimuksiin muun muassa lämpötilan ja kosteuden osalta. Tähän löytyy kuitenkin onneksi monia erilaisia ratkaisuja. Esimerkiksi Malva lainaa nykyisin kahta tuottamaansa roll up-kiertonäyttelyä, jotka esittelevät museon taide- ja julistekokoelmia

² Jatkoissa pelkkä Malva.

³ Korhonen 2016, s. 35.

⁴ Museolaki 314/2019, 7§.

eivätkä vaadi erityisolosuhteita. Jujut oli myös eräänlainen kiertonäyttely, esitellen julkista taidetta ulkotiloissa.

Tarkemmin Jujuista ja kierroksen käytännöistä

Julkisen taiteen kierroksen – Jujujen – tarkoituksena oli tuoda taide keskelle arkea. Kierroksen väliaikaiset julkiset teokset olivat esillä vuoden 2021 kesäkuun Lahdessa ja heinäkuun kolmessa Lahden naapurikunnassa; Orimattilassa, Heinolassa ja Asikkalassa. Lahti oli vuonna 2021 Euroopan ympäristöpääkaupunki, ja siihen liittyen valittiin Jujuihin teoksia, jotka taiteen keinoin pohtivat ympäristöpääkaupunkivuoden teemoja kestävästä kehityksestä ja luonnon tilasta.

Museo valitsi kierrokselle mukaan yhteensä 4 teosta, kaikki eri taiteilijoilta tai taiteilijapareilta. Taiteilijat tai heidän teoksensa olivat tulleet tutuiksi eri yhteyksistä ja valinnassa painotettiin erityisesti teosten ympäristöteemoja. Teokset olivat Jenni Tieahon veistos *Tuuliajolla*, Andy Bestin ja Merja Puustisen *Strange Fruit*-teoskokonaisuus, Silja Selosen ääniteos *Ode in Code* ja Marianne Sirin installaatio *The World We're Giving to Future Generations*. Marianne Sirin teos oli ainoa, joka ei lähtenyt maakuntakierrokselle, vaan oli koko näyttelyn ajan esillä Lahdessa. Näyttelyn tuotti Lahden visuaalisten taiteiden museo Malva, Lahden kaupunkiympäristö ja Taiteen edistämiskeskus. Näyttely sai myös tukea Kestävä Lahti -säätiöltä, joka jakoi avustuksia Lahden ympäristöpääkaupunkivuoteen liittyville tapahtumille.

Andy Bestin ja Merja Puustisen sekä Jenni Tieahon teokset vuokrattiin näyttelyyn Kuvanveistäjäliiton Isot veistokset -palvelun kautta. Palvelu on Kuvanveistäjäliiton jäsenten suurikokoisten veistosten vuokraus- ja ostopalvelu. Silja Selosen teos puolestaan lainattiin näyttelyyn taiteilijalta itseltään ja Marianne Sirin teos ostettiin Malvan taidekokoelmaan näyttelyn vuoksi.

Näyttelyä järjesti Malvassa moniammatillinen työryhmä, johon kuului museoamanuenssien lisäksi muun muassa museo- ja näyttelymestareita, viestinnän asiantuntija ja digitaalisten ratkaisujen suunnittelija. Itse olin mukana alueellisesta taidemuseotyöstä vastaavan tutkijan roolissa. Näyttely vaati kaikkien edellä mainittujen asiantuntemusta ja työpanosta. Mielestäni voi sanoa kokonaisuudessaan työmäärän olleen merkittävä ja vaatineen osin myös ulkopuolisen työvoiman hankkimista. *Strange fruit* -kokonaisuuden installointi esimerkiksi vaati erikoiskalustoa. Lisäksi teosten

installointien aikataulut olivat tiukat, jokaiselle teokselle tai teoskonaisuudelle oli varattu vain yksi päivä, jolloin teokset kuljetettiin paikalle ja asetettiin esille. Samoin toimittiin näyttelyn siirtyessä Lahdesta naapurikuntiin. Näyttely myös purettiin teos päivässä.

Myös näyttelystä viestiminen oli tärkeää erilaisten yleisöjen saavuttamiseksi. Pääasialliset viestintäkanavat olivat museon omia kuten nettisivut ja some, mutta myös painettuja materiaaleja oli käytössä. Viestintää varten tilatut materiaalit toteutettiin Malvan graafisen ilmeen pohjalta. Viestintätoimisto tuotti näyttelyn yhteydessä jaetut kartat, Lahdelle ja maakunnalle omansa, sekä kuvituksen, jota käytettiin karttojen lisäksi muun muassa näyttelyn julisteissa ja museon nettisivuilla. Kartassa oli havainnollistettu teosten välimatkat ja sijainnit. Kaikki näyttelyn yhteyteen tuotetut tekstit käännettiin saavutettavuuden nimissä myös englanniksi. Näyttelyn avautuessa kesäkuussa 2021, oli koronaan liittyviä rajoituksia voimassa, joten avajaiset päätettiin pitää striimattuina. Tilaisuudessa kukitettiin taitelijat ja esitettiin video, joka näyttelystä oli kuvattu. Näyttelyn siirryttyä Lahden naapurikuntiin, pidettiin avajaisen sijaan tapahtumapäivä, jolloin teosten äärellä järjestettiin erilaisia tapahtumia. Orimattilassa pidettiin kaarnalaivatyöpaja, ja Asikkalassa ja Heinolassa teosesittelyt.

Jujuissa esillä olleet teokset

Silja Selosen *Ode in Code* (myös *3,5 Billion Year Old Song*) on ääniteos, jota esitettiin Jujujen aikaan Lahden Matkakeskuksessa ja Asikkalassa Vääksyn kanavapuistossa. Teos on Selosen urkumusiikiksi muuntama alkueliön geeniperimä. Lähtökohtana teokselle on geeni, jonka osoitettiin vuonna 2016 julkaistussa tutkimuksessa kuuluneen kaikkien elollisten olentojen esi-isänä pidetyn alkueliön (LUCA) geeniperimään. Työprosessissaan Selonen kertoi käyttäneensä apunaan ohjelmistoa, joka muunsi DNA:n äänitaajuuksiksi ja sai näin aikaan melodian geenistä. Valmiissa ääniteoksessa on 300 nuottia, joista jokainen vastaa yhtä DNA:n emäsparia. Jujuissa kulttuuri ääniteos oli soitettu Turun tuomiokirkon uruilla. Toteutuksesta vastasi Arttu Selonen. Arttu Selonen myös esitti teoksen Jujujen päättyessä Lahden Kansainvälisillä Urkuviikoilla elokuussa 2021. Teoksen voi nähdä kommentoivan sitä, miten kaikella elollisella on yhteinen alkuperä ja miten sitä tulisi kunnioittaa ja muistaa ihmiskunnan tulevaisuutta koskevia päätöksiä tehtäessä.

Andy Bestin ja Merja Puustisen *Strange Fruit* -teokset odottamassa installointia Lahdessa.
Kuva Elisa Lindell.

Andy Bestin ja Merja Puustisen *Strange Fruit* -veistossarja (2019) oli Lahdessa esillä pysäköintitalo Siltapuiston katolla Lahden vilkkaimmassa risteyksessä, Vesijärvenkadun ja Aleksanterinkadun kohdalla. Heinolassa puolestaan veistokset olivat Heinolan kaupunginkirjaston katolla. Teossarja koostuu kolmesta ilmatäytteisestä veistoksesta, joista jokainen painaa noin 200–250 kiloa. Teossarja oli ennen Jujuja ollut esillä Helsingissä Sculpture Expanded -näyttelyssä Finlandiatalon katolla. Teokset muistuttavat nimensä mukaisesti erikoisia hedelmiä – niillä on lonkeroita, silmiä ja piikkejä, yhden väritys on musta. Yksi nimeen liittyvä vertaus on myös Billie Holidayn kappaleeseen *Strange Fruit*, jossa Yhdysvalloissa lynkattuja mustia ihmisiä verrataan puiden hedelmiin. Teokset on suunniteltu laitettavaksi esille rakennusten katoille, seinille tai muihin rakenteisiin. Teoksien saattaa nähdä kommentoivan sitä mitä luonnolle voi tapahtua esimerkiksi ydinkatastrofin yhteydessä, kasveille tulee mutaatiota ja ”epäluonnollisia” muotoja.

Taiteilija Jenni Tieahon ympäristötaideteos *Tuuliajolla* (2018) oli esillä Lahden satamassa, Sahanpuistossa sekä Orimattilan Veteraanipuistossa. Veistoksen muotokieli tuo mieleen veneen, pituudeltaan se on yli 4 metriä ja materiaaleina siinä on käytetty pajua ja terästä. Tuuliajolla teoksessa voi nähdä veneen lisäksi myös joutseen muotoja. Teoksessa onkin myös kalevalaista symboliikkaa – minne se matkustajaansa kuljettaa? Tieaholle luonteenomaista on kerätä veistostensa materiaaleja lähiluonnostaan ja työskennellä teostensa parissa hitaaseen tahtiin. Teoksen tematiikan voi nähdä kommenttina ympäristökysymyksiin erityisesti materiaalinsa ja nimensä kautta. Ovatko ihmiset vain tuuliajolla isojen ympäristöongelmien äärellä?

Lahtelaisen taiteilija Marianne Sirin teos *The World We're Giving to Future Generations* ostettiin museon kokoelmiin näyttelyn yhteydessä. Kuten jo mainitsin, teos oli ainoa, joka ei lähtenyt kiertämään maakuntaa, vaan se oli esillä koko näyttelyn ajan Lahden Sibeliustalossa. Siellä sen saattoi nähdä Vesijärven puoleisista ikkunoista. Installaatio koostuu hiekalla makaavasta ihmishahmosta, jolla on yllään shortsit ja farkkuliivi. Hahmon kyljessä on haava, josta valuu muoviroskaa hiekalle. Taiteilija on kerännyt roskaa teostaan varten Lahden Vesijärven rannoilta. Teoksen äärellä saattoikin pysähtyä pohtimaan muovin määrää ympärillämme ja sen vaikutusta myös ihmiseen.

Alueellisesta taidemuseotyöstä ja julkisesta taiteesta

Jujut-näyttely oli siis osa Malvan alueellista taidemuseotyötä. Usein julkisen taiteen yhteydessä puhutaan sen saavutettavuudesta, tasa-vertaisuudesta ja demokraattisuudesta. Nämä kaikki ovat adjektiiveja, jotka voidaan liittää myös alueelliseen taidemuseotyöhön. Alueellisen taidemuseotyön lähtökohdiksi on esitetty muun muassa taidekasvatusaatteen kehittymistä ja pyrkimyksiä välittää taidetta kansalle edellisen vuosituhaten vaihteessa. Suomeenkin perustettiin kansainvälisten esikuvien pohjalta 1906 Taidetta kouluihin – Konstverk till skolan -yhdistys. Myös Suomen Taideyhdistys järjesti kiertonäyttelyitä, joista ensimmäinen on ollut 1896.⁵ Taiteen näkemisen ja kokemisen mahdollisuuden on nähty olevan osa demokraattista yhteiskuntaa, jossa kaikki sosioekonomisesta taustasta riippumatta pääsevät osalliseksi kulttuurista ja taiteesta. Myös museoilla nähtiin olevan tärkeä rooli tässä.⁶ Samaa tematiikkaa voi nähdä myös julkiseen taiteeseen liittyvässä keskustelussa.

Kun taide on kaikille avoimessa julkisessa tilassa, ei sen kokemiselle ole esimerkiksi taloudellista tai muuta estettä, joka voi olla esimerkiksi taidemuseoon tai galleriaan menemisessä. Uuden museolain astuttua voimaan vuoden 2020 alusta, on alueellisten taidemuseoiden voinut nähdä ottavan isompaa roolia julkisen taiteen edistämisessä koko Suomessa. Esimerkiksi Päijät-Hämeessä Lahden kaupungilla on julkisen taiteen työryhmä, johon tällä hetkellä kuuluu kolme Lahden museoiden työntekijää, joiden joukossa työryhmän puheenjohtaja ja sihteeri. Lisäksi Keski-Suomessa alueellista taidemuseotekävää hoitava Jyväskylän taidemuseo ilmoittaa edistävänsä julkisen taiteen prosenttiperiaatetta. Jujuissa yksi oleellinen aspekti oli näyttelyn tuleminen ihmisten arkiympäristöihin ja siinä mielessä kaikkien saavutettavaksi. Seuraavassa esittelen lisää teosten paikkoja.

Taiteen paikoista Jujuissa

Julkisesta taiteesta puhuttaessa on taiteen paikalla suuri merkitys niin yleisön kuin taiteen itsensäkin kannalta. Julkisessa tilassa yleisö ei voi itse päättää missä ja milloin hän taidetta kohtaa ja se

⁵ Lehtinen 2012, s. 14–15.

⁶ Lehtinen 2012, s. 15.

voi aiheuttaa monenlaisia reaktioita ja ajatuksia. Tosin taiteen taiteeksi havaitseminen ei myöskään aina ole itsestäänselvyys. Taiteen paikat olivat myös Jujujen prosessin yhteydessä erityisen huomion kohteena, keskustelua käytiin muun muassa siitä, miten teos sopii sille suunniteltuun paikkaan, ja mitkä ovat paikan realiteetit suhteessa teokseen. Pohdintaa aiheutti myös se, miten teos asettuu sellaiseen paikkaan, joka ei varsinaisesti ole taidetta varten, kuten esimerkiksi rakennuksen katto. Taiteen paikalla on myös siinä suhteessa merkitystä, että julkinen tilakin voi olla vaikeasti saavutettava tai huomaamaton. Jujuissa teosten paikat oli suunniteltu useimpien ihmisten arkireittien varrelle, mutta osaa niistä piti myös hieman etsiä löytääkseen.

Silja Selosen *Ode in Code* installoitiin Lahdessa rautatieaseman punatiiliseen porraskäytävään, jossa se kaikui mielestäni kauniisti. Portaikko on raiteilta kaupungin keskustaan päin tullessa, ja siellä on myös hissi. Portaikossa oli havaittu aiemmin häiriökäyttäytymistä, joka hävisi Selosen ääniteoksen ollessa tilassa. Asikkalassa teos oli installoitu Vääksyn kanavapuistoon Vääksynjoen ylittävälle sillalle. Teokselle ei ollut varsinaista opastusta kummassakaan sijainnissa, koska toiveissa oli, että ohikulkija voisi kohdata sen satumalta ja pysähtyä kuuntelemaan sitä. Näin erityisesti Asikkalassa, jossa silta oli hieman syrjässä muusta puistosta. Koska teoksesta ei ollut muuta silmin havaittavaa kuin kaiuttimet, oli teoksen yhteydessä ollut teoskyltti mielestäni erityisen oleellinen. Kirjallinen tieto auttoi uskoakseni hahmottamaan ääniteoksen olemusta ilman visuaalisen tulkinnan mahdollisuutta.

Merja Puustisen ja Andy Bestin *Strange Fruit* -teoskokonaisuus oli niin Lahdessa kuin Heinolassakin kaupungin keskustassa rakennuksen katolla. Teokset ovat suurikokoisia ja värikkäitä, joten ne näkyivät kauas. Teosten installointipaikalle oli kuitenkin tiettyjä reunaehtoja, ja etenkin Lahdessa jouduttiin neuvottelemaan usean kiinteistönomistajan kanssa ennen kuin sopiva katto teoskokonaisuudelle löytyi. Teoksille oli omat kehikkonsa ja valjaansa, joiden avulla varmistettiin niiden pysyvyys paikoillaan. Teokset vaativat tasakaton ja mahdollisuuden kiinnittää niiden valjaat katolla oleviin rakenteisiin. Lisäksi tarvittiin sähkö, jotta ilma pysyi teoksissa. Heinolassa oli huomioitava myös teosten melukuorma viereisen asuin-kerrostalon vuoksi. Toiveena oli, että teokset olisivat hyvin näkyvillä. Jujujen teoksista *Strange Fruit* -kokonaisuus lienee ollut kaikkein selvimmin kaupunkikuvaan vaikuttava ja siksi ihmisten huomioima.

Silja Selosen *Ode in Code* -teoksen paikka Asikkalassa, Vääksynjoen ylittävällä sillalla.

Kuva Elisa Lindell.

Teosten asennointi oli myös kokonaisuuden työläin, mutta molemmissa kaupungeissa mielestäni ehdottoman onnistunut.

Jenni Tieahon *Tuuliajolla*-veistos asetettiin esille puistoon niin Lahdessa kuin Orimattilassakin. Lahdessa satamassa olevaan Sahanpuistoon ja Orimattilassa taidemuseon kupeessa olevaan Veteraanipuistoon. Molemmissa sijainneissa vesi oli lähellä ja kommunikoi veistoksen venettä ja joutsenta muistuttavan muotokielen kanssa. Orimattilan keskustan alueella tutkittiin useampaa kohdetta, esimerkiksi toista puistoa ja tyhjien liiketilojen näyteikunoita. Veteraanipuistoon päädyttiin osin taidemuseon läheisyyden takia, mutta myös siksi, että sen ohi kulkee Lahteen menevä vilkkaasti liikennöity tie. Lisäksi puisto oli vastikään uudistettu ja näimme teoksen sopivan puistossa olevan lammikon rannalle.

Marianne Sirin veistosinstallaatio oli esillä sisällä Sibeliustalon Metsähallissa. Sen pääsi näkemään myös ulkokautta, sillä se oli sijoitettu ikkunaseinän lähelle. Sibeliustaloon pääsee maksutta muulloin kuin konserttien tai tapahtumien aikaan. Sibeliustalo on Vesijärven rannalla, ja teos sopi temaattisesti hyvin sinne, sillä kuten on jo mainittu, osa teoksen muovijätteestä on Vesijärven rannoilta poimittua. Jenni Tieahon *Tuuliajolla*-teos oli myös hyvin lähellä, joten näihin kahteen teokseen saattoi käydä tutustumassa kerralla.

Lahdessa kaikki teospaikat käsiteltiin ja hyväksyttiin kaupungin julkisen taiteen työryhmässä. Maakunnan osalta toimittiin yhteistyössä kuntien edustajien sekä Orimattilan ja Heinolan taidemuseoiden henkilökunnan kanssa.

Lopuksi

Vaikka Jujut ainakin tältä erää oli kertaluontoinen, tulevaisuudessa ei koskaan voi tietää. Jujujen voikin sanoa olleen onnistunut kokeilu, jossa yhdistyi useita Malvan teemoista – nykytaide, julkinen taide ja alueellinen taidemuseotyö. Myös yleisöltä saatu palaute oli varsin kiittävä. Toivonkin, että Jujusta olisi kokijolleen päällimmäisenä jäänyt mieleen taiteen kohtaaminen arkiympäristössä, mutta uskon jonkun myös yllättyneen astuessaan esimerkiksi ääniteoksen äärelle. Parhaassa tapauksessa teokset saivat ihmiset ajattelemaan niiden käsittelemiä teemoja sekä omaa ympäristöään uudella tavalla. Haluan uskoa, että taide voi muuttaa sitä, miten jokin paikka koetaan, ja väliaikaisestakin taiteesta voi jäädä vahva kollektiivinen muistijälki. Mitä sitten voimme sanoa

Jujujen teosten vaikutuksesta ympäristöönsä? Henkilökohtaisesti mieleeni tulevat ainakin edelleen Merja Puustisen ja Andy Bestin kummat hedelmät aina kun kuljen Lahden Aleksanterinkadulla sen pysäköintitalon ohi, jonka katolla teokset olivat. Teosten herättelemät kysymykset ihmisen vaikutuksesta luontoon ja ympäristöönsä tuntuvat aina vain ajankohtaisemmilta, ja näin ainakin minun maailmassani taide muutti tuon paikan pysyvästi. Kuten aina Lahdessa tuntuu käyvän, sai taide tälläkin kertaa paikallisen sanomalehden Etelä-Suomen Sanomien nettilehden kommenttipalstalla ihmiset liikkeelle. Vääräleukojen joukossa omaa mieltäni lämmitti kuitenkin erityisesti Maalari39-nimimerkin kirjoittama kommentti *Strange Fruit* -teoksista: nuohan ovat varsin hauskoja.⁷

Lähteet

- Korhonen, Susanna. 2016. Taloton taidemuseo – Lahden museo- ja taidelautakunnan taidemuseorakennusta käsittelevät puheenvuorot 1950–1982. Pro gradu -tutkielma: Jyväskylän taidemuseo.
- Lehtinen, Kati. 2012. Aluetaidemuseot muuttuvassa maailmassa – aluetaidemuseotoiminnan vaiheet ja keskeisimmät muutoksen taustalla olevat tekijät toiminnan käynnistämisestä vuoteen 2010. Pro gradu -tutkielma: Jyväskylän yliopisto.
- Museolaki 314/2019 7§. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2019/20190314>. Viitattu 31.8.2023.
- Nimimerkki Maalari39. Kommentti artikkeliin Katolle ilmestyi outoja hedelmiä – vai ovatko ne bakteereita tai kasvaimia? Julkista taidetta on Lahdessa nähtävillä usean teoksen voimin. Lahola, Marjaana. <https://www.ess.fi/paikalliset/4177674#kommentit>. Viitattu 26.9.2023.

Elisa Lindell on valmistunut Jyväskylän yliopistosta pääaineenaan taidehistoria. Työssään aluetaidemuseotutkijana häntä kiinnostaa erityisesti taiteen demokraattisuus ja saavutettavuuden edistäminen.

⁷ Nimimerkki Maalari39.

Taideasiantuntijan merkitys sairaalataiteelle

Astuessani työtehtävään sairaalan taideasiantuntijana ajattelin, etten koskaan löytäisi yhtä merkityksellistä paikkaa taiteelle kuin tämä. Koin jonkinasteista sairaalapelkoa, mutta samalla se auttoi minua ymmärtämään heitä, jotka istuvat odotustilassa odottaen kuulevansa vuoronumeronsa. Sisällä myllertää paljon tunteita ja tulevaisuus on kenties epävarma. Voisinko auttaa taiteella rikkomaan tuon tunnekuplan edes hetkeksi?

Taiteelle on tutkitusti tarvetta

Opetus- ja kulttuuriministeriö sekä Sosiaali- ja terveysministeriö linjasivat 17.12.2018 suosituksen, jossa maakuntia ja kuntia veloitetaan parantamaan taiteen ja kulttuurin saatavuutta ja saavutettavuutta sosiaali- ja terveydenhuollossa. Aihe ei ole uusi, sillä Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiirin (HUS) taideasiantuntija Kirsti Bergström muistuttaa, kuinka ”vanhoissa sairaanhoidon oppikirjoissa, kuten Karin Neuman-Rahn *Sielullisesti sairas ihminen ja hänen hoitonsa* (WSOY 1924) -teoksessaan korostaa potilaan hoidon olennaisena osana ympäristön luomista kauniiksi niin osastolla kuin ulkonakin”. Bergström jatkaa, että ”Sairaalaliitto kehotti kiertokirjeessään jo vuonna 1982 sairaaloita tuomaan taideteoksia näytteille yhteistyössä taiteilijajärjestöjen kanssa.” UNESCO:n tukema *Arts in hospital* -hanke käynnistyi 1980-luvun lopulla ja

vaikutti Suomessa puolestaan Opetusministeriön *Terveyttä kulttuurista*¹ -hankkeen syntyyn.²

Taiteen ja kulttuurin terveys- ja hyvinvointivaikutuksista on saatu vuosikymmenten aikana runsaasti laadullista ja määrällistä tutkimusnäyttöä. Kansainvälisesti merkittävin kulttuurin hyvinvointivaikutuksia käsittelevä tutkimus toteutettiin Maailman terveysjärjestö WHO:n toimesta 2019. Se on laajin tähän mennessä tehty kartoitus taiteen ja kulttuurin terveysvaikutuksista, joka kattaa yli 3500 tutkimusta. Raportin³ mukaan taide voi tarjota innovatiivisia ratkaisuja monimutkaisiin terveyshaasteisiin.

Enää on tuskin epäselvää, etteikö taiteella olisi merkitystä sosiaali- ja terveydenhuollon piirissä. Kysymys onkin lähinnä siitä, kuinka taide ja kulttuuri saadaan paremmin ja syvemmin juurtumaan osaksi terveydenhuollon eri rakenteita. Tätä päämäärää on tavoitellut jo aiemmin esimerkiksi Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore arvioimalla *Prosenttitaiteen periaatteen laajentamista yhteistyössä sosiaali- ja terveydenhuollon kanssa*.⁴ Tämä artikkeli käsittelee yliopistollisten sairaaloiden taidekokoelmia, mutta huomiot ja esimerkit ovat sovellettavissa myös muihin terveydenhuollon taidekokoelmiin.

Jotta taide saadaan juurtumaan terveydenhuollon rakenteisiin, tulisi uusille hyvinvointialueille palkata kulttuurialan ammattilaisia edistämään kyseisen mahdollisuuden toteutumista. Taideasiantuntijan ammattitaitoon kuuluu ymmärtää erilaiset tarpeet katsoa ja kokea taidetta. Toisaalta asiantuntija myös määrittelee mitä taidetta herkässä ympäristössä esitetään ja mitä jätetään esittämättä.⁵ Tällä hetkellä vakituisia taideasiantuntijoita on vain Helsingin ja Uudenmaan sekä Kuopion yliopistollisissa (KYS) sairaaloissa. Muissa yliopistollisissa sairaaloissa taideasiantuntijoiden ja -koordinaattoreiden ammattitaitoa hyödynnetään määräaikaississa työsuhteissa erilaisissa projektitehtävissä.

1 Terveyttä ja hyvinvointia edistävä taide- ja kulttuuritoiminnan yhteistyöryhmä oli Opetus- ja kulttuuriministeriön ja Sosiaali- ja terveysministeriön perustama työryhmä vuosina 2016–2019. Tavoitteena oli, että terveyttä ja hyvinvointia edistävä taide- ja kulttuuritoiminta on vahvemmin osa eri sektoreiden toimintaa.

2 Bergström 2020, 31.

3 World Health Organization 2019. What is the evidence on the role of the arts in improving health and well-being? WHO report 5.9.2019.

4 Jakonen; Lahtinen 2019.

5 Rollins 2021, 182–183.

Taideasiantuntijoita hyödynnetään onnistuneesti etenkin sairaaloiden rakennushankkeiden yhteydessä prosenttitaideperiaatteen toteutumiseksi. Valitettavan usein jo olemassa olevien taidekokoelmien hoito on jäänyt vähemmälle huomiolle. Systemaattinen kokoelmien hoito ja uudet hankinnat muokkaavat kokoelmista laadukkaampia, kun niistä vastaa määräaikaissuukausien sijaan pidempiaikaiset taideasiantuntijat. Taideasiantuntijat mahdollisine taidetyöryhmineen näkevät taidehankinnat yksittäisiä makumielytyksiä laajemmin, mutta osaavat samalla ottaa huomioon sairaalat erityisympäristönä. Taidekokoelmat on parhaimmillaan valittu ja rakennettu siten, että niiden kautta potilas ja ihminen voidaan nähdä kokonaisuutena olentona, eikä vain sairauden tai kykenemättömyyden värittämänä. Sairaalataiteelle tuttuja teemoja ovat esimerkiksi luonto, toivo, voimaantumisen, parantumisen ja resilienssi.⁶

Käytän artikkelissa termiä sairaalataide, jolla viitataan sairaaloissa oleviin taideteoksiin ja taidekokoelmiin. Sairaalataiteella ei tässä tapauksessa tarkoiteta osallistavaa taidetoimintaa. Määrittelyn osallistavan taidetoiminnan sisältyvän osaksi kulttuurihyvinvointitoimintaa, jolloin varsinainen toiminta on usein fyysistä taideteosta merkityksellisempi.

Määrittelyn sairaaloiden taidekokoelmat puolijulkiseksi taiteeksi, koska taideteosten rahoittaminen verovaroista tekee niistä julkista omaisuutta. Esteetön pääsy tiloihin tukee julkista määrittelmää, sillä auloihin, kahviloihin, käytäville ja ulkotiloihin sijoitettuun taiteeseen on kaikilla vapaa pääsy.⁷ Sairaalan päätehtävä ei kuitenkaan ole esitellä kokoelmaa suurelle yleisölle, jonka vuoksi katsojakunta rajautuu pääasiassa henkilöihin, jotka työskentelevät, vierailevat tai saavat hoitoa sairaalan tiloissa.

Sairaaloiden taidehankinnat

Tiedusteluihini saamien vastausten mukaan Suomen yliopistollisissa sairaaloissa on yhteensä noin 9 000 taideteosta. HUS on Suomen merkittävimpiä nykytaiteen ostajia ja kokoelmaan kuuluu tällä hetkellä noin 5 400 teosta. Itse ylläpitämässäni Kuopion yliopistollisen sairaalan taidekokoelmassa on hieman yli 1 300 taideteosta.

⁶ Glassford 2016, 81.

⁷ Luukkanen-Hirvikoski 2015, 106.

Hyvinvointialueuudistus vuoden 2023 tammiukuussa tarkoitti sitä, että sairaalakiinteistöt siirtyivät aiempien sairaanhoitopiirien omistuksesta hyvinvointialueiden omistukseen. Pääsääntöisesti myös sairaalataide siirtyi hyvinvointialueiden vastuulle, vaikka sopimuksissa on alueellisia eroja. On sanomattakin selvää, että tällaisten kokoelmien ylläpito vaatii ammattilaisten asiantuntijuutta.⁸

Sairaaloiden isoimmat taidehankinnat toteutuvat yleensä uudisrakennus- tai peruskorjaushankkeisiin sisältyvinä prosenttitaideostoina (kuva yllä). Taidetta on saatu kokoelmiin myös lahjoituksina ja talletuksina. Suuri osa teoksista on esillä tiloissa, joissa kuka tahansa voi niitä ohikulkiessaan nähdä. Toki taidetta on myös rajatun pääsyn tiloissa, kuten kokoushuoneissa, toimistotiloissa tai toimenpidehuoneissa, mutta Kuopion yliopistollisessa sairaalassa taidekokoelman teokset pyritään sijoittamaan pääasiassa tiloihin, joissa niistä on iloa sekä henkilöstölle että asiakkaille.

Sairaala on erityislaatuinen ympäristö, joka määrittelee taiteelle tiettyjä raameja, joiden sisällä toimia. Taideteosten sijoittamisessa tulee esimerkiksi ottaa huomioon, ettei taide häiritse

Partanen & Lamusuo Oy: Evoluutio, 2015, digiprintattu lasi.

Kuva: Henna Hietainen.

⁸ Teppo, Anni 2023, 6–7.

hoitotyötä, estä liikkumista ja tilojen käyttöä, tai aiheuta vaaraa. Sairaalan päätehtävä on terveydenhuolto, jota taide voi parhaimmillaan tukea.

Miksi taidetta ostetaan?

Turun yliopiston kliinisen hoitotieteen professori Sanna Salanterä pitää tärkeänä, että sairaaloissa taide on tarjolla tasaveroisesti kaikille, eikä ihmisiä eriytetä. Sairaalaympäristössä kuka tahansa voi nähdä ja kokea taidetta sosiaalisesta tai taloudellisesta asemasta riippumatta. Toinen saattaa jättää taiteen täysin huomiomatta, mutta toiselle esimerkiksi odotusaulan seinällä oleva teos voi kehittyä hyvinkin merkitykselliseksi. Sanna Salanterä kuitenkin toteaa, että taiteen merkitys ja sen hyödyntäminen vaihtelevat eri sairaaloissa.⁹

Oman kokemukseni mukaan yksittäisillä seinille ripustettavilla taideteoksilla saattaa olla henkilökunnalle tai sairaalassa vieraileville suuri merkitys. Esimerkkinä kerrottakoon tapaukset, joissa pitkään sairaalassa työskennelleet henkilöt olisivat halunneet ostaa työhuoneissaan olleet teokset itselleen. Eräällä kerralla potilas kirjoitti minulle sähköpostin, jossa hän kertoi odotusaulassa olleen taideteoksen tehneen häneen vuosia aiemmin suuren vaikutuksen. Jokaisella sairaalakäynnillä teos oli puhutellut häntä. Sairaalan remonttien ja tilauudistusten myötä häneltä oli kadonnut yhteys teokseen ja henkilö halusi tiedustella, vieläkö maalaus kuului Kuopion yliopistollisen sairaalan kokoelmiin. Onnekseni henkilö muisti taiteilijan nimeä, jolloin teos oli helppo etsiä sähköisestä kokoelmanhallintaohjelmasta. Kerroin, että maalaus kuuluu edelleen sairaalan taidekokoelmaan, mutta on sittemmin sijoitettu toisaalle. Vastaanottaja ilahtui tiedosta ja lähettämistäni maalauksen kuvasta.

Sairaaloiden taidekokoelmia voi verrata yrityskokoelmiin ja niiden hoitoon. FT Teija Luukkanen-Hirvikoski on tutkinut yritysten taidekokoelmia, joiden keräilypolitiikat, taiteen esittämisen käytännöt ja merkitykset ovat kokemukseni mukaan suurelta osin yhteneväisiä myös sairaaloiden taidekokoelmiin. Yrityksissä sijaitsevan taiteen tavoin myös sairaaloiden toiminta ja henkilöstön työtehtävät eivät koske lähtökohtaisesti taidetta.

⁹ Kungas, Milja 2021, B6–B7.

”Työpaikoilla esillä oleva taidekokoelma on eräänlainen perusnäyttely, joka on esillä yrityksen toimitiloissa vuosia tai vuosikymmeniä. Yritysten taidekokoelmilla on kulttuuriselta taustaltaan ja kiinnostuksen kohteiltaan heterogeenisiä vastaanottajaryhmiä. Niiden joukosta löytyy taiteesta kiinnostuneiden lisäksi henkilöitä, jotka suhtautuvat yrityksen taideohjelmiin neutraalisti tai kielteisesti. Tutkimusaineiston valossa kysymykset erilaisten taide- ja makukäsitysten kohtaamisesta tai kohtaamattomuudesta työpaikoilla liittyvät sisustusta laajempiin teemoihin”.¹⁰

Taide sairaalan toimintaympäristössä liittyy vahvasti taiteen ja työelämän yhdistämiseen. FM Heli Lukkarinen kirjoitti *Taiteen paikasta muuttuvassa toimintoympäristössä*¹¹, jonka määritelmä on sovellettavissa myös sairaalaympäristöön:

”Taidetta ja työelämää ei ole perinteisesti liitetty toisiinsa: siinä missä taide liittyy ihmiselämän kokemuksiin, arvoihin ja merkityksiin on työelämä nähty tuloksellisuuteen pyrkivänä toimintana. Tyypillisesti organisaatioon sijoitettu taide onkin mielletty erilaisten saavutusten kuvauksiksi. Esimerkiksi monille tutut – usein myös laadukkaat – edustus muotokuvat ovat majesteettisesti korostaneet kuvatun henkilön statusta johtajien työhuoneissa ja aulatilissa”.¹²

Tähän samaan kategoriaan kuuluvat sairaaloiden taidekokoelmissa muun muassa lääkäreiden ja ylihoitajien muotokuvat.

Heli Lukkarinen toteaa työelämässä tapahtuneiden rakennemuutosten vaikuttaneen siihen, että työympäristöjä on alettu nähdä fyysisinä ja sosiaalisina kokonaisuuksina. ”Taiteen avulla syntyvien merkitysten koetaan tuovan organisaatiolle ja sen työntekijöille lisäarvoa eikä taidetta välttämättä nähdä työelämästä irrallisena ilmiönä”¹³, Lukkarinen kirjoittaa.

Olen Lukkarisen kanssa samaa mieltä, että taide tuo organisaatioille lisäarvoa. Taide on usein asia, joka työympäristössä kiinnittää huomion nousemalla esille. Seinien värit saattavat kiinnittää

¹⁰ Luukkanen-Hirvikoski 2015, 16.

¹¹ Lukkarinen 2021, 166.

¹² Lukkarinen 2021, 166.

¹³ Lukkarinen 2021, 166.

Antti Immonen: Hohde, 2023, 1/10-osa teossarjasta Valoaallokko.

Kuva: Henna Hietainen.

joidenkin huomion, mutta seinämaaleja pidetään tavanomaisempana keinona luoda viihtyisyyttä kuin taideteoksia. Parhaimmillaan taide pysäyttää tai tuo hetken jotain odottamatonta.

Kuopion yliopistollisen sairaalan uudisrakennuksen kymmeneen hissiaulaan tilattiin valoveistokset kuvanveistäjä Antti Immoselta. *Valoaallokko*-sarjan teokset kuvaavat valon aaltomaista luonnetta ja jokaisen teoksen taustavalo muuttaa sävyään tietyn värispektrin sisällä. Valoveistosten teho on säädetty aulatilojen yleisvalaistukseen sopivaksi, jotta teosten raoista hehkuva valo on pehmeä (kuva yllä). Hissistä ulos astuessa yksi teos ottaa vierailijan vastaan jokaisessa kerroksessa. Kiireisempi ohikulkija ei välttämättä havaitse valon liikettä teoksessa, mutta aulassa hetken pidempään hissiä odottava saattaa havaita teoksen todellisen luonteen. Katsomalla teosta pidempään voi huomata värien vaihtumisen ja teostekstin lukemalla pääsee kiinni taiteilijan ajatuksiin. Teostekstistä selviää myös, että siihen liittyy useampia teoksia. Ensimmäisten kuukausien aikana sain henkilöstöltä palautetta, että ”he ovat bonganneet kymmenestä teoksesta jo kolme”. Sarja on siis innostanut kulkemaan eri kerroksiin ja ”etsimään” kaikki veistokset.

Taiteen ja tilan luoman yhteisvaikutuksen on todennut myös Tampereen yliopistollisen sairaalan neurologian dosentti Gábor Molnár:

”Lääketieteellisessä kirjallisuudessa on runsaasti näkemyksiä siitä, että kuvataide, kauneus ja mieluisa ympäristö ovat osa hoitoa (---). Parantaminen on aina myös mentaalinen prosessi, johon ympäristöllä on oma vaikutuksensa. (---) Näyttöä taiteen ja ympäristön vaikuttavuudesta [ihmiseen] siis on, ja tämä vahvistaa sitä nykyään varsin laajasti hyväksyttyä näkemystä, että kuvataiteella voidaan vaikuttaa tilan tunnelmaan, ja se vuorostaan heijastuu ihmiseen”.¹⁴

Taiteen merkitys

Sairaalat voivat aktivoida kävijöissä stressitason nousua, sillä ympäristö on usein vieras, tulevaisuus saattaa tuntua epävarmalta ja lääketieteelliset testit tai kipu voivat aiheuttaa pelkoa.¹⁵ Taiteen merkitys on erilainen riippuen siitä missä se on esillä. Odotusauloissa se voi irrottaa hetkeksi katseen puhelimen ruudulta ja vuodeosastolla se saattaa tuoda erilaista viihdykettä potilaalle tai hänen omaiselleen. Poliklinikkatoiminnassa esimerkiksi toimenpidehuoneen katossa olevat kuvat voivat auttaa potilasta suuntaamaan huomionsa ja jännityksensä pois toimenpiteestä (kuva s. 347).

Sairaalat ovat haastavia ympäristöjä myös työntekijöille. Ne on listattu usein yhdeksi stressaavimmista työympäristöistä, etenkin sairaanhoitajille ja ensihoitajille.¹⁶ Kuopion yliopistollisen sairaalan henkilöstö on havainnut taiteen positiivisen vaikutuksen itselleen ja potilailleen. Yksittäiset yksiköt ovat alkaneet käyttää omia tai lahjoitusvaroja erilaisten taideteosten toteuttamiseksi. Taidehankinnat harvoin perustuvat puhtaasti taiteen itseisarvoon, sillä taiteella toivotaan saavutettavan myös jotain muuta aineetonta. Tilauksissa korostuvat viihtyisyyden lisäämisen lisäksi yksikön erityisyyden korostaminen, potilaiden osallistaminen tai jännityksen lieventäminen. Taiteella koetaan saavan korostettua myös ”me-henkeä”.

Oman kokemukseni mukaan sairaalahenkilöstön kiinnostus taiteeseen ja yksiköiden omiin taidehankintoihin on lisääntynyt sitä mukaa, mitä enemmän sairaalan taidesioista tiedotetaan

¹⁴ Molnár 2010, 29; 31.

¹⁵ Rollins 2021, 17.

¹⁶ Rollins 2021, 18.

Lastenosaston toimenpidehuone.
Kamala Luonto -sarjakuvataiteilijoiden
suunnittelema revontulimaisema.
Kuva: Henna Hietainen.

joko sisäisesti tai mediassa yleisesti. Onnistuneiden taideprojektien esiintuominen on rohkaissut pieniäkin yksiköitä lisäämään viihtyisyyttä taiteen keinoin. Taideasiantuntijana olen kuunnellut heidän toiveitaan ja olemme etsineet yhdessä heidän tarpeisiinsa ja budjettiinsa sopivia ratkaisuja.

Rakennushankkeisiin sisältyvät prosenttitaidehankinnat ovat näyttäviä ja usein ison mittakaavan projekteja. Ne on kuitenkin yleensä koordinoitu yhtenäiseksi kokonaisuudeksi arkkitehtuurin ja tilasuunnittelun kesken (kuva s. 349). Yksittäiset sairaalan yksiköt tai henkilöstö harvemmin pääsevät vaikuttamaan prosenttitaiteen lopulliseen lopputulokseen, kun työtä koordinoidaan esimerkiksi taidetyöryhmissä. Tämän vuoksi koen pienemmätkin taidehankinnat tärkeiksi, koska ne luovat syvällisemmin merkityksellisyyttä ja vaikutusmahdollisuutta henkilöstön sisälle. Tällaiset asiat saavat pienin askelin taiteen juurtumaan osaksi terveydenhuollon rakenteita.

Tämä on mielestäni tulosta siitä, että prosenttitaidehankintojen lisäksi tuodaan aktiivisesti esille myös sairaaloiden olemassa olevia taidekokoelmia ja niiden mahdollisuuksia. Tiedotetaan taiteesta, jolloin se tehdään näkyväksi. Tällaiseen toimintaan määrälläisen projektityöntekijän työaika harvoin riittää, jonka tärkein vastuu on saada rakennushankkeeseen sisältyvät taidehankinnat toteutettua.

Tietoisuuteen ja taidekasvatukseen vaikuttavat merkittävästi myös teosten yhteydessä olevat teostiedot. Osa henkilöstöstä ei kiinnitä teoksiin tai teoslappuihin mitään huomiota, mutta osa asiakkaista ja henkilöstöstä pysähtyy lukemaan teostiedot. Vaikka katsoja ei ymmärtäisi teoslapun luettuaan taiteilijan asemaa taidehistorian kaanonissa tai paikallisessa kontekstissa, ”museomainen” teoslappu osoittaa teoksen kuitenkin sisustusjulistetta merkityksellisemmäksi.

Tiedon esiin tuomisella voidaan parhaimmillaan muuttaa asenteita. Eräällä osastolla osa henkilöstöstä suhtautui negatiivisesti abstrakteihin teoksiin, joita tilaan oli hankittu. Kun olin kiinnittänyt tilan seinään tekstin, jossa oli lyhyt esittely taiteilijasta ja hänen kertomuksensa teoksen sisällöstä, huomasin, että asenteet muuttuivat. Eräs ilahtui taiteilijasta, koska tämä oli lähtöisin samalta paikkakunnalta kuin hän itse. Tiedon ei siis tarvitse olla kovin runsasta, jotta katsoja voi samaistua näkemäänsä.

Kaisu Sirviö: Valo, puunlehdet, linnut ja kukat, luonnon lohdutus, 2022. Yksityiskohta potilashuoneisiin ja hoitaja-asemaan tilatusta teossarjasta.

Kuva: Henna Hietainen.

Elinkaaren hallinta ja taideasiantuntijan merkitys

Sairaaloiden taidekokoelmien hoidon ammatillistuminen nostaa tietoisuutta, taiteen tasoa ja tuo esiin kulttuurialan ammattilaisten työmahdollisuuksia sosiaali- ja terveydenhuollon kentällä. Tähän liittyy myös julkisen taiteen erikoistumiskoulutukseen (2022–2023) laatimani taidekokoelmaohjelma Pohjois-Savon hyvinvointialueen käyttöön.

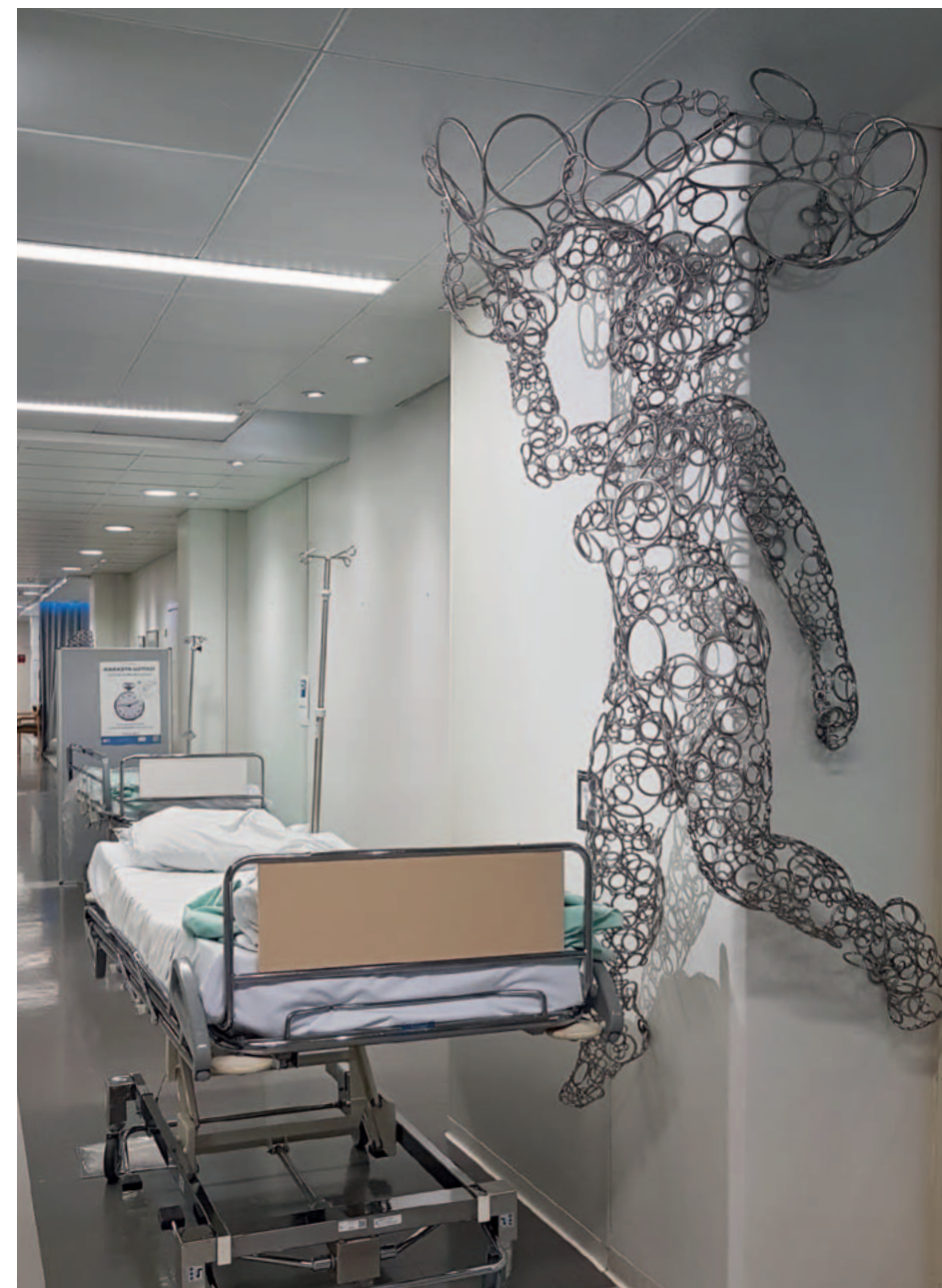
Ammattimaisella kokoelmanhallinnalla taideteokset erotetaan käyttöesineistä, julisteista ja huonekaluista omaksi ryhmäkseen. Kuopion yliopistollisessa sairaalassa on käytössä sähköinen kokoelmanhallintaohjelma Muusa, mikä mahdollistaa teostietojen lisäksi muun muassa sijainti- ja konservointitietojen sekä kuvien tallentamisen. Teoksia inventoimalla syntyy ymmärrys siitä, mitä omistetaan ja minkä arvoisia (rahallisesti ja taidehistoriallisesti) teokset ovat. Hallintaohjelmaan kirjataan taiteen vakuutusarvot, jotka välitetään vuosittain taloushallinnon tietoon.

Teija Luukkanen-Hirvikosken mukaan yrityskokoelmista vastaavat henkilöt kokivat vaikeaksi nimenomaan taideteosten taloudellisen arvioinnin. ”Taideteosten taloudelliseen arvoon vaikuttavat provenienssin, taiteilijan aseman, teoksen taiteellisten ominaisuuksien ja ainutlaatuisuuden lisäksi mm. tunteet, oletukset, mielikuvat sekä ostajien kokemus hyöty”.¹⁷ Taloudellisten arvojen määrittelyyn tulee olla taidekentän ja taidekaupan tuntemusta, sillä taide harvoin noudattaa puhtaasti pelkkää kysynnän ja tarjonnan lakia. Kokoelmanhallinta sisältää myös konservointitarpeiden ja teospoistojen jatkuvaa kartoitusta, jossa on hyötyä myös museoammattillisesta osaamisesta.

Sairaalan sisällä toimivalla taideasiantuntijalla on ammattitaito sanoa mihin taidetta voidaan sijoittaa; aina tyhjä seinä tai käytävä ei tarkoita sitä, että sille voitaisiin ripustaa taidetta. Sairaalan sisäisellä taideasiantuntijalla on parhaimmillaan tieto osastojen toiminnasta, tilojen käytöstä ja turvallisuusnäkökulmista, jotka kaikki tulee ottaa huomioon erityisympäristössä, jonka pääasiallinen tehtävä on terveydenhoito.

Samana näkökulmaa puoltaa myös Taiteen edistämiskeskuksen erityisasiantuntija Henri Terho:

¹⁷ Luukkanen-Hirvikoski 2015, 146.

Antti Immonen: Höyrypää, 2017, Faasit-veistossarja. Aina sairaalan toimintoja ei voi kontrolloida taiteen hyväksi, vaikka kuinka yrittäisi.
Kuva: Henna Hietäinen.

”Sairaalat ovat taiteen kannalta haastavia ympäristöjä. Taidevalinnoissa joudutaan ottamaan huomioon erilaisia esteettisiä ja kulttuurisia toiveita. Ympäristö on hygieniavaatimuksiltaan poikkeuksellinen. Arjen toiminnot muokkaavat jatkuvasti sairaalarakennuksia ja tilojen käyttö ja jopa tilat itsessään muuttuvat vaikeasti ennakoitavalla tavalla (kuva s. 351). Sairaalat ovat pullollaan erilaisia tekniikkaan liittyviä tarpeita. Monet taiteilijat ajautuvat miettimään kompromisseja teoksiin liittyvissä ratkaisuisissa ja esimerkiksi väreihin liittyvät mielikuvat ja miellelyhtymät saattavat rajoittaa ilmaisua. Käänteisesti juuri väreihin liittyvät mahdollisuudet sairaalaympäristössä voivat luoda taiteelle uusia tehtäviä osana käytännön hoitotyötä”.¹⁸

Henri Terho painottaa taidehankintojen elinkaariymmärrystä:

”Prosenttiperaatteen mukainen tapa rahoittaa taiteen hankintaa on hyvä malli rakennusvaiheen hankintoihin. Ongelmia sen sijaan aiheutuu rakennusten ja teosten elinkaaren mittaan. (---) Taidetta tulisi suunnitella ja rahoittaa sen hankintaa myös sairaalan elinkaaren aikana, ja tämä on osoittautunut nopeasti merkittäväksi ongelmaksi. (---) Vain harvalla sairaanhoitopiirillä on pysyvää asiantuntijaryhmää, jonka tehtävä on huolehtia taiteen ylläpidosta ja seurata sen kuntoa – saati tehdä täydentäviä uusia hankintoja. Sairaaloiden teoksista tulee nykyisellä tavalla erikoisesti tiettyyn pysähtyneeseen rakentamisen hetkeen viittaavia taidekokoelmia. Elinkaaren hallinta tarkoittaa myös teosten huoltoa, kunnostusta ja koko sitä tapaa, miten teokset otetaan osaksi sairaalan arkea. Rakennusvaiheen kiinnostus ja suunnitelmallisuus tulisikin laajentua koskemaan koko sairaalan elinkaarta”.¹⁹

Saman pysähtyneisyyden haasteen ovat huomanneet sairaalataiteen tutkimukseen perehtyneet Sari Kuuva, Teija Luukkanen-Hirvikoski ja Tuuli Lähdesmäki: ”Keskeinen haaste sairaaloissa on se, että teokset jäävät usein veistoksiksi aulatiloihin ja tauluiksi seinille – eräänlaiseksi taustaksi muulle toiminnalle”.²⁰ Jotta sairaaloiden

¹⁸ Terho 2020, 73.

¹⁹ Terho 2020, 73.

²⁰ Kuuva; Luukkanen-Hirvikoski; Lähdesmäki 2023, 85.

taidekokoelmat eivät jäisi Henri Terhon mainitsemiksi ”pysähtyneiksi rakennushetkien kokoelmiksi”, vaaditaan kulttuurialan asiantuntemusta ja ammattitaitoa valjastamaan taide osaksi sairaalan toiminnallisuutta ja kulttuurihyvinvointia. Tämä ei tapahdu hetkessä eikä itsestään, sillä sairaalamaailma on hyvin hierarkkinen koneisto.

Taidemyönteiset toimintamallit, kulttuurihyvinvointitoiminta ja niiden juurruttaminen sairaalaan vievät aikansa ja vaativat oikeanlaiset verkostot. Tämän vuoksi pidän tärkeänä, että taideasiantuntijat työskentelevät sekä Kuopiossa että Helsingissä sairaalan sisällä. HUSissa taideasiantuntija työskentelee Tilakeskuksessa ja KYSissä Kiinteistöhallinnon alaisuudessa. Kun taideasiantuntijoilla on toimintayksikkönsä avulla yhteys rakennushankkeisiin ja eri rakennuksissa työskenteleviin yksiköihin, tilahallintaan ja toiminnallisuuteen, on helpompi luoda verkostoja sairaalan sisällä. Näin taideasiantuntijat tietävät mitä kautta viedä asioita onnistuneesti eteenpäin ja keihin ottaa yhteyttä missäkin tilanteessa. Ulkopuolella mahdollisesti työskentelevät projektityöntekijät eivät pääse yhtä nopeasti käsiksi toimintamalleihin ja niin sanottuun hiljaiseen tietoon.

Kuopion kaupunki koordinoi koko Pohjois-Savo koskevan kulttuuristrategian²¹ keväällä 2023. Kulttuuristrategia ”hahmottelee suuntaviivoja eri tasoille toimijoille, päättäjille, maakuntaliitolle, hyvinvointialueelle, elinkeinoelämälle sekä matkailualalle kulttuurille myönteisten asenteiden kasvattamiseksi sekä hyvien kulttuurikäytänteiden muotoilemiseksi ja käyttöönottamiseksi. Selkeimpiä tavoitteita ovat taide- ja kulttuurialalle suunnattujen resurssien paraneminen, palvelujen saatavuuden yhdenvertaistuminen sekä ammattimaisen työn rakenteiden kehittyminen”.²²

Kulttuuristrategiassa on määritelty yhteistyökumppaniksi myös hyvinvointialue. Jotta yhteistyö maakunnan kulttuuritoimijoiden ja hyvinvointialueen kesken saadaan toimimaan, se vaatii halua ja panostusta yhteistyöhön. Taide- ja kulttuurisisällön jalkautuminen sairaalan koneistoon vaatii ymmärrystä sekä sairaalan että kulttuurikentän toimijoista ja toimintatavoista. Taideasiantuntija voi

²¹ Pohjois-Savon kulttuuristrategia 2022–2030 <https://kulttuuripohjoissavo.fi/wp-content/uploads/Pohjois-Savon-kulttuuristrategia-korjattu-painos.pdf>

²² Kulttuuri kuulolla, Pohjois-Savon kulttuuritoiminnan kehittämistehtävä <https://kulttuuripohjoissavo.fi/pohjois-savon-kulttuuri/kulttuuristrategia/>

parhaimmillaan toimia tulkkina, joka ymmärtää molempien osapuolten toimintaa viemällä asioita eteenpäin erityisvaatimukset huomioiden. Taide- ja kulttuuriasioihin panostaminen on myös arvokysymys, jolla osoitetaan, että sen vaikutuksiin uskotaan ja sitä arvostetaan.

Lähteet:

- Aholainen, Mari; Jäntti, Saara; Tammela, Annika; Tanskanen, Jani 2021. Miten taide vaikuttaa? Kulttuurisia näkökulmia hyvinvointiin ja terveyteen. *Lääkärilehti* 5.3.2021. 9/2021 vsk 76, 564–568. <https://www.laakarilehti.fi/tieteessa/katsausartikkeli/miten-taide-vaikuttaa-kulttuurisia-nakokulmia-hyvinvointiin-ja-terveyteen/?public=29e7a5eeae789608f35becb2cc8ef7a4>. Viitattu 24.5.2023.
- Bergström, Kirsti 2020. HUS taidetoimikunta – valtakunnallinen vaikuttaja. Teoksessa *Taide vanhin voitehista – kuvataidetta sairaaloissa*. Toim. Seppo Seitsalo ja Ilkka Taipale. Helsinki: Psykiatrian yhteistyö ry, 31–47.
- Glassford, Donna 2016. Managing art collections in Healthcare Environments. Teoksessa *Managing Arts Programs in Healthcare*. Toim. Patricia Dewey Lambert. London: Routledge, 81–97.
- Jakonen, Olli; Lahtinen, Emmi 2019: Taide, kulttuuri ja hyvinvointi: Hallitusohjelman kulttuurin kärkihankkeen arviointi: prosenttitaitteen periaatteen laajentaminen yhteistyössä sosiaali- ja terveydenhuollossa. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore. https://www.cupore.fi/images/tiedostot/2019/karkihankeraportti_final.pdf. Viitattu 24.5.2023.
- Kuuva, Sari; Luukkanen-Hirvikoski Teija; Lähdesmäki, Tuuli 2003. Sairaala taiteen näyttämönä – Näkökulmia sairaalataiteen tutkimukseen. Teoksessa *Tahiti – taidehistoria tieteenä Vol 13 nro 1 (2023)*. Taidehistorian seura, 82–91. <https://tahiti.journal.fi/issue/view/8953/1845>. Viitattu 4.9.2023.
- Lukkarinen, Heli 2021. Taiteen paikka muuttuvassa toimistoymppäristössä – Taide osana Opetushallituksen tilamuutoshanketta. Teoksessa *Julkisen taiteen tilasta – Puhetta julkisen taiteen konteksteista*. Helsinki: Taideyliopisto, 165–178.
- Luukkanen-Hirvikoski, Teija 2015. Yritysten taidekokoelmat Suomessa – Keräilypolitiikat, taiteen esittämisen käytännöt ja merkitykset elinkeinoelämässä. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston julkaisuja 261. <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/47258>. Viitattu 2.6.2023.

- Molnár, Gábor 2010. Taide sairaalassa. Teoksessa *Terveyttä taiteesta – Raimo Anttilan taidetoimikunta ja Pirkanmaan sairaanhoitopiirin kokoelmat*. Toim. Pekka Helin, Raimo Seppälä ja Gábor Molnár. Tampere: Pirkanmaan sairaanhoitopiirin kuntayhtymä, 29–42.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö: Terveyttä ja hyvinvointia edistävä taide- ja kulttuuritoiminnan yhteistyöryhmä 2016–2019. <https://okm.fi/hanke?tunnus=OKM008:00/2017>. Viitattu 4.9.2023.
- Pohjois-Savon kulttuuristrategia 2022–2030. <https://kulttuuri-pohjoissavo.fi/wp-content/uploads/Pohjois-Savon-kulttuuristrategia-korjattu-painos.pdf>
- Rollins, Judy 2021. 'Purpose-built' Art in Hospitals: Art with Intent. Bingley: Emerald Publishing.
- Kungas, Milja. 2021. Taide auttaa toipumaan. *Savon Sanomat* 9.6.2021, B6–B7.
- Seitsalo, Seppo; Taipale, Ilkka toim. 2020. *Taide vanhin voitehista – kuvataidetta sairaaloissa*. Helsinki: Psykiatrian yhteistyö ry.
- Teppo, Anni 2023. Taiteen hoito on harvojen käsissä. *Mediuutiset* 17.3.2023, 6–7.
- Terho, Henri 2020. Prosenttiperiaate ja sairaalarakentaminen. Teoksessa *Taide vanhin voitehista – kuvataidetta sairaaloissa*. Helsinki: Psykiatrian yhteistyö ry, 71–73.
- World Health Organization 2019. What is the evidence on the role of the arts in improving health and well-being? 5.9.2019. <https://www.who.int/europe/publications/i/item/9789289054553>. Viitattu 24.5.2023.

Taidehistorioitsija **Henna Hietainen** (FM) toimii taideasiantuntijana Pohjois-Savon hyvinvointialueella Kuopion yliopistollisessa sairaalassa. Hietainen on työskennellyt toistaiseksi voimassa olevassa työsuhhteessa vuodesta 2020 alkaen. Tehtävään kuuluu mm. sairaalan taidekokoelman hoidon lisäksi erilaisten rakennushankkeisiin sisältyvien prosenttitaidehankintojen koordinointi.

- LinkedIn osoite: <https://fi.linkedin.com/in/henna-hietainen-1840563b>

Ohikiitävä arki

Sanotaan, että aika tuntuu katoavan ja menevän kuin siivillä. Arkemme koostuu itseään toistavista rutiineista. Olemme niin kiireisiä, että hädin tuskin huomaamme sanomisiamme ja tekemisiämme ja sitä, millaisia asioita jaamme toisillemme. Mitä tapahtuisi, jos tietoisesti keskittäisimme huomiomme arjen hetkiin? Kokisimmeko ja jakaisimmeko hetket eri tavalla?

Matkoillani eri kulttuureissa olen kokenut monia hetkittäisiä ilmeitä, makuja, hajuja ja ääniä, jotka ovat muovanneet taiteellista ajattelua ja vaikuttaneet taiteeseeni.

Ruoka on jo vuosisatojen ajan toiminut sekä kulttuurisen identiteetin kulmakivenä että kaunotaiteiden inspiraation lähteenä. Ruoka oli myös suosittu elementti varhaisessa barokkiajan taiteessa Alankomaissa.¹

Eräät kriitikot väittävät, että ruuan rooli teoksissa on ollut ainoastaan esteettinen, mutta ruoka on aina kertonut tarinaa. Vanitas-maalauksissa ruuan oli tarkoitus viedä kolme viestiä, jotka symboloivat maallisten ilojen merkityksettömyyttä kuoleman edessä. Ruoka myös kannusti suhtautumaan elämään tyyneydellä. Ruoalla oli vertauskuvallinen merkitys katoavan ominaisuutensa vuoksi: se syödään, tähteet heitetään pois ja lopulta se katoaa. Asetelmamaalauksen lavasteet olivat ylellisiä, ja symbolisina elementteinä käytettiin esimerkiksi hedelmiä, hyönteisiä, vaaseja jne. Maalauksen asetelmat olivat kaukana todellisuudesta ja ne olivat yhtä tarkasti lavastettu kuin nykyajan ruokakuvat Instagramissa.

Ruuasta on tullut osa kulttuuriamme ja henkilökohtainen tavaramerkki, jonka avulla ilmaisemme identiteettiämme ja jopa poliittista kantaamme. Sosiaalisessa mediassa ruoka nähdään lähes ainoastaan visuaalisena nautintona. Suurin osa yleisöstä ei tule

¹ <https://www.taldiacomohoy.es/post/maria-van-oosterwijck-1630-1693>
Larrea, 2022

koskaan maistamaan näitä herkkuja, joten heidän kokemuksensa jää mielikuvituksen tasolle. Tieto siitä, että ruokaa on tarjolla yllin kyllin, saa meidät pitämään ruokaa ennen kaikkea viihteenä eikä välttämättömyytenä.

Elokuu.
Puoleksi sokeria
ja puoleksi persikkaa.
Illan sylissä aurinko,
kuin hedelmän luu.

Maissintähkä on löytänyt
keltaisen, tuikean naurun.

Elokuu.
Lapset syövät
mustaa leipää, kuujuustoa.

Federico García Lorca – *Elokuu*.
Suomentanut Matti Rossi.
(Kokoelmasta *Canciones* 1921–1924)

Lorca kuvailee ruuan avulla elokuun herättämiä tunteita ja sitä, kun kesä vaihtuu syksyksi. Hän mainitsee persikan, joka on makea satokauden hedelmä, auringon keltaisen värin, maissin ja leivän. Säkeessä ”Lapset syövät mustaa leipää ja juustokuuta” Lorca kuvaa siirtymää kylmään vuodenaikaan. Hän hyödyntää satokauden antimia. Elokuun toistaminen tuo runoon väliaikaisuuden tunteen.

Ilmastonmuutos on ilmiö, joka myös lisää väliaikaisuuden ja välittömyyden tuntua, sillä se vaikuttaa yhteen perusrutiineistamme eli syömiseen. Vesistöjen saastuminen ja veden lämpötilan nousu vaikuttavat kalastukseen ja maanviljelyyn, sillä emme pysty enää tuottamaan yhtä paljon viljaa kuin ennen. Tämän vuoksi jatkuvasti kehitetään uusia tapoja tuottaa ruokaa. Yksi esimerkki on suomalainen Solar Foods, joka hyödyntää urauurtavaa teknologiaa gastronomian alalla. Yrityksen on tarkoitus tuottaa mullistavan teknologian avulla hiilidioksidista biomassaa, jota voidaan käyttää ravintoproteiinina. Solar Foodin ja singaporeilaisen Fico-ravintolan

kanssa yhteistyössä kehittämä *Solein-suklaajäätelö* on keksintö, joka voisi nousta maailmanlaajuisiksi trendiksi.²

Keskustelu ruuasta on nykyaikana tärkeää useista syistä. Siksi haluan korostaa julkisen taiteen merkitystä strategisena kommunikointivälineenä, joka analysoi ja hyödyntää arkisia hetkiä, jotta me osaisimme tarkastella elämäämme kriittisemmin. Teoksessani käytän seuraavia pääteemoja, jotka liittyvät tähän tarkastelun tarpeeseen.

Arjen taide ja sen merkitys julkiselle taiteelle. Millaista on nykyajan ekologinen julkinen taide?

Yli 40 vuotta sitten taiteilijat kaikkialla maailmassa alkoivat yhdistellä taiteessaan maisema-arkkitehtuuria ja luontoa. He olivat huolissaan ympäristön tilasta ja kritisoivat liiallista kapitalismia. Agnes Denesin työ *Wheatfield – A Confrontation* on erinomainen esimerkki tästä suuntauksesta. Yhdessä vapaaehtoisten kanssa Denes kylvi 5 000 neliometriä vehnää New Yorkin Manhattanille Vapaudenpatsaan edustalle. Teos kritisoi voimakkaasti rikkaiden ja köyhien välistä kuilua ja sitä, miten ihmiset (väärin) ymmärtävät kehityksen.³

Teokseni syntyvät arjen hetkistä. Estetiikan lisäksi ne sisältävät myös arjen etiikkaa. Monet teoksistani syntyvät luonnollisen ja suunnittelemattoman prosessin tuloksena hiljalleen, kuten hitaasti haudutettu pataruoka, jota täytyy vahtia ja käsitellä hellästi. Tästä esimerkkinä on teokseni *Jokapäiväinen leipämme (2015–2023)*, jonka työpajoissa jaoin tunteiden ajan maahanmuuttajanaisten kanssa tarinoita sillä aikaa, kun leipätaikina kohosi ja leivät paistettiin. Arkisten materiaalien käyttö tarjoaa luonnollisemman lähestymistavan. Pysin aina löytämään käytettyjen materiaalien historiallisen ja kulttuurisen puolen. Kriittinen ajattelu on osa taidettani, koska elämme levottomuuksien, väkivallan, sotien, talous- ja ympäristökriisien sekä poliittisten ääripäiden aikaa kaikkialla maailmassa.

² <https://www.tapasmagazine.es/solar-foods-hace-historia-con-el-primer-helado-hecho-con-aire/> Pérez, 26.6.2023

³ <https://www.traveler.es/articulos/el-verano-en-el-que-nueva-york-tuvo-un-campo-de-trigo-land-art-agnes-denes-aniversario> Cano, 11.10.2022

Ruokatapahtumat julkisissa tiloissa ja sosiaalinen kanssakäyminen

Kuten aiemmin kerroin, syömämme ruoka kertoo identiteetistämme. Ruokatottumukset voivat liittyä maailmankatsomukseen, terveyteen tai politiikkaan. Projektissani *Jokapäiväinen leipämme (2015–2023)* hyödynnän ruokaa. Osallistujat leipovat leivän perinteisellä tavalla suvun reseptillä, ja kuten aiemmin mainitsin, prosessi on kuin ”kotoista diplomatiata”, joka kertoo sukupolvelta toiselle periytyvästä naisen asemasta ja jokapäiväisistä tarinoista. Prosessin aikana osallistujat keskustelevat esimerkiksi maantieteestä, uskonnosta, politiikasta ja rasismista.

Pakkomuutto on mullistanut todellisuutemme. Jopa Euroopassa huoli juomaveden riittävydestä on yleistynyt, ja siksi käsittelen tätä teemaa töissäni. Tavoitteeni on välittää viesti, joka korostaa yhdenmukaisuutta, integraatiota ja kulttuurienvälistä vaihtoa. Hyödynnän *kodeista tuttuja elementtejä (leipää) symboloimaan kotia, luon yhteyden osallistujien välille ja tuon heidät osaksi omaa tarinaani. Työskentelytapani on hyvin läheinen ja siksi otan mukaan vain muutaman osallistujan, jotta voimme työskennellä tiiviimmin yhdessä. Tämä on mahdollistanut sen, että olemme keskustelleet työpajassa kulttuuri-identiteeteistä, osallistujien yksityiselämästä ja politiikasta. Useat osallistujat käyttivät suvun omia reseptejä, minkä ansiosta ymmärsin paremmin heidän menneisyyttään ja alkuperäänsä.* Ruoka toimii luovana työvälineenä ja luo yhteyksiä ihmisten ja kulttuurien välille. Se on keskustelua synnyttävä vuorovaikutuksen keino ja demokraattinen luovuuden väline, jota kaikki osallistujat voivat hyödyntää tasavertaisesti.

Viitaten Kesteriin (Kester, 2004)⁴ Carly Schmitt tähdentää artikkelissaan *Food as an Emerging Diplomatic Tool in Contemporary Public Art*, että jo 90-luvulla ruoka nähtiin ihmisiä yhdistävänä taiteen muotona. Nykyään monet taitelijat työskentelevät tällä tavoin. ”Sosiaalinen veistotaide” oli myös Joseph Beuysin elämää ja teoksia hallitseva suuntaus, jonka tavoitteena oli luoda merkittävää sosiaalista muutosta luovan toiminnan kautta. Beuys näki, että koko maailma on taideteos ja hän uskoi, että kaikki voivat olla taiteilijoita. Suurin

⁴ <https://www.culturaldiplomacy.org/academy/content/pdf/participant-papers/2012-03-cdp/Food-as-an-Emerging-Diplomatic-Tool-in-Contemporary-Public-Art---Carly-Schmitt.pdf> Kester, Grant H. (2004). *Conversation Pieces*. Berkeley: University of California Press.

Yksityiskohta työpajasta teoksesta ”El pan nuestro de cada día”, Nevado, joka järjestettiin maahanmuuttaja naisten kanssa Madridissa 2022.

Kuva: Alberto Nevado, @NPhoto.

osa hänen sosiaalisista veistoksistaan kumpusi poliittisista tai ympäristöön liittyvistä teemoista. Vuonna 1982 Kasselin Dokumentassa Beuys loi teoksen *7000 tammea – Kaupungin metsittäminen kaupungin hallinnonin sijaan*, jossa yhdessä vapaaehtoisten kanssa hän istutti 7 000 puuta saksalaiskaupunkiin. Näin hän esitti useita kaupunkisuunniteluun ja ympäristön tulevaisuuteen liittyviä kysymyksiä.

Beuysin työ jatkaa perintöään nykyään taitelijoiden, kuten Pedro Reyesin, teoksissa. Reyes vaihtoi 1527 Lounais-Meksikosta peräisin olleen tuliaseen erilaisiin elektroniikkatuotteisiin. Sitten hän sulatti aseet ja teki niistä lapioita, joilla istutettiin 1527 puuta.⁵

Mika Hannula sanoo: ”Nämä taitelijat rakentavat itse ympäristönsä ja ohjaavat vuorovaikutusta. He toivovat, että nämä toimet aktivoivat yhteisöjemme mielikuvitusta ja auttavat meitä ymmärtämään, miten voimme elää paremmin tässä maailmassa.” (Hannula 2006)⁶

⁵ <https://www.tate.org.uk/art/art-terms/social-sculpture>, katsottu 12.9.2023

⁶ <https://www.culturaldiplomacy.org/academy/content/pdf/participant-papers/2012-03-cdp/Food-as-an-Emerging-Diplomatic-Tool-in-Contemporary-Public-Art---Carly-Schmitt.pdf> Hannula, Mika. (2006). *The Politics of Small Gestures*. Istanbul: Art-Ist Publications.

Interaktiivisissa projekteissa taitelijan ja yhteisöjen välinen yhteistyö on yhtä tärkeää kuin taitelijoiden välinen vuorovaikutus. *Syötävä labyrinthi* (2022), (Konttinen, Nevado, Torvinen) on jatkuvasti kehittyvä teos, joka perustuu pedagogiaan ja kestävään kehitykseen. Se on tarkoitettu toteuttamaan vähän luontoa sisältävillä kaupunkialueilla yhdessä alueen asukkaiden kanssa. Jokainen taitelija tuo osaamisensa projektiin: Konttinen on opiskellut puutarhuriksi ja taitelijaksi, Torvisella ja minulla on pitkä kokemus yksin ja yhteistyössä tehdyistä ruokaa käsittelevistä projekteista. Tällä teoksella haluamme luoda solun muotoisen syötävän labyrinthin, joka koostuu hyötykasveista. Asukkaat, jotka ovat kiinnostuneet viljelystä, puutarhanhoidosta ja mahdollisuudesta hyödyntää kasveja ravinnoksi, tekisivät yhteistyötä taitelijoiden kanssa. Vuorovaikutus jatkuu labyrinthissa, sillä siellä ovat ihmiset tuottavat labyrinthin kasvien tarvitsemää hiilidioksidia ja samalla ihmiset tarvitsevat kasvien tuottamaa happea. Hengitämme yhdessä solun kanssa.

Yksityiskohta hanketta koskevasta ehdotuksesta ”Syötävä labyrinthi”, 2022, Konttinen, Nevado, Torvinen.

Kuva: ALK, Amanda Koivisto.

Aineetonta, hetkellistä, kestävää

Mikä merkitys lyhytaikaisella julkisella taiteella on ohikulkijoille? Miten pitkäaikainen vaikutus taiteella on? Miten taide muuttaa rutiineja? Miten voimme osallistua taiteen tekemiseen?

Monet näkemäni nykytaiteen teokset ovat olleet aineettomia. Usein ne ovat olleet valoilla ja väreillä täytettyjä huoneita, jotka ovat herättäneet katsojassa voimakkaita tunteita. Joskus taas huone on ollut täynnä vaaleaa sumua, joka on saanut katsojan menettämään suuntavaistonsa. Näiden teosten aineettomuus on mielestäni lumoaavaa. Teokset saivat aikaan niin henkilökohtaisia kuin yhteisöllisiä ja vuorovaikutuksellisia kokemuksia, jotka kestivät vain hetken ja joita ei ollut mahdollista koskettaa. Konseptit, ideat ja kokemukset eivät tarvinneet fyysisiä kehyksiä ollakseen olemassa.

Aiemmin mainitsemani Agnes Denesin *Vehnäpelto* on samalla tavalla maaginen teos. Sen voima syntyy nimenomaan teoksen hetkellisyydestä, mutta myös vapaaehtoisista, jotka auttoivat siivoamaan tontin ja kylvämään siemenet. Tuo voima innostaa minua luomaan taidetta yhdessä vapaaehtoisten kanssa. Se synnyttää keskustelua ja usein ennalta arvaamattomia tilanteita. Hetkellisyys ja yllättävyys antavat tilaa luovuudelle.

Walter de Marian installaatio *The Lightning Field* (1977) muistuttaa hetkellisyydellään Denesin teosta. Installaatio koostuu 400 pellolle asennetusta metalliputkesta, joihin ilmestyy valo salaman iskiessä niihin. Teos on yhtä ohimenevä kuin salamanisku.⁷

Uskon, että jokaisen taitelijan tulee olla uskollinen asemalleen, joka hänellä on yhteisössään. Nykyään puhutaan paljon digitalisaatiosta, ympäristön resursseista ja avaruuskilpaan liittyvästä tutkimuksesta. Tämän vuoksi käytän uusissa teoksissani ympäristöystävällisiä materiaaleja, ja aion myös kierrättää vanhoja teoksiani. Näin voin pohtia aiemmin tekemäni työn prosessia ja välttää uusien materiaalien käyttämistä.

Prosessi ja ihmissuhteet ovat tärkeä osa kaikkia johtamiani projekteja. Yhteistyö on aina kiehtonut minua. Projektin aloittaminen on usein pelottavaa, sillä tuntuu, että on mahdoton löytää ihmisiä, jotka haluavat osallistua ja uppoutua työhön. Olen toinen

⁷ <https://blog.artsper.com/en/a-closer-look/art-and-nature-the-emergence-of-ecological-art/> 10.02.2021

viiden lapsen sisarusarjasta, ja uskon, että perhetaustani ansiosta olen oppinut pitämään yhteistyöstä. Taitelijan työ on usein yksinäistä, joten yhteistyö antaa mahdollisuuden jakaa ja keskustella ihmisten kanssa ideoista sekä löytää uusia mielenkiintoisia ratkaisuja.

Järjestin *Gran Dinner OPEN HOME –tapahtuman (2013) yhdessä Torvisen, Carpenterin ja Turun ammattikorkeakoulun oppilaiden kanssa. Kyseessä oli 100 henkilölle järjestetty illallinen jalkapallokentällä Pansiossa (turkulainen lähiö, jossa asuu paljon pakolaisia). Tapahtumassa tarjottiin maahanmuuttajanaisten valmistamaa ruokaa. Tapahtumaan osallistui lähiön ihmisiä erilaisista sosiaalisista ryhmistä. Ihmiset tutustuivat toisiinsa ja keskustelivat esimerkiksi uuteen ympäristöön sopeutumisesta. Illallista säesti viulisti ja paikalle tuotiin myös suurikokoisia valokuvia lähiön asukkaiden olohuoneista. Gran Dinner oli ilmaistapahtuma, sillä oli tärkeää, että kaikki pystyivät osallistumaan ja näin tuntea demokraattista ja tasapuolista osallisuutta.*

Kirjassa CROSS-CULTURAL CONSUMPTION Global markets, local realities Allison James kuvailee artikkelissaan tapoja, miten ihmiset voivat ostaa tai kuluttaa kulttuuria mitatakseen statustaan ja henkilökohtaista vaikutusvaltaansa (*James 1996*)⁸. James tekee johtopäätöksen, että erilaiset ruokaan liittyvät keskustelut synnyttävät monenlaisia identiteettejä. Ruoan ansiosta voimme elää paikallista elämää ja rikastaa sitä globaaleiden suuntausten avulla. Esimerkiksi oman kotimaan perinteisestä hedelmäsalaatista voi tehdä uuden version käyttämällä ruokakaupoista löytyviä eksoottisia hedelmiä.

Elintarvikkeiden globalisaatiossa ei ole vain kyse niiden liikkumisesta valtioiden välillä. Kyseessä on monitasoinen merkitysten ja päämäärien vuorovaikutus, jota yksilöt hyödyntävät subjektiivisesti löytääkseen paikkansa maailmassa.

Nestori Syrjälän *Running man* (2016) on julkinen taideteos, jossa pukumies juoksee Helsingin kaduilla ilman päämäärää. Teos on hetkellinen ja se tuo esille tärkeitä näkökulmia nykyajan yhteiskunnastamme, taloudesta ja kilpailuhenkisyydestä.⁹

⁸ Howes, David 1996. "CROSS-CULTURAL CONSUMPTION Global markets, local realities", 92

⁹ <https://yle.fi/a/3-8937899> Vedenpää, 7.6.2016

Mikrotaso

Lopuksi haluan puhua uusista teknologioista ja aineettomien luovien menetelmien käytöstä julkisissa tiloissa.

Uudet teknologiat

Elektronisten laitteiden lisääntyminen ja sekatodellisuuden ja lisätyn todellisuuden teknologiat muuttavat julkista taidetta jännittävällä ja uudella tavalla. Nämä teknologiat tarjoavat erilaisia luovia mahdollisuuksia, joita taiteilijat voivat hyödyntää ennennäkemättömällä tavalla tutkiessaan ja laajentaessaan taiteellista ilmaisuaan julkisissa tiloissa.

Taiteilijat voivat lisätä digitaalisia elementtejä todellisuuteen tai luoda täysin uusia maailmoja. Julkisessa taiteessa tämä tarkoittaa interaktiivisia installaatioita, jotka katsojat voivat kokea mobiililaitteiden tai VR-lasien avulla. Esimerkiksi kadulla oleva muraali voisi herätä eloon lisätyn todellisuuden animaatioilla, kun sitä katsotaan sovelluksen kautta.

Nämä teknologiat mahdollistavat interaktiivisempien, dynaamisempien ja osallistavampien taideteosten luomisen. Vuorovaikutteisuus rikastuttaa julkisten tilojen taidekokemusta ja laajentaa taiteellisen luovuuden rajoja kaupunkiympäristössä. Taiteilijat voivat käsitellä sosiaalisia tai poliittisia teemoja tehokkaasti, mikä voi edistää tärkeiden teemojen käsittelyä. Tästä on esimerkkinä Kaisu Koiviston ja Anna Nykyrin teos *Sula* (2021). Teos on interaktiivinen, web-kameran livekuva ja Max/MSP-ohjelmointia hyödyntävä videoinstallaatio, jonka idea perustuu ajatukseen sulamisesta. Teoksessa kuva hajoaa ja palautuu uudelleen muotoonsa jäljitellen luonnon prosesseja: lämmön ja liikkeen tuottamaa ilmastonmuutosta, kasvua, rapistumista ja uudelleen itämistä. Kuvassa nähtävät prosessit vaativat liikkeen läsnäolon. Ilman liikettä ei ole elämää, mutta liika on tuhoavaa.¹⁰

Minusta on kiehtovaa, että metaversumi tarjoaa mahdollisuuksia kokea julkista aineetonta taidetta sattumalta, tutkia erilaisia virtuaalisia tiloja, olla vuorovaikutuksessa muiden käyttäjien kanssa, osallistua tapahtumiin ja kursseille tai käyttää virtuaalisen tilan haku- ja navigointityökaluja. Ihmiset voisivat spontaanisti etsiä ja

¹⁰ <https://forumbox.fi/event/lux-helsinki-anna-nykyri-kaisu-koivisto-sula/> 5.–9.1.2022

löytää uusia elämyksiä eli mikrotapahtumia virtuaalisesta tilasta – aivan kuten kaupungilla kävellessään ja törmätessään johonkin mielenkiintoiseen todellisuuden ilmiöön. Aineettomien julkisten taideteosten luonne riippuisi metaversumista ja sen yhteisöistä. Sen vuoksi mahdollisuus löytää tällaisia taideteoksia voi vaihdella runsaasti sen mukaan, missä virtuaalisessa ympäristössä käyttäjä on.

Tällaiset mikrotapahtumat voisivat sijoittua erilaisiin ympäristöihin, kuten päiväkoteihin, juna-asemille tai kaupungin keskusauiolle, joissa ihmiset voisivat osallistua spontaanisti etukäteen suunnittelematta. Tällä tavoin ihmiset voisivat jakaa tarinoita, välittää viestejä tai vain keskustella.

Julkisissa tiloissa käytettävät luovat ja aineettomat menetelmät

Ruoka on yksi vanhimmista vaihdon välineistä. Nykyään ruualla on erityinen asema kulttuurissamme, vaikka sitä on tutkittu jo kauan. Ruoka tarjoaa keinon puhua aiheista, kuten terveydestä, oikeudenmukaisuudesta, globalisaatiosta ja politiikasta. Artikkelini alussa kerroin, että katoavien raaka-aineiden käyttö muistuttaa meitä asioiden väliaikaisuudesta ja häviävyydestä.

Ruoka vaikuttaa myös perinteisiin – niin käsityötaitoihin kuin sukupolvien väliseen vuorovaikutukseen. Sen vuoksi haluan käsitellä useita historiallisia tasoja ja hetkiä sekä luoda keskustelua erilaisten sosiaalisten ryhmien välille yhteisten kokemusten kautta. Tämä prosessi on oleellinen osa projektia, ja se saa pohtimaan arjen etiikkaa. Tuloksena on lukemattomia kerroksia, joissa materiaalit, konseptit, toiminta ja muisti ovat pääosassa ja toimivat kriittisenä peilinä jo eletylle elämälle ja nykyhetkelle. Jotkut teokset ovat osallistavia, kuten *Jokapäiväinen leipämme* (2015–2023). Toiset taas esittävät tarinoita, joita videolla esiintyvät henkilöt ovat omaehtoisesti kertoneet. Jotkut teokset ovat vanhoja kirjailtuja liinoja, jotka tuovat muistoja ajoista, jolloin naiset tekivät käsi- ja kotitöitä ja tarinoita kerrottiin kodeissa.

Käyttämäni aineettomat menetelmät mahdollistavat mikrotason elämysten tuottamisen. Osallistujat tuntevat olonsa mukavaksi, ja yhteisen tekemisen ja jaetun kokemuksen kautta syntyy tarinoita, mahdollisuuksia ja yllättäviä hetkiä, jotka tuovat uusia ratkaisuja, joita en itse olisi osannut ajatella. Kaikki tämä johtaa siihen, että julkisessa tilassa yhdessä luotu teos saa omanlaisensa

muodon. Jos osallistuja esimerkiksi unohtaa tuoda jonkin raaka-aineen, toinen osallistuja voi antaa hänelle omastaan ja jakaa osamistaan. Näin teokseen syntyy mikrotason kohtaaus.

Nämä tapahtumat toteutetaan muualla kuin perinteisessä galleriaympäristössä, sillä se olisi suurimmalle osalle osallistujista vieras ympäristö, jota he eivät välttämättä tunne omakseen. Loppujen lopuksi nykytaiteen yleisö koostuu eliitistä, joka on koulutettu ymmärtämään kyseistä taiteen muotoa.

Nykyhetken tasoista taidetta

Lopuksi haluan painottaa vaihtoehtoista tapaa luoda julkista taidetta, aineettomien projektien, mikrotapahtumien, väliaikaisten teosten ja interaktiivisten luovien prosessien tärkeyttä, jotta voimme yhdessä pohtia nykyhetkeämme ja julkista tilaamme. Taiteilijan tehtävänä on tarttua ohjaksiin kuin kapellimestari, joka tarvitsee jokaisen orkesterin jäsenen taitoja ja yhteistyötä luodakseen yleisöä miellyttävän musiikkikokemuksen.

Yhteiskuntamme ja uudet teknologiat kehittyvät jatkuvasti, ja siksi julkisen sektorin toimijoiden on myös kehityttävä. Artikkelissani esitetyt julkiset taideteokset ovat osa nykyisyyttämme, ja ne tarjoavat välähdyksen siitä, millaista tulevaisuuden julkinen taide voi olla.

Käännös espanjasta suomeen, Jenni Sintonen / Delingua.

Susana Nevado – Valmistuin vuonna 1992 kuvataiteen maisteriksi Complutensen Yliopistosta Madridissa. Vuonna 1996 valmistuin kuvataideopinnoista Helsingin kuvataideakatemiasta. Olen toiminut 15 vuotta kuvataiteen opettajana Turun AMK:ssa. Nämä vuodet akateemisessa ympäristössä ovat tuottaneet paljon yhteistyöprojekteja ulkomaalaisten yliopistojen. Kansainvälisissä taideprojekteissa olen toiminut usein kuraattorina tai projektien johtavana taiteilijana. Monessa ekologisuu-den tärkeys ja yhteisöllisiä kulttuuritapahtumia ovat olet tärkeä.

Kuva: Alberto Nevado

